

HOLMI

XXV. évfolyam 6. szám

2013. június

Szerkeszti: Réz Pál (főszerkesztő),
Radnóti Sándor (bírálat), Várady Szabolcs (vers), Závada Pál (széppróza),
Szalai Júlia, Voszka Éva

Szerkesztőbizottság: Bodor Ádám, Dávidházi Péter,
Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László,
Ludassy Mária, Nádasdy Ádám, Rakovszky Zsuzsa.
Tördelőszerkesztő: Környei Anikó. A szöveget gondozta: Zsarnay Erzsébet

TARTALOM

• Száz éve született Weöres Sándor •

Csűrös Miklós: Egyetemes és magyar génusz. Jegyzetek
Weöres Sándorról • 695

Kőrösi Imre: Fataliga • 698

Kántor Péter: Toldalék W. S. mester
Rongyszőnyegéhez • 699

Kovács András Ferenc: Weörescento • 699

Lator László: Kétszer a halálról • 700

Tomaji Attila: bolero • 703

Mesterházi Mónika: „Te megbántott kedves lélek...”
Weöres Sándor két verse: „A kísértet dala”
és „Gyöngé ágam” • 703

Márton László: „Késértet vagyok”. Feljegyzések
Weöres Sándor „Psyché”-jéről • 706

Tandori Dezső: – Weöres ihletései – IS • 715

Várady Szabolcs: Szappanbuborékok WS emlékére • 718

Debreczeni György: Kis magyar hőeltakarítás • 720

G. István László: Repülő szőnyeg • 721

Sumonyi Zoltán: Sanyimanó • 725

Lócsei Péter: Weöres Sándor és a Nyugat • 727

Steinert Ágota: Weöres Sándor „Elhagyott versek”
című kötetéről • 742

• • •

- Illyés Gyula:* Ítélet előtt (VIII) • 750
Kun Árpád: Boldog Észak (*Részlet*) • 768
Darvasi László: Valamit az irodalomról • 772
Bán Zoltán András: Musa panasza • 777
Elfriede Jelínek: Rohonc (Az öldöklő angyal) • 783

FIGYELŐ

- Bod Péter:* Írni a sírgödörnek vagy
a hamuverdernek (Márai Sándor:
A teljes napló 1961–63) • 807
Dolinszky Miklós: A stílus nem fontos (Dobszay László:
A klasszikus periódus) • 810
Lóvei Pál: Nagymonográfia, emlékezhely
és keresztkockás pulóver (Ferkai András:
Molnár Farkas) • 813
Tóth Sára: Gyógyító erőszak. Egy náci orvos élete
a haláltól a születésig (Martin Amis: Időnyíl,
avagy a sérelem természete) • 815

Megjelenik havonta. Felelős kiadó: Réz Pál. Vörösmarty Társaság
Levélcím: HOLMI c/o Réz Pál, 1137 Budapest, Jászai Mari tér 4/A
Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág
Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál
(Bp. VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp. 1900)
További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu
Előfizethető még postai utalványon Závada Pál címén (1092 Budapest, Ráday u. 11–13.)
Előfizetési díj fél évre 4980, egy évre 9960 forint, külföldön 60, illetve 120 euró
Tördelte: Kardos Gábor. Nyomtatta az ADUPRINT Kft. Vezető: Tóth Béláné

A HOLMI honlapja: www.holmi.org

ISSN 0865-2864

• Száz éve született Weöres Sándor •

Csűrös Miklós

EGYETEMES ÉS MAGYAR GÉNIUSZ

Jegyzetek Weöres Sándorról

Ha verseit, műfordításait vagy prózáját (a nyilatkozatokat, a leveleket is beleértve) emlékezetünkbe idézzük, elragadó költészetén kívül enciklopédikus tudása, hatalmas műveltsége bővületébe kerülünk. Bár olyan középiskolai magyartanárai voltak, mint Pável Ágoston és Szomorú Árpád, műveltségét nagyrészt nem az iskolában szerezte. Érett költőként is disznópásztorkodik Csöngén, életnívója – egy 1946-ban kelt nyilatkozata szerint – „nem éri el a *vályogvető cigányokét*”. De nyomát sem találni benne a paraszti tehetségek legjobbrait jellemző szociografizáló hajlammak vagy a nehézségek miatti verejtékességnek, bizonyítási kényszernek. Költői pályáját csodagyerekként kezdte, de a legnagyobb csoda kora kamaszkori ismereteinek pazar gazdagsága, rendszerezettsége és részletekig hatoló alapossága. Rendkívüli kapacitású agy és kivételes memória kellett az adatok és összefüggések tömegének egybegyűjtéséhez és tárolásához.

A szerénység és önlefokozás példajaként emlegetik, Domokos Mátyás az áthúzott *Nagyság* témáját és morálját elemzi vele kapcsolatban. Weöresből azonban nem hiányzik a magabiztos öntudat, a zseniség magától érthetősége. Nem hivalkodott vele, de minduntalan kibukott a gesztusaiból, terveiből, kijelentéseiből, és átjárta egész művészetét. A legnagyobb klasszikus magyar költőkről is úgy beszél, mint elődeiről; vallomást tesz nekik, idézi őket, hódol előttük, de magasabb grádicsról, mint ameddig ők eljutottak.

A *harmadik nemzedék* neve Babits köréből eredt, s tartósan elmarasztaló szellemi közhangulat alakult ki körülötte, amelynek a tragikus sorsú Halász Gábor az egyik nyomatékos hangadója. Kifakad a klasszicizálódás, az archaizálás, a mesterségbeli tudás túlbecsülése ellen, hiányolja a „mai” átlagversből az „érzelmi és értelmi erőfeszítést”, a „nyelvi nyugtalanságot”, a „prozódia lázát”. Nagy kritikus nagy tévedése. Weöres idősebb tekintélyekkel szembeforduló véleményét ismerjük a HARMADIK NEMZEDÉK című gyakran idézett verséből. Érdemes kipillantani levelezésére – személyes kapcsolatai töredékes tükrére – is. A *Nyugat* nagyjai gyermekkorától ismerik és szeretik, Babits, Kosztolányi, Füst a fölfedezői. Ők levélbeli megszólítás szerint a „*Mesterek*”. Az idősebb nemzedékből hasonló rang illeti meg Kodályt, Fülepet, Hamvast, Pável Ágostont, Várkonyi Nándort. A második nemzedékhez is vannak fontos kapcsolatai. Kiemelkedik közülük a Sárközi Györgyhöz és (férje halála után) Sárközi Mártához fűződő munkatársi és baráti viszonya. Nemzedéktársaival látszólag rendszertelenül, valójában lelkiismeretesen és alaposan tájékoztatják egymást ügyes-bajos dolgaikról.

A géniuszt megillető befogadást Weöres nem színlelt alázattal viszonzozza, hanem az adósság törlesztésével és kulturális diplomáciával. Közérdekű terveket gondol ki, nagy léptékű hazai és nemzetközi koncepciói vannak. A harmincas-negyvenes években or-

szágos nemzedéki folyóirat tervén töpreng. Rómában 1948-ban a magyar irodalom arra érdemes részének olasz és francia nyelven való bemutatásához kér támogatást: „Ezzel is csökkenteni lehetne azt a válaszfalat, mely a magyar irodalmat a világirodalomtól elszigeteli.” Ezek és más hasonló tervek nem valósultak meg, pedig nem elvont utópiák, hanem történelmileg, gazdaságilag, reálpolitikailag megalapozott elgondolások. Az absztrahálódás, az ideákhoz fordulás részben annak a fátumnak a következménye, hogy Weöres ésszerű, konkrét nagyszabású tervei a kelet-európai provinciális viszonyok között elsikkadtak.

Holott személyesen érzékeny volt arra, ki milyen feladatot képes ellátni, kire mit érdemes rábízni. Kiragadott példa, hogy figyelemmel kíséri Kiss Tamás debreceni folyóirattervét, s csatlakozásra akarja rábírní „*a jobb fiatal írókat*”. Későbbi adat, hogy a bibliográfus Kozocsa Sándor figyelmét egy történész önéletrajz-kéziratára hívja fel: „*Amint olvastam, mingyárt rád gondoltam, tudva hogy foglalkozol effélével.*” – Az irodalomtörténeti köztudatban nem újdonság Weöres kapcsolata Kenyeres Imre *Diárium* című folyóiratával és könyvkiadójával. Majdnem természetes, hogy Kenyerest kéri meg a MEDÚZA-kötet példányainak szétküldésére. Érzékeny figyelmességének tanújele, amit a KENYERES ZOLINAK címen ismert (Kodálnak küldendő) vers eredeti címéről és a címadás etikettjéről ír: „*Utóirat. – Most jövök rá, Kodály Zoltánnak »Zolika«-verset küldeni bajos. Bizonyosan van a fiadnak beceneve, amit a keresztnév helyébe tehetnénk és akkor el lehet küldeni Kodálnak a verset.*”

Kifogását vagy ellenvéleményét köntörfalazás nélkül közli – igaz, hogy dicséretét, együttérzését is. Várkonyi Nándor irodalomtörténeti és kritikai írásaiban, Keresztury Dezső német irodalmi antológiájában a kihagyásokat, félszegségeket is szóvá teszi, akár értékes alkotás mellőzéséről, akár selejtes munka túlbecsüléséről essék szó. Fiatalon, bár szordínóval, Babitsnak is megírja csalódását lírája 1920 utáni átalakulásában. „*Nekem, ki a »Recitativó« zárt és fagyos muzsikáján nevelődtem lírikussá még alsódiák-koromban, szinte fájdalmas élmények Mesterem újabb versei. Fáj a meztelen hús és vér jajgatása annak a költőnek a tollából, ki mint az érzéketlen magasságok közönye vált szinte sajátommá.*”

Sárközi Györggyel vitatkozik ILLYÉS GYULÁNAK címzett verse értelmezéséről. „*Megbocsáss, de az Illyéshez írt verset félreértetted*”, írja magabiztosan. A vers szövegét és Weöres értelmezését lásd 494–495. számon az EGYBEGYÜJTÖTT LEVELEK-ben. Illyést őszintén becsüli, de félti a politikai eseményekbe közvetlenül beavatkozó költők méltatlan utókorától. Weöres költészetében vannak politikai és akár aktuális-közéleti hozzászólások, de önmagát is óvta attól, hogy egy párt vagy mozgalom szócsövének mutakozzék.

Saját nemzedék társaival úgy társalog, mint rangidős testvér. A közös tervezés, a sikereknek való örvendezés, a művek cseréje közepette mindig kimondja nemtetszését vagy korrektív javaslatát. Kiss Tamást hosszan korrepetálja (levélben) a francia kiejtés és verselés szabályairól, valamint az eredeti formához hűséges műfordítás elvéről. Neki küldi azt a szentenciózus üzenetet is, hogy „*a rutin a legkönnyebben megszerezhető, de okvetlenül megszerezni való dolog*”. Az alkalmi leckétől rövid úton jutunk el a tömör igazsáig.

Egyik költőtársát arra kell figyelmeztetnie, hogy nem köszönte meg időben a Baumgarten-díjat Basch Lórántnak és Schöpflin Aladárnak, de a következő bekezdés már remekművű tanulmányvázlat az újfajta rímelésről. A baráti bensőség élet veszi a kritikának, Weöres tanácsai lappangó vagy kifejtett esszékké kristályosodnak. Egyenes, a partnernek-barátnak jót-rosszat nyíltan a szemébe mondó modora az apológéta és a szervező szerepén túl nemzedéke pedagógusává emeli Weörest. Ha őt bírálják, a Fülep kapcsán már említett rábólintást választja, nem kongeniális kritikuskok, sőt irodalompolitikusok gyatra szövegeire reflektálva is. Hát még, ha Halász Gábor formátumú és

műveltségű bírálóval kerül szembe. „*Kritikai kötelességét teljesítette – írja róla valahol –, bárcsak minden magyar kritikus mindenkivel kapcsolatban mindig öszintre való.*”

A modern költészetben és irodalomelméletben középponti probléma a személyesség és személytelenség dilemmája. Weöres a *poeta sacer* eszményét őrzendő, nemcsak a direkt politizálástól félti a költőt, hanem a magánéleti fájdalom-örömök tematizálását is korlátozná. „*Az individuális líráról az egzisztenciális lírára való átnyergelés*” programját követi és terjeszti. Az objektív líra elmélete nálunk a korai Babits–Juhász–Kosztolányi-levelezés közreadása (1959) után került a kutatás előterébe – Weöres már 1946-ban részletesen kifejti Csorba Győzőhöz intézett levelében. „*Élesen válaszd szét Magadban a személyi érzések világát, mely a körülmények habjain úszik, s az alatta lévő változatlan tüzi és fényü világot*”; a költészet ne önkifejezés legyen, „*hanem a természetfölötti világ megnyitványa a költőn, mint médiumon keresztül*”. Az elmélethez csatolt módszertan saját akkori ars poeticáját foglalja össze, de mások számára is követhető eljárást körvonalaz: „*ne legyen témád, hanem vegyél alapul egy határozatlan hullámozást, és bízd erre a hullámozásra, hogy alakítsa önmagát verssé; vegyél alapul egy tárgyaltalan kompozíciót, s ezt töltsd ki szavakkal, fényvel, árnyval, változatos futamokkal, s így kompozíciódat az örök áram fogja teletölteni*”.

Nehéz nem észrevenni ebben a gondolkodásmódban az absztrakt képzőművészet és a modern zene világából származó sugallatokat. Weörest nem egy vita során éppen ezeknek a társművészeteknek a beavatottjai védték meg, jobban megértették törekvéseit, mint tudós vagy publicista irodalmárok. Amikor például egy értelmetlennek titulált verséről kezdeményeztek rosszhiszemű vitát, csak Pátzay Pál, Kassák Lajos és a hegedűművész Zathureczky Ede állt ki mellette. Az utóbbitól idézek: „*Kétségtelen, hogy alig ismerék költőt, aki szavak gondolati összefüggésének feláldozása árán is ilyen mértékben közeledne a zene alapelemeihez: a ritmushoz, a dallamhoz és a hangszínhez. Ezt a zenei tényezőt még kifejezőbben találhatjuk meg olyan költeményben, amely a fantázia nyelvén íródott, és amelynek egyetlen szavát sem képezte meglévő nyelvből.*”

Költői célkitűzésének eredetét és rokonságát a XIX. század végi és a XX. századi modern világművészetben kereshetjük, Weöres olykor éppen ezzel a „beismeréssel” inti le egyedülálló nagysága mitizálóit. Elméletének és gyakorlatának sarkalatos pontjai az összművészeti törekvés és a műalkotás élő közegben való megszólaltatása és megjelenítése. Ezért érdeklí annyira a prózai, a báb- és az operaszínház. Szeretett (volna) zenészekkel, díszlettervező képzőművészekkel, nagy színészekkel és mesterségüket jól ismerő szakemberekkel együtt dolgozni. Több drámai művét operának szánta, versvázlatai néha grafikára, máskor kottára emlékeztetnek. Színpadra képzelt művei nem realizálódtak méltóképpen, többségük nem került színre, még folyóiratbeli közlésüket is akadályozta a cenzúra. Joggal írja Bata Imre, hogy Weöres művei közül éppen a színjátékokat sújtotta legbrutálisabban az alkotómunkának ártalmas „*erőszakos, durva beavatkozás*”.

Idetartozik az a szívós küzdelme is, amelyet az elit és a közérthető művészet sznob megkülönböztetése ellen folytatott. Gyakran fejére olvasták az elefántcsonttoronyba húzódás vádját, de ezt a gyanúsítást sokszorosan cáfolja (anélkül, hogy az elvont, nehezen érhető, sőt akár az érthetetlen verset megtagadná). 'Gyermekköltészetként' emlegetett sorozatait érett versolvasóknak is szánja; nem érteni kell a verset, hanem átélni, felüdülni tőle, életigenlést méríteni belőle. Közérthető, akár banális témáktól sem fordul vissza. A tárgynál jobban érdeklí az előadás, a játék, a modor, a formába öntés.

A legtöbb költő szereti titokban tartani megírásra váró terveit, nem szívesen nyilatkozik félkész munkáiról. 1945-ig Weöresre az ellenkező stratégia jellemző: harsogva szétkiáltja, min dolgozik és min gondolkodik, sőt azt is, milyen poétikai, műfaji, akár

verstani újítás foglalkoztatja. Őszintesége a zseni tékozló nagyvonalúsága. Ha akad valaki, aki a leleményét előbb és jobban tudja hasznosítani, rajta, szabad a pálya, csak a közérdekű teljesítmény ne sikkadjon el.

Többször esett szó verstani beavatottságáról. Rengeteget tudott a vers és a próza funkcionális különbségéről, játszi könnyedséggel fordította magyarra a legnehezebb európai és ázsiai (kínai, indiai, szibériai) metrumban írott verseket. A műfordítás hozadékát persze saját költészetében is kamatoztatja, fordítói műve, ahogy Nemes Nagy Ágnes megjegyzi, egy „*magasköltészet egyetemére*” készít elő. Számára a verselés a nyelvek rugalmasságának, teherbírásának mércéje. A ritmikai invenció a nyelv adottságára támaszkodik. Weöres magyarsága szorosan kapcsolódik az anyanyelv iránti csodálatához. Több világnyelv (legalább passzív) ismeretében kétely nélkül állítja, hogy a magyar hajlékonyabb, gazdagabb, árnyalatosabb, mint a többi.

Nyelvszemléletét Fülep Lajos purizmusa is meghatározta. Fülep irtózott a germanizmusoktól és más idegenszerűségektől, nagy írók hozzá került kézírataiban is megjelölte őket. Weöres másik mestere, Füst Milán szenvedélyesen érvelő vitába szállt Füleppel, amikor az a FELESÉGEM TÖRTÉNETE nyelvét pesti zsargonnak, a jiddis egyik dialektusának bélyegezte. Weöres a rá jellemző, alig észrevehetően ironikus alázattal elfogadta (bár tudtommal nem mindig követte) a nyelvtisztogató tanácsokat. Doktori disszertációja korrigálása után mindenesetre őszintének hat Zengővárkonyba címzett mentegetőzése és köszönete: „*Sajnálom és restellem, hogy vesződésget és bosszúságot okoztam magyartalanságaimmal és dilettáns filozofálásommal; talán javamra bírom fordítani a leckét.*”

A GÉNIUSZOK mikrociklusában két eszményi portrét jelenít meg: A BORÚS alcíműt Fülep Lajosról mintázta, A NYÁJAS-t Kodály Zoltánról. Az elsőben az emberiségnek gyógyírt hozó dajka, orvos archetípusát eleveníti föl, de az önsorsrontó emberiség baljós jövőjének víziójától árnyékolva. Őszövetségi próféták kesergése újul meg az utolsó sor végsőig tömörített látteleletében: „*erőszakosság a ti bajotok*”. Az újszövetségi örömhírt hirdető Kodály-hommage Pannónia vigasztalására íródott, de belőle sem hiányzik a megváltáshoz nélkülözhetetlen önfeláldozás motívuma. „*Itt minden lépést én vettem magamra, / alágördül vérem szőnyege.*” A múltért felelős és a jövőnek adós emberiségért és magyarságért vállal harcot a két géniusz. Méltó szellemi társukként csatlakozik közéjük a 100 éve született Weöres Sándor.

Kőrízs Imre

FATALIGA

Nyikorog a fataliga kereke a tereken, az utakon, az alagutakon tova, mákonyos árnyakon átoson a venyige álma, a panyiga, a Sanyika, a bálna, a fataliga viszi le a távoli fekete vonatokat, a kefelevonatokat, a kottavonalakat, a lakatokat, a katonalovakat, a bábéli, Bab el Mandeb-i, mandulaszemü, eperillatu lányokat a keserü vizekig, a horgas, kormos körmű, feketeszín erezetü kezeivel evezőt ladikigazítón le-fel emelő, kuszaüstökü cháróni kormányos tutajára.

Kántor Péter

TOLDALÉK W. S. MESTER RONGYSZŐNYEGÉHEZ

Ez is volt már, az is volt már,
ócska kocsmá, flancos borbár,
liszteszsákon ülő molnár,
volt virágos hacuka,
volt anyuka, apuka,
ezer éles, ezer hegyes,
ezer görbe, egy egyenes,
gödör alja, pénz, paripa,
orrba fűzött rézkarika,
bolond lányok, cseresznyék,
mi kell még? mi kell még?

Világvéig visz a vonat,
szórják ki a csomagokat,
hősi ének, dráma, zsoltár,
úti ikon, szárnyas oltár,
kút körül röpködő lepke,
kutyaugatás felette,
guruló föld, kerek kalap,
felhők mögül dereng a Nap,
fecskefészkek, szép eszmék,
mi lesz még? mi lesz még?
lábás alján keress még!

Kovács András Ferenc

WEÖRESCENTO

*„Verskötetek kavarnak, a címek is elkeverednek –
Címtelenülten időzik a Mester a mennyei nyelvben.”*

mester a vers van
hideg teremtés a kő
három medúza kútbanéző éneke
veréb és ember sebzett születése
a kézírásos teljesség
a testtelen szerelem dicsérete

a hallgatás ábécéje
saturnus könyve felé
áthallások hetedhét etűdök messziről
határtalanról szimfónia ének
bóbita forgó tűzkút tornáca
gyümölcskosár a föld
merülő nyáj fogak tarka tornya
sárkány tizenegy szemmel
hat holdország psyché elysium
magyar rigó
posta világ ha lenne

lenne ha világ
postarigó
magyar elysium
psychéország
hold hat szemmel
tizenegy sárkány tornya
tarka fogak nyáj
merülő föld
a gyümölcskosár tornáca
tűzkút forgó bóbita ének
szimfónia határtalanról messziről
etűdök hetedhét áthallások felé
könyve saturnus ábécéje
hallgatás a dicsérete szerelem
testtelen a teljesség
kézírásos a születése
sebzett ember és veréb éneke
kútbanező medúza
három kő
a teremtés hideg
van a vers mester

Lator László

KÉTSZER A HALÁLRÓL

1. Harminczévesen

A lelki táj, ahová most jutottam, fölér minden utazással. Írtam arról Professzor Úrnak, hogy eljuttottam valami dimenziótlan semmibe: azt hittem, hogy innen tovább felfelé kell jutni, így jellemezte Weöres Sándor pályája egy szakaszát 1947 szeptemberében egy Fülep Lajosnak szóló levélben. Úgy tetszik, az 1944-es keltezésű MEGHALNI ebben a kiterjedéstelen semmiben

játszódik. Egy anyagtalan, körvonaltalan, tündöklő világba, fényekbe-színekbe-illatokba visszatérni, beleolvadni: ez volna a halál. Felemelkedés az elhagyott személytelenbe. De ugyan kicsoda, micsoda jelenik meg a kezdősor káprázatos képében? Mert a földiesen érzéki jelzők, a *birsalma-illatú, gyöngyház-tekintetű*, valami földöntúlit, felettünk valót hívnak elő. Azt a közeget, amelyből, ki tudja, kinek az akaratából, születésünkkel kiszakadtunk: *odafönn villámló kútnál / remegő gyöngy közt aludtál – / kikkel egy-éjbe jutottál, / mindannyival oda futnál*, olvassuk az egy évvel korábbi HÁROMRÉSZES ÉNEK-ben. De ha a MEGHALNI címet elhagyom, másképp, többféleképpen is olvashatom ezt a verset, s ez nagyon is illik Weöres Sándor költőtermészetéhez. Gondolhatom szerelmes-erotikus költeménynek. Miért ne lehetne mintája egy csakugyan *birsalma-illatú* nőtest, egy *gyöngyház-tekintetű* lányarc, miért ne hallhatnám a hangját *harangnak és messi hegedűnek* (ráadásul igazi alanya nincs is ennek a mondatnak), illik is a készülő szerelem mögé a mindenségnyi háttér, a *kék vonzás*, hát még az a lázasan, hatalmasan érzéki kép, az *égő tüskék fölött a Meztelen viharja*. Aztán a záró sorpár, a *megreng az édesség vad fészke, cifra tál* az ölekezés, a beteljesülés képzeiteit indíthatja el az olvasóban. De akár azt is mondhatnám, hogy a kétféle megsemmisülés, az áhitott gyönyörű halál és a szerelem eszméletvesztése, megváltó önkívülete jól illik egymáshoz. De ha elfogadjuk a cím sugallatát (eredetileg A MEGHALÁS PILLANATÁ-t írta Weöres Sándor a himnikus dal fölé), az ember ősi, mitológiai formákban meg-megjelenő széphalál-vágyát olvasom bele a versbe. Áttűnni, szenvedés nélkül, a szűkös emberiből az emberen túlba. És ha az imént egy nőt képzeltem a versbe, a vers mögé, miért ne gondolhatnám azt is, hogy az a gyönyörű kettős hang, a harangé és a hegedűé, ha bennem szól, ha kívülem, mindenképpen valami kegyes hatalom hívogató szava? (Micsoda szándékosan vagy ösztönösen alakított zenéje van ennek a sornak! A tizenkettes első fele, kivéve a sorközepe *mint*-et, csupa mély hang, két hosszan hangzó nazális, Tóth Árpád kedvére való, benne egy bújtatott rím: *a hangja, mint harang*, a másik sorfél meg, ahogy a hegedűhöz illik, csupa magas magánhangzó, szívbe nyilalló tenor. Ha ilyen a halál pillanata, nem kell rettegnünk tőle. Aztán jön egy, legalábbis nekem, ködös-homályos sorpár: *s mind több és tétován, sűrűdő lépteikre / felbődül és lerogy az úr sok-szarvu ikre*. Miféle lények lépkednek itt? Forma szerint is hiányzik a birtokos, az alany. És miért rogy le az úrbeli iker? Az ikercsillagkép, Castor és Pollux? És miért *sok-szarvu*? Talán az a másfél száz csillag körülöttük? Lehet, Weöres Sándor éppen olvasott valamit (mindig érdekelték a művelődéstörténet hátsó tartományai), de az is megeshet, hogy az *ikre* a *lépteikre* hívására került a versbe. Mert a Weöres-vers mindenfelé nyitott, akármit befogadhat, de elhitei velünk: oka van, hogy ott van, nem tudni, miért, de nem is érezzük szükségét, hogy a szöveg minden zegének-zugának végére járjunk. Weöres Sándor, utólag, felfejthetetlennek látszó verseiben is szerette minden szavát, mozdulatát megmagyarázni, értelmet adni a már-már érthetetlennek is. Emlékezzünk csak, hogy nyitotta meg, egy Domokos Mátyással folytatott beszélgetésben, a végletesen zárt ABLAK NÉGY-SZÖGÉBEN-t! Mert noha a verset rendszerint valamilyen ösztön, mondjuk, ihlet indítja, végső formáját a tudatos munka adja meg. *A vers-költés folyamata három tagra bontható, közülük kettő túlnyomóan önkéntelen alakulás, és csak a harmadik a meggondolt alakítás; 1. a versbe-kívánczó elemek felszínre kerülnek, 2. az alakító-beidegzettség úgy nyújtja a tudat elé az anyagot, hogy az a versformába és a tartalmi összefüggésbe idomulhasson, a tudat válogatja, egybeilleszti és megformálja a rendelkezésre álló elemeket*, írta hajdan A VERS SZÜLETÉSÉ-ben. A vers, ebből következik, egyszerre fut az értelem világosságában és az értelemalatti homályában-félhomályában. Ezt az ikermotívumot én alig-alig értem, mégis nyilvánvaló, hogy ebből bomlik ki a sodró iramú verszárlat. Valószínű, hogy mikor a MEGHALNI-t írta, nem akart valami körülírhatóat mondani. Azt hiszem, előbb volt a vers, csak később a címe.

Mert a lélek árján fénylő forró igéket, egy kis túlzással, úgy is *el lehet fogni*, hogy nem értjük vagy csak félig-meddig értjük jelentésüket. De azért ezt a módszert nem mindenkinek ajánlanám. Tudni kell hozzá valamit, amit még a nagy költők sem mindig tudnak. *Sanyikának könnyű, ő nem ember*, mondta Weöres Sándorra egyszer, csak félig játékosan, Nemes Nagy Ágnes. Fülep Lajos, aki fukarul mérte az elismerést, jól emlékszem rá, a XX. századi világköltészet egyik nagy remekének mondta a MEGHALNI-t.

2. Hatvanhat évesen

A MEGHALNI után egy emberöltővel írt Weöres Sándor egy máshonnan támadt, másfelé tartó, keze alól itt-ott már ki-kiszaladó, de még nem utolsó korszaka meg-megcsukló hangján szóló nagy halálverset. Az már nem olyan bizonytalan jelentésű, széttartó lehetőségekkel tele költemény. A BOLERO-ban (a cím a zenei mintára, az átvett technikára utal, sokszor fordított versre dallamot, szerkezetet, prozodiát, írt káprázatos táncdalpastiche-okat, keringőt, rumbát, rockot) a halandók keserves elmúlását, az édes apróságokkal marasztaló kisvilág végét állítja színpadra. Micsoda színpadra! S a köznapias-egyszerűtől a lidérces-monumentálisig milyen váratlan fordulatokkal. Rögtön az elején: hogy nyitja ki, tágítja mindenségnyivé az agyonnyútt eufemisztikus mondatot, a *mind elmegyünk-et*. Hogy ad neki testet a talán a jelző miatt olyan megejtően szép folytatás, a *ringatózó fák alól*. Mintha ez készítené elő a későbbi, sokunknak ismerős, földies-otthonos képsort: *olyk még visszánéz és látni vágy / hullott almát a kertben, vagy egy bölcsőt talán / ajtó mellett, piros ernyő alatt*. Ez az emlékezet mélyéről felbukó kép még egyszer megajándékozta, egyszerűsmind ki is fosztja a semmibe tartót. De a két jelenet közt micsoda mozgóképsor: a *ringatózó fák* után más irányba fordul a történet. Csak egy pillanatilag hihetjük, hogy még mindig földi tájat látunk: *a párás ég alatt mind indulunk a pusztaságon át / a száraz ég alá*, de figyeljünk csak oda! Ez az első pillantásra alig színezett táj csupa rejtett fenyegetés, kietlen, beíratlan tereket ígér. Már abban is van valami baljós, hogy *olyk még visszánéz, a hold-sugár a lábnyomunkba lép*, s ami utána jön, már nem a mi világunk, földön-emberen túli sivatag: *végül mind elmegyünk, a napsütés is elmarad / és lépdelünk a csillagok mögött a menny abroncsain*. Mintha az így-úgy ismerős mindenségnek volna még egy kintibb, vigasztalanul sivár övezete. De nincs-e abban mégis valami tudatalatti alig-remény, hogy a halálra szántak felfelé lépkednek azon a mindenségi szürrealista hordón. És nem Brueghel Bábel-tornya motoszkálhatott tudata mélyén a vers írásakor? S nem ahhoz társul-e a *tornyok fölé*, s nem a tornyok vonják-e a versebe később ezt az egyébként alig érthető sort: *ahogyan a harangok konganak, mind ballagunk?* Hogy függ össze harangkongás és ballagás, s ugyan miért *mindig másként?* Mintha a vers elemeit egy ismeretlen erőter mozgástörvényei alakítanák-társítanák egymással. Mintha a BOLERO-t már nagy korszaka után, de még utolsó korszaka előtt írta volna Weöres Sándor. A vers rendjét egyszer-egyszer szabálytalanak, mégis lenyűgözőnek érezzük. És: a MEGHALNI villámló elragadtatása személytelen, a BOLERO közös fájdalom, gyönyörű fantasztikum a személyes. Emlékezetemben maradt egy hajdani jelenet. Czigány György, talán 1980-ban, portréfilmet csinált Weöresről. Formásan, okosan válaszolt mindenre, de akkor már elő-előjött később egyre jobban elhatalmasodó depressziója. A film végén, a Muraközi utcai ház kertjében elmondta a BOLERO-t. Egy kicsit énekelve, szépen, mint mindig. Aztán csak állt ott, leejtett karral, tétován, tehetetlenül. Az 1987-ben megjelent KÚTBANÉZŐ minden sora, töredezett, olykor törmeléken darabja tanúsítja, milyen szorongató mélységekbe kellett alászállni nemcsak a MEGHALNI szemkápráztató fényjátékához, halálábrándjához, hanem a BOLERO komor félálomvilágához képest is. Ezt már csak így tudta elmondani: *A rettenetes görcsöket / jó volna kibírni / elvisselni / semmivé / de nem nyílnak / az ajtók, ablakok / Van-e reménytelenebb / a halálnál?*

Tomaji Attila

BOLERO

*„ahányan végre így együtt vagyunk, mind elmegyünk”
(WS)*

itt maradunk nem hűl ki a párna utánunk
bevetetlen marad az ágyunk
s mert maradunk hajsziálaink tovább szállnak
a felhők alatt amerre járunk a néma nap alatt
hol hunyorogva állunk és a nap is itt marad
a víz nem mossa el lábunk nyomát hajsziálaink
a fák alatt szállnak szemhéjunk mögött
imbolyog egyetlen álmunk
arról hogy talán mind itt maradunk
és örökké látjuk majd a bölcsőt ahol ringtunk
anyánk kezét simogatta hajunk a száját
ahogy csókolta arcunk s nem nyughatunk
járjuk a táncunk és maradunk –
hulló hajsziálaink vállunkra szállnak
könyvekből peregnek ahogy lapozunk
fogy a történet kiolvassuk életünket
isszuk a borunk dülöngélünk s dúdolunk
nap süti maradék hajunk
hajsziálaink leszállnak a földre
ott guggol Isten megszámlolja őket
kisimítja a párna összes ráncát utánunk
és beveti az ágyunk
pedig mindannyian itt maradunk – –

Mesterházi Mónika

„TE MEGBÁNTOTT KEDVES LÉLEK...”

Weöres Sándor két verse: „A kísértet dala” és „Gyöngé ágam”

Régóta foglalkoztat, hogy miben is áll Weöres Sándor két rokon versének hatása. Hogy a kettő rokon, arra biztosan bárki rájöhet, hiszen A KÍSÉRTET DALA ismétlődő sora: „Sohase bántottalak”, a GYÖNGÉ ÁGAM-é meg: „Minek is bántottalak?”, és a ritmusuk is hasonló (a rövid soroké azonos).

Hálás téma a panasz is, a megbánás is, mindkettőnek megvan a veszélye: az önsajnálát és az önfelmentés, egészségében a „túl szép” érzések. Weöres úgy tud személyes hangon írni, hogy egyik versben sincs semmi életadalék, még annyi sem, amit egy szerepvers elbír, még annyi sem, hogy miben állt a bántás. Csak az érzelem maga. Illetve éppen az.

A KÍSÉRTET DALA természeti képpel indul: „Zúg az öreg erdő, / száll a fehér felhő, / összebújnak a vadak”. A motívumok (erdő, felhő, vadak) a tizenkilencedik századot idézik, a versforma (a Balassi-strófa egyik változata, a „Zöld erdő harmatát” kezdetű híres bujdosóének formája) a tizenhetedik és együtt valami elégikus méltóságot. A következő három sor megfogalmazza a vádat-szemrehányást: „mért üldözöl engem? / Sohase bántottalak”. Még a második szakasz elejéig lehet is komolyan olvasni: „Jeges éjszakában” – itt azonban minden komorságát elveszti a vers: „őz tiporja hátam, / cinke tépi a fülem”, és visszaolvasva látjuk, hogy a vadak sem menekülnek (például), hanem egyszerűen „összszebújnak”, mint egy középkori naiv festményen, és később a zápor sem veri a kísértetet, csak „csorog” rá.

A KÍSÉRTET DALA a szelídséget és a szeretetet (odaadást, gondoskodást) testesíti meg, női princípium, az anya vagy a szerelmes szerepe („Itt benn a szívemben / mért üldözöl engem?”, „Ó mért nézel úgy rám, / mért nem vagy jobb hozzám”). Talán inkább az elképzelt szomorú jövő ez a jelenből szemlélve, amikor „úgy” néz a másik. Az is lehet, hogy gyerek szerelmes az illető vagy éppen gyerekhez beszélő öreg hang („Hát ide vigyázzál”), mindenestre a valóságnál a mesék világához áll közelebb.

Weöres verseire jellemző, hogy ellentétes elemek hatnak bennük, az egyik a felszínen és erősen, a másik a mélyben és észrevétlenül. Az elégikus hangot megtámogatja a bujdosóének méltóságteljes lassú ritmusa, mégis jobban emlékszünk a komikus vagy inkább játékos hatásra: a teljesen szelíd erdőre, ahol az őz és a cinke a veszélyforrás.

A vers második felében új ellentétpárt látunk: előbb hétköznapi, praktikus ajánlkózást hallunk a kísértettől (annyira praktikus, hogy ismét gyerek beszélőre gyanakszom: „adnék cipót lágyat, / jó száraz ruhákat, / mindenfélét ami kell”), az utolsó szakaszban viszont váratlan ünnepélyes kép tárul elénk: „mindig rád vigyáznék, / mint a nagy fehér falak”. Ennek a képnek a tágassága és logikán kívüli vagy legalábbis akarhatatlan evidenciája magasabb dimenzióba emeli a verset. Persze lehet, hogy van lélektani indoka, hiszen a száraz ruhák után a hely is védett, és ha tágas is, mégis zárt tér, mint a szeretet maga.

A vers zárlata visszatér a kezdethez: „sohase bántottalak”, és az érzelem a különféle rétegeivel együtt is homogén.

A „Gyöngé ágam” kezdetű versben – a RONGYSZÖNYEG 68. darabjában – a férfiprincípium szólal meg, a bűnbánó, erős. Az utolsó szakasz a szerkezetében emlékeztet A KÍSÉRTET DALÁ-ra, de a modalitás más. A kísértet már a végleges(nek átélt) helyzetből, feltételes módban szól: „ha te áznál fáznál, / én nem küldenék el” és „Ha nem áznék fáznék, / mindig rád vigyáznék”. A GYÖNGÉ ÁGAM beszélője egyszerű jövő időben:

„Majd ha nyárfa-testben élek,
rezgő lombbal hintelek,
majd ha árny leszek, kísérek,
ha koporsó, rejtelek,
ha tűz leszek, melengetek,
ha fény leszek, áldalak”

Ugyanarról az élet utáni létről beszél, mint bizonyosságról, gyöngéden, mégis akaratérvél.

A GYÖNGE ÁGAM is egyneműen indul, ezúttal Arany János egyik kedvelt versformájában: a 8-as és 7-es sorokból építkező, trochaikus (vagy magyaros vagy szimultán) strófában, amilyenben Arany például a VISSZATEKINTÉS-t és A LEJTŐN-t írta. Arany értékvesztéseit idézi a Weöres-vers a megfosztottság képeivel (tél, halál, hideg, fázás): „*Minden napom tél borítja, / minden éjem új halál. / Csak a hideg kályha zúgja: / édes párom mit csinál?*”

Ismét a második versszak második sora zökkenti meg az elégikus hangulatot: „*Szivedet kis mécsnek véltem, / mely egy légynek is örül* –” Ez, hogy legyet emleget, nem lepkét vagy valami kisebb rovar, nyilvánvaló ellenhatás: önirónia a beszélő részéről, és tudatos – groteszk – ellenhatás a költőéről. (Persze a szótagszám is belejátszhat, de Weöres nyilván megoldotta volna máshogy, ha nem épp így akarta volna írni.)

Igazán a harmadik versszakban tér vissza ez az önirónia, még hozzá a felszín alatti ellenmozgásként, a szerkezetben. A szerelem és a szeretet a gyerek-szülő viszonyt idézi fel, bár az önvád miatt tagadásként („*jó, hogy nem*”):

*„Te megbántott kedves lélek,
jó hogy nem vagy gyermekem,
hátha néha megvernélek
s fájna néked és nekem.
Jó hogy nem vagy cirmos macskám,
amilyen gonosz vagyok.
Akár kútba ugorhatnám,
önmagamba fulladok.”*

Itt azonban valami el van hantolva a párhuzamos mondatszerkezetekben. Nem teljes a párhuzam: a gyermeket a beszélő attól féltene, hogy megveri, a cirmos macskát meg csak úgy általában; utána a lelkébe fordul. Igen, de nem azért van párhuzam egy ilyen gondosan szerkesztett versnek rögtön a közepe után, hogy ne akarjuk végigkövetni: „*jó hogy nem vagy gyermekem, / hátha néha...*” és „*Jó hogy nem vagy cirmos macskám, / amilyen gonosz vagyok. / Akár kútba...*” A szerkezet és az asszociáció azt sugallja, hogy a cselekvés valójában itt is az áldozatra vonatkozna, a macskára. Ettől azonban szemmel láthatóan visszariad a beszélő – de nem a költő, aki ezzel az alig észrevehető csalással jelzi, hogy az igazi bűnöket lélekben követjük el („*amilyen gonosz vagyok*” és „*önmagamba fulladok*”).

Az utolsó szakasz, amely a jövőre vonatkozik, természeti motívumaiban és gyöngédségében is emlékeztet A KÍSÉRTET DALÁ-ra (érdekes megfigyelni, hogy a „*kísértet*” és a jambus miatt röviddel írt „*kísérlek*” is egybecseng: „*majd ha árny leszek, kísérlek*”). De az utolsó előtti sor mégis visszalép a természetiből az emberi valóságba, a racionalitáshoz: „*ember vagyok és szeretlek*”.

És akárcsak A KÍSÉRTET DALA, a GYÖNGE ÁGAM is az alapézés megisméltésével zárul: „*minek is bántottalak?*” Szerelmes vers lévén azonban élesebbek az ellentétei, nagyobb kilengéssel tér vissza a kezdetéhez.

Márton László

„KÉSÉRTET VAGYOK”

Feljegyzések Weöres Sándor „Psyché”-jéről

Miért nem tudok összefüggően, egyetlen átfogó témára vagy motívumra koncentrálni Weöresről?

(Miért nem tudtam annak idején Mándyról? Pedig nagyon szerettem volna. Fel is készültem, ahogyan csak tudtam. Mégsem ment. Húsz évvel később Örkényről azért sikerült megírnom egy viszonylag összefogott esszét, mert egy jól észlelhető írástechnikai problémán keresztül megragadhatóan bizonyult az egész írói habitus. Mándy munkáit olvasva viszont egy-egy konkrét szöveg jellegzetességeiben az írói észjárás egésze bizonyult megfoghatatlannak. Ami pedig megfogható lett volna, azt mellékesnek és elégtelennek éreztem. Más kérdés, hogy az észjárás megfoghatatlanságáról is lehetett volna úgy írni, hogy az elvezessen Mándy hiteles portréjához.)

Weöressel kapcsolatos általános bizonytalanságomat kézzelfogható nem tudássá alakítja két dolog. Az egyik magától Weörestől ered: ez pedig az ő próteuszi természete. Költészetével szembesülve (beleértve a drámákat és a műfordítói életművet is), nem tudhatom, hol ér véget WS, az úgynevezett „én”, és mikor szólalnak meg azok a hol valóságreferenciális, hol fikatív, hol imaginárius szellemhangok, akiket WS mint hatalmas (azaz nagy volumenű és nagy hatalmú) költői kapacitás integrált az életműbe. A másik módosító faktor tőlem ered: ez pedig az, hogy nem vagyok költő, és nem értek a költészethez.

Nem szerénykedésből mondom ezt, hanem jelzem, hogy látok itt egy választóvonalat. Másképpen beszélhet a költészetéről az, akinek vannak saját érvényes költői ötletei, és másképpen az, aki versolvasóként (kritikusként, fordítóként) közelít meg egy-egy költői alkotást vagy életművet, értelemszerűen valaki másét. Egy-egy szakszerű, pontos, találó elemzés mondhat lényegeset az adott teljesítményről, például egy új kötetéről vagy az adott pályaszakaszról vagy akár a formálódó életmű és a kulturális kontextus viszonyáról is; de a költészetéről való lényegi tudás nélkül nehéz meglátni és megfogalmazni, mitől lett és maradt – vagy nem maradt – egy költő az, aki. Ha pedig felidézzük azt az évtizedek óta tartó, meg-megújuló bűvöletet, amelyet egy nagy költővel vagy inkább költői életművel való találkozás élesztett bennünk, akkor, minél inkább alávetjük magunkat a bűvöletnek, annál inkább kényszerülünk arra, hogy önmagunkról, a ránk gyakorolt hatásról beszéljünk a költészet helyett.

A PSYCHÉ kivétel, az én szempontomból azért is, mert vele kapcsolatban úgy tudok beszélni magamról, értékítéleteimről és elfogultságaimról, hogy mindez WS-ről szóljon. Konkrétabban: a PSYCHÉ epikus karaktere teszi lehetővé számomra, hogy WS költői életművét és észjárását e késői műve felől vegyem szemügyre.

A PSYCHÉ első kiadása 1972-ben jelent meg. Tizennégy éves voltam, amikor megvásároltam. Most is megvan a példány, és noha sokszor újraolvastam, most is fel tudom idézni negyven évvel ezelőtti első benyomásaimat, a nyílt (és metrikailag virtuóz módon

formált) erotika és a nyelvi archeológia egymást erősítő izgalmaikat. A barokk költészet iránti fiatalkori vonzalmam ha nem is kizárólag innen ered, komoly megerősítést kapott a PSYCHÉ-től.

De nem csak ezért említem, hogy mindig az első kiadást olvastam újra (ha csupán négyévenként egyszer, az akkor is tíz újraolvasás), hanem azért is, mert emiatt nem vettem észre a későbbi bővítéseket. Hogy mást ne mondjak, évtizedekig hiányérzetem volt, amiért a fiktív költőnő nem konfrontálódik legjelentősebb létező költőtársával, Berzsenyivel. Főríz Gergely hívta fel a figyelmemet (ezúton is köszönöm neki) arra a levélváltásra Nagy Péter győri törvényszéki ülnök és Lónyay Erzsébet között, amely az első kiadásban még nem szerepel, és amelynek függelékében a költőnő elbeszéli Berzsenyivel való első és egyetlen találkozását, amelynek folytatása Kisfaludy Sándorral való első, egyetlen és akaratlan találkozás lesz. (Magában a válaszlevélben pedig a felső-Tisza-vidéki és a dunántúli magyar költészet Hamvas Béla-i színezetű oppozíciója körvonalazódik, amely a szerző, WS és a hősnő, Psyche *epikai* jellegű viszonyára vet megvilágító erejű fényt.)

Ez a később beiktatott epizód az Ungvárnémeti Tóth Lászlóról szóló visszaemlékezést bővíti, egyszersmind számottevően erősíti és gazdagítja a mű elbeszélő jellegét is. Ugyanakkor az életrajzi valóságreferenciák és az irodalmi fikció amúgy is sokrétű összeszőződését tovább finomítja és bonyolítja. Nagy Péterről nemcsak azt tételezhetjük fel, hogy valószínű, életrajzi személy, hanem azt is, hogy Weöres Sándornak családilag is volt hozzá köze, hiszen az ülnök úr a „*jó tsöngei Weöres István*”-t mint „*kedves komám uram*”-at emlegeti. Továbbá – létező személyként – ugyanúgy valódi atyafiságban állhatott Kisfaludy Sándorral (akiről Lónyay Erzsébet, mellesleg, nem írja meg a Nagy Péter által kért hódoló visszaemlékezést), ahogyan Lónyay Erzsébet – fiktív személyként – szintén valódi vérségi (és költői) rokonságban áll Czöbel Minkával, akinek költészetét, alkotói jelentőségét ugyancsak Weöres Sándor fedezte fel.

A PSYCHÉ, a szöveghez való alkotói viszonyt tekintve, első ránézésre pastiche-nak látszik. És valóban az is, pastiche, vagyis egy másik író, költő stílusában készült utánzat; kérdés azonban, hogy kit és mit utánoz. Kérdés továbbá, hogy az imitáció törekvése mellett nem fedezhető-e fel más, fontosabb törekvés is a műben.

A pastiche nem ritkaság az újabb magyar irodalomban. Leggyakoribb a tréfás utánzat, ezt nevezzük paródiának. Legismertebb példája a Karinthy-féle ÍGY ÍRTOK TI, pontosabban az 1912-es első kiadás anyaga, a későbbi, nem kevésbé mulatságos, de kevesebb frissességről tanúskodó szövegek nélkül. Előfordulnak, az előbbinél jóval ritkábban, tudatos hamisítási kísérletek is: idetartoznak a Thaly Kálmán által írt kuruc költemények és általában azok a (jelentős) X. szerzőnek tulajdonított vagy tulajdonítani javasolt alkotások, amelyekről előbb-utóbb kiderül, hogy a (kevésbé jelentős vagy szerzőként nem is létező) Y. írta őket. Az ilyen próbálkozások jelentősége az irodalomban, könnyen belátható okokból, jóval kisebb, mint a képzőművészetben; a nyelv és az ízlés folyamatos változása miatt általában könnyű is őket leleplezni. Továbbá azt hiszem: minél jelentősebb egy szerző, annál nehezebb jelentős mű létrehozásának igényével hamisítani. Az irodalmi hamisítók általában a kiegészítés javaslatával lépnek fel, a teljesség kedvéért tárnak a nyilvánosság elé – állítólag – elfelejtett vagy elveszett periférikus szövegeket.

A PSYCHÉ megjelenése óta eltelt négy évtized során, részben éppen a PSYCHÉ mintájára és bátorítására, számos szerepjátszó pastiche is létrejött. Ennek is több, jól elkülöníthető típusa van.

Az egyik esetben a szerző, addigi életművétől függetlenül, ismeretlen pályakezdőként lép fel, és új, a sajátjaként számon tartottól elkülönülő írói világ kiépítésére tesz kísérletet. Ilyen „Csokonai Lili” alias Esterházy Péter TIZENHÉT HATTYÚK című könyve, amely aztán zökkenőmentesen integrálódott Esterházy életművébe, és nem lett a Romain Gary/Émile Ajar párhuzamra emlékeztető folytatása.

A másik esetben a szerző kigúnyolja önmaga álarcát, miközben meg is alkotja. (Eny nyiben különbözik ez az eljárás az egyszerű paródiától.) Parti Nagy Lajos ilyen jellegű munkái a dilettantizmusban lappangó spontán, véletlenszerű költészetet mozgósítják, méghozzá olyan hatásokkal, hogy az álarc elveszti személyiségvonásait, és feloldódik Parti Nagy költői személyiségében. E típus kollektív változata a Tsúszó Sándor-életmű és a hozzá hasonló korpuszok. Tsúszó költészetét, amely Hizsniai Zoltántól indult ki, utóbb mások mellett Parti Nagy Lajos is gazdagította.

A harmadik típus reprezentánsa Kovács András Ferenc, aki jól elkülönülő, markáns életműfikciókat hoz létre, és ebben a nemben több variációt is végigjátszik. Megírja nem létező költő nem létező életművét eredeti létező nyelven és jól ismerhető, létező közegben, ez a Lázary René Sándor-ciklus, valamint létező költő nem létező életművét is, ez Caius Licinius Calvus, akinek esetében a szerzőnek a fordítás fikciójával is meg kell birkóznia. És akkor még nem beszéltem sem a Kavafisz-átiratokról, ahol a műfordítás nem pusztá fikció, ám emiatt a költői szerepjátékhoz való viszonya sokkal bonyolultabb is, mint Calvus esetében, sem az orosz imitációkról, sem a többi kisebb-nagyobb költői szerepről. Kovács András Ferenc szétírja saját költői személyiségét különböző életműfikciókba, viszont a személyiség szétírva is elég erős ahhoz, hogy egységes keretbe foglalja a megalkotott szerepeket. (Ugyanebbe a típusba tartozna a költői hasonmás vagy tükörkép, gondoljunk például Baka István Szytyepan Pehotnij-verseire, ha a tükörkép jellegű vers pastiche volna.)

Az is előfordul, hogy egy vagy több alkotó egy már meglévő és lezártnak ismert életművet ír tovább, azt mintegy kiegészíti, vagyis létező voltában torzónak nyilvánítja. Ennek jellegzetes példája a MÁR NEM SAJOG című kötet, József Attila „*legszebb öregkori versei*”-nek gyűjteménye az 1990-es évek költőitől. Amennyire meg tudom ítélni, a József Attila-i versbeszéd időskori extrapolációja sikeres, viszont József Attila életrajzának valós életrajzon kívüli része nincs meggyőző cselekménybe foglalva. A lassacskán Magyarországon is felbukkanó kritikai költőéletrajzok egyik lényeges tanulsága, hogy a sorozatba rendezhető (és akár fejlődésnek is nevezhető) alkotói döntések egyik lehetséges értelmezési kerete az életrajz mint cselekmény. Az életrajz írója persze ugyancsak alkotói döntések sorát hozza meg, amikor megállapítja, hogy az ábrázolandó életnek mi a tulajdonképpeni tétje, és ez hogyan függ össze az életművel mint kanonizálható teljesítménnyel.

Ha a PSYCHÉ-ben látjuk az újabb magyar irodalom szerepjátzó pastiche-műveinek előzményét, felvetődik a kérdés: vajon ez a mintakép miért annyira nehezen meghaladható? Miféle mércéket emel milyen magasra?

WS a PSYCHÉ megalkotásakor részint *kitalált*, részint *meztalált* valamit és valakit. A „ki-” és a „meg-” ugyanannak a dolognak a két oldala, és az teszi művészileg rendkívüli hatásokúvá őket, hogy jóformán szétválaszthatatlanok.

Nem ismerem részletekbe menően WS életrajzát, és csak nagy vonalakban tudom felidézni azt a szellemi környezetet, amelyben a mű ötlete létrejöhetett. Még nehezebben tudom elképzelni magát az ötlet létrejöttét. Két dolog tudható vagy biztosra vehető.

Az egyik: az 1950-es évek végén, 60-as évek elején, amikor az ötlet felmerülhetett, WS már nem volt úgy kizorítva az irodalmi nyilvánosságból, mint 1956 előtt. Utazhatott, publikálhatott. Ugyanakkor szó sem volt még arról az elismertségről, ami az 1970-es években már magától értetődőnek látszott. Költészetét, annak egy szegmentumát a hivatalos kultúrpolitika a kiskorúak számára izolálta, egyébként leginkább műfordítóként hagyták érvényesülni („*műfordítóvá süllyesztettük*” – olvasható róla egy 1960-as besúgói jelentésben),¹ és ma már alig elképzelhető gyanakvással szemlélték tevékenységét, főleg fiatal költőkkel való kapcsolattartását. Emiatt elképzelhetőnek tartom, hogy a PSYCHÉ ötletéhez eredetileg a menedékkeresés, a belső emigráció szándéka kapcsolódott.

A másik: a rá nehezedő politikai nyomás részleges enyhülésével nagyjából egy időben kezdhetette a költő érezni az öregedést, és ettől nem függetlenül – mint a PSYCHÉ-vel kapcsolatos megnyilvánulásából is kiderül – azt, hogy eljutott saját költészetének határaihoz. Az általa említett „*nyelvi és szellemi felfrissülés*” vágya, amelyre a MERÜLŐ SATURNUS egyik jegyzete utal, egyenesen kíváncsalmá teszi a szóban forgó határok átlépését. Ugyanez a jegyzet azt is mondja, hogy a fiktív költőnő verseinek megformálásakor a cél az volt, hogy „*valaki az énjének egy-egy megvalósíthatatlan részét másik személyé sűrítse, olykor más korszakba is. [...] Ez a »pót-én-kivetítés« alkalmat ad más stílus és más temperamentum megnyilvánulására, a szókinccs és mondatformálás más módjára*”. Hasonló törekvésekre felhossa példaként Pessóát (aki inkább a párhuzamos személyiségek költője), Thomas Chattertont (aki inkább egy költészetéről szóló, HEINRICH VON OSTERDINGEN-szerű regény hőse lehetne) és Thaly Kálmánt (aki inkább egy nemzeti ideológiától vezérelt, áhítatos hamisító).

Virginia Woolf ORLANDÓ-járól ebben a jegyzetben nem esik szó, ez a mű talán nem is jutott WS eszébe. Persze a Woolf-regény címszereplőjétől nem olvashatunk fiktív költői életművet. Viszont a ki- és megtalálás együttes dinamikája ebben a műben éppoly erős, mint a PSYCHÉ-ben; és ahogy a hős, majd hősnő saját életidejének zárványában időutazást tesz, újra meg újra áttörve a korszakok nyelvi, stílári, ízlésbeli kontextusát, az igencsak „*alkalmat ad*” más(-más) stílus megszólaltatására, Orlando nővé változása pedig a „*más temperamentum*”, a „*női szív*” „*megnyilvánulására*”.

WS a PSYCHÉ-ben nem az évszázadokon átzúgó orlandói stílusrevü magyar megfelelőjét találta ki és meg, hanem azt a vákuumot a modern magyar irodalom klasszicizmus utáni, romantika előtti előtörténetében, amelyet Lónyay Erzsébet alakjával és költészetével betölthetett. Nemcsak a „*pót-én-kivetítés*”-ről van szó tehát, hanem egy olyan általánosabb hiányérzet visszamenőleges (lényegében utópisztikus) pótlásáról is, amely a magyar irodalom letűnt korszakai kapcsán újra meg újra elfogja a magyar költőket, írókat, a legkiválóbbakat és a legszánalmasabbakat egyaránt.

Nem sorolom újra a jól ismert példákat az elveszett vagy sosem volt magyar őseposz újraírási kísérleteire. A XIX. századi magyar történelmi dráma a két-háromszáz évvel korábban meg nem írt színpadi művek pótlásaképpen jött létre. A közelmúltbeli posztmodern történelmi regényekben is lehetetlen észre nem venni azt a szándékot, hogy átlépjenek az egy-másfél évszázaddal korábbi történelmi regények sorába, és visszamenőleg átértelmezzék őket.

Mit akart WS visszapótolni, visszamenőleg beleírni a XIX. század eleji magyar költészetbe? Az erotikát, a szubverzivitást, a játékosságot, a nyelvi-poétikai polifóniát. Azt,

¹ Idézi Szőnyei Tamás: TITKOS ÍRÁS, I. köt. 658. Szőnyei művéből jól megismerhető az egyes kultúrpolitikuskok WS-sel kapcsolatos – gyakran változó – álláspontja.

ami szerinte (és nyomdokain sokak szerint) a modern magyar költészet fontos előzménye volt, és amit saját költői felfogása előtörténetének is tekintett.

Azt, ami a régebbi magyar költészet rejtett értékeiben és furcsaságaiban – mint éppen WS kutatásaiból és gyűjtéséből tudhatjuk – mindig is megvolt, csak éppen kezdetleges formában, esetlegesen, elhallgatva, elfeledve. Azt, ami egy kiemelten fontos, kanonizált életműben, Csokonaiéban megtalálta virtuóz formáját is, de folytatóra már nem talált. Ócsai Éva vette észre,² hogy WS hősnője, Psyché az irodalmi fikció szerint éppen azon a napon, 1795. január 27-én jön a világra, amikor az a menyegző zajlik (Budai Ézsaiás tudós professzoré), amelynek alkalmából Csokonai megírta a DEBRECENI MAGYAR PSYCHÉ című, egymással felelő tréfás szövegekből álló hírlapparódiát. WS Psyhéjének mint hősnőnek születése tehát jelképesen (és a fikción belül ténylegesen is) egybeesik Csokonai PSYCHÉ-jének nyilvánosságra hozatalával. Ugyanakkor joggal feltételezhető, hogy Csokonai PSYCHÉ-je, amelyben, mint Ócsai Éva írja, „különböző szövegek egymást kommentálják és interpretálják”, ösztönzője és mintája volt WS PSYCHÉ-jének, amelyben ugyanez történik nagyobb léptékben és bonyolultabb, többrétű alkotói szándékkal.

Lónyay Erzsébet fiktív életrajzában nincs helye Csokonainak, hiszen a költőnő – mégoly korai – eszmélkedésekor a debreceni poéta már évek óta halott; viszont fiktív személyként is tekinthetjük őt Csokonai legjobb tanítványának, költészetét pedig a Csokonai-poézis „*más temperamentum*”, illetve „*női szíve*” általi ekhójának. Ezt sem árt figyelembe venni, amikor értékeljük WS egyik nagy bravúráját, a létező Ungvárnémeti Tóth László és a fiktív Lónyay Erzsébet létező, illetve fiktív költészete közti párbeszédet, felelést, vitát.

No de csakugyan létező költő-e Ungvárnémeti Tóth László? Csakugyan létező költészet-e az övé? E sorok írásakor, 2013-ban egyértelműen igen. Ám a PSYCHÉ megalkotása és megjelenése előtt inkább nem. Az 1970-es évek előtt nem létezett sem ez a költő, sem a neki tulajdonítható költői teljesítmény. Előbbit nem tartotta számon az irodalomtörténet, utóbbi – többek közt emiatt – nem volt hozzáférhető. Ungvárnémeti Tóthot és verseit WS találta. Ő már csak ilyen volt: keresett és talált egy sor régebbi költőt. Egyik legjelentősebb találatja vagy lelete Ungvárnémeti Tóth.

És ezzel eljutottunk a ki- és megtalálás problémakörének centrumába.

WS kitalál egy költőnőt. Ez a költőnő zseniális. Saját benyomásaim alapján merem őt így minősíteni: olvasom a verseit, és látom bennük a szenzibilitással párosuló poétikai kapacitást. Hogy egy kicsit árnyaljam a minősítést: a költőnő hol zseniális, hol provinciális. Mint a magyar költészet legjava. Ám éppen gyarlósága, tökéletlensége, esendősége révén válik életszerűvé és szerethetővé. Úgy is mondhatnám: regényesedik. Amennyit veszít szerzőként (már csak azáltal is, hogy nem lehet olyan terjedelmes, gazdag életműve, mint például kitalálójának), legalább annyit nyer hősként, vagy inkább lényegesen többet.

Ez többek között azt jelenti, hogy egy fiktív alkotót nem lehet önmagában véve kitalálni. Azaz lehet, de buktatókkal jár. Mindazok a művészregények, amelyek nem prezentálják, hanem csak utalásokban említik vagy értékelően összefoglalják a művészi teljesítményt, súlyos esztétikai deficittel küszködnek. Még Thomas Mann is üres ha-

² Ócsai Éva: JANUS KÉT ARCA. CSOKONAI ÉS AZ ŐT OLVASÓ WEÖRES. *Forrás*, 2005/10.

landzsázásra kényszerül a HALÁL VELENCÉBEN elején (bár ezt a beszédmódot is, el kell ismernem, színvonalasan és humor nélkül műveli), amikor Gustav von Aschenbachot írónak próbálja megjeleníteni. Ez a lényeg: hogy épp *megjeleníteni* nem lehet a művészt, különösen az író és a költőt nem: tudniillik a megjelenítéstől megszűnik hősnek lenni, és maga is szerzőként nyomul. Elkezd ő maga ábrázolni, és megszűnik az ábrázolás tárgyának lenni. Ezáltal egyrészt háttérbe szorítja a tényleges szerzőt, másrészt megsemmisíti az epikai kompozíció egységét. Egy vérbeli epikus inkább ráfanyalodik a trükközésre, a halandzsázásra (hiszen úgyis megússza), semhogy elfogadja a narratív struktúra megbillenését.

Létezik persze olyan világirodalmi rangú költőregény is, amelynek szerzője nem sokat törődik a cselekmény és a kompozíció egységével, és így megengedheti magának, hogy szóhoz juttassa, érvényesülni hagyja költő hősét. Ilyen a már említett HEINRICH VON OFFERDINGEN, amely viszont nincs befejezve, és talán éppen töredékessége, cselekményének kibontatlansága miatt érződik annyira erősnek. Ebben a műben a fikciónál jóval erősebb az imagináció: a címszereplőt egy imaginárius ónémet közeg veszi körül, nagyjából az EGY MŰVÉSZETKEDVELŐ KLASTROMI TESTVÉR SZÍVÖMLENGÉSEI-nek világa, ő maga, Heinrich pedig, mai szemmel nézve, már csak azért sem képzelhető el középkori költőként, mert a (korabeli) legmodernebb költői nyelvet, a korai német romantika diskurzusát beszéli. Novalisnál csak kitalálás van, megtalálás nincs.

WS a költőnő alakja mellé kitalálja az életművet, egyszersmind megtalálja azt a rokokó utáni, nyelvújítás előtti nyelvi réteget, amely Lónyay Erzsébet sajátja. Én ezt csak kisebb részben látom imitációnak, nagyobb részben invenció.

A szerző kilétéhez nem férkőzik kétség. WS egy pillanatig sem leplezi, hogy Lónyay Erzsébet verseit valójában ő írta: a versanyag tehát nem misztifikáció, hanem költői fikció; ennyiben kitalálás. A kitalált hősnőben viszont meg is találta költői médiumát, szócsövét, per-sonáját. Továbbá WS nemcsak az életművet találta ki, hanem az életrajzot is, annak töredékességével, hiátusaival, bizonytalanságaival együtt. Ki kellett találnia a költőnő életrajzi utalásokkal teli önkomentárjait, az idegenkezű testimoniumokat (például Acházt Mártonét), és, ha mégoly vázlatosan is, fel kellett idéznie a mindenkori tanú alakját is. Ki kellett találnia a kitalált költőnő Ungvárnémeti Tóth Lászlóhoz fűződő emlékeit is, valamint azt a beszédmódot, amelyen keresztül az emlékező értékel a szeretve utált férfit, annak csodálva elutasított költészetét és önmaga (mármint Lónyay Erzsébet) viszonyát a poézishez. Egyszersmind meg kellett találnia azokat a közismert (vagy kevésbé ismert, ám bizonyíthatóan létezett) személyekhez vezető kapcsolódási pontokat, amelyek mentén Lónyay Erzsébet alakja és élete hitelesen és varratmentesen beilleszthető a korabeli történeti-kulturális közegbe. A korabeli nyelv és helyesírás mellett a korabeli kulturális kontextust (plusz az éppen akkor zajló nemzedék- és őrsgváltást) is fel kellett térképeznie. Mint láttuk, ez a munkafolyamat még az 1972-es első kiadás után sem zárult le teljesen.

Főként pedig meg kellett találnia azt a poeta minorként is alig számon tartott, legfeljebb irodalomtörténeti felsorolásokban szereplő költőt, aki a készülő műben Lónyay Erzsébet ellenpólusa lehetett, és akiről nem sokkal a PSYCHÉ megjelenése után joggal írhatta méltatója: „[K]ölteményei, tanulmányai, jegyzetei kristályosan sokoldalú, szokatlanul steril, csak egyszeri alkotót őriznek. Erő tekintetében elmarad [...] legjobbjaink mögött, de mindmáig ő a legintelligensebb magyar szerző.”³ A költő Ungvárnémeti Tóth László, méltatóját

³ WS: HÁROM VERÉB HAT SZEMMEL. 1982. II. kötet, 318.

Weöres Sándornak hívják. (Figyelemre méltó, amint a hősnő ambivalens ízlésitélete – „*Ficzko, te merő Abstractumot írsz. Nálad a fa nem fa, hanem valamely Idea allegoricus fája* [...] *Te a Concretumoktól el-vonod az illatot, mozgást, életet, minden hideg és kemény leszen*”⁴ – hogyan alakul vissza a szerző, illetve másfél évszázaddal későbbi költőkolléga arányérzékévé: egyfelől „szokatlanul steril”, másfelől „mindmáig ő a legintelligensebb”; méghozzá a két minősítés együtt, egymás mellett!)

Ungvárnémeti Tóth alakjában és költészetében WS tehát nemcsak hősnője ellenpólusát, hanem egy saját előfutárát, egyszersmind múltbeli poétikai vitapartnerét is megtalálta. (Nem mellesleg: a PSYCHÉ olvasható Ungvárnémeti Tóth válogatott műveinek új meg új kiadásaként is; de annak sincs akadály, hogy a naiv vagy kevésbé tájékozott olvasó WS fikciójának tekintse az Ungvárnémeti Tóth-verseket.) Továbbá megtalálta azokat a verseket is a Trattner-féle 1816-os kiadásban, amelyek összefüggésbe hozhatók Lónyay Erzsébet személyével: vagy egy Lidi nevű lányról van szó bennük, vagy beilleszthetők a fent említett költői disputába, vagy olyan eseményt örökítenek meg, például egy menyegzőt, amelyet visszaemlékezésében Lónyay Erzsébet kibővít, kifiguráz és drámaian többértelművé tesz (lásd az Ungvárnémeti Tóth költeményében fakéregbe vésett K betű pajzán értelmezését WS, illetve Lónyay Erzsébet szemszögéből).

Legfőképpen pedig azt a tényt vagy körülményt vagy jellegzetességet találta meg WS, hogy a magyar költészet időben letűnt rétegeiből bármikor előbányászhatók teljesen vagy majdnem teljesen ismeretlen torzók, teljes művek, egész életművek, amelyek „csak egyszeri alkotót őriznek”. Ungvárnémeti Tóth megtalálásának gesztusa egyszersmind Lónyay Erzsébet kitalálásának aktusát is hitelesíti. A megtaláló kimondva-kimondatlanul azt állítja, hogy Psyché bár nem létezett, mégis létezhetett volna. Más szóval: élni nem élt, de attól még létezni létezett. Létezését igazolja a többi hol zseniális, hol szárnyaszegett költőnő – Karay Ilona, Czóbel Minka –, akik dokumentálhatóan éltek valaha, és akiket szintén WS talált meg. (És, természetesen hozzá, azok is, akik még mindig névtelenül lappanganak, felfedezésre és újjáélesztésre várva.)

A PSYCHÉ-ben tehát nem elsősorban az utánzásos játékon alapuló költői fikció fontos, hanem a magyar költői kánon – ha úgy tetszik, nemzeti hagyományaink – radikális újraírása is. Erre tesz WS eredményes kísérletet másik nagy kései művében, a HÁROM VERÉB HAT SZEMMEL című gyűjteményben. Nyilvánvaló, hogy a két mű párhuzamosan, egymással szoros összefüggésben jöhetett létre. Tekinthejtjük úgy is, hogy a PSYCHÉ mögött ott áll WS sokéves, fáradságos, intuíciókban bővelkedő, jó szerencsétől kísért kutatómunkája, Ungvárnémeti Tóth mellett több száz kisebb-nagyobb, izgalmasabb-érdektelenebb költői alkotás elolvasása, újraolvasása, újjáértékelő olvasása, modernné olvasása, előfutárrá olvasása. És tekinthejtjük úgy is, hogy ez a kutatómunka akkora energiafelhalmozással járt, hogy annak előbb-utóbb önálló költői műben kellett testet öltenie.

A PSYCHÉ létrejötté a magyar költői kánon nyitottabbá válásáról, egyszersmind fellazulásáról és elbizonytalanodásáról is tanúskodik. Ez nyilvánvalóan termékeny feszültséggel jár, és magában hordja annak biztató lehetőségét, hogy a kortárs magyar költészet a letűnt évtizedekből, évszázadokból nyerhet modern (késő modern, poszt-modern) szövetségeseket, valahogy úgy, ahogyan Jókainál A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYÉ-ben

⁴ WS: PSYCHÉ. 1972. 176., illetve WS: EGYBEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK. 1981. III. kötet, 144.

a távoli tér- és időzárványokból előbukkanó ősmagyarok segítik ki a csávából a mai magyarságot.

Felvetődik persze a kérdés, hogy: a permanens felfedezések, újjáértékelések nem okozzák-e az értékek viszonylagossá válását vagy akár erózióját is? Válaszom röviden: ilyen következményeket nem a hagyományok újjáértelmezése, nem is a felfedező szenvedély, hanem a megértés iránti igény megszűnése és a kíváncsiság elvesztése okozhat.

A fentieket figyelembe véve, WS PSYCHÉ-beli legnagyobb találmányát, leleményét és nyereségét a nyelvi rétegek egymáshoz való viszonyának többértelműségében látom. Lónyay Erzsébet (vagyis a médium-Psychét megszólaltató WS) számára a tartalmi és értelmi egység a mindenkor létrejövő, azaz már létre is jött költemény. Innen nézve a nyelv nem tárgy, hanem alanya az ábrázolásnak és a megszólalásnak. A XX. század második felében élő és alkotó WS viszont ábrázolja és megszólaltatja nemcsak Lónyay Erzsébetet, hanem az általa használt nyelvet is, miközben kirajzolódik a hősnő élettörténete, amely értelemszerűen az életrajzi regény törvényszerűségeihez igazodik, annak megfelelően alakítja önnön cselekményét, illetve alakítja a cselekményt az irodalomtörténész álarcát is magára öltő szerző.

Lónyay Erzsébet (és a rajta keresztül megszólaló WS) számára a nyelv homogén, pontosabban csak a költői alkotáson belüli nyelv számít, az pedig homogén; a prózai nyelv (a keletkezési körülmények felidézésének nyelve, a felidézett „valóságos” dialógusok nyelve, a hétköznapi élet járulékos nyelve, például egy bevásárlási lista az első kiadás 152. oldalán, a rokonság szortírozása a 71. oldalon stb.) ettől élesen elkülönül, és költőileg nem jön számításba. A közelmúltbeli WS számára viszont nemcsak heterogén az általa megalkotott mű nyelve, nemcsak feleselnek egymással a nyelvi rétegek (van először is a vershez fűzött kommentár, olykor nem is a költőné, hanem a korabeli olvasóé, például Toldy Ferencé; hanem aztán a kommentált költemény vagy a kommentárt olvasó költőné újabb verse vissza is beszél), hanem mind a cselekményesítésnek, mind az eredetileg hétköznapi szövegek költőivé válásának éppen a nyelvi sokszólamúság adja a hajtóerejét.

Vegyük sorra a fontosabb nyelvi rétegeket! Először is: ott vannak a kötetben Lónyay Erzsébet „saját” versei. Ezek egy része – a fikció szerint – nem maradt fenn, némelyikük töredékes, de ezzel most nem foglalkozom. Azzal a ténnyel sem, hogy Lónyay Erzsébet olyan korszakban élt (volna), amelyben a magyar nyelv addig és azóta példátlanul gyors ütemben változott. Igaz, ő maga kivonja magát a nyelvújítás alól, de azért nyelve és helyesírása az 1820-as évek végén észrevehetően más, mint húsz évvel korábban volt. Ezt a kötet végén egy kissé tudálékosnak érződő közreadói jegyzet meg is említi (miközben feltűnés nélkül összekapcsolja a költőné alakját a WS által nagyra becsült, akkor még élő, azóta elfeledett Toldalagi Pál költői világával is).

Kettő: Lónyay Erzsébet „saját” verseihez írt „saját” kommentárjai. Ezekről nehezen elválaszthatók, noha tulajdonképp külön réteget alkotnak a kisebb életrajzi visszaemlékezések, a serdülőkori szexuális szenzációk és traumák, a kamasz Wesselényi Miklóssal történt együttlét, valamint a Goethével és Hölderlinnel való találkozás felidézése. Idetartoznak az 1971-es utószóba iktatott levelek is, amelyek egyikét – a fikció szerint – ő kapta Toldy Ferencről (de a rá adott verses választ már előzőleg olvashattuk a késői költemények között), másikat ő írta Fáy Andrásnak.

Három: Lónyay Erzsébet emlékezése Ungvárnémeti Tóthra, azon belül külön réteg a Nagy Péterrel folytatott levélváltás, valamint a Berzsenyiről és Kisfaludyról szóló emlékek felidézése.

Négy: Ungvárnémeti Tóth saját (hiteles) versei, valamint NÁRCISZ című színművének egy része (legalább a fele), plusz Lónyay Erzsébet (fiktív) visszaemlékezése AZ ÁLMOK című (hiteles) „*Idyllium*” keletkezési körülményeire, hozzácsatolva Ungvárnémeti Tóth (hiteles) jegyzete a görög líráról. Eddig is látszott, ezen a ponton azonban hangsúlyossá válik a nyelvi sokrétűség mellett a kötet egészének műfaji sokszínűsége is: a műfajilag amúgy sem egységes versanyag és a prózai szövegek között Ungvárnémeti Tóth munkái révén megjelenik a dráma is.

Öt: egy XIX. századi (fiktív) Lónyay Erzsébet-életrajz, Jókai korának (nyelvújítás utáni) stílusában, 1871-ből. Szerzőjéről, Acházt Mártonról annyit tudunk meg az éppen száz évvel későbbi utószó végén, hogy „*élt 1811–1898*”, és hogy „*víz-szabályozó mérnök és műkedvelő író, Jókai barátja*” volt. (Egyáltalán nem biztos, hogy Acházt Márton teljes mértékben fiktív személy. Élt Pécsen WS-nek egy kortársa és valószínűleg ismerőse, egy Acházt Imre nevű tanár, aki fiatalon publikált a *Sorsunkban*. Elképzelhető, hogy az ő felmenője van a PSYCHÉ-ben megörökítve.)

Hat: az 1971-es (közreadói, szerkesztői, irodalomtudósi, Weöres Sándor-i) egyszerre fiktív és valóságos utószó. Fiktív, amennyiben egy nem létező költőnőt helyez el a létező kontextusban, és valóságos, amennyiben egy létező irodalmi alkotás lezáró szövege, egy létező XX. századi költő valóságos teljesítményéről ad számot. Ez a szöveg is tekinthető stílusimitációnak, azaz nem dönthető el egyértelműen, vajon WS imitálja, perszifálja vagy inkább követi a modern életrajzi esszé mintáit.

És hét: a végleges változatba még a művet monodrámaként feldolgozó és megszólaltató XX. századi színésznő, Csernus Mariann a költőnőhöz írt, 1842-es keltezésű (!) levélforma invokációja is belefért. Itt is többszörösen keverednek a valóságpreferenciák a fikcióval: az tény, hogy Csernus Mariann az 1970-es években nagy sikerű estet hozott létre a PSYCHÉ-ből; de már az 1842-es „*eggy vándor komédiásné*” pozíciója igencsak irodalmi fikció, ráadásul az aláírt keresztnev, „*Marianna*” egy betűvel több a valóságos színésznő általunk ismert utónevénél. Kérdés továbbá, hogy az invokáció szövegezésében nem működött-e közre WS; ennek már pusztán lehetősége is továbbtolja a fikció felé Csernus Mariann írását, anélkül, hogy a színésznőt megfosztaná „szerző” voltától.

Lónyay Erzsébetnek sok hangja van, és ez a sok hang sok szövegrétegen szűrődik át. Az is az ő hangja, amikor az ÁRVASÁG című versben megszólalva „*Nem sensus, inkább consensus beszél, / Véletlenül, mint kút lánczán a szél*”; és az is az övé, amikor a Brunswick-palotában úgy zongorázza el egy bizonyos „*Bethorn*” nevű öreg, süket zeneszerző – állítólag – őhozzá írt, FÜR ELISE című zeneművét, hogy „*Bethorn*” maestrónak – állítólag – a meghatottságtól „*könyűi hulltak / Vásott zekéjire*”. És az is az ő hangja, amikor egy – a fikció szerint – tizennégy évesen írt versében, miután közli, hogy „*Kézbe kést veszek, / Szívem általszúrom*”, így mutatja be önmagát és zárja le a verset: „*Viharban viséttó / Késértet vagyok*”.

Néha mintha saját fülemmel hallanám Lónyay Erzsébet hangját. Az ő Hölderlinre mondott szavaival szólva, „*tsak azt vágnám hallnom*”.

Tandori Dezső

– WEÖRES IHLETÉSEI –
IS

Mottóm:

*Akarnék én írni még,
csak akarni nem tudom már.*

Mindjobban látom
az alagút végén
a teljes sötétet.

Arrébb.
Semerrébb.
Ez az életem:
itt. Itt nem leszek.
És ettől borzadok.
S nincs többé Kosztolányi-„berzedek”.

Minden percem
fele:
már halálom egésze.
Már halálom fele:
minden percem
egésze.
Jó, jó, nincs, nincs,
valami ily: mégis van.

Amnéziát hirdetek:
nem életem semmi
s nem is éltem semmit.
Amnesztiát hirdetek:
semmit nem is haltam meg.
Csak akkor, mit;
csak mikor, mit.

Imént, az alagútvég-sötétnél változat adódott Weöres cella-falig-se-nagyon-látására. Ami talán más itt: hogy mulatságosan a „teljes” nem látszik rögtön, a sötét, míg az optimistábbnak mondható Weöres-változatban egy darabig ellátni a cella... stb.

Kafka következik: az író rokona azt állítja, hogy a legeszményibb körülmények között sem lehet eljutni sehova, „a szomszéd faluba”. Kicsit Zenón-tudásom, sejtésem ez. Versem:

Másoknak a halál
a végén van.
Nekem mindenkor közbül van.
Ezért nem érek oda
most már soha
a szomszéd faluba.

Megfigyelhető, az alagutas dolog és a szomszéd stb.: oda-vissza visszhangzik, csak éppen hova hangzik, főleg oda: hova.

Gyengébbek

Van-e gyenge pontom?
Csak minden pontom
egyben van, együtt, mint
pont.
És: .
Ha van kettőspont,
van-e még-többes-pont is.
Íme a válasz.

Gordiuszi:

Csomó-e
egy csomó pont?
Mit jelent, hogy „csomópont”?
Hm. De tényleg.

Még gyengébbek:

De... persze...
A mélyrepülés felszíni repülés.
A mély értés felszíni értés.
A mélyértés megint más.

A pontos értés:

Csak ha a két pont egybeesik,
az értendő s az értett.
Akkor minek is külön.

Közeppek

Beköszöntem,
kiköszöntem.
Belehaltam,
kihaltam.
Fáradással mind tettem.
Nincs harmadik életem.

Még hogy! Külsőt nem tartok,
már, hogy! Külsőm sem tart engem.
Alsó-felső fogazatot
felsajgásig vesztettem.
Vonalszélű bélyeg vagyok,
nem fogazott.
Fogaim kettőspontozatok,
hiányok hozott anyagból.
Híjjaik, pontosabban.

Nem elég, ha semmi sincs:
ott még az is, ami van.

Köv. századik világevre.
Semmisségek forrósága:
forróságok semmijére.

Fűkellékek: Babits

- „ - „ -

Fűkellékek: Petőfi, Zerk

Reménytelen?
De legalább a
Remény halt meg
Utoljára.

Fűkellékek: Weöres Sándor

Egy világ ömlött össze benne.

Fűkellék befejezés

Bennem sosem
omlik össze
egy világ, csak:
nem támad fel
romjából.

Weöres-befejezés

...de ez még mindig
egy *világ* csak.
MITVE MISSEK.
LÁTVA LÁSSAK??

Várady Szabolcs

SZAPPANBUBORÉKOK VS EMLÉKÉRE

Beköszöntek a három halálok
puszticsi kápszicsi uvanicsi
jaj istenem tanár úr
én nem tudok halálul
értem jöttek
nem értem

*

Onnan visszajöttem
ahova el se mentem
nemtemben
igentem
ping labda pong labda
pattan
ottan
ittén

*

olyan gyors hogy álló
olyan hangos hogy néma
akit hogy láthass hallhass
az pont hatalmas

*

Mindennek egyszer nyoma vész
minden valahol megmarad
egésznél erősebb a rész
magadon kívül vagy magad

*

Érted babám én odavagyok
nyáron lobogvást ősszel gyalog
ha tél jön hozzád odafagyok
tavasszal rólad leolvadok

*

Áll az utcán tróheus
zöld a hullám itt a busz
itt a busz zöld a hullám
a jambus áll az utcán

*

„Poéta jampec vagy paraszt
tolvaj miniszter kurva
mind éppoly értékes azaz
ami végtére ugyanaz
mindnek értéke nulla
csak egyszerre nem foghatók
más hullámhosszon más adók”

*

Ki vagy mi vagy kérdem
felelsz? ha nem mért nem
Hiszen ha én azt tudnám
nagyon sokért nem adnám

*

Nézd csak álmodban kirakatüveg vagy
rajtad át néz mind aki nézni áll meg
konyhakést kendőt kanapét karórát
benned a képét

nézi megnézi de ki nézne téged
senki bár most ez ki ez itt kezében
tégla féltégla atyaisten ez most
jobb ha felébredsz

*

A torok a gyerek a gyík az anya
orvost hívogat gyere gyere orvos
a kicsi szive kalapál áll áll áll
törd ki az ablakot az üvege kormos

*

Életem végén oda
ahol semmi csak a –
a semmit is elvesztettem
a csak á-t hurkolta rám
voltomon túlba
jegy nélkül
lógat be Isten

Debreczeny György

KIS MAGYAR HÓELTAKARÍTÁS

hommage à Weöres Sándor

A folyamatos hóesésben egyelőre még
nem kezdődött meg az utak takarítása.
A folyamatos takarításban egyelőre még
nem kezdődött meg az utak hóesése.
A folyamatos hóesésben egyelőre még
nem kezdődtek meg az utak.
A folyamatos utak egyelőre még
nem kezdődtek meg a hóesésben.

A folyamatos hóesés egyelőre még
nem kezdődött meg,
de az utakat már takarítják.
A folyamat egyelőre még
nem kezdődött meg,
de az utak takarítása hóesés.
Az utak hóesése egyelőre még
nem kezdődött meg,
de a takarítás folyamatos.

Nem kezdődött meg egyelőre még
a folyamatos hóesés a takarítás útjain.
Nem kezdődött meg egyelőre még
a takarítás a hóesés folyamatos útjain.
Nem kezdődött meg egyelőre még
az út, de a takarítás hóesése folyamatos.
Nem kezdődött meg egyelőre még
a folyamatos út takarításának hóesése.

Az utak hóesése a folyamatos takarításban
egyelőre még nem kezdődött meg.
Az utak folyamatos megkezdődését
egyelőre még nem takarította el a havazás.
Az utak folyamatos hóesése egyelőre még
nem megkezdődött takarítás.
Az utak egyelőre még nem kezdődtek meg
a folyamatos takarítás hóesésében.

Az utak takarítása a folyamatos hóesés,
de nem kezdődött meg egyelőre még.

G. István László

REPÜLŐ SZÓNYEG

77. Politikai bölcsesség (négyes trocheus, harmadfeles trocheus)

Három béka elmerengve
gondolkodni kezd:
mért brekegjek én hiába,
meddig túrjem ezt?

Három néma béka most már
nem gondolkodik.
Ülnek némaságuk árnyán
késő hajnalig.

79. Fecskék (Himfy-strófa)¹

Füsti fecskék sorban állnak,
méregetik szárnyaik.
Egymásban hibát találnak:
melyik lesz a századik?

Akármelyik lesz az első,
őerte volt a teremtó:
ő a költöző madár.
Utolsónak lenni kár.

81. Szerb csönd (szerb trocheus)²

Szerbiában megjelent az Isten.
Szólt az Isten: nem szabad beszélni.
Némaság borult rá Szerbiára.
Végzi csöndben mindenki a dolgát,
az új lelkek nem tudnak beszélni.

¹ A Himfy-strófa ütemhangsúlyos képlet: 4//4, 4//3, 4//4, 4//3 /// 4//4, 4//4, 4//3, 4//3 szakaszolású ababccdd rímes sorozat. Ehhez sokszor járulhat szimultán trochaikus lejtés. Az én szövegemben két metszetátlépést követtem el (a harmadik és a hetedik sorban), az ütemhangsúlyos megfelelés ezzel pont 75% lett, ami még a szimultaneitáson belül értelmezhető.

² Rímtelen ötös trocheus.

Minden asszony néma csendben szoptat.
A kutyák még olykor felugatnak,
de ez senkit nem zavar meg abban,
hogy szíven viselje némaságát.
Évek óta csönd van Szerbiában.

89. Weöresre várva (enoplion, eraszmoneus)³

Nincs Bóbita, Bóbita táncol,
nincs körben az angyalok ülnek –
egy szótagot elszabotálnál,
ha azt a zenét fuvoláznád.
Nincs vers, ami őrzi az álmod,
nem szunnyad az ág sűrűjében
most senki. Halott zene épül.

90. A lusta (közmondás – paroimiákus)⁴

Addig heverészik a lajhár,
hogy a teste se bomlik eléggé
gyorsan, ha a lelke kifordul.

91. Raport (anapestikus octonarius)⁵

Nem nézlek: a gőg leszakítja fejed. Csak az orrodon át vennél levegőt,
mer a szád bűzös, ha pofámba lihegsz! Teneked gagszulál a világ, te szemét!

92. Évszakforduló (kétlábú anapestus)

Búcsúzik az ősz.
Pirosan didereg,
ha fehér talpát
odanyomja a tél
a szívére: kivár.

³ Képlete x-uu-uu--. Az enoplion (fegyverdal) önállóan elég ritka. Az eraszmoneus Arkhilokhosz egyik sorkezdetéről kapta az elnevezését (Éraszmoneidé Khariláé).

⁴ Közmondások kedvelt mértéke. Képlete --uu-uu--. Van az első szótagot két röviddel feloldó változata is (nálam a második sor ilyen).

⁵ Nyolclábú anapestus, általában középdierézissel. Helyettesítő lábak lehetnek a daktilusz, a spondeusz és a prokeleuzmatikus. Én csak a spondeuszt használtam.

93. „Felhő”-darab
(kétlábú – háromlábú csonka – egylábú anapesztusok)

A halál mi lehet?
Kitalálni nehéz:
tévedni se könnyű –
Vagy az ész forog arra,
ahová a kakas,
ha a szél csikorítja –
vagy a szív.

94. Önmegtartóztatás
(háromlábú anapesztus)⁶

Napokig nem iszom kávét,
a szemem lehunyom folyton.

Hetekig nem eszem semmit,
azután hetekig hízom.

Napokig nem iszom semmit,
azután vedelek, hányok.

Hetekig maradok szűzen –
ezután szeretőt várok!

95. Kilátások
(négylábú csonka anapesztus – háromlábú anapesztus)⁷

Nincs már fogam és fizetésem,
utcán heverek le a sárba.
Nincs ház, gyerekem, feleségem
elhagytak elaggva, piálva.
Van skót kockás takaróm, és
(borogatni a lelkem a lényeg)
lesz majd konyakom, konyakom.

⁶ Az anapesztikus lábakat spondeuszok helyettesíthetik. Itt a sorokban a harmadik láb lesz mindig spondeusz – ezzel nyolc szótagos kólon jön létre – Weöres sokszor használja.

⁷ Itt a helyettesítő spondeuszok a sorok első lábában állnak.

96. Gyerek az apjához (néglábú anapesztus)

Te miért haltál meg? Az ég se lehet
túl nagy lepedő, ha kifekszel oda!
Mielőtt leesel, gyere vissza hamar!

98. Étteremben (hatlábú anapesztus + hatlábú csonka anapesztus)

Kifizette a férjem a számlát. Nem, köszönöm, vezetek.
Csak a mellékhelységet, ha szabad. Kitalálok.

99. Korrajz (harmadfeles jambus + hatlábú csonka anapesztus)

Az én koromban
flegmán letarolt földrészeket erre a tájfun.
Az én koromban
tompán, feketén fénylett a zsebekben az iphone.

100. Gyász – Ady könyörgése (kettes-hármas bacchius)⁸

Ne menj még. Elalszom.
Begombolkozom fényruhádba.
Ragyogsz majd, ha itt hagysz.
Akard, hogy ne várjak hiába.

101. Parainesis (bacchius-bacchius-palimbacchius-jambus)⁹

A hangot,
ha adnád,
próbáld ki
előbb.

A csöndben
csak egyszer
meghalni
elég.

⁸ Önmagában ritkán használt versláb. Képlete ◡--.

⁹ A palimbacchius a bacchius megfordítása. Képlete --◡.

Sumonyi Zoltán

SANYIMANÓ

„*manó* fn. 1. Gonosz v. tréfás (törpének képzelt) mesebeli lény”
(MAGYAR ÉRTELMEZŐ KÉZISZÓTÁR)

I. Debrecen, 1970

Az Ünnepi Könyvhéten a Bethlen Gábor nevét viselő közgazdasági technikumba vártak bennünket író-olvasó találkozóra. A technikum szemben volt a szállodánkkal, a Nagytemplom túlsó oldalán; Károlyi Amyval, Koczás Sándorral és a friss Kossuth-díjas Weöres Sándorral kényelmesen sétáltunk át a délelőtti napsütésben. A vasrácsos kerítésnél matrózzruhás diáklányok fogadtak bennünket, s vezettek föl az iskola emeleti dísztermébe, de már a kaputól az épületig vezető járdán, majd föl a lépcsőkön is, elénk terített orgonaágakon lépkedtünk a matrózzruhás lányok sorfala között. Az Evangéliumok szerint Jézus vonult be így Virágvasárnap Jeruzsálembe.

A díszterem előtt magától kinyílt egy almazöldre festett ajtó, s ahogy beléptünk rajta, a nagytermet megtöltő lányok fölpattantak, büszke vigyázzállásban várták, hogy az igazgató úr elindítsa az ajtó mögé rejtett gramfont, s fölszendüljön Kodály–Weöres NORVÉG LÁNYOK című kórusműve. Amíg ebben az ünnepi áhítatban fölsorakoztunk a dobogóra, láttam, hogy a mögöttünk lévő táblán egy Kodály-idézet olvasható, amelyet állítólag akkor mondott a mester, amikor megtudta, hogy a megzenésített verset egy tizenhat éves diák írta. De a kórus alig jutott addig, hogy „*mindig mosolyognak, de sohase nevetnek*”, amikor Weöres magasan kezdett hangon, Vas megyei másfeles t-ket ejtve s kissé akadozva megszólalt.

– Hát, talán üljenek le, kedves lányok... És zárják el ezt a hangraforgó masinát... Én ezt már olyan sokszor hallottam, maguk meg még hallgathatják...

A lányok zavartan leültek, az igazgató lekapta a tüt a lemezről, de ebben a pillanatban összeomlott a gondosan megtervezett műsor szerkezete, és mindenki tanácstalanul nézett az ugyanúgy tanácstalan igazgatóra. Néhány igen hosszúnak tűnő másodperc után a második sorban ülő idősebb matrózzruhás megbökte az előtte ülő vállát, az fölpattant, és egy szuszra, de befelé szívott levegővel hadarta el a neki kiosztott kérdést.

– Azt szeretném megkérdezni Sanyi bácsitól, hogy kik hatottak legjobban a költészetére.

Weöres is föllált, és mint egy kis mosómedve, két kezén a körmeit összekocogtatva válaszolt.

– Hát... talán csak három nevet említhetnék az antikvitásból... ömm... Lao-ce, Buddha, Jézus.

Ezzel gyorsan leült. A közönség valószínűleg nem erre számított, mert ismét hosszú csend következett. A három név közül azért az egyik ismerősen hangzott, de minthogy emlékeztük szerint egyik sem lehetett magyar költő, a második sorból ismét megbökte az egyik lány vállát, aki már célirányosabban tette fel a kérdést.

– Azt szeretném megkérdezni Sanyi bácsitól, hogy a magyar költők közül kik hatottak leginkább a költészetére.

– Hát... ömm... talán csak egyetlen nevet említhetnék... Ungvárnémeti Tóth László.

Ez a válasz menthetetlenül összezavarta az ünneplő közönséget, most már az az egyetlen név sem volt ismerős. Még a második sorban ülő tanárnők is összeakadt szemmel néztek a levegőbe.

Az általános tanácstalanság után fölállt Károlyi Amy, és elszántan saját fordítású Emily Dickinson-versekkel próbálta megmenteni az összeomlott ünnepi műsort. Sajnos, már nem túl nagy sikerrel.

II. Fészek Művészklub, 1971

„Weöres Sándor világa” címmel költői est volt a Fészek Klubban 1971. április 23-án, pénteken este 8 órai kezdettel. Ezt az egyik Weöres-kötetből kihulló meghívóból tudom ilyen pontosan, meg azt is, hogy a műsort összeállította és vezette dr. Lukácsy András, közreműködött Balogh Emese, Csernus Mariann, Latinovits Zoltán és Thirring Viola.

A versek közül a Csernus által elmondott PSYCHÉ-ciklusra emlékszem, meg Latinovitsra, ahogy a MAJOMORSZÁG-ot meg A KŐ ÉS AZ EMBER-t szavalja, tomboló sikerrel. Az est vége felé Lukácsy megkérte Weörest, hogy – bizonyára a nagyszámú közönség kérését is tolmácsolja ezzel – olvasson fel egy-két verset a nemrégiben megjelent EGYBEGYŰJTÖTT IRÁSOK című kötetéből. Weöres fölment a pódiumra.

– Hát, jól van, kedves András... Akkor talán felolvasom a CIGÁNY ROMÁNC-OT... Az mindjárt egy is, meg kettő is, mert előbb cigányul mondom el, azután meg a magyar fordítását... Amyka, kérem az első kötetet...

Megkapta a vaskos könyvet, leült egy székre, és elkezdte lapozni. Az első oldaltól a hétszázhuszonharmadikig. A közepénél a közönség már kezdett fészkelődni. Amikor végiglapozta, fölállt, s leszólt az első sorban ülő Károlyi Amynak.

– Hát... úgy látszik, nem ebben van... Talán a második kötetben...

Átvette, visszaült, azt is végiglapozta. Ez már úgy hatott, mint egy órákig tartó csendszünet a rádióban. Volt, aki visszafojtott lélegzettel figyelt, volt, aki kissé fölemelkedve előrehajolt, mintha segítene a keresésben. Egyszer csak Weöres becsukta a könyvet.

– Hát... ebben sem találok... Akkor elmondom fejből... Először talán cigányul...

III. Muraközi utca 10/a, 1982

A TÁRSALGÓ című rádióműsor (másfél óra irodalomkedvelőknek) novemberi első számát szerkesztettem, s olyantájt, valami miatt, mindig a Szovjetunió népeinek irodalmáról szoktunk társalogni. Beszélgettem Illyéssel a Paszternak-fordításairól („*Ajtófának döntve vállamat*”), Németh Lászlóval az ANNA KARENINÁ-ról, Bessenyei Ferencsel a Csehov-szerepekről (Asztrov doktor), de még mindig kevés volt az anyag. S akkor eszembe jutott Weöres Sándor.

Tudtam, hogy néhány évvel korábban kapta meg Grúziában a Sota Rusztaveli-emlékérmet A TIGRISBŐRÖS LOVAG című hatalmas eposz lefordításáért. Később, Tbiliszipben, magam is hallottam legendákat az elvarázsolt magyar költőről, a „grúz nemzeti festő”, Zichy Mihály honfitársáról. Azt is mesélték, hogy Moszkvától Tbiliszipi úgy megszerette a cinandáli vörösbort, hogy a repülőtérről egyenesen a kórházba kellett vinni, s ott a pizsamájára tűzte föl az érdemrendet a szövetségi államelnök. De hát ezek csak olyan ellenőrizhetetlen legendák.

Gyorsan föl hívtam Weörest, s részletesen elmondtam, hogy Sota Rusztaveliről szeretnék vele beszélgetni.

– Jól van, kedves Zoltán, szeretettel várunk. De ne az Alsó Törökvész útra gyere, most két utcával följebb lakozunk. Lediktálom neked a címetemet.

Vállamon a tűzkiűs UHER márkájú riportertermagnóval fölcaplattam a Rózsadomb tetejére, s a földszinti nappaliban kezdtem üzembépes állapotba hozni az orsós magnetofont. Mikrofonpróba után mondtam Sándornak, hogy én először elmondom a bevezető szöveget, majd kérdést teszek föl, s arra válaszoljon a mikrofonba. Szórakozottan, de jóindulatúan bölintott, én meg bekapcsoltam a mikrofont.

– Kedves Hallgatóink! Itt ülünk Károlyi Amy és Weöres Sándor budai otthonában, és arról a nyolcszáz éves grúz eposzról fogunk beszélgetni, amelynek lefordításáért Weöres Sándor megkapta a legmagasabb grúz irodalmi kitüntetést. Kedves Sándor, először arra vagyok kíváncsi, hogy jutott eszedbe lefordítani A TIGRISBŐRÖS LOVAG-OT?

– Hát... az nem nekem jutott eszembe, hanem Szabó Lőrincnek. Lőrinc eljött hozzám egy nagy paksamétával, és azt mondta, nézd, Sándor, ezt le kéne fordítanom, de én ezt úgy utálom. Neked meg ugye mindegy...

– Állj, állj, állj! – mondtam riadtan, és kikapcsoltam a mikrofont. – Sándor, hagyjuk most Szabó Lőrincet! Az most nem érdekes, hogy ő utálta vagy nem utálta. Róla ne is beszéljünk!

Megértően bölintott, én visszatekeresltem a szalagot, újból végigmondtam a bevezető szöveget, nyomtatékosan hozzátéve, hogy te hogyan emlékszel erre a hatalmas munkára?

– Hát... én úgy emlékszem, hogy Szabó Lőrinc még nem is utálta annyira, mint amennyire én utáltam...

– Kész. Álljunk le. Nézd, Sándor...

De akkor már tudtam, hogy itt ma nem lesz beszélgetés, itt ma szívatás van. Ő közben cipóstül felkuporodott a kerevetre, s jobb könyökére dőlve kaján manószemekkel figyelt. Mint a nyeresre álló sakkozó, hogy na, erre most mit fogsz lépni?

– Nézd, Sándor – folytattam a megkezdett mondatot –, hagyjuk ezt a beszélgetést! Olvass fel egy részletet az eposzból, azt, amit te legjobban szeretsz, én meg majd a stúdióban elmondom hozzá a körítést.

Fellapozta a TAMARA ÁLMA című éneket, de csak az első sorokat olvasta, aztán fejből mondta el az egészét. Helyenként dramatizálva, elváltoztatott hangon fel-felkiáltva, a proceusmaticusokat szinte gyöngyözőn ritmizálva.

Jó, hogy megvan! Legalábbis azt hiszem, hogy megvan. Hat-nyolc éve még láttam a szalagtárban.

Lőcsei Péter

WEÖRES SÁNDOR ÉS A NYUGAT

Egy alkotó és egy folyóirat kapcsolatát lehetetlen a teljesség igényével feltárni. A hiányokkal számot vető vállalkozás mégsem reménytelen. Bár szinte nyomtalanul elillantak az élőszóbeli viták, szerkesztőségi dicséretetek, telefonhívások, tanulmányozhatjuk a naplót, az emlékidéző interjúkat, a vallomásokat. Rendelkezésünkre állnak az egykori évfolyamok. A töredékesen fennmaradt levelek sokféle vágyról, tervről, bizonytalanságról, sértődésről árulkodnak. Weöres Sándor és a *Nyugat* gyümölcsöző, ellentmondásokban bővelkedő kapcsolata számos összefüggésben vizsgálható. Bár nem volt a lap

kizárólagos szerzője, a róla írottakkal együtt csaknem száz tétellel szerepelt hasábjain. 1932-től az utolsó évfolyamig jelentek meg írásai, a hatás azonban évekkal korábban kezdődött, és tovább tartott.

Hosszan sorolhatnánk a fiatalabb nemzedékhez tartozó pártfogoltak konfliktusait az „irodalmi apákkal”, mesterekkel. Ilyen súrlódásokat Weöres is átélt. Többször, többféle képpen szólt elődeiről, korosztályáról, a folyóirat szerkesztőiről. Számolnunk kell azzal, hogy megnyilatkozásait befolyásolták a pillanatnyi indulatok, hangulatok. Nem feledhetjük, hogy ellentmondásra, beugratásra kész szelleme olykor meghökkenítő ítéletekre ragadtatta.

Kísérletemben figyelembe vettem a jelzett lehetőségeket, korlátokat. Szükségszerűen töredékes munkámat a poétikai vizsgálatok és a hatástörténeti elemzések mellett árnyalhatják azok az adatok, amelyek a költő levelezésének teljesebb kiadásában szerepelnek majd. Szinte minden érintett részletkérdés önálló tanulmányt érdemelne. Az anyaggyűjtés során nem sejtettem, milyen nehézségekbe ütközöm a megfogalmazás közben. A szövevényes átfedések bonyolították a tények gazdaságos csoportosítását.

„Szememnek Ady nyitott új mezőt, / Babits tanított izére a dálnak...”

Weöres Sándor megannyi alkalommal vallott arról, hogy reálisoklasként Ady és Babits írásai meghatározóan befolyásolták világképét, líráját. Ők szembesítették először addigi költőeszményeivel. Végleg eltávolították Ábrányitól, Szabolcskától, Vargha Gyulától, Kozma Andortól, Indali Gyulától, Dalmady Győzöttől. Ízlésének formálódása horzsolásokkal járt. Vonzások és taszítások érzékelhetők róluk szóló érettebb megnyilatkozásaiiban. Amikor *A Toll* Bálint Györggyel, Fodor Józseffel, Forgács Antallal, Komlós Aladárral és Vas Istvánnal együtt őt is megszólaltatta, ezt írta: „*Diákkori olvasmányaim közül a leghevesebb rokon- és ellenérzéseket Ady költészete váltotta ki belőlem. Tizenhárom éves voltam, mikor először kerültek modern versek a szemem elé, köztük két Ady-költemény is, »A Gare de l’Esten« és »Most pedig elnémulunk«.* Ugy éreztem, hogy torz és kicsavart írások, de zenéjük szokatlan hangulata nyugtalanított; és anyámat nem hagytam békében addig, míg meg nem hozatta a »Vér és Arany«-t. [...] *Lenyűgözött, olvasnom kellett újra meg újra, végül már nagyrészt kívülről tudtam, de még mindig védekezni akartam ellene; nem az erkölcsi kötetlensége ijesztett, nem a flagelláns hazafisága sértett: ujszerű tónusát, »modernségét« nem akartam semmi áron elfogadni.*”¹

Megrendültségét, tiszteletét és függetlenedési vágyát olvashatjuk ki diákkori leveleiből. Évtizedekkel később Simon Istvánnak, Batári Gyulának és Kabdebő Lórántnak is hasonló ellentmondásokat említett.² Olyan indulatot, mint amilyennel Kosztolányi bírálta Adyt, alkata és helyzete miatt érthető módon nem találunk nála. Verseinek szuggesztivitása a személyes kapcsolat nélkül is nyomasztóan hatott rá. Korai írásainak egész sorában az ő modorára ismerünk. Példaként a VIHARVÁRÓ RÉGI NÓTA, A PERCVONAT, AZ ÉGI VÁNDOR, a KIP-KOP: A VÉR, a VALAMIKOR APÁCA VOLTAM című verseit és a RONGYSZÖNYEG 27. darabját említem. Az utolsó kettő kivételével kihagyta őket köteteiből.

Egy posztumusz kiadású vázlatában Ady „*preklasszikus, biblikus*” istenélményéről fejtette ki véleményét. Beállítódását a magyar költőkével, továbbá az európai és amerikai elődökkel, kortársakkal szembesítette: Carduccival, Baudelaire-rel, Whitmannel, Li-liencronnal, Tolsztojjal, Renannal, Blokkal és Nietzschével.³ Rozsnyay Kálmán felkérésére írt verse (ADY SZELLEME MONDJA:) a *Nyugatban* látott napvilágot. Több alkalommal hivatkozott rá vitacikkében (HANG A „LEGIFJABB” NEMZEDÉKBŐL) és doktori dolgozatában. Amikor 1938-ban vallott róla, költészetén kívül a megváltozott befogadói elvárásokat is érintette. Szerinte – halála után alig két évtizeddel – elsősorban a laikusok jelentik olvasótáborát. Azok között népszerű, akik a lírában elsősorban nem esztétikai élményt,

hanem érzelmeket, szenvedélyeket keresnek. Verseit gyakran együtt dicsérik Farkas Imre és Mécs László írásaival. Kosztolányi pamfletjéhez hasonlóan úgy ítélte meg, hogy hatása erősebb a politikusok világában, mint az ifjabb költőkében.

Weöres Sándort a kezdetektől fogva komolyan foglalkoztatta a nemzedéki kérdés. Érdeklődése, ezzel kapcsolatos vitázókedve összefüggött korosztályának minősítésével. Bőrn érezte a megújuló korizlést, az eszmények átalakulását. Azt, hogy a világháború után a művészet befogadói ösztönösen irtóznak a nyerstől, a szenvedélyestől. Adynál nagyobb rokonszenvvel olvassák Babitsot, Kosztolányit, Tóth Árpádot. Maga is távolabb került tőle, de nem volt hálátlan. Küzdelmes utat járt be, amíg a HÁLA-ÁLDOZAT első mondatát leírta: a szemének „új mezőt” nyitó lírikust példaképei közé sorolta.

Természetesnek tarthatjuk, hogy amikor a *Magyar Csillag*ban Babitsra emlékezett, egykori aggályait enyhítette. Elsősorban a KÉT NÖVÉR-nek, a RECITATÍV-nak és a NYUGTALANSÁG VÖLGYÉ-nek felforgató, átalakító hatásáról szólt: „*Sem azelőtt, sem azóta nem volt boldogabb és egyben tragikusabb élményem: a versek csillámai és áramai körülfogtak, átjártak és újjá teremtettek: én addig dőcögő fűzfa-verseket írtam és egyszerre csak büszke madarak szálltak a kezem alól. De nem az írta őket, aki előbb voltam; aki addig voltam, nem tudom, hova lett.*”⁴

Első felfedezői után Bónyi Adorján 1929 tavaszán méltatta *A Pesti Hírlap Vasárnapjában*. Ettől már csak egy lépés volt, hogy kapcsolatba lépjen a *Nyugat* legnagyobbjaival. Alig hagyta el a szombathelyi reáliskolát, egykori szállásadójától a folyóirat évfolyamait kérte kölcsön. Füst Milán és Ady prózája felől érdeklődött; Babits Mihály erős hatású líráját vetette össze gyengébbnek ítélt regényírói tehetségével. Még ebben az évben verseket küldött Osvátnak. (Halála után epigrammában emlékezett egykori telefonbeszélgetésükre.) A tragikus sorsú főszerkesztő aligha akarta elsietni a 16 éves diák szerepeltetését. A hagyatékában megtalált Weöres-verseket Babits juttatta vissza Csöngére. A *Nyugat*ban érettebb műveivel mutatkozhatott be; erre azonban évekig kellett várnia. Győri diákként személyesen kereste fel Kosztolányit. Leveleiben beszámolt neki iskolabetegségéről, útkereséseiről, prózaírói szándékairól, alkotói válságairól. Elküldte VÉNYIGE PÉTER című munkáját és füzetekbe rendszerezett verseit. Költészetéről mélyen átélt, formabontó értékelést írt. Kosztolányi lakonikus válaszaiból az elragadtatás, a segítőkészség és a reménykedés mellett elsősorban a türelemre intést tartom fontosnak. Ifjú pártfoglaltját a legnagyobb ígéretek közé sorolta; Rimbaud-hoz hasonlította. Karácsony Sándorral együtt visszafogta volna a korai megjelenéstől.

A tanáros viselkedésű Babits tartózkodóban látta vendégül. Ehhez hozzájárult a fiatal költő olykor zavarba hozó viselkedése is. Első, suta párbeszédüket Károlyi Amy jegyezte le, és közölte a *Kritikában*: „*Babits kezét adott, s csak úgy állva átnézte W. S. paksamétáját, »nem rosszak«, mondta, s utána kelleetlenül felelni kezdett W. S. naívan tapintatlan kérdésére, hogy mit szól a maláji költészethez? A szerkesztőségekben járatosabb fővárosi ifjak ilyet nem hoztak volna szóba. Köztudott volt, hogy Babitsnak nincs huzalma a keleti művészet iránt.*”⁵ Hozzá szóló üzeneteiben is előfordulnak hasonlók. Magánéleti vallomásaiból ilyenek tartom a betegségével, gyógykezelésével kapcsolatos közléseket, a borozásokról szóló beszámolókat és a „szüzességének” elvesztéséről írtakat. Babits nyeglességnek vélhette, ahogyan saját verseinek egy részéről és prózai kísérleteiről beszámolt. Korai leveleiben feltűnő kettősség figyelhető meg: az alázatosságként, hízelgésként is felfogható tisztelet és a kamaszos, aránytévészto bizalmasság. A szójátékok, stílusbukfencek elválaszthatatlan egyvelege. Például abban, amelyikben korai Babits-élményéről és a VERSENYT AZ ESZTENDŐKKEL hatásáról vallott: „*Nekem, hi a »Recitativ« zárt és fagyos muzsikáján nevelődtem lírikussá még alsósdíák-koromban, szinte fájdalmas élmények Mesterem újabb versei. Fáj a mez-*

*telen hús és vér jajgatása annak a költőnek a tollából, ki mint az érzékellen magasságok közönye vált szinte sajátommá. [...] Tudom, hogy Mester legigazibb és legnagyobb szavai ezek – mégis, remélem, hogy a jövőben az élet kevésbé kegyetlen nótákat fog hegedülni Mester talpa alá.*⁶ Csak találgathatjuk, hogy Babits miként fogadta a meghökkenítő sorokat.

Eszmélésétől fogva nem csupán felszabadító, hanem nyomasztónak is érezte a külső hatások egy részét. SZÁMADÁS című korai versében azt vallotta: nem akar Ady módjára szénnel rajzolni, Kosztolányi-szerűen olajjal dolgozni, Juhász Gyula nyomán akvarellrel festeni. Sem a más utakat választó Kassákot, sem Szabó Dezsőt nem kívánja követni. Költői jövőjét „a szavak mérnöke”-ként határozta meg. Illés Árpádnak írta, hogy a Baudelaire-, Poe- és Ady-féle „izmos aratók” után legfeljebb marokszedő lehetne, ehhez azonban nincs kedve. Olykor a személyes kapcsolatokat is nyűgnek érezte. Unta, hogy légyként keringjen Babits, Kosztolányi, Gellért, Kassák gyertyája körül. A bölceletben, a poétikában, az időben és a térben más viszonyítási pontokat keresett. Mindez nem jelentette az addig elsajátítottak megtagadását.

Ha középiskolás korában írt leveleit végignézzük, nem csodálkozunk gyatra tanulmányi eredményein. Szinte minden üzenetében újabb olvasmányokról szólt: Babits, Füst Milán, Swift, Cellini, Rabelais, Goethe, Markovits Rodion regényeiről, a DIVINA COMMEDIA-ról, Kassák önéletrajzáról, Marczali Henrik világtörténetéről, A VILÁG VALLÁSAI-ról, Ady novelláiról, Édes Gergely és Székely László verseiről, Klabund kötetéről. Nyomon követte a másod-harmadvonalbeli Vas megyei szerzőket. Mellettük megemlítette Darwin, Freud, Einstein eszméit és a kortárs képzőművészeti, zenei hatásokat. Vegyük hozzájuk szaporodó írásait! Maradhatott-e ideje az iskolai feladatokra?

Babitsnak rendszeresen küldött verseket. Büszkén osztotta meg másokkal, hogy a Mester is erre kérte. Komolyan igényelte a tapasztaltabbak kritikáját. Ezt várta Pável Ágostontól, Székely Lászlótól, Kosztolányitól. Erre kérte fiatal pályatársait is. Sajnos Babitsnak róla szóló értékeléseiből mindössze néhány mondatot ismerünk. Vajon szükségesnek tartott-e prozódiai változtatásokat, ajánlott-e címmódosításokat, javításokat, kihagyásokat? Ami kétségtelen: Weöres Sándor alig múlt 19 éves, amikor első verseit viszontláthatta a *Nyugat*-ban. Honoráriumként fél évig kapta a folyóiratot. Olykor később is ezzel fizették. Könyveket részben ajándékként, részben azért adtak neki, hogy ismeretéseket írjon róluk. 1933 áprilisában a megjelenés reménye nélkül juttatott el epigrammákat a szerkesztőnek. Közöttük volt a KORATAVASZ, az OSVÁT, a HITLER és a TAVASZI VETÉS. Babits egyiket sem közölte. Az ÜRES SZOBA stanzáin hosszú ideig, kétkedve dolgozott. Több ismerősének elküldte, némelyiküknek bölceleti háttérét is vázolta. A *Nyugat* erre sem tartott igényt. Sok esetben tudjuk, hogy milyen írásokat szánt oda, de azt csak egészen ritkán, hogy egy részük miért maradt ki a folyóiratból. A kihagyottak alapján alkothatott képet a szerkesztőség igényeiről. Az első években többször érték meglepetések; esetenként méltatlankodott is miattuk. „Husz-harminc beküldött versem közül ha kettőt lehoznak, a legrosszabbakat” – panasolta Pável Ágostonnak.⁷ A rövidebb-hosszabb ideig tartó várakoztatások ritkultak. A *Nyugat* rostáján egyre kevesebb írása hullott ki. Ilyen volt a Kosztolányinak és Babitsnak is elküldött egyiptomi átdolgozása (AZ AGGASTYÁN PANASZA – ПТАХОТПУ, Ó-EGYIPTOMI KÖLTŐ), amely a *Szivárvány*-ban jelent meg, továbbá a *Válaszban* kiadott SZÉCHENYI. Az olykor előforduló mellőzések nem szegték kedvét. Tudta, mit jelent a *Nyugat*-ban szerepelni. Barátait rendszeresen biztatta, hogy ne adják fel a kísérletezést: essenek túl a bemutatkozás – esetleg kínos – procedúráján. Akkor is küldjenek írásokat, ha az elfoglalt Babbitstól nem érkezik válasz! Amikor Takáts Gyula első ottani megjelenéséhez gratulált, megjegyezte, nem érti, miért éppen azt a versét közlték, hiszen vannak sokkal jobb művei.

1932-től tervezte a HIDEG VAN kiadását. Sorra kapta az elutasításokat. A Singer és Wolfiérnél, a Szombathelyen működő Faludi Ferenc Irodalmi Társaságnál és a *Pesti Hírlap*nál nem járt sikerrel. Az Athenaeum is elhárította. Pável hiába kért támogatást Babitstól, elmaradt a kedvező válasz. Weöres hitt abban, ha rendszeres szerzője lesz a *Nyugat*nak, a lap leveszi válláról a megjelentetés gondját. 1933 nyarán biztatást kapott a lábadozó főszerkesztőtől. Reményeiben lassan csalatkoznia kellett. A folyóirattól másféle segítség érkezett: magánkiadású első kötetéről Illyés Gyula közölt méltatást. Dicsérte rátermettségét, formai biztonságát, figyelmének pontosságát. Rá jellemző módon fontosnak tartotta falusi életképeinek hitelét, a bennük található részletek elevenségét, friss megvilágítását. Sok elismerő mondata között alig akad kritikaként értelmezhető. Mondjuk, az, amely szerint a költészet világában jól eligazodó pályatársa „*csupán az életben tájékozatlan még*”. Vállveregető megállapítását bőven ellensúlyozta. Zárósortaiban szinte visszhangozta Bónyi Adorján, Kosztolányi és Pável Ágoston korábbi jóslatait: „*Indulása után a legnagyobb várakozással nézzük útját, s várjuk a hűvösebb régiókba.*”⁸

A KŐ ÉS AZ EMBER borítóján már szerepelt a *Nyugat* emblémája. Ez akkor is rangot jelentett, ha nem járt anyagi támogatással. (Furcsa módon ismertető sem jelent meg róla a folyóiratban.) Írásait folyamatosan kiadták; a Baumgarten Alapítvány jutalmából, illetve díjából pedig eljuthatott Norvégiába és a Távols-Keletre. Nagy versek ihlető élményeivel gazdagodott.

A magyar irodalom tervehalmazójaként Németh Lászlót szokták emlegetni. Weöres ebben a tekintetben is méltó társa. Megírandó témáiról, torzóiról, prozódiai kísérleteiről rendszeresen tájékoztatta barátait, mestereit. Babitsnak 1933 februárjában zenei műfajokhoz kapcsolódó ötleteit említette. A szvitet, a versszimfóniát és a fűgát: „*Azonkívül egy »giccs« nevű műfajt akarok csinálni, amiben a sláger-romantikát és dzsessz-ritmust próbálok megnevesíteni, kicsit nagyképműven uccasarat mímelni a templomtorony gombján és ily módon a sarat földsalogatni: mire fölér, már nem sár lesz, hanem föld.*”⁹ Példákat is mellékelte. Ezekből a kísérletekből a főszerkesztő nem kért; a levélben említett GILGAMES első tábláját viszont négy év múlva közölte.

A korábban említett vonzás és taszítás Füst Milánnal kapcsolatban is elmondható. Hozzá fűződő ambivalens élményét Weöres már bemutatkozó levelében szóba hozta; a Mester versei egyszerre váltottak ki belőle borzongást és szeretetet. Üzenetét egy episztolával együtt juttatta el hozzá. Ennél hatásosabb eszközt alig találhatott volna. A címzett annyira megörült neki, hogy maga továbbította Babitsnak. Újdonsült levelezőtársától azt kérte, küldje el neki még egyszer a vers kéziratát, hogy megőrizhesse. Néhány javítást is kezdeményezett.¹⁰ Az episztola számos szövegtérrel jelent meg a *Nyugat*ban. Az ötödik sor után például hiányzik a tegező fordulat magyarázata: „*mint isteneket s ringyókat szokás: mert szólni könnyebb így nekem*”. A variánsokkal sokat bajlódott; róluk 1935. április 21-én írt levelében számolt be. A KŐ ÉS AZ EMBER-ben az eredeti változatban közölte. Három évvel később Füst Milán dedikált kötetének hatásáról áradozott: „*Verssoraimban mindig valami alkatilag-adott kielégítetlenség borong, mint a vonuló felhőkben, mindig egy-fajtájúan és mindig más-formájúan; zsongító érzés belebámulni ebbe az örök-egyfajta vonulásba, mely mindig más-más alakzatokat mutat; és szinte mindegy, hogy a zsongító báméskodást mikor és hol kezdi és végzi az ember.*”¹¹ Tanulmányt ígért róla, de ez tudomásom szerint nem készült el. Doktori dolgozata után Füst Milán nehezen megközelíthető költészetéhez szeretett volna kulcsot adni. 1939 nyarán és őszén több alkalommal szólt Mesterének látásmódjáról, amely szerinte az ősköltészetével rokonítható: „*...az én helyett megint az egyetlenest hangsúlyozza; mely a személyt nem centrumnak, hanem a mindenség egységes ára-*

mában föl villanó részecskének tekinti".¹² A kérdés tárgyalása kapcsán a jelen és a jövő költőjének összehasonlítására is kitért. Fölvetése elválaszthatatlan önképétől és költői gyakorlatától. Folytatását többek között A TELJESSÉG FELÉ oldalain, a világháború után írt nagy verseiben és a TŰZKÚT bevezetőjében (KÖSZÖNTÉS) olvashatjuk.

Kritikus hangon

Weöresnek bemutatkozásától kezdve voltak bíráló megjegyzései a *Nyugattal* kapcsolatban. Ezek részben a harmadik nemzedék helykeresésével, esztétikai nézeteivel, poétikai gyakorlatával, világlátásával, függetlenedési kísérleteivel magyarázhatók. Babits Mihály a *Figyelő* című rovatban mérlegre tette a Vajda János Társaság által kiadott LEGÚJABB MAGYAR VERSEK-et. Értékelő soraiban harmadik generációnak („*unokáink*”-nak) nevezte őket. A dicséret mellett hosszan sorolta bíráló megjegyzéseit. Korainak vélte az antológiát, és nem tartotta szerencsésnek, hogy a költők által beküldött versekből állították össze. Hiányolta belőlük az újabb hatásokat, a távolabbi minták keresésének vágyát. A „*rutinos és változatos hangú*” költőkről azt állította, alapvetően a *Nyugat* első vagy második nemzedékének kitaposott útján indultak el. A név szerint kiemelt Weöresről megjegyezte, hogy tőle „*még kiszámíthatatlan meglepetéseket várhatunk*”.¹³ Mellette Vas István rokonszenves fejlődésvonalát már kritikusabb nézőpontból jellemezte.

A főszerkesztő nemzedékszemléjét és minősítéseit – a rá vonatkozó dicséret említése nélkül – Weöres nem fogadta el. Fenntartásait 1934. október 22-én Vas Istvánnal osztotta meg. Babits VÉN CIGÁNY-ára hivatkozva szólt a módosuló eszményekről, a változás kényszeréről: „*Ők megtörték az utat, hát ne kívánják tőlünk, hogy mi is üttörők legyünk: tűrjék el, hogy új emeletet húzunk az ő palotájukra. Nekünk nem összefoglaló szerep jutott, az idő nem a Klopstockoknak, de a Goetheknek kedvez, nem a Berzsenyiknek, de a Vörösmartyknak.*”¹⁴ Fejtegetésében újabb viszonyítási pontokat nevezett meg. Bizonytalan volt abban, hogy válhat-e valaki dantei vagy goethei összefoglaló egyéniséggé. A nyugatiak közül Paul Valéryben látta ezt a lehetőséget. Ugyanezen a napon lakonikus levelet írt Babitsnak. Eltérő véleményéről nem ejtett szót. (Ki tudja, személyes találkozásuk során megtette-e?) Újabb verseit mellékelte. Hálás tisztelettel kívánt minden jót neki és feleségének.

A korabeli magyar irodalmi életről, a folyóiratok irányultságáról Weöresnek határozott véleménye volt. Bírálta az elvtelen dicséreteket, a velük összefüggő provincializmust. Pável Ágostonnak küldött üzenetéből kiderül, mennyire ismerte az irodalmi kínálatot. Számvetésében kifejezte a megújulás és a függetlenség igényét: „*Mindenképpen szükség van egy egészséges, érdekektől és hiúságoztól mentes szépirodalmi lapra (a Nyugatnál »bácsi-wirtschaft« van, a Napkelet nagyrészt másodrangú erőekkel operál, az Álláspont pénz-érdekeket képvisel, az Erdélyi Helikon, Pásztortűz, Széphalom regionális jellegűek, az Új Idők a közönség kegyeit keresi és más szempontot alig ismer, az Élet klerikális, a Munka szocialista, a Névtelen Jegyző, Perspektíva, Szivárvány, Fórum stb. pénztelen és érvényesülmi-vágyó fiatalok klikkjének rövidéletű gyermeke stb.: ha így végignézi az ember, hát egyik se adja azt, amit adhatna).*”¹⁵

A *Nyugat* bőven kapott kritikákat vélt vagy valóságos elfogultságaiért, belterjességéért. Weöres imént idézett szavait nem a pillanatnyi indulat szülte. Néhány hónappal később Vas Istvánnak azt a reményét fejezte ki, hogy a fiatalabbak kevésbé legyezgetik egymás hiúságát, mint az előző nemzedékek képviselői. Amikor Pável Ágoston kötetéről bírálatot ígért, kételyeit sem hallgatta el: „*Örömmel vállalkozom a föladataira, bár tudom, hogy nem fogják közölni, a Nyugatnál ugyanis nagyon családias állapotok vannak és a kritikázást a klikk beltágjai végzik, én ott csak a zsúfolt villamos ütközőjén lógoz és előbb-utóbb le fogok potyanni róla.*”¹⁶ Kedvetlenül fogalmazott sorait falra hányt borsónak érezte. Attól tartott,

hogy ismertetése a „háziáson vezetett” folyóirat szemétkosarába vagy a szerkesztő fiókjába kerül. Aggodalmi nem igazolódtak. Babitsék azonban alaposan megrövidítették írását. Elsősorban a kisebb tehetségű, ismeretlen Vas megyei költőkről szóló részeket és a sűrű idézeteket kurtították meg. Egyiken sem csodálkozhatunk. A folyóirat a jelentősebb kötetekről is gyakran szólt szűkszavúan. Radnóti, Vas István, Forgács Antal, Szegi Pál, Jékely értékelései is hasonló terjedelműek. Weöres nyugat-dunántúli lírai körképét (benne Ósz Ivánnal, Székely Lászlóval, Bárdosi Németh Jánossal) alighanem aránytévész túlzásnak tekintették. A *Nyugat* azonban később is várt tőle bírálatokat. Nem tudjuk, hányat küldött be, és hogy pontosan miként bántak velük. Ami biztos: zavarta egyes beavatkozásuk, bántotta késleltetésük. Takáts Gyulának egyenesen azt üzenté, hogy mivel őt a *Nyugat* nem szívesen látja kritikusként, szerencsésebb lenne, ha kötetét Forgács Antal ajánlaná az olvasóknak. Évek múlva Pávelnek panaszkodott a folyóirat durva eljárása miatt: „Sajnálattal látom, hogy *Gazdag Erzsiről írt kritikám nem jelent meg a Nyugat februári számában; ellenben megjelent egy másik kritikám, megcsonkítva. – Remélem, hogy ez a bírálat megjelenik a februári számában; ámbár ezt is bizonyosan összenyirbálják időtlen-né, szokásuk szerint.*”¹⁷ Arról nincs tudomásom, hogy a szerkesztőségnek szóvá tette-e a sértő törléseket, átigazításokat.

A *Nyugatban* megjelent ismertetőiből csak óvatos következtetéseket vonhatunk le. Egy évtized alatt mindössze 11 szerző 11 kötetéről írt.¹⁸ Beszédesebb adatok. Bár tehetne volna, egyikükről sem közölt többet. Értékeléseinek eloszlása is egyenetlen; többségük 1939–40-ben született. A bemutatottak közül Pável Ágoston, Székely László, *Gazdag Erzsi* a földije volt. Az első kettő atyai barátja is. Nem tartoztak a *Nyugathoz*; egyetlen versük sem jelent meg a folyóiratban. A bíráltak fele saját nemzedékének tagja. Olyannyira, hogy Vas István, Tatay Sándor, Kálnoky László, Jékely Zoltán, *Gazdag Erzsi* egyidős vele, vagy legfeljebb egy-két évvel idősebb nála. A méltatások közül csupán a Jékelyről és a Vas Istvánról szóló írás lép túl a szűkre szabott kereteken, belőlük fontos vallomások is kiolvashatók. A többiben néhány általános megjegyzésen kívül az idézetek uralkodnak.

A *Nyugattal* párhuzamosan, illetve közvetlenül utána Takáts Gyuláról és Kocsis Lászlóról a *Magyar Minervában*, Devecseri Gáborról a *Diáriumban*, Zelkről, Csorba Győzőről, Károlyi Amyről az újraindított *Válaszban* írt. Néhány rövid ismertetése a *Magyar Ifjúság*, a *Szívárvány*, a *Vasi Szemle*, a *Tükör*, a *Kalangya*, a *Sorsunk* és az *Egyedül Vagyunk* hasábjain jelent meg.

Fegyvertársak és vetélytársak között

A harmincas években a *Nyugat* mellett Weöresnek tucatnyi fóruma volt. A teljesség és a rangsor igénye nélkül említém a következőket: *Magyar Ifjúság*, *Tiszántúli Figyelő*, *A Pesti Hírlap Vasárnapja*, *Keresztmetszet*, *Magyar Minerva*, *Számadás*, *Argonauták*, *Sorsunk*. A *Szép Szóban* jelent meg többek között a SHAKESPEARE ÉS VELAZQUEZ SZELLEMÉHEZ, a HÖLGY-ARCKÉP, a HAZASZÁLLÓ ÉS a KARIATID. A *Válaszban* látott napvilágot egyebek mellett A LÁNY ELUTAZOTT, a FÉLHOMÁLY, az ŐSZI ÉJ, a MIT BÁNOM ÉN, a DISZNÓETETÉS ÉS a HALÁLTÁNC. Révay József készségesen közölte a *Tükörben* (HATÁRÓR, CAPRICCIO, ALTATÓ, PLEIN AIR, ALKONYI DAL, HOLDAS ÉJ, MAGYAR HAIKU-VERSEK: KERTI JELENET, ÁBRÁND, SZOMORÚJÁTÉK, LÁBNYOM, VERŐFÉNY, VÉLEMÉNY, NYÁR, NYUGOVÁS a TÓPARTON). A *Protestáns Szemle* hozta a BALLADÁ-t, a ZSOLTÁR-t, A KŐ ÉS AZ EMBER-t. A székesfehérvári *Várban* versein kívül formálódó doktori dolgozatának rövid részlete is megjelent. A *Fejér Megyei Napló* mellékletében, az *Új*

Erőben szerepelt a Balassi-strófában írt MADÁRTÁVLAT, Pálffy István szerkesztő pedig személyes hangon méltatta első kötetét.

A *Nyugatban* a harmincas évek derekán több vita folyt a nemzedékek kérdéséről. Ezek részben önálló tanulmányokban, más esetekben egyedi vagy csokorba gyűjtött könyvismertetésekben olvashatók. Utóbbira példa Halász Gábor kritikai szemléje, amelyben mindhárom nemzedék képviselőiről (Gellért Oszkár, Füst Milán, Török Sophie, Marconnay Tibor, Fenyő László, József Attila) szót ejtett. A legfiatalabbakra az utolsó bekezdésben kerített sort: „Egyszerűek, természeteseek, szokimondók, a verselés hanyagságát ugyanolyan virtuózan értik, mint a technikáját, de már szükségét érzik az antik álarcoltságnak (Vas István), újfajta helyzetdaloknak, új mesterkedésségnek (Weöres Sándor), sőt pátosznak is (Bóka László). Felvilágosodottak és titokhúzóak, ami a legjobb léleállapot. Talán közülük kerül ki, talán még most is kis gyerek, aki az átmenet sejtéseit az új, ismeretlen artisztikumról beteljesíti.”¹⁹ Nem sokkal később értékelte AZ EURÓPAI IRODALOM TÖRTÉNETÉ-t. Ennek egyik passzusa tisztázásra készítette Babitsot (A NEMZEDÉKI KÉRDÉS VITÁJA). Halász a SZEMÉLYES KÉRDÉSBEN című írásban érvelt tovább, amelyre a főszerkesztő azonnal válaszolt (VÁDAK ÉS KÖDÖK). A fiatalabb korosztályok minősítése a következő években megszólalásra készítette Török Sophie-t és Fenyő Lászlót; Kassák Lajost, Jankovich Ferencet, Halász Gábort és Babitsot. A nemzedéki kérdés tisztázása céljából Weöres Sándor vitacikkben, könyvismertetőben és versben is vállalta a nyilvánosságot.

A szavakkal kergetőző költő – Domokos Mátyás találó jellemzését elfogadva – egyúttal „*sült realista*” volt. Nem csupán verseinek valóságfedezete kétségtelen. Ítéletében határozott, érveiben pontos. Ha meghökkenítő ugratásaitól eltekintünk, minduntalan azt érzékelhetjük, hogy két lábbal állt a földön. Ezt igazolja a HANG A „LEGIFJABB” NEMZEDÉKBŐL című írása, amelyet huszonkét évesen adott ki a *Nyugatban*. Ha név nélkül közölték volna, egy-egy megállapítását József Attila-i fordulatnak vélhetnénk. A kiéleződő ellentétekről például azt vallotta, hogy nem az életkor, hanem a társadalmi hovatartozás szerint alakulnak. Az idősebbek leértékelően tekintenek az ifjakra, akik állástalanul, az előrelépés esélye nélkül, irigykedve nézik az előttük járókat. Illúziótlanul vont le a következtetést: ha ez a helyzet az életben, nem lehet másképp az irodalomban sem. Természetes, hogy léteznek korosztályi sajátosságok; időszerű lenne őket akár a *Nyugat* hasábjain is elemezni. De egy percig se feledhetjük, hogy a nagy művek létrejöttéhez nem az ilyen-olyan szekértáborok szükségesei, hanem a magányos alkotók kínlódása. Az előttük járók erényeit elismerte, de éles szavakkal minősítette ellentmondásos fellépésüket: „együttes nemzedéki szereplésük meglehetősen sivár. Kezdetben forradalom helyett meddő forradalmaskodni-akarás, később pedig (akár az ő hibájukból, akár nem) az »öregek« melletti kritikai szolgálattétel és homályos célzásokban vagy személyeskedő kirohanásokban nyilvánuló irodalompolitikai lázongás jellemzi őket”.²⁰ Ha tekintetbe vesszük, hogy Németh László már a *Tanut* írta, a *Választ* szervezte, József Attila túl volt súlyos következményű Babits-pamfletjén, Sárközi György és Szabó Lőrinc ez idő tájt alig szerepelt a *Nyugatban*, viszonylag keveseknek szánhatta a bíráló szavakból szótt Nessus-inget.

Kassák Lajos 1936 nyarán vette górcső alá a huszonévesek irodalmi teljesítményét. Ítélete lesújtó volt. Egyetlen költőt sem említett, de név és cím nélküli idézeteiből (például Vas István: VERSEIM MEGJELENÉSÉRE; Zelk Zoltán: NINCS VIGASZ ITT; SZOBA) így is egyértelmű, hogy kiket bírált. Reviczky- és Ábrányi-utánérzéseket pécézett ki. Szóvá tette igénytelenségüket, invenció nélküli művészetüket, illetve azt, hogy az „*alkalmazkodás fogalmát összetévesztik az alakítás fogalmával*”.²¹ Az aránytévészítő támadásra rövid időn belül Jankovich Ferenc válaszolt. Úgy vélte, a kritikának nem lehet feladata, hogy azt

kérje számon, ami az alkotókból hiányzik. Korainak és elhamarkodottnak tartotta a velük kapcsolatos hiánylistát: „*Vajjon mi szépet lehetett volna írni a Holnap nemzedékéről abban az időben, amikor annak tagjai még huszadik évük körül forgolódtak? Ady azidőtájt oly verseket írt, melyeken még a farkaskörmöket sem lehetett gyanítani.*”²²

Igaz, nevének említése nélkül, másik választ is kapott. Az ÉJSZAKÁK című Jékely-kötet kapcsán Weöres újra szóba hozta a nemzedéki kérdést. Értékelésének egyik-másik fordulata aligha született volna meg Kassák vádirata nélkül. Részben az általa használt bíráló szavakra hivatkozott: „*Többiben olvastam affélét, hogy a mostani fiatal poéták hátatfordítanak a valóságnak, életnek, maguk-építette távolattalan világban apró dolgokkal édelegnek; én inkább úgy látom, hogy aligha lehet valaki jobban belesüppedve a valóságba, a hétköznapba, mint egy átlagos mostani poeta: távollatlanságát nem a maga-alkotta világ okozza, hanem a körülötte-levő világ kisszerűsége, körülményeitől nem láthat messzebb, mint a napi eseményekig, a nyomorig és a fővárosból kijelé tett rövid kirándulások emlékéig.*”²³

A Jékely-versek élménye jó alkalmat nyújtott számára, hogy megfogalmazza esztétikai mércéjét. Ebben is érzek visszautalást Kassák cikkére: „*hogy szép a vers, azt itt nem az ész állapítja meg, hanem az idegrendszer – a hátgerinc, a szépség egyetlen hiteles fokmérője.*”²⁴ Két hónap múlva ez a metafora vált költői hitvallásává, óhajává a „HARMADIK NEMZEDÉK” zárlatában: „*Ó, szépség lázmérője, hátgerinc, / te néma bölcs: te légy te légy bírálóm!*” De ez már egy másik értékeléssel is összekapcsolódott.

Halász Gábor A LÍRA ELLENFORRADALMA című írásában a huszonévesek meghatározó lírikusait értékelte. Közülük Jékelyt tartotta a legígéretesebbnek. Mellette Radnóti, Jankovich, Zelk, Devecseri, Weöres, Hajnal Anna líráját minősítette. Babits SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉS-e arról tanúskodott, hogy sem a kritikus sorrendjét, sem osztályozásának szempontjait nem fogadta el. Úgy érezte, korai még az idő a nemzedék tagjainak rangsorolására. Osvát egykori gesztusára emlékeztető módon zárta türelemre és pontosításra intő kiegészítését: „*Nem mulaszthatjuk el ez alkalomból külön is felhívni a figyelmet a fiatal Weöres Sándor különös tehetségére, mely még kiszámíthatatlan meglepetéseket hozhat azoknak, akik a magyar líra jövője iránt érdeklődnek.*”²⁵

A Nyugat korabeli felfogását bizonyítja, hogy nem zárkózott el az élesebb polémiáktól és a sarkos véleményektől. Az akkor 30 éves folyóirat főszerkesztőjének példás eljárását többek között Bálint György emelte ki. A lap 1937 tavaszán közölte Weöres határozott kiállását, pengeélességű „HARMADIK NEMZEDÉK”-ét. Nyilván nem véletlen, hogy a szépirodalmi rovat helyett az *Órjában* kapott helyet. A hitvallás egyszerre önmagát és társait védő vitairat, többfelé vágó, szarkasztikus elemeket is tartalmazó ellentámadás és ars poetica. Visszautasítja, hogy egynemű, apolitikus, befelé forduló társaság lenne a fiataloké. Jékelyt, a Nyugatban verssel nem szereplő Dsidát és Vas Istvánt említette. Bírálóikat nem sorolta fel, de Babits és Halász Gábor korábbi megjegyzésein kívül Kassáknak is felelt. Többek között úgy, hogy az általa név nélkül idézett Zelk-sorokat védelmébe vette. A „HARMADIK NEMZEDÉK”-en kívül néhány (szerényebb igényű) epigrammájában is felvette a kesztyűt; ezek azonban nem a Nyugatban jelentek meg.

Weörestől idegen volt a költői értékelésével kapcsolatos féltékenység vagy kicsinyesség. Egy Jékelyhez szóló levelében arra is kitért, hogy Halász Gáborra egyáltalán nem haragszik, amiért őt csupán mellékesen említette: „*kritikai kötelességét teljesítette, mikor őszintén írta meg a véleményét. Bárcsak minden magyar kritikus mindenkivel kapcsolatban mindig ennyire őszinte volna.*”²⁶ Biztosak lehetünk abban, hogy Halász sem orrolt meg különösebben. 1939-ben a Nyugatban értékelte Weöres szerepjátszó képességét.²⁷ Ugyanabban az évben jelent meg Jékely Zoltán elismerő véleménye A TEREMTÉS DICSERETE című kötetéről.²⁸

A harmincas évek közepéig kell visszalépnem az időben. Ekkor ismétlődő kísérletek történtek az irodalmi élet decentralizálására. A kezdeményezések részben (de nem kizárólagosan) nemzedéki alapon szerveződtek. Weöres ösztönözte, figyelemmel kísérte és barátainak is ajánlotta őket. Közülük a pécsi *Öttonony* az első számig sem jutott el. Ez az elvetélt kísérlet nem a *Nyugat* ellenében jött volna létre; bevezetőjét egyenesen Babits Mihálytól kérték. Amikor Sárközi György átvette a *Választ*, Weöres saját versein kívül Tatay Sándor, Képes Géza, Jékely Zoltán és Takáts Gyula írásait ajánlotta figyelmébe. Barátainak is szólt a reményteli vállalkozásról, amely a tekintélyes munkatársak mellett nyitva állt a fiatalok előtt. Nemzedékének tagjai a harmincas évek derekán önálló kiadványt terveztek. Leveleikben egyre-másra tűntek fel a vidéki kezdeményezések. Gyarapodott a munkába bevonhatók névsora. Lehetséges fórumként szóba került a *Tiszántúli Figyelő*; Weöres azzal kacérkodott, hogy új lapot alapít. Erre végül nem vállalkozott, de a közös fellépésről nem mondott le.

A nemzedéki orgánium gondolata Jékelyt, Takáts Gyulát, Kiss Tamást, Képes Gézát, Hajnal Annát, Tatay Sándort is foglalkoztatta. Reménnyel töltötte el őket a *Számadás*nak egy évre előlegezett kiadói támogatás. A kijózanodás gyorsan jött. Lapjuk unikumnak bizonyult: már második száma sem jelent meg. Weöres rövidesen a *Szép Szót* ajánlotta Takáts Gyula figyelmébe. József Attilának ő is adott verseket. Eközben változatlanul szerepelt a *Nyugatban*. Nem kötelezte el magát egy fórum mellett; bizonyos írásait több szerkesztőségnek juttatta el. Néha egymástól távolabb állóknak is. Jó példa erre ILLYÉS GYULÁNAK című költeménye, melyet egy levél kíséretében küldött el Sárközi Györgynek. Többek között azt írta róla, hogy a „cikornyás verszet” az *Új Magyarországnak*, a *Kelet Népe*-ben vagy a *Nyugatban* is megjelenhetne.²⁹ Ezúttal viszont kétségbe vonhatjuk valóságérzékét. Az Illyésnek címzett, könnyen félreérthető episztola aligha szerepelhetett volna abban a lapban, amelyiknek egyik meghatározó alakja éppen Babits jobbkeze volt. Ez nem mond ellent korábbi állításomnak a *Nyugat* bátorságával kapcsolatban.

Itt még egy lényeges kitérőre kényszerülök. Weöres a harmincas évek első felében néhány alkalommal sommásan jellemezte Illyés Gyulát. Ilyenkor nem egy-egy verséről, hanem hatásáról, elfogadottságáról, általános benyomásokról ejtett szót. A költői szerep eltérő megítéléséről. Szinte minden alkalommal a kortársak összefüggésében említette, többnyire távolságtartó módon. Nem sokkal *Nyugat*-beli bemutatkozása után, 1932. október 26-án azt írta Babitsnak, hogy szombathelyi barátai körében annyi Illyés Gyula és Erdélyi József-verset hallott, hogy pihenésképpen jólesik Aranyt olvasnia.

Pável Ágostonnak 1933 januárjában ezt jegyezte meg róla és pályatársairól: „*Bartalis János az elégedetlenség hol dacos, hol gőgös, hol öngúnyos, hol kétségbeesett fintorait vágja a világra; Nadányi Zoltánból majdnem mindig a hím beszél, hol jóllakottan, hol éhesen, hol az öregedés szomorúságával; Török Sophie verseiből szinte állati kétségbeesés sikolt, analizissel hűtve; Illyés Gyula fölül a torony gombjára, és ott a mellét veri; Fodor József a szóképek kárpitjai mögé menekül a tüskés valóság elöl; Fenyő László halk szomorúsággal leltározza a bajait. Ezek, Illyés Gyulát kivéve, szinte befalazzák a költészetüket önmagukba, úgy hogy lírájukba alig-alig csöppen az énjükön-kívüli világ fényéből vagy árnyékából valami. (Illyésnél azonban a kifejletekintés többnyire zsenikedésbe vagy egyszerűskedésbe, szóval modorosságba fullad.)*”³⁰ Érzékelhetjük, hogy Illyést kiemelte, nem azonos módon értékelte a többiekkel. Hasonló távolságtartással írt róla Berda Józsefnek 1933 őszén: „*A prófétaságot Ady, a parasztkodást pedig Erdélyi és Illyés már alaposan lejáratták.*”³¹ Kétségtelenül bántó szándékú ítéleteit másutt elhangzó megjegyzéseivel együtt tekinthetjük jellemzőnek. A *Nyugatban* kitüntetett módon szerepeltetett Erdélyi Józsefet például „*par excellence lírikusnak*” tartotta. Tény,

hogy a kordivatok előtt meg nem hajló Kosztolányit tekintette mércének, és nem azokat, akik a harmincas években szerinte programszerűen írtak szociális tartalmú verseket. A hozzá közel álló Pável Ágostont és Takáts Gyulát is figyelmeztette ilyen típusú műveik esztétikai, stilisztikai botlásaira.

A *VERS SZÜLETÉSÉ*-ben a különböző alkotótípusok jellemzése során a Petőfi- és Ady-féle „érzelmi költők”-ről azt írta, hogy „egy-egy csirából a költemények tízeit és százait termelik; oeuvre-jükben néhány tárgykör és forma sokféle változatban mutatkozik újra meg újra: a versek gyökere bennük marad, tovább él, tovább alakul és megint kihajt, mint az élő növény”.³² Ez természetesen nem azt jelenti, hogy életművükben ne talált volna jelentős darabokat. Alkatuk, önszemléletük, vátesz voltak vagy programosságuk azonban sok tekintetben idegen maradt számára. Nincs szövegszerű bizonyítékom, de feltételezem, hogy Illyés és József Attila bizonyos verseit is ebbe a csoportba sorolta; és személyükkel kapcsolatban lehettek efféle aggályai. Ami kétségtelen: látta, hogy egyes műveik miatt lényegesen sebezhetőbbek, kiszolgáltatottabbak az utókor kisajátítói számára. (József Attilát például „most már megdicsőült állami poeta”-ként említette 1980-ban írt epigrammájában.)

Episztolájában a *Giulióként*, *Juliusként*, *Jules*-ként megszólított Illyés leendő szobrát és kései kihasználóit állította szembe halálon túli önmagával. Illyést „igen nagy költőnek” tartotta. Korábban idézett fenntartásai ellenére sem akarta megbántani. Sárközi mellett alighanem Várkonyi Nándor is lebeszélte a vers közléséről, így az nem csupán a *Nyugatból* és a *Válaszból*, hanem a *TEREMTÉS DICSÉRETÉ*-ből is kimaradt. Ennek okáról annyit biztosan tudhatunk, hogy Várkonyinak és közvetve a Janus Pannonius Társaságnak azt írta 1938. október 29-én: „Ha a vers ilyen félreértésre ad okot, nyilván nem lehet kiadni, még ha tán Illyés nem is sértődne meg érte; és ha a Társaságnak nem is volna ellene kifogása. Nagyra-becsülöm Illyést és nem szeretnék neki kellemetlenséget okozni.”³³ Tény, hogy a vers csak 1998-ban, valamennyi érintett halála után került az olvasók elé.³⁴

Versei a *Nyugatban*

A korábban említett újságok, folyóiratok talán együttesen sem közöltek annyi Weöres-verset, mint amennyivel a *Nyugatban* szerepelt. Mindössze néhány olyan lapot ismerek, amelyből elvi fenntartás miatt maradt ki. Erdélyi József *Fegyverétől* az „ordítózás és a kofáskodás”, a szombathelyi *Írott Kő* első korszakától pedig Bárdosi Németh János és Pável Ágoston vitája riasztotta el. Balszerencsésnek tartotta a *Válasz* beolvasását a *Kelet Népe*-be. Előnyösebbnek tartotta volna a fordított előjelű változást. Az átalakított lapban tudomásom szerint csak a *FUTÓ SOROK* három darabját adta ki. Az is lehet, hogy azokat még a *Válasz*nak szánta. Közülük az elsőt kivételesen nagyra becsült erdélyi pályatársának halálhíre ihlette. Ez a folyóiratban durva névelírással, így került az olvasók elé: *DZSIDA JENŐ EMLÉKÉNEK*. A másik kettő az *IGRIC* és az *EGY DUNAI ÖNGYILKOSRA* című epigrammája volt.

Weöres Sándornak 1932-től 1941-ig 78 verse jelent meg a *Nyugatban*. A tekintélyes mennyiséget akkor tudjuk értékelni, ha összehasonlítjuk nemzedéktársai szereplésével. A teljesség igénye nélkül említem Jankovich Ferencet (30 vers), Jékely Zoltánt (20), Kálnoky Lászlót (2), Rónay Györgyöt (10), Takáts Gyulát (4) és Vas Istvánt (20). Az 1906-ban született Zelk Zoltántól 15, az 1907-es Hajnal Annától 10, az 1909-es Radnóti Miklóstól 32, az 1917-es Devecseri Gábortól 15 vers szerepelt. A baráti köréhez tartozó Pásztor Béla háromszor, Képes Géza kétszer kapott lehetőséget a folyóiratban, Kiss Tamás egyetlenegyszer sem.

Weöres gyakran átirta verseit. Több alkalommal megváltoztatta a címet, elhagyta vagy kiegészítette az ajánlást. A művek egy részét ciklusokba rendezte, szimfóniáiba

építette. Önállóságuk a nagyobb kompozíciók alá rendelődött. Különösen igaz ez a *Nyugatban* megjelent versek esetében. Közülük némelyiknek a fogantatásáról, alakulásáról A VERS SZÜLETÉSE című doktori dolgozatában is beszámolt (KOVÁCS; MOCSÁRI DAL; az eredetileg ADAGIO című ARABESQUE; PANASZDAL; KISVÁROS; FÉLÁLOM; ALTWIEN ÁBRÁND; FŰ, FA, FŰST). Alkalmadtán pontosította a helyesírásukat, szövegtagolásukat, javította a sajtóhibákat. Az összeállításban az eredeti címek és a lelőhely mellett megadom a művek végleges címét. Utalok a helyesírási vagy szóhasználati eltérésekre. Közlöm lelőhelyüket az EGYBEGYŰJTÖTT KÖLTEMÉNYEK-ben (Helikon, 2008) (a továbbiakban: WSEK I.).

1. HAJNAL (1932. 15–16. [augusztus] 152.) = CSELÉDLÁNYOK; a LÁTIVÁNYOK DERENGÉSBEN 2. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 46.)
2. JAJGATÁS – *Jeremiás Siralmai, III. 1–18.* – (1932. II. félév, 620.) Azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 53.)
3. KICSINYESEK (1932. II. 620.) = NAGYFEJŰEK; eltéréssel. (WSEK I. 55.)
4. A KRISZTUS-SZEMŰ ASSZONYOK (1933. I. 173.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 43.) (A HIDEGVAN című kötetben „*Pável Ágoston bátyámnak*” ajánlotta. Később az ajánlást elhagyta.)
5. A SZOBALÉGY (1933. I. 173.) = SZOBALÉGY; a TÍZ FIGURÁLIS KOMPOZÍCIÓ 8. darabja; eltérésekkel. (WSEK 2003. I. 64.)
6. ADY SZELLEME MONDJA: (1933. I. 174.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK 2003. I. 53.)
7. A KOVÁCS (1933. I. 174.) = KOVÁCS; a TÍZ FIGURÁLIS KOMPOZÍCIÓ 2. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 58.)
8. A KUTYA (1933. I. 175.) = KUTYA; a TÍZ FIGURÁLIS KOMPOZÍCIÓ 6. darabja; központoszási eltéréssel. (WSEK I. 62.)
9. GROTESZK (1933. I. 175.); azonos cím; eltéréssel. (WSEK I. 48.)
10. ÍGY ÉLEK CSÖNGÉN (1933. II. 31.) = (CSÖNGE, 1933. FEBRUÁR); a NAPLÓJEGYZETEK 2. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 68.)
11. ÖNKARRIKATURA (1933. II. 31.); azonos cím; a FILIGRÁNOK 6. darabja. (WSEK I. 72.)
12. HAJNALI DAL (1934. II. 97.) = HEGEDŰ-PARTÍTA 1; eltérésekkel. (WSEK I. 112.)
13. ESŐS ÉJSZAKA (1934. II. 97.); azonos cím; a DUNÁNTÚLI KÉPEK 3. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 137.)
14. ÖLDÖKLŐ MAGÁNY (1934. II. 97.) = (CSÖNGE, 1933. JÚLIUS); a NAPLÓJEGYZETEK 4. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 69.)
15. ADAGIO (1934. II. 367.) = ARABESQUE; eltérésekkel. (WSEK I. 129.)
16. MOCSÁRI DAL (1934. II. 368.); azonos cím; a HUSZONNÉGY MELÓDIA 8. darabja. (WSEK I. 123.)
17. ERDEI DAL (1934. II. 368.); azonos cím; a HUSZONNÉGY MELÓDIA 9. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 124.)

HAT VERS (Valójában 7 vers! – LP) (1935. I. 54–57.)

18. PANASZDAL (1935. I. 54.) = HEGEDŰ-PARTÍTA 3; eltérésekkel. (WSEK I. 113.)
19. HAJNALI HARANGSZÓ (1935. I. 54.) = HEGEDŰ-PARTÍTA 5; eltérésekkel. (WSEK I. 115.)
20. ÓSZI MELÓDIA (1935. I. 55.) = VALSE TRISTE; eltérésekkel. (WSEK I. 107.) A versről Kodály Zoltánnak 1935. április 9-én ezt írta: „*Mester említette egyszer, hogy az új magyar lírában nem talál olyan verset, ahol az ütem mindvégig azonos marad. Az Őszi melódiát átdolgoztam ilyenné: az első, középső és utolsó strofa sorai háromfelé tagolt nyolcasok (3 – 3 – 2), míg a többi strofa sorainak középső üteme egy szótaggal rövidül (3 – 2 – 2).*” In: WSLÉV. II. 11.
21. FÉLÁLOM (1935. I. 55.); azonos cím; a HUSZONNÉGY MELÓDIA 1. darabja; eltéréssel. (WSEK I. 116.)
22. ALTWIEN-IDILL (1935. I. 56.) = ALTWIEN ÁBRÁND; eltéréssel. (WSEK I. 130.)
23. A BETEG ISTENEK... (1935. I. 56.) = AZ OSTOBASÁGRÓL; a GNÓMÁK 2. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 99.)
24. SZENT IVÁN HAVA (1935. I. 57.) = HIMNUSZ A NAPHOZ; az ELSŐ SZIMFÓNIA – *A négy évszak* – 2. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 106.)

25. LEVÉL FÜST MILÁNNAK (1935. I. 385.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 111.)
26. TAVASZI DAL (1935. I. 385.) = JUBILUS; az ELSŐ SZIMFÓNIA – *A négy évszak* – 1. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 105.)
27. SIRALMAS NEKEM (1935. I. 386.) = HEGEDŰ-PARTÍTTA 2; eltérésekkel. (WSEK I. 113.)
28. KERESZT-ÁRNYKÉP (1935. II. 44.); azonos cím. (WSEK I. 100.)
29. KISVÁROS (1935. II. 44.) = KISVÁROSI VILLASOR; a DUNÁNTÚLI KÉPEK 17. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 144.)
30. KÉPESLAP KLÁRÁNAK (1935. II. 44.); azonos cím. (WSEK I. 111.)
31. ESTHARANG (1935. II. 45.); azonos cím; a DUNÁNTÚLI KÉPEK 16. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 143.)
32. SZARVASOK (1935. II. 45.); azonos cím; a DUNÁNTÚLI KÉPEK 14. darabja; eltéréssel. (WSEK I. 142.)
33. SZELLEM-SZÓZAT (1935. II. 46.) = SIMON MÁGUS; eltéréssel. (WSEK I. 97.)
34. NORDKAP – *Baumgarten Ferenc emlékének* – (1935. II. 151.) = NORDKAPP; ajánlás nélkül; eltéréssel. (WSEK I. 149.) A vers A HALLGATÁS TORNYÁ-ban az ajánlás elhagyásával NORDKAPP címen szerepelt.
35. HALOTTI ÉNEKEK. I. JÖVEL, TÖKÉLETES... (1935. II. 151.) = JÖVEL, TÖKÉLETES; számozás nélkül. (WSEK I. 102.)
36. II. AZ IDŐK FOLYAMA... (1935. II. 152.) = AZ IDŐK FOLYAMA; számozás nélkül. (WSEK I. 102.)
37. III. SZÉP VÖLEGÉNY... (1935. II. 153.) = SZÉP VÖLEGÉNY; számozás nélkül; eltéréssel. (WSEK I. 103.)
38. GYERMEKDAL (1935. II. 153.) = FÜSTÖS RAJKÓK; a HUSZONNÉGY MELÓDIA 23. darabja. (WSEK I. 135.)
39. HIMNUSZ AZ IGÉHEZ (1936. I. 223.) = A LOGOSHOZ; a TIZENKÉT ÓDA 2. darabja. (WSEK I. 155.)
- KÉT IKER-SZONETT (1936. I. 373.) = IKER-SZONETT. (WSEK I. 180.)
40. AZ ELYNOMÓHOZ (1936. I. 373.); azonos cím. (WSEK I. 180.)
41. AZ ELYNOMOTTHOZ (1936. I. 373.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 180.)
42. MÁRIA SIRALMA (1936. I. 412.); azonos cím; a MÁSODIK SZIMFÓNIA 4. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 193.)
- KÉT HAJNALI HIMNUSZ (1936. II. 90.)
43. ÁHITAT (1936. II. 90.) = HAJNALI ÁHITAT; a TIZENKÉT ÓDA 1. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 154.)
44. HARCIAS ÉNEK (1936. II. 90.) = AURORA COMBATTANS; a TIZENKÉT ÓDA 11. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 171.)
45. PASTORALE (1936. II. 224.); azonos cím; eltéréssel. (WSEK I. 188.)
46. A FEHÉR LEÁNY (1936. II. 350.); azonos cím; a HUSZONNÉGY MELÓDIA 5. darabja. (WSEK I. 119.)
47. VEZEKLÉS (1936. II. 351.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 250.)
48. DÁVID TÁNCA (1937. I. 62.); azonos cím; a MÁSODIK SZIMFÓNIA 3. darabja. (WSEK I. 192.)
49. ALVÓ LEÁNY (1937. I. 286.); azonos cím; a TIZENKÉT ÓDA 7. darabja. (WSEK I. 164.)
50. FŰ, FA, FÜST (1937. I. 287.); azonos cím; a TIZENKÉT ÓDA 4. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 158.)
51. „HARMADIK NEMZEDÉK” (1937. I. 389.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 176.)
52. LAO DZ (1937. II. 7.) = LAO-CE; a RÉGI BÖLCSEKRE 1. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 182.)
53. ÉVÁNAK (1937. II. 8.). Minden bizonnyal A VERS SZÜLETÉSE című doktori dolgozatban is említett S. É.-hoz, azaz Schridde Évához szóló vallomás. Kötetben ezen a címen nem találtam.
54. GRÓFKISSASSZONY (1937. II. 8.); azonos cím; a DUNÁNTÚLI KÉPEK 18. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 145.)
55. A BAB ÉL MANDEB-EN (1937. II. 122.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 169.)

56. HINDU DAL (1937. II. 123.); azonos cím; a HUSZONNÉGY MELÓDIA 14. darabja. (WSEK I. 127.)
57. GILGAMES *Első tábla* (1937. II. 195.; *Jegyzetek*: 199–201.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 209–214.) A *Nyugatban* közölt terjedelmes jegyzet a töredékére csökkent. (WSEK I. 225.)
58. ANYÁMNAK (1937. II. 392.); azonos cím; a TIZENKÉT ÓDA 3. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 156.)
Weöres a versről ezt mondta: „*az ő [Babits] AMOR SANCTUS-ának hatása alatt született*”. In: EGYEDÜL MINDENKIVEL, 232.
59. ÁBRAHÁM ÁLDOZÁSA (1938. I. 377.); azonos cím; a MÁSODIK SZIMFÓNIA 2. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 190.)
60. A HOLDHOZ (1938. I. 378.); azonos cím; a TIZENKÉT ÓDA 6. darabja. (WSEK I. 163.)
61. ÚJSZÖVETSÉGI APOKRIF LEVÉL (1938. II. 128.); azonos cím; a MÁSODIK SZIMFÓNIA 5. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 195.)
62. A HALÁLROL (1938. II. 129.); azonos cím; a RÉGI BÖLCSEKRE 2. darabja. (WSEK. I. 183.)
63. BESZÉLGETÉS (1938. II. 282.); azonos cím; a RÉGI BÖLCSEKRE 4. darabja; eltérésekkel. (WSEK. I. 184.)
64. HERAKLEITOS (1938. II. 282.); azonos cím; a RÉGI BÖLCSEKRE 3. darabja; eltérésekkel. (WSEK. I. 183.)
65. JAPÁN TÁNCJÁTÉK (1939. I. 25.); azonos cím; eltérésekkel. (WSEK I. 265.)
66. KARÉNEK (1939. I. 26.) = A TÖRTÉNELMI KORSZAK; a HATODIK SZIMFÓNIA 3. darabja; eltérésekkel. (WSEK II. 26.)
- HÁROM IKER-SZONETT (1939. I. 253–254.) Meng-Hao-Jan hétsoros mottójával; a MEDÚZÁ-tól kezdve a mottó kimaradt.
67. MAI KÖLTŐRE (1939. I. 253.); a MÁS IKER-SZONETT 1. darabja. (WSEK I. 181.)
68. A HÍRNÉV MULANDÓSÁGA (1939. I. 253.) = BABÉR; a MÁS IKER-SZONETT 2. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 181.)
69. AZ ÉRTÉK HALHATATLANSÁGA (1939. I. 254.); a MEDÚZÁ-ban „A VERS SZÜLETÉSE” UTÓHANGJA címen (29.); eltérésekkel. (Weöres Sándor: EGYBEGYŰJTÖTT PRÓZAI ÍRÁSOK. Helikon, 2011. 108–109.)
70. HA MAJD SZEMEMRE RÖG BORUL (1939. II. 39.) = HA MAJD TESTEMRE RÖG BORÚL; eltérésekkel. (WSEK I. 199.)
71. ISTAR POKOLJÁRÁSA (Babylon rege); *Szeretett irányítóm, a szabadkai mester emlékének* (1939. II. 160.). A végső változatban az ajánlás hiányzik. Eltérésekkel. (WSEK I. 205.)
72. DALOK NA CONXY PAN-BÓL (1939. II. 163.) = DALOK NA CONXY PAN-BÓL. A *Nyugatban* közölt 10. vers a végleges változatban a 19. számú lett; eltéréssel. (WSEK I. 227.)
73. DALOK NA CONXY PAN-BÓL. II. (1940. II. 408.) = DALOK NA CONXY PAN-BÓL; eltérésekkel. A *Nyugatban* összesen 15 szakaszból állt. Ez később 20-ra emelkedett. (WSEK I. 229.)
74. NAPLÓRÉSZLET (1940. II. 533.) = NAPLÓJEGYZET; eltérésekkel. (WSEK I. 251.)
75. CSEREMISZ DALOK (1941. I. 49.); a MEDÚZÁ-ban azonos címmel, kibővítve, „*Robert Lach gyűjtéséből*” megjegyzéssel szerepelt. (MEDÚZA, 47–49.) Később nem önálló versei, hanem fordításai közé vette fel: Mari (cseremis) népdalok. Számozás nélkül; betűhíven. In: Weöres Sándor: A LÉLEK IDÉZÉSE. Műfordítások. Európa, 1958. 839–841.
76. SÁPADTAN ÁLLNAK A BOZÓTOK... (1941. I. 88.) = A RONGYSZŐNYEG 3. darabja. (WSEK I. 271.)
77. A HÁRSEA MIND VIRÁGZIK... (1941. I. 88.) = a RONGYSZŐNYEG 76. darabja. (WSEK I. 299.)
78. HARDANGERI EMLÉK (1941. I. 89.) = a NORVÉGIA 1. darabja; eltérésekkel. (WSEK I. 147.)

*

Bevezetőmben említettem, hogy Weöres és a *Nyugat* kapcsolata nem csupán arra a tíz évre korlátozódik, amelyben a költő versei szerepeltek. A főszerkesztő halála után rendszeresen megjelentek művei a *Magyar Csillagban*. Illyés a legifjabbak egyikeként közölte tisztelgő írását a Babits-emlékkönyvben. A *Nyugat* nagyjaihoz és saját nemzedéktársaihoz egész sor verset írt. A teljesség igénye nélkül sorolok közülük néhányat: BABITS EMLÉKÉRE, BABITS-EMBLÉMA, JUHÁSZ GYULA, FÜST MILÁNNAK, ILLYÉS GYULÁNAK, KASSÁK

LAJOSNAK, JÓZSEF ATTILA UTOLSÓ FÉNYKÉPÉRE, ZELK ZOLTÁN EMLÉKÉRE (József Attila és Kassák tisztelgő említésével), VAS ISTVÁNHOZ ÉS AZ ILLYÉS GYULA RAVATALÁRA. Idetartozik a Krúdy Gyula emlékére írt NYOLCADIK SZIMFÓNIA és több prózai vallomása, interjúja is. És akkor még nem szóltam azokról a költői hatásokról, amelyekről leveleiben, nyilatkozataiban emlékezett meg. Nem említettem a Weöresről szóló verseket, köszöntőket, visszaemlékezéseket. Végül azokat a hatásokat, amelyeknek a feltárása a filológusokra vár.

Jegyzetek

1. Weöres Sándor: (*A Toll* újabb Ady-ankétje. Önálló cím nélkül.) In: *A Toll*, 1938. május. 132–133.
2. „Folyóiratokban, újságokban véletlenül találkoztam egy-két Ady- és Babits-verssel, és roppant furcsának, kellemetlennek, ellenszenvesnek találtam eleinte; ez talán tizenégy-tizenöt éves koromban történt.” Simon István: ÍRÓSZOBÁM. (Beszélgetés Weöres Sándorral.) In: EGYEDÜL MINDENKIVEL. Szerk. Domokos Mátyás. Bp., 1993. 265. (A továbbiakban: Weöres: EGYEDÜL.) Batári Gyula kérdéseire így válaszolt: „Tizenhárom évesen találkoztam először Ady, Babits verskötetéivel, ők eltávolítottak addigi költőideáljaimtól, teljesen más világba ragadtak.” Weöres Sándor: VALLOMÁS OLVASMÁNYAIMRÓL. In: Weöres: EGYEDÜL, 248.; Kabdebó Lórántnak ezt nyilatkozta: „...eleinte valósággal iszonyodtam attól, hogy valamilyen más stílusvilágba, másik eszmekörbe lépjek.” In: Weöres: EGYEDÜL, 456.
3. Weöres Sándor: NÉGY VALLÁSOS MAGYAR KÖLTŐ [...] In: Weöres Sándor: EGYBEGYŰJTÖTT PRÓZAI ÍRÁSOK. Bp., 2011. 208–210.
4. Weöres Sándor: EMLÉKEZÉS BABITS MIHÁLYRA. In: *Magyar Csillag*, 1943. 716.
5. A MESSZESÉG KÖZELSÉGE. ELSŐ LÁTOGATÁS BABITSNÁL. Lejegyezte Károlyi Amy. In: *Kritika*, 1985/7. 14.
6. Weöres Sándor Babits Mihálynak, Csöngé, 1933. jún. 22. In: WSL^{EV}. I. 195.
7. Weöres Sándor Pável Ágostonnak, „Csöngé, 1933. jan. 20.”; S. Pável Judit tulajdona.
8. Illyés Gyula: HIDEG VAN. WEÖRES SÁNDOR ELSŐ KÖNVE. In: *Nyugat*, 1934. I. 586–588.
9. Weöres Sándor Babits Mihálynak, 1933. febr. 8. In: WSL^{EV}. I. 190.
10. In: *Kortárs*, 1983/6. 934. A vers végső változatában: „S ma fáradt gondolataim úgy lógnak ki az éjszakába, / mint holtak meszes lábai a takaró alól...”
11. Weöres Sándor Füst Milánnak, 1939. jan. 1. In: WSL^{EV}. II. 228.
12. Weöres Sándor Füst Milánnak, 1939. júl. 25. In: WSL^{EV}. II. 232.
13. Babits Mihály: KÖNYVRŐL KÖNYVRE. LEGÚJABB MAGYAR VERSEK. In: *Nyugat*, 1934. II. 177–178.
14. Weöres Sándor Vas Istvánnak, 1934. okt. 22. In: WSL^{EV}. II. 44.
15. Weöres Sándor Pável Ágostonnak, „Csöngé, 1934. jan. 20.” S. Pável Judit tulajdona.
16. Weöres Sándor Pável Ágostonnak, „Csöngé, 1933. jan. 20.” S. Pável Judit tulajdona.
17. Weöres Sándor Pável Ágostonnak, „Csöngé, 1939. febr. 10.” S. Pável Judit tulajdona.
18. Weöres Sándor könyvismertetői a *Nyugat*-ban: 1. Pável Ágoston: VAK VÖLGY ÖLÉN ÍGY ZSOLZSMÁZOK. 1934. I. 460.; 2. Székely László: ÉNEKEK ÉNEKE. 1935. II. 55.; 3. ÉJSZAKÁK (Jékely Zoltán versei). 1937. I. 228–229.; 4. MENEKÜLŐ MÚZSA (Vas István versei). 1939. I. 123–124.; 5. ÜVEGCSENGŐ (Gazdag Erzsi versei). 1939. I. 192–193.; 6. JÚLIUS (Berczeli Anzelm Károly versei). 1939. I. 339–340.; 7. VILÁG TÉREIN GÁZOLOK (Bartalis János versei). 1939. I. 340.; 8. AZ ÁRNYAK KERTJE (Kálnoky László versei). 1939. 119.; 9. JELEK A PORBAN (Tatay Sándor elbeszélései). 1940. 217–218.; 10. DELELŐ NAP (Fekete Lajos válogatott költeményei). 1940. 441.; 11. ÚJ NAP (Marconnay Tibor verseskönyve). 1940. 442.
19. Halász János: ÚJ VERSESKÖNYVEK. In: *Nyugat*, 1935. I. 326.
20. Weöres Sándor: HANG A „LEGIFJABB” NEMZÉKBŐL. In: *Nyugat*, 1935. II. 384–385.
21. Kassák Lajos: ...ÉS A LEGFIATALABB KOROSZTÁLY. In: *Nyugat*, 1936. II. 91–101.
22. Jankovich Ferenc: „...ÉS A LEGFIATALABB KOROSZTÁLY”. In: *Nyugat*, 1936. II. 302.
23. Weöres Sándor: ÉJSZAKÁK (Jékely Zoltán versei). In: *Nyugat*, 1937. I. 228–229.

24. I. h. 229.

25. Halász Gábor: A LÍRA ELLENFORRADALMA. In: *Nyugat*, 1937. I. 293–298. A Szerkesztői megjegyzés a 298. oldalon olvasható.

26. Weöres Sándor Jékely Zoltánnak, 1938. jún. 4. In: *WSLEV*. II. 292.

27. Halász Gábor A SZÁZAD GYERMEKEI című írásában ekképp értékelte Weörest: „Az érett bölcsesség azonban egy fiatal, nemrég még faunosan játékoskedvű költő ajkán szólal meg, és megütődve keressük a magyarázatot. Nincs-e túljátszottság ebben is, mint a régebbi szerephörben, valódi indítékok mellett – hiszen könyvek, utak, témák tanúskodnak az ösztönös, mély vonzalomról – nem munkál-e a szemfényvesztés ingere? Bármilyen azonban a helyzet, a mutatóvány elragadó.” In: *Nyugat*, 1939. II. 108–112.

28. Jékely Zoltán: A TEREMTÉS DICSÉRETE. WEÖRES SÁNDOR VERSEI. In: *Nyugat*, 1939. I. 120–121.

29. Weöres Sándor Sárközi Györgynek, 1938. okt. 21. In: *WSLEV*. II. 202. Az episztoła célját

néhány nappal később így magyarázta Sárközi-nek: „*Versemmel azt akartam mondani: az lesz a sorsa Illyésnek is, mint Petőfinek és az elnyomottakért harcoló többi nagy költőnek: elveit éppen az elnyomók fogják a legnagyobb hévvel hangoztatni. Tudod, hogy milyen alakok szoktak ágálni nagyon gyanús közéleti cirkumstanciák közt...*” 1938. okt. 26. In: *WSLEV*. II. 204.

30. Weöres Sándor Pável Ágostonnak, „1933. jan. 3. Csöngő”; S. Pável Judit tulajdona. A hosszabb idézetet az teszi indokolttá, hogy a sorok egy része (jelzés nélkül) kimaradt Weöres Sándor egybegyűjtött leveleiből.

31. Weöres Sándor Berda Józsefnek, 1933. szept. 1. In: *WSLEV*. I. 355.

32. Weöres Sándor: A VERS SZÜLETÉSE. Pécs, 1939. 27.

33. Weöres Sándor Várkonyi Nándornak, 1938. okt. 29. In: *WSLEV*. I. 498.

34. Weöres Sándor: ILLYÉS GYULÁNAK. In: *WSLEV*. II. 203.

Steinert Ágota

WEÖRES SÁNDOR „ELHAGYOTT VERSEK” CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Ennek a könyvnek a története a kilencvenes évek végén kezdődött, amikor Weöres Sándor felesége, Károlyi Amy már nagyon beteg volt, és nem tudott férje hagyatékának gondozásával foglalkozni. Ekkor az ő kérésére és írásbeli rendelkezésének megfelelően elkezdtem számba venni és feldolgozni az otthonukban található kéziratokat. Tettem ezt sokévi közös munka, ismeretség, majd barátság alapján. 1973-ban találkoztam először Weöresékkal, amikor a Magvető Kiadó szerkesztőjeként azt a feladatot kaptam, hogy vegyek részt a kétkötetes EGYBEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK-nak – amelynek összeállításában Bata Imre segített a költőnek – háromkötetesre bővítésében. Ettől az időponttól kezdve gyakran jártam Weöreséknél, a továbbiakban eleinte csak a Magvetőnél megjelenő köteteket, majd a másutt kiadottak egy részét is – kérésükre – én szerkesztettem meg. Az idők során kapcsolatunk egyre szorosabbá, egyszerű munkakapcsolatból számomra megtisztelő barátsággá vált. Laktam Muraközi utcai otthonukban, mikor külföldön jártak, majd Sándor betegsége idején több héten át velük együtt is. Mindezt azért kívántam előrebocsátani, hogy nem illetéktelenül bízták rám Weöres Sándor életműkiadásának és irodalmi hagyatékának gondozását.

A feldolgozandó anyag igen terjedelmes volt, kb. 30 000 oldal: Weöres Sándor és Károlyi Amy kiadott és kiadatlan verseinek, műfordításainak, prózai írásainak kézíratai,

hozzájuk írt levelek, interjúszövegek, drámák, mesék, rádió- és tévészereplések forgatókönyvei, opera-, illetve balettszövegek könyvek, szinopszisok töredékei, róluk írt kritikák, a HÁROM VERÉB HAT SZEMMEL-kötet összegyűjtött szövegei, mások (dilettánsok és profik) nekik (bírálatra vagy csak ajándékként) megküldött alkotásai, valamint ezek egy részének legépelt másod-, harmad- stb. példányai.

Mindenki, aki ismerte a Weöres házaspárt, tudja, hogy életük nem a polgári rend szabályai szerint folyt, ezért ezek az írások minden rendszerezés nélkül, kusza összevisszaságban maradtak fenn. Műveiket olykor iskolai füzetekbe, olykor írólapokra, máskor olyan papirosra írták, ami éppen a kezükbe került (étlapok, színlapok, levélborítékok, cigarettadobozok stb.) vagy – különösen az egykori papírhiány idején – más alkotásaik kéziratának üresen maradt részére.

Munkám során először meg kellett állapítanom szerző és műfaj szerint, hogy kinek miféle műve az adott kézirat, elkülönítve az idegenkezűeket a házigazdákétól, majd szétválasztva egymástól Sándor és Amy szövegeit. Ezután került sor arra, hogy megállapítsam, melyek azok a Weöres-művek, melyek megjelentek az EGYBEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK-ban, EGYBEGYŰJTÖTT MŰFORDÍTÁSOK-ban. Nehézséget jelentett az is, hogy az anyag jelentős hányada ceruzával készült igen rossz minőségű papíron, ezért nehezen olvasható.

Megpróbáltam folyóiratokban, újságokban, antológiákban is utánanézni a még a költő által összeállított EGYBEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK-ban, illetve a későbbi kötetek anyagával kibővített EGYBEGYŰJTÖTT KÖLTEMÉNYEK-ben (Helikon, 2009) nem szereplő műveknek, valamint a PIM, az OSZK és az MTA Kézirattárában található kb. kiválasztani a meg nem jelenteket. Mivel ezekben az intézményekben a különféle írói hagyatékok jelentős része még feldolgozás alatt áll, e kötet anyaga főleg a költő otthonában talált kéziratokra szorítkozik. Gyűjteményem tehát korántsem teljes: részben az említett okokból, részben az átnézendő anyag terjedelme és a Weöres-bibliográfia hiányosságai miatt, valamint azért, mert a költő sok kéziratát elajándékozta, és ezek magángyűjteményekbe kerülve nem vagy alig voltak számomra hozzáférhetők. Így a Weöres-kutatók előtt még bőven kínálkozik lehetőség eddig ismeretlen művek feltárására.

Itt kell megjegyeznem, hogy az ELHAGYOTT VERSEK anyaga csak részben kiadatlan. Hiszen az vezetett összeállításakor, hogy a Helikon Kiadónál megjelenő életműkiadást tegyem minél teljesebbé, függetlenül attól, hogy az EGYBEGYŰJTÖTT KÖLTEMÉNYEK-ből hiányzó versek esetleg valahol másutt megjelentek. Tettem ezt azért, hogy megismerhessem a művészete iránt érdeklődőkkel Weöres Sándor életének és ismert műveinek azt a háttérét, ami nélkül nem teljes a róla alkotott képünk. Aki tehát nagy kompozíciókra, remekművek felfedezésére számít, azt csalódás érheti, de aki szeretné végigkísérni Weöres pályafutását, alkotóerejének fejlődését, az nagyon sok értékkel, sőt személyes vallomással is találkozhat.

ELHAGYOTT VERSEK a kötet címe, mert ennek kettős értelme van: el/kihagyott és elhagyott/elkallódott művek. Weöres Sándor ugyanis nagyon kritikusán, nagy művészi műgonddal írta alkotásait, s ennek nem mond ellent, hogy született költő volt, akiből csak úgy áradt a költészet. Tanúság erre, hogy milyen sok variációja maradt fenn egy-egy jelentősebb költeményének, milyen sokszor változtatta, javította munkáit. Amikor életművét összegezte, alaposan megválogatta írásait, pedig ezek a kihagyott darabok sem érdektelenek, színvonalatlanok. Mégis elhagyta őket művészi igényességből (pl. a fiatalkori verseit), személyes vagy politikai okokból. De nem tartotta számon valamenynyit művét azért sem, mert elajándékozta, elkeverte kéziratai egy részét, elfeledkezett róluk, vagy éppen félretette a „verscsírákat”, amelyeket valamilyen nagyobb „versszimfónia” elkészítéséhez akart felhasználni, s azok elkallódtak.

Példaként néhány idézetet szeretnék bemutatni a felsorolt típusokból. Az *ÁT AZ ERDŐN* az egészen korai versek közül való, s jól érezhető rajta az impresszionizmus és a nyugatosok hatása, de színvonalát jelzi, hogy már megjelent a *Dunántúl* 1929. június 2-i számában, pedig szerzője csak 16 éves volt ekkor:

*„Hűs alkonyatkor vágtunk át az erdőn.
A tölgyek zörgő, száraz avarán
Hallgatva, szóltan mentiünk mind a ketten,
Mi ketten egyik: én meg az apám.
Az erdőn már a november borongott,
Bús szárnyait bontotta már a tél,
S mint fájó emlék hullongott a fákról
Nagy néha egy-egy elkésett levél.
[...]
Apám szemében még a nyár világolt,
Hajára már az ősz deret rakott.
Ő már az ősz, én még a nyárt daloltam,
De szívünk, lelkünk egy volt igazán:
Dús élettombok hajtának a nyárból,
S rohan az élet... ősz a nyár után.
Csak mentiünk ott a tarlottlombú erdőn
A tölgyek zörgő, száraz avarán,
A nyárt, a nyárt sirattuk mind a ketten,
Mi ketten egyik: én meg az apám.”*

Ugyancsak a fiataalkori, 15 évesen írt versek közül érdekes az *ÖREG KUTYA HALÁLÁRA* című, amelynek létezik egy erősen eltérő, végleges változata az *EGYBEGYÚJTOTT ÍRÁSOK*-ban is. Nagyon jellemző, hogy a költő mit hagyott el és hogyan tette drámaibbá, élményszerűbbé sorait:

*„Vén voltál, húztad a derekad.
Jártad a mezőket egymagad.
Kicsinyek is voltunk valaha.
Játszottunk: kis gyerek, kis kutya.
Oly jó volt még ma is. Furcsaság.
Vén voltál, húztad a derekad.
Lent fekszel békén a fa alatt.
Ki sajnál? Ki sirat? Senki sem.
A fa se susog tán szeliden.
A vén Föld csendesesen eltemet.
Elférnek odalenn mindenek.
[...]
Sírba ért zuzódott, agg lábad.
S mi megyünk, vén kutyám, utánad.”*

A végleges változat (*Tíz FIGURÁLIS KOMPOZÍCIÓ/KUTYA*) a konkrét élmények leírása után így fejeződik be:

*„Aztán, éjjel
a kertek közt csavarogtam,
Doronggal hátbavágtak akkor.
Elgörbült a gerincem,
a bundám mocskos lett és fakó.
Beteg kutya lettem.
Agyonlövettek.*

*Akkor, vacsoránál
csak lassan járt a szájához a villa.
A kisasztalnál ültél te külön.
Kip-kop: a lábaiddal
harangoztál nekem,
kipi-kop.*

Emlékszel?”

A költő fiatalkori alkotásait (bár nagy részüket nem vagy csak átalakítva vette fel egybegyűjtött művei közé) gondosan megőrizte, otthonában a hagyatékban megmaradtak korai versei, de másolatokban, több példányban is fellelhetők. Kosztolányi Dezsőnek például elküldte több füzetben nagyjából a harmincas évek elejéig írt költeményeinek javát. De ilyen versfüzetek mások tulajdonába is kerülhettek. A hagyatékban fennmaradtak olyan listák is, amelyeken a költő jelezte, mely írásai jelentek meg, hol és mikor. (Sajnos, ezek többnyire pontatlanok, és csak évszámokat adnak meg.) Ezen túl maga is nyilatkozott e kérdésben: „*Ha a költő maradandó és megbecsülük, akkor többnyire minden munkáját válogatás nélkül kiadják. Ez bizony nem egészséges, de nem tudom, ki volna az, aki úgy tudná szelektálni ezeket az oeuvre-öket, hogy feltétlenül az marad meg, ami érdemes, s az hullik el, ami jelentéktelen. A zsengek és jelentéktelen írások tömege tényleg felhigítja a költő oeuvre-jét, viszont nincs semmiféle határozott alap a rostálásra... Határozottan érzem, hogy mennyiségileg sokkal többet írtam és adtam ki, mint kellett volna... [de] ebből a túlságos mennyiségből most már nagyon nehezen vagy sehogy sem tudnám kiválogatni azt, amit talán értékesnek tartanék.*” (In: *Híd*, 1967/11. Hornyik Miklós beszélgetése Weöres Sándorral.) A zsengek és a fiatalkori művek az irodalomtörténet számára azért is érdekesekek, mert későbbi versek csírái is fellelhetők, de az olvasók számára maradandó élményt jelentő művek is találhatóak közöttük.

Más szempontból figyelemre méltók azok a művek, amelyeket a költő személyes okokból hagyott el egybegyűjtött műveiből. Ezeket esetleg alkalmi jellegük miatt nem tartotta fontosnak, vagy hozzá közel álló személyeket sérthettek, bánthattak volna. Vagy mindkettő. Ennek tipikus példája az alábbi vers, melynek részletét közöljük:

*„Feleségem mindig nyelvvel,
győzi szóval, győzi ettvél,
mint zubogó tüzes katlan,
szapul engem szakadatlan,
benne sülok, benne főlok,
mint málló rongy, vergőlődök,
nem is tudom, mit tehettem,*

*élve pokolra vettem,
azt sem tudom, hol a fejem,
soha sehol nyugodt helyem,
csak az orromat lógotom
és fogamat csikorgatom,
ily bolondot hogy tettem,
mikor feleségül vettem.
Hordom én a pénzt a házba,
nincsen kurvázás, se kártya,
s ha néha egy kicsit iszom,
pénzt arra se szórok bizony.
Mégis csöröl-pöröl-nyelvel,
soha meg nem álló nyelvvel,
csak tajtékzik, mint a szappan,
télen, nyáron, szakadatlan [...]*

A vers feltehetően futó hangulat szülötte, erre utal formája: a címnélkülisége, játékos stílusa s az, hogy keletkezése időben közel esik egy feleségéhez szóló bensőséges vallomáshoz (PHILEMON ÉS BAUCIS):

*„Édes párom, meghalunk,
pedig együtt jól vagyunk.
Telnek milliárd esztendőök,
elmúltak és eljövendőök,
sodrukban egymásra leltünk,
s éjt-nap alig van egy percünk,
hogy ne égne szeretet
szelíden a társ felett;
ez a perc épp nekünk lobban,
ily teljesen, éppen mostan,
majd a helyébe suhan
milliárd év nyomtalan.
[...]
Jól egymásba-települtünk,
összeforruva elrepültünk:
hol az idő, hol a tér,
mely bennünket utolér?
Hiszen többé földön-égen
nem lelnek ránk semmiképpen:
hült helyünkön jegesen
tündököl a szerelem.”*

Weöres Sándor programszerűen már fiatal korától arra törekedett, hogy verseinek ne magánéleti problémái legyenek a témái. Az EGYBEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK-ból valóban igyekezett minden közvetlenül erre utaló sort elhagyni, ezek a versei így csak a hagyatékban maradtak fenn. Élete során rendkívül sok és olykor vérlázítóan ostoba, igazságtalan kritikát kapott, melyekre nyilvánosan nem felelt. Hivatalos elismertsége is igen gyenge

lábán állt, mikor végre megkapta a Kossuth-díjat, csak a második fokozatot ítélték meg neki. Bár tisztában volt életműve értékével, mégis – emberi dolog – nagyon fájta neki az értetlenség, a rosszindulat. Mindezt több kisebb-nagyobb költeménye tanúsítja:

*„Rám-olvassátok, mint foltjait a leprásra:
szürrealista, pesszimista, nihilista;
de aki átevez a másvilágra,
annak már nincsen szégyen-lista.
[...]
Az élet beszakadt alattam,
mert mélyben jártam és magasban,
nem az országuton haladtam.*

*Magamra dörrentem a kriptafedelet,
dobjátok utánam verseimet,
ha nem vertek örök gyökeret.”*

Egy ugyancsak cím nélküli versében önmagán túlmutatva az irodalmi élet elszürkülésének okairól is vall:

*„Zsandárok és keretlegények
lesték, mint mennyei rakétát,
Pegazusán röpködni a poétát
s rögvest a tárgyra tértek:
»Ennek semmi realitása,
a józanész megcsúfolása,
puszta öncélú szárnyalás,
nem építi a társadalmat,
megcsúfol keretet s hatalmat,
romboló példamutatás.«
[...]
Költő ne járjon végtelent,
orrával szántson idelent,
ha egyszerű és célszerű és népszerű,
nem baj, ha műve pép-szerű.
Így történt, hogy az égi szárnyasoknak
dandárai kifogytak
s a költészet helyezkedés,
rendbe-sorba illeszkedés,
kötetről-kötetre vastagodás,
papiroselsivatagosodás.”*

Az irodalmi köztudat szerint Weöres Sándor apolitikus költő. A hagyatéknak mintha erre némileg rácsáfolna. Nemcsak a közérzetét sokszor és sokféleképpen megjelenítő költeményeire gondolok, hanem a kifejezetten politikai verseire. 1956-ban a forradalom kitörésekor és annak leverése után is több művet írt. Ezeket természetesen politikai okokból nem lehetett később sem publikálni, de az az érzésem, hogy ezt Weöres nem is akarta volna. Nem mintha megtagadta volna őket, hanem túlságosan alkalmi, túlsá-

gosan személyes jellegük miatt. Van köztük olyan, amelyik nincs befejezve, van, amelyeknek több variációja is van. Datált is csak kevés akad, többnyire csak utalásaikból ismerhetjük meg keletkezésük időpontját. Valószínű, hogy 1956 őszén még több alkotása is született, de azok vagy megsemmisültek, vagy esetleg még váratlan helyekről előbukkanhatnak.

A RAPSZÓDIA A KIVÓT SZABADSÁGRÓL két variációban olvasható, az egyiknek a befejezése, a másikkak a kezdete hiányzik. Közvetlen, romantikus hangütése, melyet az egyik vers befejező két szakaszával idézünk fel, meglepő:

*„Az én dalom még hősöket
sose köszönhetett
korunk sivatagában.
Üdv nektek, ti szabadság hősök,
akik emberi életünkért
vívotok szinte csupasz mellel,
fegyver nélkül a fegyver ellen!*

*Szavam, szívem
ott harcolt a ti sorotokban,
testem megbújt rejtekhelyen.
S ha megint rántör bármilyen tirannus:
vén testtel, mely még fegyvert nem fogott,
én is ott harcolok,
mégegy rabságban élni nem fogok.”*

A „Végül angyal szállt le ránk” kezdetű vers kézirata ugyancsak a hagyatékban maradt fenn. A költő életében ez az 1956-os forradalom leverésének hatására írt költemény nem jelenhetett meg, az induló *Holmi* közölte (1989. október, 1. sz.). A hagyatékban található szöveg és a *Holmi*-ben megjelent faksimile között kevés az eltérés, a legjelentősebb: az előbbinek nincs címe, viszont a szöveg alatt olvasható a keltezés (1956. november 16.), a másik változat címe: MAJTÉNY, VILÁGOS, STB., és a végén dátum helyett ez az ajánlás áll: „Szabó Zolinak / régi barátsággal / Sanyi”.

Vannak persze olyan versek is e gyűjteményben, melyeket a költő egyszerűen elfeledett, vagy esetleg még változtatni akart rajtuk, de aztán nem foglalkozott többet velük. Az idők előrehaladtával ugyanis egyre inkább úgy „termettek” művei, ahogy – saját hasonlatával élve – az almafa termi gyümölcsseit természetes egyszerűségben és tökéletességben, spontán műgonddal, magától értetődő kreativitással. Verset írt, nem határozott célból, előre elgondolva, verset írt, mert erre született. Mint a Magvető Kiadó lektora sok jelentős kortárs költőt ismertem, de úgy érzem, ő volt az egyetlen, akinek még a tudatalattija is tiszta költészet volt. Betegsége idején hallottam öntudatlan mondatfoszlányait is, s megdöbbenetek azok a váratlan asszociációk, hibátlan, ragyogó képek, amelyek olykor szinte lávaszerűen szakadtak ki belőle.

Fiatalkorában többnyire számon tartotta műveit, azt is, melyik mikor és hol jelent meg, később ezt már nem tartotta igazán fontosnak. Úgy gondolom, ilyen későbbi időszakban írta azt a két költeményét is, amelyeket az elhagyott/elkallódott versek közé sorolhatunk. Formailag is, gondolatilag is érett alkotások ezek, ahogy idézett soraik tanúsítják:

„Őszi nyitott ablak, hol tétován belibben
párás szellő a korhadó csonkok fanyar zamatával,
kőben bolyong a harang hangja, fojtottan, mint hegedűszó,
és érezni hinnéd a csillagok fém-illatát is
– mind folyton vándorol feléd, s ugyanakkor ott lakik benned.
S ha a szemed behunyod: még rajta forr
a seb, mit a fények szűrnak pár pillanatra
színek visszája, ábrák sövénye
aztán elmosódnak és hűnyt szemed csak a sötét űrt vetíti.
Ó, e benső tér! hol porszem se fér el a foghatóból
hol az emlékek híg vázai szállnak s a csodák testtelen lényei osonnak,
vajjon melyik a valódi végtelen?”

Valószínűleg a másik játékosan komoly „felhívás” sem személyes tartalma miatt maradt publikálatlan, hiszen éppen a magánérzelmek hangsúlyozása ellen szól.

„Szerelmes verseim sorai mögött
ne kutassátok a személyeket:
nem leltek rájuk a szavak mögött,
én se ismerem őket, meglehet.

Ha tudnátok, mily meg nem fogható
percekből keltek szárnyas dalaim,
mennyi szárnyatlan roncs találkozó
röptette őket égre odakinn!

Egy halk sóhaj, egy gyors szemvillanás,
egy lábdobaj, egy kurta kis sikoly –
lelkemben sok völgy és hegyóriás
dobált visszhangja még soká dalol.

[...]

Mennyiben költött, annyiban igaz,
ami volt s nem volt, vak remény csupán,
amit a vágy élővé villanyoz
és felröpít az ihlet sudarán.

Megteremtődött bennem és velem,
szoborba formálódott szívverés.
Az ihlet tárgyát én sem ismerem,
ti sem, hasztalan minden keresés.”

A kötet összeállításakor az egyik legnagyobb problémát a versek datálása, illetőleg datálatlansága jelentette. Mint már megjegyeztem, Weöres Sándor ritkán írta oda versei mellé keletkezési időpontjukat. Mégis viszonylag gyakran megállapítható születésüknek legalább az évszáma: a füzetekbe rendezett versek esetén a füzetten többnyire

szerepel. Ha pedig egy-egy lapon találtam meg valamilyen költeményt, annak a hát-lapján (rádióműsor, levélboríték, étlap, meghívó stb.) lévő dátumról ez megállapítható. Szerencsésebb eset, ha ugyanazon a lapon egy másik vers is szerepel, amelyek a keletkezési időpontját a költő már az EGYBEGYÜJTÖTT ÍRÁSOK tartalomjegyzékében megadta. Külön ciklusba rendeztem azokat a műveket, amelyeket nem tudtam időben elhelyezni. A további kutatás ezek egy részének bizonyára feltárja keletkezési körülményeit és idejét, de úgy gondolom, mindig maradnak olyanok is, amelyek ilyen értelemben megfejthetetlenek.

Nem a megszokott, hanem más, sok szempontból ismeretlen Weöres Sándorral találkozhatunk e könyv lapjain, politikusabb, kritikusabb, személyesebb, olykor meglepő hangú költővel. Egy olyan lírikussal, akinek bár legfontosabb alkotásai már életében megjelentek, még hátrahagyott költeményeivel is tud újat, meglepőt adni. Művészetének szerves részei e kötet darabjai is, még a korai művek is, melyek még csak jelzik – de jelzik! – a remek folytatást, nem beszélve érett költészetéről. Mert ne felejtjük el – s ezt fontos hangsúlyozni születésének századik évfordulóján –, a magyar, de bátran mondhatjuk, a XX. századi világirodalom egyik legnagyobb alakja e versek szerzője. Ezért méltó, hogy írásai ne vesszenek el, hanem közkinccsé váljanak.

Illyés Gyula

ÍTÉLET ELŐTT (VIII)

12

A csókásiak édeskeveset gondoltak a rájuk mért hatósági intézkedéssel. Voltaképpen nem is értették. Eszük ágában sem volt elhagyni a község területét amúgy sem.

Az úri bolondéria leszólását Hahóti még egy tiszteletlen kiszólással is megtoldta, amikor végre – már estefelé – Táros bátyjának elmondta a történeteket.

– Le vannak sajnálva – ismételte enyhébb változatban, az öregasszonyra meg arra a jóérzésű fiúra való tekintettel. – Csak Gámpusztáról jöjjön meg időben az üzenet. Hétfőre beállhatunk. Lett kasza, rendre. Megmondtam én.

Kiszolgált, csaknem ujjnyira kopott malomkő volt asztalnak fölállítva az öregasszony szőlőbeli háza előtt. Nagyon alacsony volt. A házfal tövében vastag diófa gerenda hevert, azon ülve is el lehetett érni azt az egy lábú, jócskán lesüllyedt rücskös kőasztalt. Táros a gerendán ült, Hahóti az asztal előtt állt; az öregasszony meg Sanyi a konyhaajtóban.

Táros ráébredt valamire. Elöntötte a düh. Csak jóval utána mondta meg, mi jutott eszébe.

– Nem lesz itt aratás! Kicsinálták jól! Azért nem mehettek ki a községből, hogy aratni ne mehessetek. Csak azért! Így majd beadjátok a derekatok.

– Benke bátyám! – mondta Hahóti szinte feddőleg.

– Na csak vigyázz rám. Egy banda az egész.

– De hisz Gám annyi, mint Menyőd. Itt van a kertek alatt. Idetartozik.

– Mióta?

Gámpusztai gőzeke valóban odáig jött szántani a kertek alá; az urasági épületek odafehérlettek-odapiroslottak a nyárfák közül, de közigazgatásilag a pusztá mégsem idetartozott; eszményi község volt. Volt egy magyar törvény, amely lehetővé tette, hogy az uradalmak mentesüljenek a községi adóktól és terhektől; egymástól napi járőföldre eső puszták képzeletbeli faluvá nyilvánítottak, képzeletbeli utcákkal, képzeletbeli középületekkel. Hahóti József gyerekkorában beszaladgálta, felnőttkorában begyalogolta szülőfalujának minden szögletét; csak most tudta meg, hogy mindannak nagy része s lent az egész síkság az Antonialak nevű sehol sincs falu határa volt.

S az ma is.

– Átszökünk! Lesz, ami lesz! A téli kenyérről van szó.

Tálos csak legyintett, s Hahóti megértette: szökhettek; csak nem gondolod, hogy az uradalom törvényellenesen ad munkát? Hisz így se volt bizonyos, hogy ad; ki van ez végig karikába csinálva.

Tálos kiköpött dühében.

– Aratás itt már nem lesz. Hacsak Szűz Mária nem száll le mellétek csudát tenni. Aki akar, rimánkodhat; az se jut többre, mint az, aki tesz már most az egészre! Erre az esztendőre ez el van csinálva.

– Hogy mondjam meg ezt én odahaza?

– Majd én megmondom.

Az öregasszony ekkor igen egyszerűen ezt mondta:

– Hazamegy, Benke?

Ez a hang olyan meleg volt, hogy Hahótinak a szíve hirtelen arra a nemrég élt pillanatra emlékezett, de teljes melegével, amikor a felesége odatérdelt a fejéhez.

És egy kis hallgatás után az öreg Benke is íme azt kérdezte tőle:

– Nagyon megverték?

– Hát... meg! – mondta Hahóti, és az a különös dolog történt, hogy az emlék nem szomorította el, hanem tekintetébe valami derűt varázsolt. S hozzá valami elégedettséget, majdnemhogyan büszkeséget. Ittléte óta most mosolyodott el először.

Sanyi is vele mosolyodott, szeme annyira rátapadt erre a fekete emberre.

Aztán ránehezkedett a botjára, s felállt.

– Köszönöm – mondta mindössze az ajtó felé, s kezdte kaszálni lábával a gyalogutat a hegy irányában. Ügvelnie kellett, hogy oda ne vágjon a tőkék alá. Hahóti tiszteletteljesen mögötte lépdelt.

Ők meg ketten úgy mentek be a konyhába, mintha mindig óta ott éltek volna együtt.

Új nap nyílt, s ettől a naptól kezdve az idő olyasféleképpen kezdett menni, mint a kötélverő Fábján kezében a kőből kitekert szálak. Az öreg Fábján mesterségét Menyődön mindenki ismerte s tán folytatni is tudta volna, mert Fábjánék háza lejtősen feküdt két utca között, s az öreg az udvaron dolgozott. Volt úgy, hogy egyszerre nyolc-tíz fonalvég is kilógott a készülő kötélhámból vagy hevederből. Az öreg megköpte száraz ujjait, s hol az egyik, hol a másik sodormányt csavarintotta meg s vetette át a többiek fölé. Hogy mit csinált, azt jóformán csak akkor lehetett látni, amikor rántott egyet azon az ügyes szövevényen, amit aztán valóban négy igazlós sem szakít el.

Sötét volt, amire Táros fölért. Akik látták, kimentek elébe. Táros – el-elfúlva, de végül mégiscsak megállva – kibökte néhány szóval a véleményét.

– Majd holnap! – mondta a többinek szinte fenyegetődzve.

De másnap, már reggel, amikor Kuka Teri rendes szombati kéregetőútvárára indult, nemcsak Csókáson tudott mindenki mindent, hanem lent a faluban is; az idősebbik Óné is azt kérdezte Teritől:

– Na, Teri, te kire vallasz?

Teri elmosolyodott, s Óné folytatta:

– Nincs semmi! Nem kapsz! Van neked több, mint nekem!

Gyuri is hiába járta a házakat kertásásért, illetve gyomlálásért; mert most annak volt ideje.

– Hogyisne! Hogy itt mindent kihallgass!

Latinkovics a községházán egyenest Ökrös szobájába fordult be.

– Most hallom... fölháborodva...

Úgy látszott, mintha a csókásiak feleletül, merő kihívásból adták volna világra, hogy nem fogadják meg Ökrös jó szavát.

A főjegyző is fölháborodva hallgatta – most Latinkovicstól – a hírt.

– Aljas gazemberek. Egyformán valamennyi!

Csókásról a hír azért terjedt el oly gyorsan, mert a csókásiak egyáltalán nem voltak egyformák abban, hogy miképp viselkedjenek.

Sokan közülük nagyon is hajoltak arra, amit a főjegyző üzentetett Hahótival. Miért ne hallgatnának? Voltak köztük, akik még a falusiak gondolkodását is elfogadták. Igaz is, mit árt az ő becsületüknek, ha még ez is rajta szárad? Meg hát különben sem éreztek semmiféle bűntudatot.

Latinkovics az asztalra könyökölve tenyerébe hajtotta fejét; gondolkodott.

– Beszéltél Szekszárddal?

Latinkovics furcsállva pillantott ki a homlokára tett tenyere alól; pillantása ezt mondta: Már hogy beszéltem volna? Fogás volt az egész. Nem mondtam?

– Akkor ez a Szabó még csinálhat valami ügyetlenséget.

Latinkovics legyintett egy könnyedet ott a homlokánál, hogy nem kell mindjárt megijedni, s tovább gondolkodott. S kezdett maga is megijedni.

Lássuk csak. Az öregasszonynak valóban joga volt elajándékozni azt, amit akart. A csókásiak így el is fogadhatták az ajándékokat, jogosan. De hogy módos gazdák olyan nevetséges olcsón vették meg azokat a holmikát, abban már bűzlik valami orgazdaság. Ha egyéb nem lesz is, megyéreszólvó nevetség az mindenképp lehet belőle!

Azonkívül az már végzetesen komoly bökkenő, hogy abban a ládában az a kelengye meg miegymás nem is az öregasszonyé volt, hanem a fiatalé. A láda java Zsigónéhoz került – hogyan, kitől? Mert abban Bartus már nem ludas. De a többi holmi abból a ládából? Elkeveredett a többivel. Csak csendőri nyomozás derítheti ki, melyik ajándék melyik lopott dolog! Ami Zsigónénál van, az bizonyosan lopott!

Már Zsigó is tudja, hogy ő megígérte a feleségének: kihúzza ebből a csávából... Ennek fejében viszont Zsigó húzhatja ki majd neki a leventeoktatóságot anélkül, hogy Jolánkát ráragasztaná...

Hangosan ezt mondta:

– A fontos, hogy az a Szabó ne dugja egyelőre ide az orrát.

Csak történik közben valami.

14

Így történt, hogy a csókásiak valóban elestek az aratástól. Mocsány kapott egy telefont, hogy „a dolgok elintézés alatt, újabb referátumig kiszállás mellőzhető”. A következő nap vasárnap volt. Hétfőn már az urasági földeken is jártak a kaszák. Innen fentről lehetett látni.

A csókásiak csak most ébredtek rá, hogy erejük végére jutottak – már hetekkel azelőtt. Hogy őket aztán igazán már csak a reménység táplálta, de mióta! Az ember érezni tudja az éhségét visszamenőleg is.

A cseresnye – ahogy Menyődön is mondták – már tarkállt. Megállt a gyereknép szeme már a barackon is.

A sövényen, a kerítésen túl?

Most Sanyi nyitott rést. Reggelente első dolga volt: föl arra a kutyaszerű dombra. A túlsó oldalon mindjárt az első napon észrevette valaki. Megismerte sorra a fiúkat, akikkel – három nappal azelőtt – azon a távoli-távoli májusi napon összebarátkozott, s intett nekik.

– Gyertek már!

Voltak, akik magukra mutattak:

– Én is?

Ő meg vidáman jelezte kézzel, fejfel:

– Persze! Mind!

Rohantak fogatban, hátszlóként vagy csak maguk gyerek mivoltjában. Jöttek lányok is. Jött az a létrabordájú Suru, mellette, a kezét fogva, az a csöpp Miskó. Az, mihelyt odaért, guggolva kezdett járni: majom lett.

Erre majdnem mindenki majom lett, még a lányok is. Ezeknek nem volt szabad beszélni, csak mutogatni.

Ő vezetőnek maradt, s az ő majmainak uborkaként cseresznyét kezdett osztani. Aztán azt a kis ferde szemű Bözsikét föltette a fára. Az is az ő majma volt.

Egy perc múlva már mindenki a fán volt, majmok, vezetők.

Később – mert nem tudták megállni, hogy ne csapjanak zajt, ne beszéljenek – rigók, mátyásmadarak lettek. Aztán erdei emberek. Lóbálództak, madárhangokat utánoztak, egyik ágról a másik felé lendültek és vetődtek.

Köpték, pöckölték egymás felé a cseresznyemagot. S tömték magukba a még sárgásan ropogós, puha magvú cseresznyét.

Beszaladt egy kis kenyérért, de már szaladhatott újra, olyan hamar széttördelődött, hogy ennek is, annak is beletett egy darabot a kinyújtott tenyerébe.

– Nekem is kenyér, nekem is kenyér! – Bolondjai voltak a kenyérnek. Mint a süteményt ették, még a hamus, égett alját is megették.

Bözsike csak nem tett le róla, hogy ne fitogtassa a tudását. Még mindig a patak meg a forrás teremtésével volt megakadva. Az apja meg a nagyapja megcsinálták itt az útkereszteződésnél a hidat, megásták az árkot, aztán mentek vizet szerezni bele. Mentek, mentek, s meglátták, hogy egy helyen a forrás folyik.

– Én tudom, miből folyik – állt meg a szóban Bözsike.

Sanyi emlékezett, hogy erről már hallott tőle, s leszólt az alatta nyúló ágra.

– Miből?

– Egy ember fekszik a föld alatt, és kidugja a...

Körülnézett, elhallgatott, zavarral küzdött. A szomszéd ágról egy gyerek odakiáltotta:

– A bögyölőjít!

Bözsike is ezt akarta mondani. A fonáson kívül a világban mindent az ő apja és nagypapja csinált meg.

Nem szálltak le a fáról akkor sem, amikor elteltek. Ha ugyan el lehet ilyesmivel telni.

Vadászták a tarkállóbb szemeket, s kérdezték új barátjukat; aztán versenyt kértek, melyikük lakik jobb helyen. Még aki a másikánál kisebb putriban lakik is, az is a világ legjobb helyén lakik.

Csókás – a legkülönb hely!

Itt még betyárokat is elbújtattak valamikor. Bevezették egy putriba. A putri tetején bodzabokor volt. A putriból föltoltak a bodzabokorba egy máshonnan vágott bodzafaágat, de előbb kivették a belét. A putri ajtaja előtt egy ember meg leszakajtott a partot.

– Sédapám – mondta Bözsike.

Ráförmedtek. Az az ember ötven évig élt ottan.

– Az is sédapám volt!

Sanyi elábrándozott az elbújáról, a betyárokról. Tudta, hogy az nem rege, hisz Sobri Jóskát épp ott az ő közelükben, Lápafőn találta el a csendörgolyó, az ő nyéki nagyapja valóban látta a halott Sobrit. Ha Sobri akkor ide tudott volna szaladni... talán ma is ott volna... s hirtelen ő is úgy érezte, hogy Csókás a legjobb hely a világon.

S rá hirtelen az jutott eszébe, hogy neki meg tán már rég ebédért kellene szaladnia.

Az előző nap nem találkozott nénjével a konyhában. Most a folyosóra jövet a lakószobájukból hallotta a hangját. Be akart menni indulás előtt, de Annuska, amiközben a kosárba rakta a szilkéket, azt mondta:

– Jobb, ha nem megy be most hozzá.

– Kivel beszél?

– A doktorral.

– Beteg?

– Beteg, beteg; maguk betegítik. Vágna a villám abba az egész szőlőbe meg Csókásba ott, ahol van – suttopta.

– Adjál még kenyeret, Annuska. Tedd ide már ezt az egészet. Mi van még más?

Délután megint ott voltak a gyerekek. Arra jött a csósz. Baltája a karjára volt akasztva, mert font. Karikás ostorának már a sudarát fonta. Már közelgett az idő, hogy durrogtasson is, a madarak ellen.

– Mit kerestek itt?

Azok Sanyira mutattak.

– Ő hívott.

Estefelé lejött egy-két asszony. A gyerekükért jöttek, de azért megszedték a kötényt is, amiközben ide-oda tekingettek.

Lentebb a völgyben volt érettebb fa is.

Így kezdődött, amit később úgy emlegettek: a csókásiak lázadása; a csókásiak kitörése! Péter-Pál hetében kell másodszor permetezni. A bakhátak meg voltak járva – állapított meg ez a gazda is, az a gazda is.

A fák körül persze. Itt-ott érett már a köztesnek ültetett répa, káposzta is.

De nem csak a szőlőkben voltak idegen nyomok.

Hol volt még a krumpliózás ideje! A határ több helyén is meg volt bontva a krumpliföld, s kiszedve a krumpli azon diónyian!

Kik lehettek mások? Csakis a csókásiak. Mintha egyszerre csak elég lett volna nekik az éhkoppból.

Ilyet még nem pipált Menyőd.

– A rosseb egye le a tolvaj körmüket – mondta Igreczné. S Bugáné ugyanezen a húron kontrázott a hanghoz:

– Ezek már ilyenek...

Csertöróné nagy lélegzetet vett:

– Megérdemelnék, hogy...

Ő sem fejezte be. Nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy azok a nyomorultak itt a faluban visszaélnék a helyzettel! Persze, megint az öreg Tálos! Hogy azt még mindig nem dugták börtönbe.

Meg az a félnótás öregasszony! Meg az a nagyra volt menyecske!

– Az a cemende jöttment az oka mindennek!

Az emberek nem tudták, kit utáljanak jobban, Tálost-e, aki valaha annyi borsot tört meg orruk alá, a vénasszonyt-e, a fiatalt-e. Mind a háromnak volt része benne, hogy nyugtalan volt már nemcsak az éjszakájuk, hanem a nappaluk is. Fölváltva ezek jelentek meg előttük rossz pillanataikban, összekeverték őket.

De a kocsma állandóan ott volt a szemük előtt. Aki arra tekintett, annak Piroska jutott először is az eszébe. A gyűlölet szinte beáradt az ablakon.

Az bizonyos, hogy a baj forrása ott volt, s azt tudta már Bugáné is, Igreczné is, Pákolitz Irénke is.

Ha visszavonják azt a feljelentést, vagyis nem kell aggódni a csendőrök visszatértétől, eloszlanak a felhők, egyszeriben minden helyére zökken. Egyszeriben most is üzeni lehetne a csendőrökért, teremtsenek rendet arra Csókás felé.

– Légy már belátással – mondta a fiatal férj Piroskának. Harmincadszor, negyvenedszer ismételte már talán ezt a mondatot; fejfájós, tébolyodottnak látszó pillantást kapott válaszul Piroska álmatlanságtól vörös szemhéja közül.

De az ifjú Kéri érezte a kintről jövő szorítást, és mondta a folytatást, harmincadszor vagy negyvenedszer.

– Üzletünk van, nem haragíthatjuk magunkra a falut.

– Senkit nem haragítok. Csak az igazam akarom – legfeljebb ezt felelte Piroska nagy néha.

– A főjegyző úr szerint...

Az előbbi mondatok a főjegyzőtől eredtek.

– Semmi közöm a főjegyzőhöz. Az igazam akarom.

Ha férje nem unszolja, Piroska tán enged Ángyán másodszeri, harmadszeri rábeszélésének. De így az ő szavai elől is ezzel fordult el:

– Az igazam akarom.

S fordult, ment el Ángyántól is. Az utánanyúlt; a pulzusát fogva mondta:

– Mindenki szerette itt. Ne rontsa el az életét.

– Senki sem szeretett. Ne is szeressenek.

Makkosynak meg ezt mondta Ángyán napi sétájuk közben:

– Komolyan aggódom érte. Nem adja meg magát, az egész világ ellenében sem. Nem tudja, mi a világ. Most ütközött bele először. Tán ha a kedélyek egy kicsit megnyugodnának...

Nem nyugodtak meg. A nagykocsmából elkerült holmik új helyükön szinte sugározták magukból az izgalmat, nézni is rossz volt rájuk. Volt, aki már megszabadult tőlük,

továbadta, vagy elégette. Ezeket meg az ingerelte, hogy egyszerre csak ki kellett dobniok azokat a megszkott dolgokat.

Makkosy leszedette az oltárterítőt, s visszaküldette Zsigónénak. Az nem fogadta vissza: amit egyszer ő odaadott, azt odaadta! A terítő most ott volt a sekrestyés feleségénél, aki a vivője volt. Ördög tudja, mi bonyodalom származhatott még belőle. Ha egyszer nyomozási tény lesz ebből.

A következő napon ugyanis a mocsányi őr s jelentkezett telefonon: mi újság? Szekszárdról ők nem kaptak utasítást.

Valóban nem volt más út, mint a feljelentés visszavonása.

Ökrös megint beszélt a férjjele. Fölverte Ángyánt is. Kövesd meg az egész falu nevében!

– Értesd meg vele, hogy nézze annak a bolond öregasszonynak a hóbortját annak, aminek nézni kell!

Ángyán szó szerint így mondta meg Piroskának.

Piroska az elsötétített lakószobában ült. Levette homlokáról a vízbe áztatott ruhát, s azt felelte:

– Bolond? Emlékszik, amikor én kértem, nyilvánítsa beszámíthatatlannak.

Gondolkodott egy pillanatig.

– Nekünk itt mindenünk kockán forog. Hallotta, hogy a nyanya férjhez akar menni? Mi lesz velünk akkor? Mehetek vissza a pusztára. Mert nekem itt nincs más... mert én csak ezért jöttem ide... Vagy már csak ezért vagyok itt... Nekem nincs másom.

Zokogni kezdett.

Aztán egyszerre igen nyugodtan ezt mondta:

– Ha bolond, nyilváníttassák is annak. Akkor visszavonom a feljelentést.

Hát ez okozott megkönnyebbedést! Ángyán először Ökrössel tudatta a jó fordulatot: visszatérőben ott ment el a községháza előtt, s a főjegyző ablaka az utcára szolgált; bekopogott hozzá, s azon melegében elmondta.

Ökrös szobájában éppen esküdtyűlés volt; a következő percben az értekezlet résztvevői is tudták.

Ahogy a vidéki diákszemle messég mondja, házat lehetett volna építeni azokból a kövekből, amelyek ott a szívekről leestek.

– Hát meg kell mondanom – mondta Pirczi Ambrus –, három nap óta most lélegzek embernek való! A miatt a bűdös nagy fűrészt miatt!

Az emberek nevetve vallották be, mi minden került a házukba.

A rézüst Csertörőéknél volt. A lavór Csapóéknál. A nagy tölcser egy alsóvégi kispasznál, Pörzsekinél.

– Azok a nyüves asszonyok!

– Hiába, azok a szerzők!

Zsigó kínosan hallgatott.

De a legjobb hahota aközben esett, amikor egymással versenyezve azt sorolták föl, másokhoz mi került.

Az új kannák egy Hódos nevű módos paraszthoz vándoroltak. Oda a nyeseólló is. Már-már új vasboronát akart rendelni az a falusi az öregasszony könyvére. A kútgém nehezékét egy igazi gazda tette fel a kocsijára.

Hát arról adhatnak írást ők is, hogy annak az öreg Kérinének hiányzott egy kereke. Azokat a drága jó holmikát így szétpredálni! Amiket ő szerzett, milyen törődéssel!

– Hát persze hogy bolond volt! Megbolondult!

– De mitől?

– Rájött, oszt megbolondult.

Buga fokozódó ingerültséggel hallgatta, micsoda arányú volt ez a könnyű szerzés! Hogy eshetett, hogy ő csak utólag értesült róla? Felháborította ennek a parasztbándának az ujjongása. Mintha valami győzelmet nyertek volna. Odalépett Zsigóhoz.

– Nem helyeslem... A falunak ez a szégyene...

De a máskor oly figyelmes Zsigó elkerülte a tekintetét. Az emberek amúgy is tódultak kifelé. Ökrös, miután a folyosón sorra lekezelt velük, Latinkovics szobájába ment.

Korai volt az öröm.

Az öregasszonyt beszámíthatatlannak nyilvánítani? A fiatal Kériéknek persze hogy ez az érdeke. De a falunak? Éppen hogy nem!

– Hisz épp akkor nem lett volna szabad elfogadni semmit tőle. Elmebetegtől vásárolni valamit, még közvetve is, közönséges visszaélés! Pláne, ha ilyen haszonnal jár!

Ökrös leült, hogy jobban felfogja.

– Ha az öreg Kériné már akkor beszámíthatatlan volt, mi a jogi helyzet? Hogy nem volt törvényszerű az ajándékozgatása. Tehát a jogutódok törvényszerűen mindent visszakövetelhetnek.

– Az istenit annak a ravasz kis néembernek!

Fújt, olyan haragra gerjedt Piroska ellen.

– A falunak csak egy álláspontja lehet, ha tisztázni akarja magát ebből a históriából. Az, hogy senkinek fogalma sem volt, miért kótyavetyéli el a vagyonát az öregasszony, ha azt már nem lehet letagadni, hogy valóban neveltséges árat adtak érte az emberek. Bár itt még lehetne valamicskét segíteni, mert kinek a szava lesz itt nyomósabb, hogy mit kaptak a csókásiak azokért a holmikért?

– Tehát?

– Tehát abban az esetben, ha a fiatal Kériné mégsem vonja vissza a feljelentést, a falu véleménye csak az lehet, hogy az öregasszony nagyon is beszámítható, nagyon is józan eszű volt. Gondolni sem lehetett, hogy... hogy... hogy a saját családjá mániásnak fogja tartani.

– S az emberek épp most mentek el!

Ökrös felpattant; de belátta, hiába menne már utánuk. Még keserűbb káromkodást eresztett meg Piroska ellen.

Az emberek elmentek, s a falu kezdett ismét magához térni.

– Tudtam én, hogy elintéződik minden – mondta Igreczné.

– Meg lehetett érteni annak a kis asszonynak az elkeseredését – mondta Zsigóné –, az ő helyében én is...

Mondat közepében kapta a jó hír cáfolatát, hogy milyen képtelenséghez kötötte Piroska a feljelentés visszavonását.

– Na nézzék már az aljast!

Estére az egész falu úgy emlegette Piroskát, akár Ökrös.

A postán Pákolitz Irénke nem győzte védeni az öreg Kérinét.

– Mi baja volt? Mert nem akarta, hogy a szerzeménye az unokamenyére szálljon! Olyat én sem akarnék! Azért engem is gondnokság alá helyeztethetnének!

– Annyira volt bolond, amennyire az a híres megbolondította!

– Dehogyan bolond!

Késő este, még el sem oltották a kocsában a lámpákat, ismét egy csörrenés. Egy ablakot megint beverték.

Megkerült a vasaló; a gyorsfőző módján.

S ugyanaz éjjel a mozsár ütője és a balta; hasonló módon, mint a vasaló.

Nem sokkal hajnal előtt pedig mintha puskalövések dörrentek volna a szőlők felől. Közben vad hé-ha-hózás, megálljóság, szitok és jajgatás.

Az asszonyok rémülten ültek fel az ágyban, fülüket a még sötétes ablak felé fordították. A férfiak mezítláb, kezükben ütőalkalmatossággal, léptek ki a küszöbre.

Nem puskából lőttek; a csősz durrogatott, hogy jelet adjon, s ő is kiabált. Akkor már azért, hogy segítséget hívjon. Tolvajokat kapott meg a földön. De ahelyett, hogy megfutottak volna, szembeszálltak vele a homályban. Kővel dobálták; egy furkót három lépésről vágtak hozzá. És elvitték a krumplit is, amit kiszedtek, a kukoricát is, amit éretlen letörtek.

Így kezdődött az a nap, amely aztán – bármily erőszakosan is – zárópontot hozott ennek a különös históriának.

15

Ökrös szinte reggel óta föl-alá járt hivatalában. Fejét haragosan leszegte, két karját hátrattette, ott csapkodta hol bal keze fejét a jobb tenyerébe, hol a jobb keze fejét a bal tenyerébe, ahogy az – súlyos helyzetekben – a hercegi jószágkormányzó szokása is volt. Hirtelen megállt, jobb keze két ujját most mellénye gombjai közé dugta, s úgy nézett Latinkovicsra, mint akinek végre eszébe jutott a döntés. Már délfelé járt.

De nem jutott semmi az eszébe; s Latinkovicsnak sem.

Pontosan ott voltak, ahol három nappal azelőtt.

Sőt, a helyzet még rosszabbodott egy árnyalattal.

Buga megmakacsolta magát. S vele az a bikatekintetű Sisitka is.

Az igazgató tanító hallani sem akart az eltussolásról. Sisitka meg olyan volt, hogy ha csak egy fél mozdulattal jelezték neki: itt lakik a becsület, állt máris oda kitért mellel, s ember kellett, hogy elmozdítsa onnan. Ó látszott nehezebb esetnek.

– Károly bácsit még lehetne jobb belátásra bírni... – kezdte Latinkovics, s főnökére nézett, tovább mondhatja-e.

Makkosy, Ángyán, Raynald voltak még a hivatali szobában.

Maga Ökrös mondta tovább.

– Szegény Károly tudniillik maga sem tudja, hogy rá nézve éppoly kellemetlenséggel járhat ez a dolog. Függetlenül az ő szobájában is valami az eltűnt holmik közül.

Azt a kis feszületet Kölesdi Mariska másnak is kínálta.

Ángyán ránézett Makkosyra. „Egyszóval Károly bácsit meg kell zsarolni.” De a pap nem felelte meg a gondolatot. Elpirult. A saját terítőire gondolt.

Raynald kért magára egy ujjemeléssel figyelmet.

– Ezen az alapon Ferit is le lehetne szállítani a nyeregéből.

– Nocsak! Hogyhogy?

Raynald kereste a szavakat.

– Négy szemközt közölném veled, főjegyző uram.

Raynald négy szemközti közlése röviden az volt, hogy őt sokan még mindig idegennek tartják a faluban; nyilván ezért nem esett személye elég súllyal a latba a leventeoktatói állás körül... Holott ez a szolgálat is, amelyet most tesz a falunak, azt jelenti... ezzel a mostani közlésével ő Sisitkát nyilvánosan el tudná ütni a pályázattól... Ha ígéretet kaphatna, hogy Sisitka visszalépése esetén a képviselőtestület az ő személyét támogatná...

– Beszélj! Megígérhetem.

- A kocsmából elkerült holmik közül talán a legtöbbet érő épp Sisitkánál van.
- Ne mondd!
- Egy finom zsebóra, tizenkét köves.
- Na lám... Erről már ejthetek szót az uraknak?
- Kérlek.

Az urak csak azon csodálkoztak, honnan volt Sisitkának pénze ilyen luxusra. Amikor még az eljegyzési gyűrűre sem telt!

Ez tehát rendben lett volna, mehetek volna tovább. De épp ezáltal derült ki, hogy a dolog lényegéhez semmivel sem kerültek közelebb.

S a szálak most már végleg összebonyolódtak. A fiatal Kériné meg az öreg Kériné vitájában ki mellé is kellett állni? Persze hogy az öreg Kériné mellé. És a fiatalasszony meg a csókásiak vitájában? Persze hogy a fiatalasszony mellé, szemben a csókásiakkal. De hisz az öregasszony meg a csókásiakkal fúj egy követ!

– Az isten sem ismeri ki már itt magát! – fakadt ki Ökrös. – A végén még én bolondulok meg.

S most jött csak a java.

Ebéd után megint jelentkezett Mocsányról az őr. Szekszárd intézkedik végre? Nekik legkésőbb holnap le kell zárni s fel kell küldeni a heti jelentést – mit írjanak be a menyődi nyomozatról?

– Holnap reggel én hívom magukat. Meglesz, meglesz! Csak kímélni akartuk a lábizmaikat. Kérem! Ha önök akarják...

Ökrös letette a kagylót. Latinkovicsot kérte.

– Holnap megint itt lesznek, ha közben nem kapnak más hivatalos irányítást!

– Hát akkor neki kell gyürkőznünk...

Godó kopogtatott be.

– Bartus meg Kurucz akarnak a főjegyző úrral beszélni.

– Nem érek rá! Felelnek csak délelőtt vagyunk itt! Küldje el őket!

De Latinkovics előrelépett. Már reggel hallott valami mendemondát otthon Zsigóéknál erről a Bartusról meg Kuruczról. Olyan képtelenségnek tartotta, hogy rögtön az emléteni sem érdemes pletykák közé lökte. Tele volt olyannal a falu. De hátha igaz.

– Várjon csak, Mihály... – mondta.

Ökrös ismerte már ezt a hangsúlyt. Áttette az itatótengelyt egy másik aktacsomóra, s azt mondta Godónak.

– Kéretem őket.

Igaz volt, amit rebesgettek! Özvegy Kériné eladásra kínálta Bartusnak a falubeli házát a berendezéssel, a kocsmajoggal, a hentes iparendéellyel együtt.

Ökrös hátradólt ott az íróasztal mögött. Megrepedt mégis a felhő? Segítő kezet nyújt az ég?

Latinkovics még úgy nézett, olyan mereven, mint vadászkutya a bokorra.

A vétel különösképpen előnyösnek mutatkozott, de Bartus úrnak momentán ilyen előnyös üzlethez sem volt „elég fedezete”. Ezért kereste meg Kurucz urat, majd annak tanácsára s már annak társaságában Igreczet. Afféle kis konzorcium alakítása céljából.

Ökrös oly leplezetlen viszolygással hallgatta, hogy Bartus úr nyelt egyet. Kurucz vette át a szót.

Ők ketten – de Igrecz megbízásából is – azért vannak itt, hogy mindenekelőtt mértékadó helyről kapjanak választ: vagyis eladó rendelkezik-e az ingatlanok felett, értve az ingatlanok eladási jogával?

– Miféle eladó... Kérinéz?

– Idős özvegy Kéri Józsefné.

Ez a Kurucz már rokonszenves volt Ökrösnek. Ezért azt mondta:

– Természetesen! Miért?

Mert Latinkovics szeme még mindig azt a bokrot fürkészte.

– Hír járt, hogy gondnokság alá akarták volna helyezni... Hogy beszámíthatatlan.

– Teljesen beszámítható – mondta ki végre Latinkovics. – Beszéltek vele?

– Mi nem.

– Nem? És az ajánlat?

– Üzenet útján kaptuk – mondta Bartus. – Méltóztatik ismerni az öreg Tálost?

– Tálost? – mondta Latinkovics, és arra gondolt: csak nem igaz a másik mendemonda is? – S Tálost ki hatalmazta fel? Maga az öregasszony?

– Igen.

Latinkovics újra rábámult arra a levegőből való bokorra, s azt mondta.

– Ha Tálосnak szabályszerű meghatalmazása van, érvényszerűen tárgyalhatnak vele.

De a szerződést természetesen magának az öregasszonynak kell aláírni.

– Ahogy szokás, tanúk előtt – fontoskodott Kurucz.

– Két tanú előtt, itt – fejezte be a beszélgetést Ökrös.

Elmentek.

Hát erre rá kellett gyújtani, át kellett ülni a karosszékbe, a kanapéra.

– Az egész dolog más aspektust kap – mondta Latinkovics abban a hiszemben, hogy az aspektus valami fordulatot jelent; olyan megkönnyebbüléssel fújta ki az első szippantást, hogy a füst a szoba közepéig bodorodott. Átmarkolta karcsú bokáját, s vidáman térde fölé rántotta.

Ökrös megértette ebből a mozdulatból, hogy Latinkovics valamiféle nyeregbe lendült. Főnöki arcán – enyhe mosoly keretében – ez a kifejezés jelent meg: magától értetődik! Azt én is előre láttam!

S afféle „hogy is lehetne másképp” főbólintásokkal kísérte Latinkovics szavait. Az ezt olvasta ki abból a bokorból.

– A fiatalasszony most már nemigen kötheti az ebet a karóhoz. Tromfjára itt a falu kezében is a tromf. Meg kell vele értetni: ha nem vonja vissza a feljelentést, nem sokáig ül a nagykocsmában, számolhat azzal... az öregasszonynak megvan a módja, a joga, hogy befejezésül azt is elherdálja... ellenben, ha nincs följelentés, talán a falu is másképp vélelszik az öregasszony elmeállapotáról...

Rávert a bokáján arra a szépen feszülő harisnyára.

– Őszintén, én nem hiszem, hogy komoly a baj Juliska néni feje körül... Lehet, csak valami elkésve fölrobbant szerelmi mánia; mondják, meg-meglepi ilyesmi az asszonyokat a változás után... Fene tudja... nem is erről van szó. Kiderül a végén! Arról van szó, hogy ez, ez a dolog itt megáll. Ha valaki most már ezen az alapon beszél azzal a hóbörödött menyével; mert az, szerintem, az...

Ökrös felugrott, kinyitotta az ajtót.

– Godó!

Godó bejött nagy igyekezettel s egy fél pofa jelentenivalóval. Megint várnak a főjegyző úrra: Pirczi, Igrecz... Ökrös leintette.

– Átugrik ide Ángyán doktorhoz. Sürgősen kéretem a doktor urat.

Fel-alá járt ismét; keze hátát most maga előtt csapkodta tenyerébe. Nem állhatta meg, mozoghatnékjában kikukkantott a folyosóra.

– Nocsak, Igrecz uram, Csertörő uram... a maguk számára mindig itt vagyunk.

A háttérben ott volt Borbola bácsi is.

A csókásiak „végett” jöttek. „Háborúságba” esett az egész község! Nem csak a hegy-pásztort pocsétolták meg. Gázolják-rontják az egész határt!

Még négy helyen szedték meg a szőlőkben a fákat, a köztést. Nőtt már a zöldbab is, a saláta is.

– Nem volt ilyen dulás tán a tatár ótától sem!

S épp ilyen időben. Hiszen holnapra már kepében, asztagban a gabona. Ha ahhoz is hozzányúlnak?

– Mennyi a kár? – kérdezte Ökrös; de mosolygott.

– Kár, kár, nem az az eddigi kár a gond! Éróben már a dinnye, a paprika. És ha a szöllő érni kezd!

Volt egy esztendő, emlékezzünk csak 96-ban vagy 97-ben, amikor úgy megkeveredett itt is, Mocsányban is, de le egész Szekszárdig mindenhol a szegénysor, hogy a templomokban, katolikusban, kálvinistában, mindben, ahány vasárnap, a szőlőbitangelők ellen szólt a szentencia!

Belépett Ángyán. Ökrös öfelé is mosolyogva intette oda onnan az emberek közül, hogy rögtön.

– Az kellene ide most is, prédikáció.

Kiderült, hogy már jártak is a plébánián. Ide – hárman esküdtek – a képviselőtestület összehívása végett jöttek alkalmatlankodni. Több csőzt, hegypásztort kell állítani. Ha kell, kétszer annyit, háromszor annyit a bűdösek ellen. Ha másképp nem megy.

– Akár a fél községet – tüzeskedett Borbola. A négy károsult közül ő volt az egyik. „Egy szem cseresznyéje sem maradt.”

„Nem csendőröket emleget”, gondolta Ökrös, és csaknem hamiskásan a szemébe nézett. „Neked is van tartanivalód tőlük?”

S Pirczi mintha kitalálta volna a gondolatát:

– Nagyon nő, de nagyon a szarvuk, mióta azt hiszik, hogy...

– Mit hisznek?

– ...a rosseb a körmüket! Hogy nincs, akivel a körmükre üttethetne az ember.

– Már mért ne volna? – s fejét félreejtve, pilláját szűkre vonva a gazdára nézett. Mert közben neki is támadt egy gondolata. A csókásiaknak ez a háborgása is jó lesz valamire.

– Hát van? Lehet? – kérdezte a nagy bajszerű Pirczi bámulatos tökélyvel átvéve a hangsúlyt. Az fejezte most ki a mondanivalót s nem a hang.

Ökrös behunyta szemét, mosolygott.

– Lehet! Holnap ilyenkorra... bízzák csak rám. Rend lesz, garantálom.

S egymás után kezét nyújtott a tisztelettől s bámulattól szinte megkisebbedett gazdáknak. S ment frissen tőlük máris – ahogy Napóleon ment egyik győzelemről a másikkra – az orvos felé.

Az figyelemmel kísérte a beszélgetést, s komorabbnak látszott, mint amikor bejött.

– Ránk nézett, kérlek, az isten – nyúlt Ökrös most Ángyán keze után, s elmondta a váratlan fordulatot.

– A helyzet most a legjobb értelmezésben is: csuka fogta róka, róka fogta csuka! Piroskának helyre kell ütnie azt a meggondolatlan telefonálást. Te jutottál eszünkbe, ha volnál szíves vállalni...

Még mindig fogta Ángyán kezét.

– Sajnos, nem vállalhatom.
– ...hogy vonja vissza a feljelentést.
– Nem vállalhatom – mondta Ángyán, kiszabadítva a kezét.
– Már nem helyesled?
– Helyeslem, de nem vállalom – mondta Ángyán, s áldozva egy fél percet az udvariasságnak, fagyosan elkészönt.
Ahogy kilépett a kapun, Sanyit látta nagy igyekezetben a kocsmá felől ebédhordóval a kezében. Megállt, odavárta maga mellé.
– Hogy van a nénéd?
Sanyi bizalommal nézett rá.
– Jól.
– Hát az öreg néni a szőlőben?
– Köszönöm kérdését, az is jól. Hány óra van?
Egymás mellett lépdeltek.
– Fél három. És te? Jól vagy te is itt Menyődön?
– Köszönöm, én is nagyon jól, csak most sietnem is kell nagyon.
– Na eredj. Én ide megyek be, beteget látogatni.
– Beteghez? – fordult hátra Sanyi.
– Ahhoz.
Nézte még egy kicsit, ahogy a fiú újra nekiiramodott, ügyesen meghajlítva azt a térdét, amelybe a meg-meglengő kosár hátulról beleütődött volna.

16

Alig várta, hogy vége legyen a rendelésnek. Tekingetett ki, megkezdte-e már napi sétáját Makkosy.

Ott volt; Dönci csetlett mellette, beszéd közben elébe-elébe kerülve, ahogy már szokása volt.

A betegek elfogytak; meg sem várva a táblájára írt du. 3-tól 5-ig-et, kiment.

Arról beszéltek, amiről ő is beszélni akart. A csókásiaknál tartottak.

– Hallom, prédikálsz is.

– Miért ne? Annyi az elvont szó! Nem árt ujjal is rámutatni néha a bűnre.

Ángyán érezte: megint magával hozta, megint másutt fogja kiadni az indulatát.

– Minden bűnösre rámutatsz? – „Mérsékelni fogom magam”, tette utána magában hozzá.

– Rád is rád mutassak?

– A többi sorában. Komolyan nem érzed: vagyunk annyira „bűnösök”, mint a csókásiak?

Többet mondok: mi felelünk az ő „bűnük”-ért?

– De érzem. De a bűnt mégis ott kell fülön fogni, ahol épp kibújik.

– Vagyis ahol már látható? – kérdezte Ángyán diadallal. Mert belül ezt gondolta: „mint a vérbajnál a kiütés”.

– Ahol látható! Mert ott aztán bizonyos, hogy azt fogom meg.

„Holtpont”, gondolta Ángyán, s egy kis várakozás után ezt mondta:

– Én bűnösnek érzem magam. Miért is? Igazat adok ezeknek a csókásiaknak. Agyam minden porcikája elismeri, hogy csakis így tehettek! Igazat adok nekik azzal is, hogy fölháborít az az igazságtalanság, amit rajtuk elkövetnek. És mégsem állok melléjük.

– Dehogynem állsz – mondta Makkosy a meleg, keresztény hangján. – Még bele is vörösödtél, annyira mellettük vagy.

Ángyán a gégejére kopogtatott.

– Ezzel. De nem vagyok ott, velük.

– Hol ott?

– A putrikban! Ha gyár mellett vagyunk, abból, amit most azok ott fenn csinálnak, talán eddig már szabályszerű, jó sztrájk lenne. Az olyanfajta embernek, mint én, ott módja volna rá, hogy melléjük álljon; volna forma rá. Itt, ha, mondjuk, odaköltöznék, először is köznevetség lenne; olyan formátlan lenne.

– Az bizonyos – mondta Pasztobányi, s a tétel ábrázolásaképp rögtön fel is nevetett.

De Makkosy nem nevetett. Szeme sarkából megnézte Ángyánt. Helyes volt a gondolata: elsősorban magának beszélt az:

– Képzeljük, hogy ez a két világ úgy áll már szemben, hogy fegyverek szólnak. Mi akkor is itt sétálunk majd közben? Képzeljük, hogy itt áll egy gépfegyver, jól elfedezve, mert ott fent is van egy másik...

Oly hosszasan bámult el oda föl, Csókás irányába, hogy megállt.

Csókáson nem volt forradalom. A lakásokban majdnem mindenütt az történt, ami Fadgyaséknál.

– Lisztre ne számíts; nem lesz aratás – mondta feleségének Fadgyas nem sokkal Tálós üzenete után.

– Hát akkor én mit főzök?

– Tőlem hiába kérded.

Valóban nem volt a kamrában. De már a lélekben sem volt tartalék a kölcsönkérésre vagy a koplalás fegyelmezésére.

Fadgyas elment, a gyerekek sírtak. Fadgyasné máskor csitítgatta, biztatgatta, türelmre intette volna őket. Most kitört.

– Nincs! Ne bőgj! Semmi sincs!

A gyerekek megértették, hogy az kerül a foguk alá, amit maguk kikaparnak a világból. Nem először voltak így. Megértették, hogy „övék a világ”. Nem rémültek el: nyár volt. Elmentek szerezni. Fadgyasné egy ideig járt-kelt a házban. Megnyugodott, s megacélosodott. Aztán ő maga is elment hóna alatt egy rossz kosárral. Mert estére azért valaminek mégiscsak kell lenni a sparhelton.

Ángyán egy-két lépéssel utolérte Makkosyt és Pasztobányit, s azt mondta:

– Hány ember élhet ilyen csókási módon ebben az országban? Tízezer, százezer? De ha csak ezer él is így tízmillióból. Az azt jelenti, hogy mi, a tízmillió mindennap újra s újra ezer ártatlan emberre halálos ítéletet mondunk.

– Ugyan kérlek!

– Képzeld el, naponta ezer meg ezer ember ébred úgy fel, mintha ostromlott várban, olyanban, amelynek az ellenség elvágta az utánpótlását. Minden munkanélküli így él. Körötte semmi sem az övé, mindent fegyver őriz, minden be van löve: ha hozzányúlsz, a megtorlás máris lecsap rád. Hogy maradnak ezek mégis esztendőszámra életben. Logikusan egy hónap alatt el kellene pusztulniok.

– Na látod!

– Tudniillik esztendőszámra nem is maradnak életben! – kiáltotta győzelmesen Ángyán. – Én tudom, hány legális halálneme van az ilyen hosszú nélkülözésnek. Közvetí-

tett halál! Közvetített gyilkosság tehát. Közvetített gyilkosok, azok vagyunk mindnyájan, akik nem vagyunk ott!

A határban szétkószáló gyerekeket és asszonyokat máskor – az első hír után – Táros visszatartotta volna. S ha ő nincs ott, ráncba szedte volna őket Hahóti. De még Biczó, Ürögi is. Ők már adtak Csókás becsületére; alakulgatott valami helyi hazafiasság csaknem minden férfiban, aki eljárt innen, s valahol messze kellett kimondania a Csókás nevet.

De Táros most még arra förmedt rá, aki a hírt vitte neki.

– Mi közöd hozzá? Dögöljön meg?

A telepet most mások fogták! Most tilos volt az elbódorgás! Most őrizet alatt vannak. Őrizze hát őket, aki tilalmat szabott rájuk!

Hahóti az első nap csak hevert. Felesége ismerte az ura gondolkodását, fejszóvalva tudatta vele

– Lopnak.

De Hahóti is csak azt mondta:

– Egy hét múlva én is lopok.

S befordult a falnak.

Ángyán lecsillapult.

– Azt mondd, azt kérded, az én dolgom-e törődni velük? Hogy vannak erre való szervek... Hogy azáltal, hogy része vagyok a társadalomnak, vagyis teszem a dolgom a magam helyén, azok is megteszik a dolgukat az egész társadalom lelkiismerete szerint, s ebben az én lelkiismeretem is benne van? De ha nem teszik meg a dolgukat ezek a szervek? Vagy ha egyáltalában nincsenek meg? Mert itt, itt nem látni őket, holott a dolguk ugye megvolna, teszerinted is? Vagy ha az a híres lelkiismeret is csak bennem van meg?

Pasztobányi még egy előbbi mondaton rágódott:

– Azt mondja, Pista bátyám: köznevetség volna, ha melléjük állna. Csak azért nem áll melléjük, mert kinevetnék?

Hahótit a megveretés után két napra kezdte kínozni a szégyen, akkor, amikor végleg nem volt miben buzgólkodnia. Bevette magát megint a padkára. De csak egy napig győzte a heverést. Ehetett volna, nekik még tyúkjaik is voltak, s felesége, szegény, afféle aggodalomban, mint mikor beteg van a háznál, már nézegette is, melyik nyakát csapja el. De Hahótinak még a karéj kenyér sem kellett. Csak a vizeskancsót húzta meg egyre-másra éjszaka igen kiadósan.

Olyanformán állt talpra, mint a próféták, testileg, lelkileg megtisztulva. Szégyellte még egy kicsit a megszegyenítést, de már emelt fővel tudta viselni. A legfontosabb pedig: a felesége... el kellett mosolyodnia. Mikor gyerek volt, s elesett, anyja így simogatta a fölvérzett térdét.

Az emberekkel még nem akart találkozni. De Tároshoz átment. Most sem volt otthon. Lement utána a szőlőbeli házhoz.

Ott tudta csak meg igazán, hova vadult a telep. Ott volt az öreg Puha. Röhögve beszélt: tök volt az ebéd, a felesége tököt szerzett, meg salátát.

Táros is jót nevetett.

– Honnan?

Nagy ravaszul megkerülték a falut; az uradalmi cukorrépára jártak le. A levelire, de a vékony kis gyökerére is.

Volt, aki húst szerzett. Csapdát állítottak nyúlra, fácánra. Ürgésztek.

– Csak aztán ne úgy haljon meg az a fácán, hogy kotkodács!

Ezt is az öreg Tólos mondta.

Különben itt volt bőven enni. Az a vendég fiú kihozott egy egész első sonkát; az nyeste, aki akarta.

– Benke bátyám, nem jó lesz ez így.

– Hát hogy lesz jó?!

– Úgy volna nevenség, mintha azt határoznám el, hal leszek, a tó fenekén élek, s már ugranék is a vízbe. Öt perc múlva a holttestem lebegne a víz tetején...

– S a halak ennének belőled.

– Ládd, nevensz te is. Az a nevenség ebben, ami a sírnivaló. Úgy elszakadtunk egymástól, hogy egyénenként, külön-külön már nem is találkozhatunk. Legyek én is nap-számos, dobjam az árokba ezt a táskát? Meg utána a cipőmet, ingemet, s járjak olyan félmeztelenül, mint ők?

– Köztük is lehetnél orvos...

– Álom. – Ha köztük lehetne orvos... ha megélne az ő közegükben egy nem hal, akkor volna köztük orvos. Nincs külön út.

Makkosy nyugodtan mondta:

– Ezt egyszerűen nem értem. Van út. Azokon a szerveken át, amelyekről itt beszélünk.

– Idáig még nem hatottak tán el. De csakis általuk juthat ide a mi jó szándékunk is.

Makkosy nem tudott mást mondani: isteni végzés. Őt az vigasztalta, ami Ángyánt kétségbe ejtette: hogy nem foghatjuk fel ésszel az események logikáját. Néha épp az hozza a megváltást, amit a kezdetén csapásnak vélünk. A rossz fordul jóra.

Addig mondta, míg bele nem tüzesedett. Maga sem vette észre, hogy Ángyán szava-it ismételte: a nép kimeríthetetlen erőforrás. A nép romlatlan. Csak ezt a zsilipet kell megnyitni!

Utcasarokhoz közeledtek. Nem is utca, hanem csak köz vezetett ki a mezőre, s nem házak, hanem palánkok szögelték sarokra.

– Optimista vagyok. S érzem, kívülről kapom hozzá a táplálékot.

A közből egy kisfiú hátrált kifelé. Csak nadrág volt csokoládébarna testén. Sovány-ságával is olyan volt, mint egy kis maláji.

Azért jött háttal, mert harci visszavonulásban volt. Hanttal dobált, de mindig megvárta, hogy még nem látható ellenfele is dobjon egyet. Félreugrott a feléje zuhanó hant elől, s közben – már rekedt torokkal – elüvöltött egy-egy harci átkot:

– Az anyád bűdös... – és világgá rikácsolta a női test legnőibb részének azt a nevét, amely a paraszti nyelven is legyalázásszámba megy.

S megvárta erre is a visszavágást.

– A te anyád bűdös... – hangzott a közből ugyanaz a szó.

A kisfiú elhajított egy hantot.

– Az apád véres... – s most a férfitest került sorra.

– A te apád véres, bűdös... – hangzott visszhangszerűen a válasz.

A közből kinyomult az ellenfél. A kis maláji hasonmása. Ő nyomban meglátta a lelkipásztort. Mivel fejfedője nem volt, csak arcát lökte előre azzal a jellegzetes mozdulat-

tal, ahogy az ember a megemelt kucsma alól fejét kikapja. Keze akaratlanul a füle mellé lendült.

– Tsértsék a Jéz-skrist-s...

Erre a másik is arra fordította fejét.

– Csércsék...

Makkosy nem válaszolt nekik, s el lehetett hinni róla, hogy az előbbi szavakat sem hallotta. Oly szennyérintéstelenül tudott már járni a falusi élet vaskossága és ocsmánysága fölött, akár az Üdvözítő a Genezáret-tó habjain. „Agyában is vannak reflexei?”, gondolta Ángyán.

Makkosy befejezte a mondatot:

– Hinni kell a jövőben.

A nap még fent volt, de fent volt már a hold is; mintha sürgetni akarta volna égi versenytársát a távozásra.

Aztán szürkült. Ángyán a sétát a fölszeg felé irányította. Befordult egy-egy kapun, de jött is ki hamarosan. Beteghez kukkantott be. Így kötötte össze a hasznosat s a kellest.

Szaplonczyék diófái fölött rózsaszínű volt a hold.

Gyors ruhasugósra, szapora lélegzetvételre fordultak hátra. Ángyán füle már tudta, milyen hírt vezetnek be ezek a hangok. Sürgősen hívják valahova. Herpay néni szívesen befutotta utána a fél falut is egy-egy zord üzenettel.

Meg sem várta, hogy hozzájuk érjen, kezet szorított Makkosyval és Pasztobányival, és ment háziasszonya elé.

De ettől a hírtől maga is elijedt.

Piroska öngyilkos lett.

Pontos részleteket Herpay néni sem tudott, bármily buzgalommal pihegte is magából a szót, ahogy most visszafelé még gyorsabban kellett szednie öreg lábát.

Annuska szaladt át. Azt az újságot vitték nekik, hogy az öregasszony eladta a házat, írják már a szerződést is. Azzal a tejelesszájú urával beszéltek, ketten is.

Ángyánnak volt már annyi része ilyen pillanatban, hogy ismerje magán az ijedelem lefolyását. A kezdetén nyugodt szokott lenni. De most már az első szóra meghűlt a szíve. De azért megkérdezte:

– Kik voltak ott?

Előbb Bartus volt ott, aztán kisvártatva Latinkovics. A fiatal Kéri aztán elmondta rögtön a feleségének. Aztán ő maga kiment az anyjához a pusztára, az anyjáért. Ez volt a baj.

A fiatalasszony egy szót sem szólt, csak olyan lett, mint a fal. Még a vendégeket is kiszolgálta. Épp elég nagy ricsaj volt. Valami átmenő vidékiek mulattak.

Aztán a fiatalasszony egyszerre csak kiment a kamrába, leitta a lúgkő levét. Jó fél órát hevert, amíg észrevették.

A mulatók közt – egy szabadságos kis huszárt búcsúztattak – volt valaki, akinek eszébe jutott, hogy tejet töltsenek bele.

Ángyán egyre szaporábbra fogta a lépést. Voltak még egy jó fél órára a lakásától.

Annuskával hozatták persze a tejet. Más asszony nem volt a házban. Annuskának kellett segítenie. Így történt, hogy csak akkor jött át orvosért, amikor...

Ángyán futni kezdett.

Felhők gyűltek, de a hold eltakartan is adott valami világosságot. Ángyán kaszát vivő parasztokkal találkozott. Elébe közeledtek, hogy lássák, ki rohan úgy utcahosszat, majd tisztelettel utat engedtek neki. Kocsik zörögtek, de mind szemben vele.

Telt azzal is idő, amíg a gyomormosó csövéeért beugrott.

Verejtékezve ért a kocsmába.

De Piroskát már nem találta ott.

Azoknak a vidékieknek a mulatozása elég mély járatú lehetett. Annuska hányadékot mosott föl, törött üvegek sörét, konyakospohárkák szeszét öntözte a mosogatóvödörbe, s hordta ki a disznóknak.

Piroska magához tért. Rögtön menni akart innen. Járnai nem tudott, beszélni sem. De olyan ijesztően mutogatta, hogy tegyék azonnal szekérre, hogy az a mulatozó társaság valóban fekvőhelyet csinált neki dunyhákból az egyik szekér derekában, s azonmód megindult vele.

Ángyán egy percre megnyugodott. Nyilván Mocsányba vitték, a magánkórházba.

Azon gondolkodott: utánakocsizzon-e. Mi szükség lehet ott még rá?, gondolta. Erre azt mondta, hogy semmi, de szívét újra az iménti hideg ujjszorítás próbálgatta. Nyugtalansága eltűnt.

Az ablakok nyitva voltak; az áporodott szesz- és szivarszag most keveredett az udvar hársainak illatával. Az udvar végén a disznók már behabzsolták az első vödörök tartalmát, részeg ordibálással követelték a folytatást.

Annuska zárta az ajtókat, egyedül úgysem tudott volna kiszolgálni.

– Hajnalra talán hazaérnek – mondta, keze fejével törölve meg szemét. Azt az ajtót húzta be maga után, amely a fölszeg felé, Piroska távoli szülőpusztája felé nyílt.

– Haza? Hát nem Mocsányba?

Negyedóra múlva Ángyán már ott kocsizott azon az úton, amelyen az imént lerohant. Baloldalt fönt csillant egy-két fény Csókáson; jobbról a völgyben világított az öreg Kériné házának két ablakocskája is. Ángyán előrenézett; csak távoli-távoli emlékként suhant át fején, hogy azoknak a fényeknek van köze ehhez az ő útjához. Azt fürkészte a félhomályban, mikor érnek már a hegy tetejére. Fölértek, s az addig lépésben haladó kocsit végre nekiiramodhatott, le a síkság felé, olyasképpen, mint amikor az embernek valami miatt vissza kellett tartania a lélegzetét, de végre szabadabban szedheti a levegőt.

Pirczi kocsija vitte. A kocsit másnap délután visszajött, Ángyán helyett Piroska anyjával. Az is csak azért jött, hogy Sanyit összecsomagolja. Még az este visszaindult vele. Ezúttal Ürögi fogta lovait a hintóba; Pirczi lovainak sok lett volna a harmadik forduló.

Ürögi is az orvos nélkül tért vissza. Az emberek persze faggatták Pirczit is, Ürögit is. Pirczi semmit sem tudott. Ürögi meg olyasfélét legyintett a kezével, hogy annyi mindent kellene mondania, hogy inkább bele sem kezd.

(A regény kéziratának ez a vége.)

Kun Árpád

BOLDOG ÉSZAK*

Részlet

Arve a szélütés után nehezebben mozgatta a nyelvcsövét. Ivás közben olyan gyakran félrenyelt, hogy a hörgőibe került idegen anyagtól tüdőgyulladást kapott. A tüdőgyulladás után a kávéjában, szörpjében nyeléskönnnyítőt kellett feloldanunk. Csakhogy Arve kifejezetten utálta, hogy kávéja és szörpje lassabban folyik. Harsány nemeket üvöltve tiltakozott, ha látta, hogy nyeléskönnnyítőt szórunk az italába. Ezért, mintha mérget kevernének, a fehér granulátumot mindig lopva oldottuk fel.

Azon a kora délutánon, amikor a riasztás után kértem, már a lépcsőházban hallottam bömbölésszerű köhögését. Arve a vécére menet a fürdőszobai kézmosóig jutott el. Előtte ült kivörösödött fejvel a kerekés székekben. Az egész alakos tükrök között megsokszorozva, mint tenger alatti hínár az áramlásban, felsőteste ide-oda dülöngélt a fuldoklástól.

Lassan folyó szörpjét és kávéját, amit az ebédje mellé kapott, már korábban az utolsó cseppig megitta. Ám ettől nem múlt el a szomjúsága, ami a cukorbetegség miatt emészette, ezért, amíg várta a kiérkező gondozót, a fürdőszobai kézmosónál újra megpróbálkozott az ivással. A polcra feltett fogmosó poharát elérte, az egyszerű billentéssel működő csapot megnyitotta, sőt sikerült vizet eresztenie a pohárba, még ha az a víz, mivel nem volt képes beállítani és kifolyatni, forró is maradt. Legnagyobb gondja megint a nyeléssel volt. A gyors folyadékot a nyelvcsöve nem tudta terelni, és az a hörgői felé zúdult.

Egy pohár lassú szörpöt kevertem ki villámsebessen, és miután a fuldokló Arve a félrenyelt forró víz nagyját felköhögte, néhány kortyot belediktáltam. Amitől a nyelvcsöve megnyugodott, a légzése egyenletes lett.

Fuldoklás közben a félig tele fogmosó pohár kiesett a kezéből, az ölébe bukfencezett. Ott kiömlött belőle a forró víz, a fürdőszoba kövére koppant és elgurult. Ezeket az előzményeket nem volt nehéz kitalálnom, amikor észrevettem a márványpadlón a fogmosó poharat és Arve sötét nadrágján az árnyalatnyival sötétebb foltot.

Azt tehát tudtam, hogy a folt nem a pelenka szivárgása miatt van. Ám a pelenka tartalmát illetően annál bizonytalanabb voltam.

Ebéd utáni riasztásnál ajánlatos volt minél hamarabb Arvéhoz érünk. Ha lemaradtunk, Arve nem a kagylóba ürített, hanem a pelenkába. Ilyenkor nem volt elég kitöröl-nünk Arve végbélnyílását sima WC-papírral a hagyományosnak mondható szárás után, hanem először óvatosan, hogy minél kevesebbet piszkoljon, le kellett róla fejtenünk a pelenkát, és utána megtisztítanunk azt a feneket, amelyen a korábbi ülőhelyzet miatt szétkenődött a bélsár a várakozás közben.

Bár aznap délután a riasztás után azonnal kértem, azt gyanítottam, hogy a fuldoklással járó testi megpróbáltatásnak nem bírtak ellenállni Arve záróizmái. Csakhogy az ezzel járó bűz meglepő módon nem terjengett a levegőben. Ennek ellenére előfordulha-

* A regény idén ősszel jelenik meg a Magvető gondozásában.

tott, hogy a pelenka gumírozott széle olyan légmentesen szigetelt, hogy még a szagot is belül tartotta. Ahhoz, hogy hogyan fogjak hozzá a feladatomhoz, szerencsés lett volna valami egyértelmű tudnom a pelenka tartalmával kapcsolatban. Nem maradt más választásom, mint megkérdezni Arvét.

Az egészséges Arve, ahogy hallottam, sokat ironizált, szeretett kitérő válaszokat adni, és szívesen évődött. A szélütése után mindebből nem maradt más, csak valami kihívó vigyor az arcán. Meg az, hogy a feltett kérdésekre ellentétesen válaszolt. Ha megkérdeztem tőle, hogy éhes-e, és éhes volt, akkor határozottan felmordult, hogy: nem. Mégsem lehetett egyszerűen visszajára fordítani a válaszait, és azt mondani, hogy Arve nemjei igent és igenjei nemet jelentenek. Ez nem működött ilyen mechanikusan, mert néha az is megesett, hogy Arve hagyományos értelmű nemet és igent mondott. Azt, hogy adott esetben milyen jellegű nemmel vagy igennel számoljon az ember, további keresztkérdésekkel már nem lehetett kideríteni, tekintve, hogy a nemen és az igenen kívül Arvének az a szókinca, amit képes volt kimondani, ekkor már csak egy tucatnyi olyan egyszerűbb szóból állt, mint: „persze”, „jó”, „rossz”, „hú”, „huhu”. Valamint előszeretettel fejezte ki egy elnyújtott „ó”-val gyakori csodálkozását.

Úgyhogy amikor megkérdeztem Arvét, hogy végzett-e már a székeléssel, és ő – kihívó vigyorral az arcán – egy határozott, sértett nemmel visszadörrent rám, akkor a pelenka tartalmát illetően éppen csak egy hajszálnyit lettem okosabb.

Állapotának rosszabbra fordulása után mechanikus kerekes székét az öregotthon gondnoka kicserélte elektromosra, amelyen Arvének csak a gombokat kellett nyomkodnia. Ha át akart ülni máshová, előredőlt, és rátámaszkodott egy másik szerkezetre, amit az öregotthon zsongója szerint szószéknek hívtak. A szószék a házigondozó gombnyomására felemelkedett, és felállította Arvét.

Legvégül Arve a szószéken sem tudott megtámaszkodni. Ekkor a gondnok a szószéket betegemelő minilifre cserélte. Csakhogy az öregotthonnak azok a miniliftjei, amelyek digitálisan működtek, kint voltak már az ápolójainknál. Az alagsori raktárban egyetlen használaton kívüli minilift porosodott. Ez azonban egy fokkal korszerűtlenebb volt. Egy azok közül a tíz-húsz éves, mechanikus miniliftek közül, amelyeket a néhány évvel korábbi digitális átállás után leselejtezett a kakashalmi önkormányzat, és a Vöröskereszt segítségével elküldött részben Kelet-Európába, részben a harmadik világba. A gondnok ezt a véletlenül itt maradt mechanikus miniliftet porolta le, és vitte ki Arvéhoz, ahol átmeneti jelleggel üzembe helyezte.

Arve, ha utálta is nyelékönnyítőtől lassan folyó italát, kényszerűségből végül mindig megitta. De nem érte be azzal, hogy harsány nemeket üvöltson, ha észrevette nyelékönnyítőt keverő ápolóját, hanem, amennyire a képességei engedték, gerillaharcot folytatott. Időnként sikerült felborítania bögréjét, poharát, amelyben a lassan folyó italát megkapta. Aznap azt a dobozt is leverte a konyhapultról, amelyben maga a nyelékönnyítő volt. Az egész étkező padlóját beborították a fehér granulátum milliméteres bogyoí, de már az előszobában is ott ropogtak a talpam alatt.

A minilift megérkezése után Arve gerillaharca kétfrontos lett. Ha lehet, még harsányabb nemeket üvöltött, látva, hogy elkezdem előkészíteni a miniliftet. Kihívó vigyora fölött a homlokán megjelent két, korábban ismeretlen redő, amelyeket magamban forradalmi redőknek neveztem el.

Ezen a fulladásos kora délutánon a bűz hiánya és Arve talányos értelmű nemje ellenére sem sima megszékeltetéshez és fenéktörléshez, hanem a bonyolultabb műveletet jelentő tisztába tevéshez készültem hozzá. A kórházi acéllavórba langyos vizet töltöttem,

a langyos vízbe folyékony szappant kevertem, több egyszer használatos mosdókesztyűt és egy tiszta törülközőt vettem elő, vécépapírokat téptem, és félbehajtottam őket.

Arvéval közöltem a rossz hírt, hogy kénytelen leszek használni a miniliftet. Arve meglepő egykedvűséggel bólogatott, nem ütközött ki a két forradalmi redő a homlokán, de még csak kihívó vigyorát se vette elő. Nem sejtettem, hogy az ellenállás mélyebben dolgozik benne.

Először Arve lábfejét helyeztem el a minilift aljába, a talpaknak való bemélyedésben, majd nekitámasztottam a térdét a két kipárnázott vályúnak. A lift széttárt karjáról heveder lógott le, azt átbújtattam Arve hóna alatt, végül megmarkoltattam vele a fogantyúkat. Mivel mechanikus volt a szerkezet, megforgattam egy tárcsát, a fogaskerekek kattogva megindultak, és Arve ülepe lassan emelkedett a kerekesszékes ülésétől. Végül a tenyérszíni vezérlőpultot kezelve elirányítottam a fenekem alá a kerekesszéket.

A kakashalmi szupermarketben légmentes nejlonfóliában sorakoztak a becsomagolt félkilós, kilós húsdarabok. Szabályosak, szögletesek voltak, mintha óriási húskockából lettek volna kihasítva. Hús voltukon kívül semmi sem emlékeztetett rá, hogy ugyanolyan érző élőlényeknek a részei voltak, amilyenek mi magunk is vagyunk, emberek. A dantokpai piacon ez máshogyan volt, ott nem lehetett elfelejteni, hogy az a hús, amit meg akarunk enni, honnét származik. Ott a hússoron kampóra akasztva lógtak a félbehasított bárányok, borjúk sűrű légyfelhő közepén. Légyfelhő nem zümmögött Arve körül, nekem mégis mindig ezek a kampón lógó fél bárányok, fél borjúk jutottak róla eszembe, amikor magatehetetlenül csüngött alá a miniliftről.

Mindent alaposan előkészítettem a tisztába tevéshez, mégis, amikor leszedtem kétoldalt a tépőzárat, hogy felnyíljon a pelenka, olyasmi történt, amire aznap délután nem számítottam. Az edzőnadrág lehúzása után már felfigyeltem rá, hogy a felbukkanó pelenka hurkásra van dagadva, csak arra nem jöttem rá, hogy a folyadék benne nem vizelettől származik. Pedig látva láttam, hogy az áttetsző külső réteg nem sárgásan dereng, ahogyan általában szokott a vizelettől, hanem komoran sötétlik, ami mégiscsak valami sűrűbb tartalomról árulkodott. De hát gyanútlanra tett, szinte elaltatott az, hogy a szupervízió alatt nem hallottam vírusról, amely körbejárna az ápoltságunk között Kakashalmon, és vékonyfosást okozna. De legfőképpen az tévesztett meg, hogy nem terjedgett szarszag a levegőben. Így Arve hasmenése abban a pillanatban igazi meglepetésként ért.

Annyi folyadék és olyan gyorsan távozott Arve székletében, hogy azt a vattás bélés nem bírta mind magába szívni, a körbefutó, gumírozott pánt viszont szívárgásmentesen megállította. A pelenkanyitás ettől olyan volt, mintha zsilipet húztak volna fel. A felgyűlt béliszap fröcsögve tört magának utat. Ami nem rögtön a földre zúdult belőle, az végigömlött Arve lábszárán, egyenesen bele lehúzott nadrágjába, eláztatta a zokniját, szempillantás alatt csurig töltötte az edzőcipőjét, majd egyesült a lenti tócsával, amely több ágra szakadva szétterült közben a fürdő márványpadlóján.

Ekkora áradat feltörléséhez kevés volt mindaz, amit előkészítettem. Vödör és felmosóröngy után kellett nézmem.

A tusolónál vizet engedtem a vödörbe, amikor egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy Arve már nem ugyanúgy lóg többé, mint a félbehasított bárányok és borjúk Dantokpán a piaci hússoron. A homlokán kiütközött a forradalmi redő, az arcán pedig megjelent az a kihívó vigyor, amely most kaján, diadalmas árnyalattal színeződött. Alig hittem a szememnek, hosszú másodpercekbe telt, hogy felfogjam, amit látok.

Ha Arvéna a lebénuult kézfejét ráillesztették valamire, és egyenként behajlítgatták rajta az ujjakat, a kézfej ott maradt markoló helyzetben, ameddig le nem szedték onnét.

Ebben a pillanatban azonban azt láttam, hogy a béna kéz feltámad halottaiból. A tetszhalálból ébredők esetlenségével letépte magát a minilift fogantyújáról, ügyetlenül kaszált a messi ég felé, és, mintha ugyanolyan váratlanul, ahogy feléledt, visszahalt volna, lecsuklott a törzs mellé.

Ez azt jelentette, hogy Arve féloldalt kibújt a hevederből. A levegőben lógó mázsányi súly félrebillent. Csak azért nem zuhant le a márványpadlóra, mert Arve a másik, ép kezével tovább markolta a fogantyút. Ott a heveder még a hóna alatt feszült, és lógó helyzetben tartotta. A fölött a keze fölött azonban Arve nemcsak csodaszerűen, hanem saját akaratából rendelkezett. Tőle függött, hogy mikor engedi el a másik fogantyút, és bújik ki azon az oldalon is a hevederből. Arve vigyora és forradalmi redői ennek szóltak, és nem sok jót ígértek. Dacból bármikor átadhatta magát a szabad zuhanásnak. Ettől egyébként se sok választotta el, hiszen a mázsányi test gyorsuló sebességgel süllyedt a béliszappal elárasztott márványpadló felé.

– Ezt nem teheted! – üvöltöttem rá kétségbeesetten.

Arve természetesen megtette. Lázadását betetőzve, elengedte másik kezével is a minilift fogantyúját.

Lezuhannia mégse sikerült. Egyrészt mert folyamatosan süllyedt azóta is, és a zuhanás pillanatában túl közel ért már a földhöz, másrészt mert odaugrottam hozzá, és bár nem tudtam feltartóztatni közel száz kilóját, de a hátát kitámasztva, felfogtam az esést. Így a leérkezése nem becsapódás, csak szétfröcsögő, nagy toccsanás lett.

Még egy darabig kiabálva szidtam Arvét, de egy másik énem, a kétségbeesésnél hatalmasabb szellem már kilépett belőlem. Gúnyos mosollyal hallgatta, ahogy franciás jólneveltségemet próbálom összeegyeztetni ijedség okozta dühömmel. Finnyásan elhúzta a száját, mint aki hamis hangokat hall, hogy norvég rikácsoláson átüt – mert nem figyelek rá – francia akcentusom. Őt nem lehetett becsapni, ő örök időktől fogva tisztában volt vele, hogy emberhez méltóbb szabad akaratból lezuhanni a szarba, és ott megdöglöni, mint széthasított bárányként, borjúként lógni a miniliften. Miután kifogytam a szóból, és abbahagytam a rikácsolást, rövid szünet után ő mozgatta tovább a számat. Azt mondta csendesén, törőlmetszett kakashalmi tájszóval:

– Istenuccse, Arve, te vótál a tökösebb gyerek! A miniliftet velem együtt zsebre vágta.

Megnyugodtam, hogy nem történt nagyobb baj. Mindamellett megállapítottam, hogy a helyzet nem különösebben rózsás. Szorosan mögötte állva, a szarban ülő Arve hátát támasztottam lábbal, miközben a kezemmel a vállát tartottam két oldalról, hogy el ne dőljön, mint a krumplicsák. Nagy odafigyeléssel felszabadítottam a jobb kezemet, és narancssárga munkaköpenyem zsebéből előkotortam a szolgálati mobilt. Miközben a tenyeremben tartottam a készüléket, a hüvelykujjammal ugrálva a kapcsolatok között, megtaláltam Vigdis számát. Már csak rá kellett volna nyomnom a világító zöld telefonkagylóra, hogy hívást kezdeményezzek, amikor a mobil kicsúszott a markomból.

A sarkával a földhöz csapódott, megpördült, majd előlapjával beleesett a híg fosba.

A helyzet egy fokkal reménytelenebb lett, de továbbra se volt megoldhatatlan. A készülék nem került kartávolságon kívülre. Nagy esély volt rá, hogy még mindig működik, dacára a koppanásnak és annak, hogy hátlapjával felfelé abban a pillanatban leginkább egy összecukott szappantartó dobozra hasonlított, amely zátonyra futott a szennyca-tornában.

Mielőtt folytattam volna a küzdelmet, kifújtam magam. Azért, hogy megnyugodjam, és emlékezzem rá, hogy minden nyomorúságunk ellenére hogyan távozik belőlünk naponta, kétnaponta a halál egészen addig, amíg egyszer testünkben nem marad. Kitágult orrlukkal mélyeket szippantottam a poshadt bűzből, amely egyre áthatóbb lett,

ahogy a padlófűtés meglangyosította a kifolyt béliszapot. Felemeltem a tekintetem a hamis szappantartó dobozról, és azóta, amióta beléptem a fürdőszobába, először néztem ki az ablakon.

A fürdőszoba a második emeletről egyenesen a fjordra nyílt. A szomszédból nem lehetett idelátni, legfeljebb azokról az óceánjáró hajókról, amelyek nyaranta úgy úsztak fel a Sogne-fjordon, mintha úszó társai lennének a kakashalmi öregotthonnak. Sokemeletes öregotthonra hasonlítottak azok is, fedélzetükön a napernyők alatt amerikai, német vagy spanyol nyugdíjasokkal. Ezek a nyugdíjasok azonban itt Kakashalomnál aligha Arve fürdőszobájába néztek be. Sokkal inkább a túlsó partra, ahol a Sogne-fjord első számú turistaattrakciójaként a Bolond-vízesés zúdult alá kétszázharmincegy méter magasból. Annak ellenére, hogy naponta kétszer fél órát autóztam oda-vissza a vízesés melletti szállástól Kakashalomig, hatalmas kerülőt téve a táj sajátos domborzata miatt, légvonalban a Bolond-vízesés és Kakashalom között alig volt néhány száz méter.

A sűrű hóeséstől még lassabban világosodott ki akkoriban délelőtt. Délután pedig még hamarabb elveszett a világ a csillogó szürkességben. Napközben a havazáson átszivárgó fényben sejtelmem sem volt, hogy az ég melyik pontján található a Nap. Néha abban is kételkedtem, hogy biztosan feljött-e reggel. Idegen planétán éreztem magam, amelyet egy kísérteties, a láthatatlanságig kifakult égitest világít be.

A béliszapos fürdőszobából kinézve aznap délután egyszerre azt vettem észre, hogy nem kavargó hóesésre látok. Miközben minden figyelmemet az kötötte le, hogy Arve meg ne fulladjon, és hogy mi van a pelenkájában, aközben eltakarodtak a hófelhők. Az égbolt kiderült, és hatalmasra tárult. Az ablakon keresztül egyszerre olyan szemképráztató panoráma nyílt rám, hogy egy pillanatra nekem kellett megkapaszkodnom a krumplicsászszerű Arve vállában. Beleszédültem a látványba.

A ragyogóan kék égen nem egy másik égitest sütött, ahogy azt a hóeséses napok alatt néha hittem, hanem a Nap. Olyan volt, mint egy hosszú idő után előkerült ismerős, aki az alatt, amíg nem láttuk, megváltozott. Nem volt benne semmi abból a vak dölyfösségből és tompa kíméletlenségből, ami az Egyenlítőnél jellemezte. A bölcs bnokimók szelíd főszellemére emlékeztetett a bolygótáncból, még ha olyan jelmezt hordott is, amelyet a bnokimók a sivatag közepén sohase láthattak.

Ez a Nap egészen alacsonyan járt, gurulni látszott a hegygerincen. Nem akart erőszakos lenni – talán nem is futotta volna az erejéből. Mégis teljes, ragyogó pompájában sütött, és elkápráztatott. Nemcsak az égen volt otthon, de idelent a havon is, ahol millió szilánkra tört, és sziporkázva visszacsillogott.

Darvasi László

VALAMIT AZ IRODALOMRÓL

– Hol van a prémes sapka? – kérdezte apám, amikor meglátogattam a tanyáján. Ültünk a konyhában, hallottam a fákat. A tanya körül magasodó nyírek engedtek a szellőkéseknek, táncoltak és énekeltek. Beledőltek a légmozgások örvényébe, boldogan recsegték, mintha a szürke eget döfködték volna. Apám ki fogja vágatni őket. Mondta

korábban is. Többször megmondta. Kivágatja ezeket a szarokat. Por támad a földúton, lassan közeledik a fehér gomolygás, emberek jönnek, leugranak a platóról, seszínű overall és simléderes sapka. Fűrész, elosztó, zsinórok, drótok, szakértelem.

- Harap a kutya?
- Csak naplemente után.
- Akkor kösse meg, öreg.
- Meg van kötve.
- Ezek azok a fák?
- Ezek.

Lehajtottam a vodkát, amit apám elem tolt, ingattam a fejemet, és körbenéztem. Volt néhány nő, szokásosan. Mezítelen testek, ilyen-olyan magazinokból, a falra tűzve. Apám szorgalmasan cserélgette őket. Egy nő Kaliforniából. Vagy Hamburgból. Egy francia nő, háttérben a nagy seggű, karcsú torony. De egyetlen nőnek sem volt bérelt helye. Hallottam közben a kakasokat. Apám kakasokat tart. Tyúkot nem nevel, csak kakast. Amikor a kakasok egymást basszák, az egyiknek olyan a hangja, mint a búbolandó tyúknak. Elvékonyul a hang, mint a nyálás szájjal fújт gyereksíp. A másik meg vijjog, mint a héja. Aztán cserélnek, és nem csak helyzetet, de hangot is.

Apám a prémes sapkáját kereste rajtam.

Apám sok mindent elvesztett az életében. Amióta csak az eszemet tudom, voltaképpen ezt a prémes sapkát kereste. Mindezek tetejébe nehéz sorsa volt.

Úgy szokták mondani a huszadik századról, hogy nehéz és fárasztó időszak. Apám is gyakran járt mezítláb. Elképzelem a kisfiút az Alföld napszitta panorámájában, klottgatyában van, nézi a trágyadomb szörnyetegét, hogyan nőtt ekkorára, zörögnek a majomkenyérfa barna termései, és persze az álmok. Kardozott a kórókkal, a nagyra nőtt gazzal, mint később én. Vagy bogáncsokkal dobálózni. Átázott papírdobozban kapta az ételt a kollégiumban. A takaró alatt falni a meggyes pítét. Fagyoskodott a templomban a Szentanya előtt, a futópálya fakóvörös salakján. Apám futott. Jó futó volt, a legjobb az évfolyamában. Éhezett is, azt hiszem. És például meghalt a testvére, a kisöccse. Fölakasztotta magát a pajtában a tejfehér lámpazsinórral. Nem minden huzat lengeti a testet. Ő talált rá, jött haza a kollégiumból vagy honnan, elmesélte, azt mondta, még lüktetett a kisfiú bokáján az ér, de már nem élt.

Hogyan lüktet, ami nem él, én azt nem tudom.

Apámat a mostohaapja nem szerette.

Apám kakasokat tart.

Három nagy fémvázás, többlyukú konténer egymás mellett, hátul, a kert oldalában. Apám fehérre festeti a gyümölcsfák törzsét, mint az oroszok. Apám nyitja és csukja az ajtókat, jön és megy, csoszog a kertjében, húzza a lábát. Szokta mutogatni a kakasait, mint valami műalkotásokat. Ahogy ülnek a faléceken. Fogja a kilincset. Teker rajta. Zárja és nyitja az ajtót. Szeretem a kezét. Szeretem apám kezét, ez a testrészt nekem igazán rokonom, vagy nem is tudom, olyan, mint egy ismerős. Soha nem ütött meg. És nem is fogott meg, nem tartott, azt hiszem.

Apámat az anyja nem szerette, de erről soha nem beszél. Erre nem szívesen emlékezik. Arról sem beszél, hogy talán ő sem szerette az anyját. Szerintem nem szerette. Onnan gondolom ezt, hogy az anyjáról soha nem beszél, csak az apjáról, az igaziról. Apám apja, aki elhagyta a feleségét, de legalábbis nem tért vissza hozzá, vagy meghalt, eltűnt a háborúban, lelőtték, nem tudom. Soha semmi közöm nem volt hozzájuk, a nagyszüleimhez. Kicsit árnyalok a dolgon. Apám az apján, vagyis az én nagyapámon kívül a prémes sapkáról is sokat beszél. Szerette azt a sapkát, ő, de mennyire.

Nekem is van tanyám.

Különben egy tanya nem olyan rendkívüli dolog. Csak dolgozni kell, mérni, mértéket tartani, tervezni, előre látni. Kifizetni az adót, a járulékot, a hivatalt. Írni ezt és azt. Bevallásokat. Leveleket. Másolatokat. Leírni azt, amit más is leírt. Aztán pedig olyat is megírni, ami apámnak vagy anyámnak nem tetszik. Ez a tanya. Illetve olyat is meg kell írni, ami senkinek nem tetszik. Mondjuk, még nekem sem. Olyat is megírni, amit a legszívesebben mélyen elhallgatnék. Viszont, tetszik, nem tetszik, pénzt kapok érte. De amit elhallgatok, mert végül is megteszem, elhallgatok ezt és azt, kényelemből, feledékenységéből, gyávaságból, mindegy, azért is kapok pénzt. Ez egy üzlet. Apám és anyám és mindenki, aki hozzájuk tartozott és tartozik, üzlet nekem. Eladom őket, az enyémeik maradnak. Tessék, lehet használni őket, apámat, anyámat, az egész kibaszott rokonságot. Nem működnék? Nem baj. Nincsen csőd. Nincsen. Ez akkor is üzlet. Ilyen a dolog természete.

Nekem is van kakasom. De van gyöngytyúkom, kacsám, libám, még pulykám is. Egy páva a drótkerítésnél legyezget a tollaival, és dalol nekem. Megírom, hogyan dalol az a páva. Néha elviszem valamelyik pávámat szépségversenyre, és nyerek. Hol nyerek, hol nem, ez is üzlet.

Errefelé mindenkinek van tanyája, én se különbözöm az itteniektől. Ha nem lenne tanyám, azt hiszem, akkor se különböznék a szomszédaimtól vagy az apámtól és az anyámtól, mert az nem olyan, hogy ha van tanyád, apád és anyád, akkor másmilyen vagy. Nem vagy másmilyen. Nem nagyon. Azt hiszem. Nekem van tanyám. Ez az otthonom. Szóval írok róla.

Az anyámnak is nehéz sorsa volt.

Ülni egyedül az árokparton, papsajtok, kamillavirágok és repcék között. Egy kislány, fehér combjára kicsi tükröket fest a fény. Egy kislány rózsaszín, szomorú pinával. Dúdolni egyedül az alkonyat mocsarában. A téli kályha duruzsolása, pattog a fa, néha szürke füst szusszan ki a vastüdőből. A szomszéd szobában dalol a rokonság, pohárral ütök az asztalt, nem ugat a kutya, de remeg a lánc. Egy nagy, idegen, kedves rokonság. Neki, az anyámnak a nővére halt meg, fiatalkori fehérvérűségben. Egy táncos kis zseni, aki egyszer csak leül a hideg földre, majd lassan eldől. A szoknyájának nem volt ideje meggyűrődni. Anyám a nővére árnyékában élt, de amikor a nővére meghalt, akkor se lett könnyebb neki. Pedig az ilyesmiben reménykedhet az ember. Kiérni a fényre, a napfényre, érezni, hogy nemcsak vakít, de melegít is. Aztán persze rájött anyám, hogy aki elmegy, nem megy el. Bizonyos dolgok velünk maradnak, kapaszkodnak belénk, mint a bogáncs, és amíg élünk. Úgy kapaszkodott beléje a nővére, hogy visszahúzta. Le a sárba. Itt vagytok mindannyian, élők és holtak, bűnök és ártatlanságok, árnyak és halálos délibábok, és maradtok. Ez az üzlet.

Anyám néha az apám nevéen szólított.

Furcsa lobbanások a szemében, és rám mondta az apám nevét.

– Te rohadt gecí – mondta anyám, és bedobta a pénzt a játéképbe. Milyen finom, kis halk csörgés.

Apámnak meg kellett a prémes sapka.

Azt hiszem, mind a ketten, az apám és az anyám, úgy érezték, és talán joggal, hogy nem szeretik őket a szüleik. Elhanyagolják őket. Nem tesznek meg mindent értük. Átnéznek fölöttük, mint a bogarakon. Anyám édesapja is elhalálozott a háborúban. Eltűnt akkoriban, amikor pörkölődtek és füstben fulladoztak a földrészek. Talán úgy döntött, nem jön haza. Mert minek. Nem érdemes. Nem jött vissza a nagyapám a lánya miatt.

Amikor az apám anyja meghalt, írt még egy testamentumot, hogy vége van, el kell menni, hogy legyen, és így is lett. Rák. Nagymamám meghalt rákban. Nagyon szép levelet írt. Olvastam. Örzőm.

Ezek a családi események az úgynevezett huszadik században történtek, annak is a derekán. Régen. De ami egykor volt, friss maradt. Eleven maradt, mint a rothadó hús. Mert ami rothad, abban van élet, ezt tudjuk. Üzlet. Rohad és üzlet.

A huszadik században az emberek korábban haltak meg, mint ahogy kellett volna, illetve ahogyan rendeltetett nekik. Jóval többet dolgoztak a túlélésért, mint amennyit kellett volna. Többnyire mással foglalkoztak, mint amivel kellett volna. A sors külön üzleteivel kellett foglalkozni, kurva sok mellékessel, na és ez volt a sorsszerűség, a hely szellemének hevülete és inspirációja, ahogy mondják, valami ilyesmi. Van, mondjuk, egy prémes sapkád. De nem azzal foglalkozol, hogyan mutat rajtad, miféle alkalomra vedd föl, hogyan és mikor hordd, hanem azzal, hogy eltűnik a háborúfüstös ég alatt az apád, meghal az anyád, fölköti magát a testvéred, a nővéred eldől. Passzé. Az ember azzal foglalkozik, hogyan élje túl, hogyan bírja ki, viselje el, és mégis mennyi minden egyéb az eszébe jut. Tulajdonképpen csodálatra méltó dolog. Amikor megszületünk és cseperedünk, alapvetően nem erre számítunk. Korántsem gondolunk ennyi teendőre. Nem arra kalkulálunk, hogy kibírjuk, hogy elteljen velünk az idő, hanem hogy legyen más is, egy halvány erdősáv, valami ösvény, kövek közt zubogó patakvíz, az ég alatt zizegő papírsárkány, buborék. A túlélésen túli, nagy reményt keltő terület. Aki túlélte a huszadik század ilyen és olyan megpróbáltatásait, az ettől fogva komoran csodálkozhatott. El is hitte, és nem is, hogy volt, ami volt. Aztán azt meséled, amiről fogalmad sincsen. Szó szerint. Hogy azok nem olyan szavak. Nem olyanok. Viszont maradt az embereknek egy visszatérő kérdése.

Miért éppen én?

Ennek az időszaknak, vagyis az úgynevezett huszadik századnak az alapkérdésévé vált. Az ember mellett a tragédiák utcaseprőíi söprögettek.

Miért éppen én?

Miért nem a másik.

– Hol van a prémes sapka? – kérdezte apám.

– Te rohadék – mondta az anyám, és az apámat látta bennem.

Apám és anyám egy ideig, ahogy tudom, szerették egymást. Van, ugye, a szerelem. Van egy fényképes mappám. Benne tartom az esküvői képüket, két fiatal, szép ember, ragyognak. Apám fejébe húzva a prémes sapka. Egy másik képen az anyámon van a prémes sapka. Nevetnek, fehér a foguk, mint a porcelán. Ám aztán elváltak az útjaik, később, néhány év múlva. Kisgyerek voltam akkor. Az anyám azt mondta, hogy apám magával vitte a prémes sapkát.

– Hol a prémes sapka? – kérdezte apám, és elem tolt a újabb vodkát.

Gyűlölködve nézett rám. Ez érdekes volt, hogy gyűlöl engem, tulajdonképpen bánja, hogy vagyok. Nem ilyen szerzetet akart. Nem tudom, miféle utódot akart, de biztosan nem ilyet. Nem engem. Egy nem ilyen életet akart, és ebből a nem ilyen élethől következő valamit. Kibaszott magából valamit. Engem. Látom a szemén, azt gondolja, elfecsérelte a nevét. A nagyapámnak és a dédapámnak is volt prémes sapkája. Vannak fényképek róluk. Az akaratán kívül vagyok olyan, amilyen. Apám talán magát akarta újra és újra látni, nem ilyet, amilyen én vagyok. Néz rám, összeszűkül a szeme, és gyűlöl. Furcsa érzés. Fél. Attól is fél, hogy én vagyok, és hogy más vagyok. Nem olyan, mint ő. Hogy leszárom a sapkákat. És hogy van pulykám is. De mégis vagyok. Itt ülök előtte. És hogy

ezzel kellene valamit kezdeni. Nem tud ezzel mit kezdeni. Hallom a fákat, basznak kint a kakasok. Nekem vannak tyúkjaim is. Meg néhány kacsmám. A páva rezegetti a tollait a kert végében, néha dalol. Az ember, mifelénk legalábbis, belemártja az ujját a mézbe, és aztán rázza a farkát, hogy van isten. Rázza, hogy legyen. Lesz is, azt hiszem. Arra gondolok, hogyha a gyűlölet nem félelem, akkor micsoda.

Amikor a bátyám meghalt, az apám nem ment el a temetésére. Úgy értem, a fia temetésére. Apámnak volt egy másik fia, egy másik házasságból. Szóval nem vagyok egyedül a gyűlölet mosogatóvizében. Apám a bátyámat sem szerette, nem is beszélt vele, szerintem kitagadta, hogy pontosan miből is, nem tudom, ezzel nem foglalkoztam. Apám összeveszett a fiával, aki a bátyám volt, fölteszem, vele is a prémes sapka miatt. Apám egész életében kereste a prémes sapkát, a bátyámtól is sokat kérte, anyámtól is folyamatosan, és most tőlem követeli. Holnap meghal. Meghal. Nem mozdul többé az a szép keze.

Apám nem hisz nekem, ezen már túl is vagyunk. Issza a vodkát, én is iszom. Mindenki iszik valamit. A meszet hígítani is lehet. Mész, lekvár, vér, geci, egyre megy.

Apám nem hiszi, hogy nem tudom, hol van a prémes sapka. Egy sapkát, amely esőben, hóban, szélben véd, nem lehet csak úgy elkótyavetyélni.

A bátyám, amíg élt, sokszor fölhevített, hogy van az apám, jár-e még a prémes sapkájában. Szerintem jár, mondtam, abban megy a lottózóba, a piacra vagy az orvoshoz. De igazán nem tudtam, így van-e. A bátyám a konyhában halt meg néhány éve, és ez már nem a huszadik században történt. Kérdés, meddig ér egy század. Embólia volt, azt hiszem. A bátyám lefordult a székről.

Nekem is van fiam. Az apám azt állítja, és nekem is mondta már, hogy nem tőlem van. Azt mondja, nem én vagyok a fiam apja. Nem lehet mindenkiről tudomást venni, megszokni, értelmezni egy másik embert, értem én, amikor neki a prémes sapka kell. Gondolom, ezért gondolja, hogy a fiam nem a fiam. Apám azt gondolja, hogy vele egy családi folyamat megszakadt. Ezek a folyamatok, egy prémes sapka vagy bármi miatt fölülírjuk a vér surrogátát, a fákat kivágjuk. Ne táncoljanak. Apám fél. Elgondolkodom azon, hogy a félelem mit növel. Ilyen folyamatok között élünk, úgy értem, nem veszünk mindenkiről tudomást. Jönnek utánunk, nem akarjuk őket. Nem ilyeneket akarunk. Viszont a prémes sapka marad. És a félelem is marad.

Anyámat hívtam telefonon, nem is szoltam semmit a dologról, de ő máris mondta, nem tud semmiféle prémes sapkáról.

Na, na, na, gondoltam.

És a valamikori esküvő anyámmal? A nász? Az álmok? A nagyszabású tervek?

– Rohadj meg – mondja anyám. Sistereg közben a játékgép. Nyeli a pénzt, a múltat.

Gondolkodtam sokáig, éveket, például azon is, mi van, ha nem is prémes az a sapka. Mondjuk, bundás. Vagy sima posztó. Filc. Nem tudom, sapkából is annyiféle fajta van. Nekem is van pávám.

– Apád megint rajtam keresi a prémes sapkát? – kérdezi anyám kárörvendő hangon.

– Nem tudom – mondom –, a prémes sapkát mindig keresi, hol rajtad, hol rajtam, mindenkin.

– De nem találja – nevet anyám.

– Mit mondtott rólam az apád? – kérdezi az anyám, és már nem nevet.

– Mit mondtott rólam az anyád? – kérdezi az apám.

– Tudom, kinevetett engem az anyád – dörögte az apám, amikor elmentem hozzá a tanyára. Szállt a nyárfák pelyhe, mint a hó. És a kakasok dolgoztak egymáson.

– A kurva anyádat – mondja apám, és élém tolja az újabb vodkát.

Elmúltak hetvenévesek. Azt hiszem, ez komoly dolog, hetvenen túl így, ennyire ragaszkodni egymáshoz, meg ahhoz, ami volt, és ami lehetett volna.

Nem ütöttem meg.

– Apám – mondtam neki búcsúzóul.

Hazamentem. Megöntöztem a virágokat. A szárnyasokat bezártam, a pávába bele-rúgtam. Volt borom. Ittam. Néztem a kertet, a tanyámat, a fülemben még ott volt az egymást baszó kakasok meghitt zenéje. Arra gondoltam, ha már idáig eljutottam, talán jó lenne ölni. Később fölpróbáltam a prémes sapkát a tükör előtt. Azt hiszem, jól állt. Arra gondoltam, ez is hiába, az ölés. Mert akit megölsz, veled marad. Akkor meg minek. Ez egy ilyen üzlet. Ne ölj. Hagyd őket elmenni, és menjenek is. Menjenek el sapka nélkül, csupaszon.

Menjenek el.

Bán Zoltán András

MUSA PANASZA

(Egy darab az „Álmok a kanapén” című sorozatból)

Ma rendkívül zavaros az általam kieszelt külvilág, Nagyságos Asszonyom, az esőt gilisztás pászmákban veri ablakomra a szél; álmos délutánra számítottam a kanapén, de már bealkonyult, és nem kis riadalommal látom, hogy közben egy palack vörös is legurult; egyszóval zsúfolt és sokféle elbeszélői csapdával fenyeget mai álmom a pamlagon; agyam tömegsírjának baráti halottai a szokottnál is fékeveszettebben zakatolnak, meg akar születni mindegyik, nem újjá, Nagyságos Asszonyom, hanem megszületni, egyáltalán lenni, hiszen ezek a kiszemelt és válogatottan kieszelt életkontárok csak általam nyerhetik el életes alakjukat. De bevallom, csupán ötletszerűen, céljaimnak megfelelően érdekelnek valóságos életük tényei – én teremtek, én oldok és kötök délutáni pamlagomon, jól tudják ezt ők is, e magyar és nemzetközi eszelősök, ezért most kórusban zengenek, vad kakofóniában, megszületni akarván, és mintegy másodszor – immár sikeresen – leélni agyonkontárkodott életüket; és a zúgolódás oly mérvű, hogy kénytelen vagyok egy pohár vörösborral visszanyelni őket, de páran – a leghangosabban Péterfy Jenő, Lina Schmalhausen, valamint Beethoven unokaöccse és az öreg Jókai – még így is kifénylenek a karból, Nagyságos Asszonyom, kiénekelnek, követelik világra segítségüket, noha a szívük mélyén mindegyiknek tudnia kell, hogy második életük se lesz egyéb csúfos kudarcnál és bukásnál, hiszen sikeres életpálya nem kapott helyet baráti halottaim tömegében; nem kaphatott, mivel így döntöttem, oldottam és kötöttem az életsorsokat, a magam életkontárságának megformált lehetőségeit.

És ahogy mindezt kieszeltem, és a szoba légterébe hangosan belemondtam, elterpeszkedve a tagadhatatlanul kissé vörösborfoltozott kanapén, meghökkent gondolkodással érzem, Nagyságos Asszonyom, hogy ezenközben engem eszeltek ki, engem szemelt ki valaki, akit – hódolatul régi mesteremnek – az Elbeszélés Szelleme címmel tüntettek ki, és aki most egy kis zöld kígyócska alakját felöltve siklik kanapém lábaihoz; feltartott

fejjel, sziszegve kel át a szőnyegemen, akár valami sötét tükrű kis tavon. És immár nem én oldok és kötök, hanem engem oldanak és kötnek az elbeszélés törvényei szerint.

Mert a zöld kígyócska szájából, villás nyelve gyanánt, hosszú tekerics bomlott a padlóra, mégpedig egy kieszelt kézirat; és szólt a kígyó, ráadásul németül: „Edd meg, és aztán eszeld ki újra, mert most édes, de legyen szádban keserűvé!”

E parancs ellen senki nem lehet elég erős, így aztán nem volt mit tennem, követtem szavát, és ezennel kibocsátom alkonyati jelenéseimet, ha nem is a világ, de a Kegyed szeme elé, Nagyságos Asszonyom; fogadja éppoly megértéssel, mint korábbi délutáni álmaimat a kanapén.

Volt egyszer egy elbűvölő leányka, a neve Musa, akit Gottfried Keller szemelt ki a *Tanzlegendchen* című legendájában. Eszerint e süldő lány arról volt híres, hogy soha nem nyugvó lábbal táncolta volna át az egész életét. Hogy szolgálólányka volt avagy parasztlány a mezőről, kocsmai felszolgáló vagy sima cseléd, netán vidéki úri kisasszony vagy kisvárosi polgárka, azt nem eszelte ki a kézirat gazdája, és én sem költöttem meg, Nagyságos Asszonyom. Legyen elég most annyi, hogy e Musa lány minden lépése tánc volt és muzsika: táncolt a mezőn és a réteken, a szobákban és a folyosókon, éjjel és nappal, holdfénynél és verőfényben; szoknyája virágharangként boltozódott, hosszú hajfonatai kígyókként örvénylettek körülötte, és aki látta, könnyű szédülésbe, rövid, de heves tébolyba esett; és köréje gyűltek a férfiak, és nem akarták továbbengedni, de a nők is rabjai lettek egészen, és próbálták utánozni tánclépéseit.

És eljött a nap, Nagyságos Asszonyom, amikor Musa még akkor is táncolt, amikor az oltár elé lépett, pontosabban lejtett; jó szándékkal siklott oda, nem holmi hopszasszával, csak egy menüettes táncsal akart áldozni az oltár előtt a Szűznek, Máriának, vagyis az Istenanyának; ráadásul úgy eszeltem ki, hogy nem is tehetett másként, hiszen születésétől fogva szinte néma volt e lányka, csalútra csábító szépsége szellemi félalkonnyal párosult; rózsás ajkáról csak rekedten, göröcsös lökésekben ugatott ki a szó, és a Szűz iránt érzett rajongását így csak szánalmas dadogással foglalhatta volna imába. De cserébe zene zúgott állandóan a két füle közti térben, saját teste-lelkének zenéje, és e muzsikára eszelte ki és idomította hozzá táncai beszédét. A templom csendjében annyira elmerült a zenéjéhez illő lépések megválogatásában, hogy észre sem vette, és később is szinte álomnak vélte, amikor váratlanul partnerére akadt: egy széles redőjű, öborvörös királyi köntösbe öltözött, fején aranyos koronát hordó férfi illegette a lábát vele szemben; feketé csigákba font szakállát úgy vonta be az érett évek ezüstje, akár távoli csillagok visszfénye. Átkarolta a kislányt, és oly sikkesen vezetett, fűzőld szattyáncsizmás lábát olyan keccsel igazította a gyermeki Musa toppantásaihoz, akárha évezredek óta táncolnának együtt.

És valódi, nem képzelt zene szólt e tánchoz, mely felülmúlta Musa minden eddigi kieszelt hangoszlopát; a templom mennyezetéről hullott alá könnyű függönyként a muzsika, és ha akkor Musával együtt fölnézhetett volna, Nagyságos Asszonyom, azt látta volna, hogy a mellvédeken legalább tizenkét angyalka áll és ül, fesztelenül lógatva le lábát az oszlopok rései közt, és húzza és vonja, fújja és pufogatja hangszerét, miközben a korlátokat díszítő fa- és bronzangyalkák tartották a kottákat; csak a legkisebb, egy brióshasú, klarinétozó puttó lógott ki a sorból, ő keresztbe vetett jobb lábának rózsás ujjai közé markolta a lapokat. De ez volt a legszorgalmasabb is egyben, míg a többiek ide-oda dülöngéltek, toporogtak, nyújtózkodtak, enyelegtek egymással, suhogtatták-kiterjesztették szárnyaikat, hogy színeik felfénylettek az üvegablakokon beáradó napban.

Közben szakadatlanul járt a tánc, és amikor egy szívfájdító akkorddal véget ért, Musa csodálkozva látta, hogy az úr lélegzete még csak nem is lett szaporább, homloka meg sem izzadt, noha igencsak kimerítő gyakorlatokat végzett. És nagy lett most a csend, még a zenélő angyali lurkók fecserészése is elcsitult, és a roppant hallgatásban Musa egyszerre csak azt vette észre, hogy az elegáns úr lába és karja zene nélkül is tovább izeg-mozog, és bár szája csukva, táncos mozdulatai világos szavakat szólnak, olyannyira, hogy a lépésekből a lány tökéletesen leolvashatta, miféle beszédet intéz hozzá templomi gavallérja. „Én Dávid király vagyok, akit ha máshonnan nem, a Bibliából bizonyára jól ismersz, *mein Kind*. Az Ég Királyi Asszonya küldött, aki odafent kiszemelt, és régóta figyelő és csodálja áhítatos táncodat. Nos, Mária úgy döntött, hogy rám bízva az ajánlatát, mely így szól, nem máshogy: lenne-e kedved az örökké tartó boldogság honában egy szakadatlan örömtáncsal eltölteni a betölthetetlen időt, olyan táncsal, melyhez képest a mi mostani kettősünk legföljebb tán lomha csoszogásnak lenne nevezhető?”

Mire Musa szíve hevesen feldobogott, és már válasza akarta görcsölni rosszul engedelmeskedő ajkát, ám lelkében ujjongva észlelte, hogy ezúttal nem hoz szegényt fejére a torz beszéd, hiszen lába, akár a király tagjai, ékesen szól helyette, és mintegy álomi járással ezt topogja ki válaszul: „Hát persze, ennél mi sem lehetne számomra kívánatosabb!”

Mire Dávid kecsesen meghajolt, és ezt cifrázta ki a beszentelt padlóra: „*Eccelente!* Akkor ezentúl semmi mást nem kell tenned, mint földi árnyéleted alatt lemondani bármiféle táncról és minden más ugrabugráló gyönyörrel, hogy összes fennmaradó idődet a bűnbánatnak és a lelki gyakorlatoknak szenteld, de maradéktalanul ám, és bármiféle visszaesés vagy kibúvó nélkül!”

De a nem várt feltétel nyakassá tette a kis szüzet, és ezt tipegte ki válaszul, miközben megrökönyödve észlelte, hogy végtagjai hirtelen eddig nem ismert ékesszólással tudták megfogalmazni régebben dadogva a lelkében rekedt mondandóját: „Egyszóval teljesen le kellene mondani a táncról? Szúrós feltétel, mert nekem roppantmód kétséges, hogy szabad-e táncolni egyáltalán az égben. Hiszen mindennek megvan a maga ideje; és mivel számomra ez a földi padlat fölöttébb remeknek és célszerűnek tűnik a táncra, következésképpen az égnek bizonyára más, jobb tulajdonságokkal kell rendelkeznie, mert egyébként fölösleges dolog lenne a halál.”

Hogy fölösleges lenne a halál, azt nincs felhatalmazása, se tudása megvitatni, felelt a hirtelen fiatalodni kezdő öregúr, de annyi szent, hogy téved a kicsike, mert számtalan bibliai helyet tudna idézni, melyek szerint igenis kívánatos, sőt áldásos foglalatosság az égben a tánc, vesd össze például *Jeremiás* 31,4 és 13, vagy lásd Szent Pál *bon mot*-ját a zengő cimbalomról, de – ha szerénysége nem tiltaná – utalhatna maga költötte zsoltárokra is. „Ám erre most nincs időm”, szaporázták a lábak, „azaz rögtöni választ kérek: igen vagy nem, lesz lemondás avagy nem, mert sietős a dolog, hiszen az égben még jó néhány táncos göröl van előjegyezve füzetemben. *Take it or leave it!*” Szólt a király, aki most, legalábbis ezt eszeltem ki, Nagyságos Asszonyom, külső alakjában erősen átalakult, az elegáns öreg gavallér helyett most valami pimasz ficsúr, kissé striciképzű alak gigerliskedett Musa előtt – simléderes sapkája mélyen a homlokába húzva, szája sarkában cigarettnél fityeg, nagyságos szakálla most cipőpertlis bajusz, pillantása sunyis, köpenye helyett válltöméses jampeczakóban duzzadnak izmai.

Ott állt Musa tanácstalanul, ujjait duzzadt ajkára illesztve, és lába, akárha ólomcsizmába merült volna, egyetlen hangot sem tudott kitancolni válaszul. Nagyon is keménynek tűnt a feltétel, hogy lemondjon élete gyönyöréről egy szerfölött homályos és bizonytalan jutalom kedvéért. Továbbá az sem tetszett neki, hogy eszerint nem ő lenne

az egyetlen kiszemelt nőszemély. És hiába nézett fel kérdőn a zenészkedő angyalokra, azok csak bámulták orrukat túrva a kottáikat.

Ám a türelmetlen kerítő ekkor csettintett egyet, mire az égi hangászkar felocsúdott, és egy olyan szívmarcangoló melódiát zúdított alá a főhajóba, hogy Musa minden porcikája belesajdult, lába-karja megremegett, akárha áramütés érte volna, és táncolni vágyott rögtön a lány, de egyetlen porcikája sem mozdult, valami ismeretlen görcs bénította tagjait, és érezte, ehhez a dallamhoz idétlenül suta, szinte idomtalan sárkolonc lett a földi teste. De mivel sejtette, hogy csak egyetlen módon hallhatja viszont e zenét, végül is döntött: előrenyújtotta átizzadt tenyerét, és engedelmes nyusziként siklatta bele egy óriáskígyó szájaként ásító markába annak a férfinak, aki mintha most ismét új karakterként állt volna az oltár előtt: lötytyedt hasú impresszárió, szájában vastag szivar, óralánca arany, virslíujján düledt szemű pecsétgyűrű, fején aranszőkén villogó hajkorona, ám a gyakorlottabb szem előtt nem maradhatott titokban, hogy nem egyéb az, mint ügyesen tupírozott paróka.

A kezek egybekulcsolódtak.

Az üzlet megkötetett.

És ekkor ismét csettintett egyet az úr, aki immár lovagias külsőre váltott: oldalán hosszú, hegyes tőr, fején kakastollas kalpag, és miközben izzóvörös nyelvvel kéjesen nyalogatta duzzadt ajkát, mintha egy pata is kivillant volna koromfekete selyempalástja alól, de ez talán már túlzott kieszelés, Nagyságos Asszonyom.

Legyen elég most annyi, oldom és kötöm tovább az elbeszélés szálait, hogy a csettintő jelre a zenészek összekapták magukat és hangszereiket, tollászkodtak még kicsit, aztán fölborzolták szárnyaikat, és egy nyitva álló tetőablakon át kihussantak az égbe; utolsóan a kis pufók maradt, aki összetekert kottafüzetével röptében még akkorát csapott az egyik bronzangyalka hátsójára, hogy csak úgy csattant.

Musa ellenben áhítatosan vonszolt léptekkel ballagott hazafelé, miközben a két füle közti teret most annyira betöltötte az utoljára hallott égi zene, hogy semmi rés nem maradt a külvilág zajainak; otthon egy percig sem habozott, elővette legdurvább köntösét, és egyetlen tánc lépés nélkül magára öltötte. Utána aztán kiment a kertbe, két folyton arra lebzselő kamasz segítségével a kerítés mellett kalyibát épített magának, mohából vetett nyoszolyát, agyagkorsóját friss vízzel töltötte fel, és ettől kezdve, elválva esetleges családjától és az emberektől, a bűnbánatos szemlélődésnek szentelte minél rövidebbnek áhított hátralevő életét, önként alávetve magát a legcudarabb próbáknak, melyek kieszelésében olykor odáig ment, hogy a kicserepesedett ajkú két kamasz izzó tekintete előtt egy maga fonta csalánkorbáccsal paskolta véresre lemeztelenített hátát, mi több, hátsóját, bár, ha belegondol, Nagyságos Asszonyom, e túlzásra semmi szükség nem volt, hiszen odafentről csak annyit kértek tőle, hogy a táncról mondjon le, más különösebb igény nem támaszkodott. De talán éppen ezekkel az öngyötrésekkel akarta Musa elterelni a maga figyelmét, hiszen a legkeményebb próbatétel természetesen az volt – és jól tudta ezt a ravasz Ég és a Pokol! –, hogy végtagjait táncatlanul tartsa, pedig elég volt felcsicseregnie egy madárnak, vagy megszólalni a lombok közt matató szélnek, hogy azonnal mozgásba ránduljon a karja, lába, melytől mozgása vitustáncnak rémlett, melyet egyszerűen csak Szent János-táncnak, másképpen nyavalyatörésnek neveznek az egyszerű nép körében. És mikor látta Musa, hogy csalán ide, tüzes parázs oda, mindhiába rugódozik kényyszeres mozgásai ellen, a falu nagy bajszú kovácsával erős vasláncocskát veretett két bokája közé, hogy ekként akadályozza meg az ugrabugrát.

A faluban vagy városkában ettől kezdve szinte szentként tisztelték a bakfist; sokan gyűltek oda kertjébe, telepedtek le kalyibája mellé, hogy kandi szemekkel, a messzebb

letanyázók egyenesen távcsövekkel figyeljék minden mozdulatát, akár egy ketrecbe zárt éhezőművészt. De nem kapták rajta soha semmi illedelmetlenségen, Nagyságos Asszonyom; Musa csendben hevert növényágyán, ételt-italt alig vett magához, és egyre csak az angyalok által fejébe plántált, jól kieszelt muzsikát hallgatta. Híre messze terjedt, némelyek egyenesen csodatevőnek, jótevő tündérnek gondolták. Sokan, különösen kevély szülők, azért keresték föl, hogy lányuk rossz járását, netán ólábát orvosolja, és valóban: elég volt Musa meleg tenyerének egy sóhajnyi érintése, a férjet leső eladó lány máris peckesebben, sudárabban suhant tova, rokonai legnagyobb örömére.

Így teltek az évek, talán három is; Musa egyre vékonyodott, míg végül olyan áttetsző lett, mint egy tavaszi báránnyelű. Ámde ősz volt, mikorra világossá vált, hogy immár halálán van. Ekkor a tehetetlen, alig tapintható testről a két kamasz szorgos keze óvatosan lefejtette immár ronggyá foszlott öltözékét, mások hófehér menyegzői ruhát adtak rá, fejére réti koszorút kötöttek, és a falu lakói türelmetlenül várták hamarosan remélhető mennybemenetelét. Ezrek és ezrek gyűltek össze a kertben, messzi városokból is egyre csak érkeztek a kíváncsiakkal tömött kocsik, minden faágra és háztetőre rátelepültek a csodára ácsingózók; az utcákon tánczenekarok játszottak egymást váltva szakadatlanul, egy leleményes vállalkozó petárdákat, egy másik vattacukrot árult, a harmadik Musazászlót árult a girlandokkal felékesített bokor mögött. Alkonyattal hirtelen feltámadt a szél, rózsabimbók millióit sodorva a kertbe, minden megéledt, illatozott, még a levélrések is zizegni kezdtek, és a lombok zsongása hirtelen csodás zenévé változott, ám ezt aligha hallotta valaki is, kivéve a kedves lánykát, aki most felnyitotta halott szemét, föltekintett a vakító fényvel megnyíló égboltozatra, amelynek kapujában Dávid állt, kezében lantot tartott, melynek pengésére nehézkes nélküli körtáncot lejtettek a mennyország gyönyörökben dúskáló lakói. A következő pillanatban Musa bokájáról fényes csengéssel lepattant a lábbilincs, nyoszolyája halk hullámokat vetett, hogy kisvártatva a lánnyal együtt tálcaként libegjen föl az égi táncterembe, ahol aztán Musa habozása nélkül és hibátlan ritmusban lépett be a tovasikló táncosok kerengésébe – ez volt az utolsó kép, amelyet a mennyről megőrzött a földön lábujjhegyen, gólyanyakkal pipiskedő tömegek szeme.

Mert az ég egy pillanat alatt bezárult, sötétség pecsételte le a földet, a csalódás moraja zúgott végig a sorokon, az ünnepet váró embersereglet szomjas ajakkal, üvöltve, öklét dühödten az immár üres firmamentum felé rázva rohant az extra csapolással, ételektől roskadozó asztalokkal készülő kocsák felé, hogy aztán a hajnalban a jobb híján mégis eldurantott petárdák fénye egy mindenütt bagzó-üzekedő-okádó-öklendező embersárt világítson meg szemfájdító józansággal.

Az égben éppen ünnep volt, amikor Musa megérkezett, és nem várt meglepetésként, az est fényét emelendő az ókori Múzsák jöttek vendégségbe; éppen ekkor szálltak ki Héliosz vontatta aranyszekerükből. Az Istenanya ötlete volt ez az invit, aki legközelebbi barátnőjével, a czestochowai Fekete Madonnával és a máriapócsi Könnyező Szűzanyával egy leendő nemzetközi Mária-kongresszust készített elő, és ennek főpróbájaként, másrészt a nyitás jegyében, úgy érezte, nem ártana valami exkluzív eseménnyel emelni a megbeszélés fényét. Így esett a választása a pogány görög lányokra, akik kissé elfogódottan ültek most a mindenféle égi jóval megrakott asztalnál, és ambróziához szokott ajkukkal kissé idegenkedve ízlelgették a madártej vagy éppenséggel a fokhagymás svájci rösztit. A majordomus szerepét ügyesen vivő Dávid király Thalia és Terpszikhore közé ültette le a táncban elfáradt és egyébként is elfogódott Musát: elvégre mégiscsak ez volt az első napja, mintegy ismerkedési estje a mennyben! Látva a lány kissé együgyű

képét, végül a zene asszonya, Szent Cecília vette pártfogásába, előmutatva neki pár nemrég szerzett táncolni való zsoltárt.

Nyíltak és tárultak az ajtók, szólt a zene, egyre nőtt a tömeg.

Bor járt körbe szikrázó kelyhekben, Ábrahám pohárköszöntőt mondott, aztán Jób következett, a tósztok sorát Szent Ágoston Musa fejének kissé bonyolult köszöntője zárta; a hangulat egyre emelkedett, mindenki beszélt, és nemcsak közvetlen szomszédjához szólt, hanem átkiabált a messzebb megterített asztalokhoz is; zene zendült ismét, a párok gyorsan összeálltak, az angyalok valami rendkívül bonyolult kettős fűgákkal, mindenféle tükörfordításokkal és szűkámenetekkel és nápolyi tercekkel telzsűfolt kantátát muzsikáltak, a kórust Cecília vezette, a mosolyok körbejártak, és a jelenlevők nem szűntek meg élvezni és dicsérni önmagukat. Kieszelésem szerint a Boldogasszony olyanmennyire emelkedett hangulatba került, hogy búcsúzóul odasúgta a még józannak tűnő Uránia fülébe, hogy addig nem nyugszik, amíg el nem intézi, hogy kivételesen a Múzsák örökre felkerüljenek ide, és kiszabadulva a Pokolból, teljes jogú tagjai legyenek a mennybéli közösségnek.

De a kézirat úgy eszelte ki, hogy ez végül mégse történjék meg, Nagyságos Asszonyom. Mert amikor a Múzsák egy év múlva ismét ellátogattak az évi rendes ünnepségre, előtte összebeszéltek, és egy meglepetést készítettek elő, hálaadásként az égiek szívélyességének. Euterpé, a zene felelőse első hallásra megjegyezte és leírta a mennyben hallott kantátát, és a kilenc pompás Zeusz-lánynak betanította szépen derekasan. Így amikor mindenki már eleget ivott és evett, és a szokásos pohárköszöntők is elhangzottak, a Múzsák úgy érezték, eljött a megfelelő pillanat a meglepetésre, Euterpé csettintésére, a vendéglátók minden előzetes figyelmeztetése nélkül felhágtak az egyik zenekari pódiumra, és belevágtak énekükbe. De noha a kantátájuk hangról hangra, ritmusról ritmusra azonos volt az egy éve elhangzottakkal, talán előadásmódjuk szokatlan másságától, erős idegenszerűségétől a korábban oly szárnyalóan édes melódiák most kopáran, keserűen és szinte lázadóan, úgyszólván káromlásként hatottak. Az eredeti szándéka szerint a mennyeket magasztaló dal visszájára fordult, és most a földi lét pogány nagyszerűségét dicsőítette. Egy pillanatra rémületes csend támadt az ünnepi girlandokkal földísztett teremben, de aztán a teljes égi hallgatóság hangos zokogásban tört ki, olyanmennyire elfogta őket a honvágy és a bánat az elveszített és többé aligha visszanyerhető földi létezés iránt.

Végtelen sóhajtozás és nyögés, fuldokló sírás töltötte be a határtalan mennyeket, az álmukból felvert, megzavarodott próféták, szakállas ósatyák és slafrokba bújt ósanyák mindegyike idesereglett, ám a Múzsák, látván daluk meghökkenítő hatását, azt vélték, hogy ez a tetszés jele, így aztán egyre hangosabban és mélabúsabban zenéltek, jobban mondva harsogtak, hogy végül az egész gyülekezet magánkívül dülöngélt és siránkozott, sokakat szédülés fogott el, néhány bibliai alak rosszulleteiben támoynogni, öklendezni, majd hányni kezdett, sokan az asztalra borulva pityeregtek; és a kis Musa szívébe hirtelen belehasított a szorongás, hogy akkor ott, lent a templomban talán rossz üzenet kötött azzal a sokféle alakmásban mutatkozó úrral. Végül olyanmennyire általánossá lett a siránkozás és panaszkodás, hogy maga a legfelségesebb Szentháromság volt kénytelen elősietni hátsó termeiből, hogy egyetlen, de annál visszhangosabb mennydörgéssel véget vessen a szépen induló, de csúfos kudarcba fulladt mulatságnak.

És csend lett ekkor a mennyben, mintegy fél óráig.

Aztán felocsúdtak a menny lakói az asztaloknál, felállították az elgurult poharakat, rendbe szedték zilált ruházatukat, és a szégyentől elcsigázottan vánszorogtak be alvószobáikba. Egy csapásra visszatért a némaság és a fásult egyhangúság az égi csarnokok-

ba. És mi sem természetesebb, Nagyságos Asszonyom, hogy a legjobb szándékuk és jelentős művészi teljesítményük ellenére is csak zavart, valamint fájdalmat okozó szegény Múzsákat azonnal kiutasították, és soha többé nem adtak nekik belépési engedélyt; ott kuksolnak most is a Pokol mélységes fenekén, bár a többiekéhez képest igencsak lakályosra berendezett celláikban, abban a reményben, hogy az Utolsó Ítélet talán rendezzi majd fölöttébb kusza státuszukat.

És a Menny által kiszemelt kicsiny Musa, fején még odalent kötött virágkoszorúját viselve, azóta minden este ott üldögél a mennyország peremén, és bámul alá fürkészőn a földre, miközben könnyeivel sűrűn öntözi felhőpamlagáról lelógó, a táncban fáradhatatlan lábát. És sokan bámulnak fel ugyanekkor letről, de úgy eszeltem ki, Nagyságos Asszonyom, hogy bármennyire szeretnék is, ne láthassanak semmit.

És ezzel csókolom a kezét.

(A sorozat két további darabja megjelent a Holmi 2013. februári számában.)

Elfriede Jelinek

ROHONC*

(Az öldöklő angyal)

Halasi Zoltán fordítása

Kastély Ausztriában. Vadásztrófeák a falon. Női és férfi hírnökök mindenfelől, részben lepusztult estélyi ruhában, részben biciklis futárnak öltözve, egyre rövideülő időközönként be-beszaladnak a terembe, mígnem a terem zsúfolásig megtelik végül. Egyikük sem hagyja el a helyiséget. Mindenkinek mai ruhát visel. Kérem, hogy az öltözködésben semmi se utaljon a múltra, legfeljebb jelzésszerű idézetek legyenek, frizurában stb. Két hírnök motoz egy (Calvin Klein vagy Hugo Boss) alsónadrágos férfit, a sofőrye ott áll, és nézi. Időnként jön valaki, kissé zilált, de nagyon elegáns ruhában, kezében fegyverrel. Átfurakszik a hírnökök tömegén, félretaszítva őket, odamegy valamelyik ablakhoz, és időről időre kilő rajta.

Időnként (főleg amikor Németországról vagy németekről van szó) egyik-másik hírnök úgy tesz, mint aki öngyilkos akar lenni, de lehessen látni rajta rögtön, hogy nem gondolja komolyan. Mondjuk, nejlonzacskót húz a fejére, aztán próbálja összehúzni a végét a nyakán, vagy valami más, nevetséges módon tesz öngyilkossági kísérletet.

Csak a hírnökök beszélnek (a beszélő személy lehet akár egyetlen férfi vagy nő is, ez a rendezőre van bízva). A hírnökök mindannyiszor megpróbálják vagy visszatartani a fegyverest, vagy épp ellenkezőleg, az ablakhoz tuszkolni, hogy kilőhessen rajta. De persze az egészet, nálam már megszokott módon, teljesen másként is lehet csinálni.

* Taken from DIE KONTRAKTE DES KAUFMANNS. RECHNITZ (DER WÜRGEENGEL). ÜBER TIERE. Copyright © 2009 by Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg.

1. lecke

ELSŐ HÍRNÖK Azt akarja nekünk mondani, hogy ön látott egy olyan embert, akinek a villám volt a bábaasszonya, s az égi tűz szedte ki anyja méhéből – mint csirkéből a csontot? Ne fáradjon; úgysem hiszem el.

MÁSODIK HÍRNÖK Nem látta útközben egy kastély romjait füstölni? Pedig füstölési tilalom van, ami nekünk súlyos lelki teherként jelent. Nem látta? Akkor az még ezután jön.

HARMADIK HÍRNÖK Fel lesz gyújtva, mint minden Héphaisztosz és Prométheusz ideje óta, vagy, bánom is én, az oroszok óta. Ugyebár az oroszok voltak az utolsók, akik valami kis tüzet hoztak még ide, és alánk is pörköltek egy kicsit.

NEGYEDIK HÍRNÖK Szóval jobb, ha tőlem tudják meg: ha még nem voltak itt az oroszok, majd jönnek. Még hozzá hamarosan, erre mérget vehetnek, már csak azért is, mert tőlem tudják, aki ugyanolyan hírnök vagyok, mint önök. Az oroszokban most nagy a hódítói büszkeség, de ahová bevonulnak, ott mindjárt tönkre is tesznek mindent, amit meg nem, azt elzabrálják, aztán tönkreteszik azt is.

HARMADIK HÍRNÖK Nem tudjuk, honnan ered, de makacsul tartja magát a hír, hogy az oroszok a tűz istenei. Hurrázásukat állati üvöltésnek halljuk. Honnan szól? Mikor érnek ide? Várj, nemsokára! Ki fog játszani a sztálinorgona minden regiszterén? Egyenruhája bőrre bújva, vállig karórában, mások életét dúlva, saját vérében ázva, széttépett testtel, ronggyá lőtt lovon, cafat cipőben ki özönlik felénk? Ki vonul végig a felszaggatott rónán – az óvén? Ki megy keresztül az asszonyokon – a másokén? Hát persze hogy rajtuk. A saját asszonyaikat már megerőszakoltatták otthon a németekkel. Ezt az egyet leszámítva az oroszok mindent önerőből csináltak. Először végigmentek saját magukon, mert az orosz nem ismer mást, mint magamagát, aztán köszönetképpen végigmennek majd a mi asszonyainkon, így vonulnak tovább, minden nőt megerőszakolva, közben az órájukat lesve, jut-e idő még egy davaj csaszira? És jut! Meg még azt is figyelik, megnyit hátrál az Órjöngő Birodalom; elvászott-e már a lánctalpa futás közben?

ELSŐ HÍRNÖK A gazdag újnemetek, az újgazdagok – azokon legalább rendes cipő van. Jó cipő! Mikor láttak önök ilyet? Soha!

NEGYEDIK HÍRNÖK És olyat, hogy jönnek az oroszok? Hogy annyian vannak, mint? Hogy úgy, akár a mennydörgés? Mikor láttak ilyet? Ekkora emberfolyamot? Kitzbühel, Wengen, Mürren havas lejtőin jó tízévente, ha! Esetleg St. Moritzban, a tó jegén, lovaspólvébék idején, vagy amikor a bobosok csúsznak le, a jégcsatorna íveivel idomulva! A mi életünkben ilyet még egyszer nem fogunk látni! Hogy is maradhatna vesztég bárki, amikor jönnek az oroszok? Itt vagytok már mindannyian? Nem! De már elég sokan! Végül még az árainkat is tönkreteszik. Jönnek az oroszok, be Kitzbühelbe, Sankt Antonba, Sankt Moritzba, Sankt Lópikulába, csupa szentséges helyre!, mi meg megyünk. Húzzuk a csíkot. Pedig maradhatnánk is, olyan megnyerőek vagyunk! Mégis húzzuk, de nem a rövidebbet, csak a csíkot. Diszkrétan mosolygunk.

MÁSODIK HÍRNÖK Végül a sírunk jelzi csak, hogy voltunk... Ezt üzeni – ki is? Már nem tudom. De ez ellen nincs apelláta.

ELSŐ HÍRNÖK Nincs apelláta a legújabb történelem-beöntés ellen sem. A történettudomány professzora ismét hátulról adja be a maga mentségkotyvalékát – a menekülőket ugyebár csak hátulról látni. És hát szerint azoknak, akiknek a háza ég, és éppen az irhájukat mentik, nemigen van már idejük orgiákat és ivászatokat csapni. Ki ér rá ilyenkor, amikor itt az emberiség alkonya, holmi hajnali körbedugásra és más efféle barom-

ságra? Meg különben is, végül csak előkapja valaki azt a kibaszott piros lapot az összevérzett zakóból!

MÁSODIK HÍRNÖK Ahol minden kéjszívás és bűn otthonra lelt, azt a házat nem szívesen hagyjuk el, onnan nem rohanunk el csak azért, mert túl korán állít be az idegen.

ELSŐ HÍRNÖK Ha nem vagyunk készen, akkor csakis túl korán jöhet.

MÁSODIK HÍRNÖK Legjobb, ha a végsőig maradunk. Már nincs mit vesztetünk, viszont jó volna még az utolsó percből is kinyerni valamit, legyen bár egyszeri ez az élmény.

NEGYEDIK HÍRNÖK Nem az a valószínűbb, hogy egyszer már voltunk itt mindannyian, és most ezért kell itt maradnunk ilyen sokáig, hogy a végső percet is kiélvezzük – kinyalogassuk a vértől csöpögőkből?

MÁSODIK HÍRNÖK Bajtársi ünnep volt, egyértelműen fajtársi ünnep. Társ a társsal ünnepelt, egészen 23 óráig. Ekkor hangzott el a felhívás. Majd a helyszínt elhagyta 15 személy. Így szól a hírnök. Öltöessük a nyelvünket, minél mélyebbre! Nyalakodjunk csak! Hadd értsék félre, aztán köpjük ki megint! Váljék egészségünkre! Egy történész-professzor, aki mindennap kibontja vegetárius uzsonnáját, és valami ehetőt keres benne, ezt persze el se tudja képzelni. Neki folyton azon kell törnie a fejét, vajon hol lehet itt még hús, és hogyan nyerhető le a műanyag ételvédő doboz faláról vízkőoldó segítségével. Aztán oltott meszet rá megint; na, ez innen nem jön ki többet. Ezek innen már nem. 27-szer fordul a teherautó, mire el vannak szállítva mind. El kell tüntetni a húst! Arra már nincs idő, hogy a gyönyörtől nyüsziessenek, vagy az ablakon lődözzenek kifelé értelmetlenül. Csak arra van idő, hogy becsomagoljanak és lelépjenek. Így képzelettel el a dolgot légmentesen záró műanyag dobozában a történelem professzora.

HARMADIK HÍRNÖK Ha valóban jönnek az oroszok, márpedig jönnek, mint a zsír, akkor futás van, ez tiszta sor, ezt mindenki érti: ha van valami állandó a történelemben – az oroszok azok. Pokol ez minden remetegondolatnak, mert az oroszok mindig annyian vannak, ahányan csak az oroszok. És micsoda menekültáradat indul el ilyenkor, valószínűs dugó keletkezik, csak épp a cső másik végén, ahonnan minden jön – kivéve a gázt. A gáz csak később jön, ha már belenyomták a ma még nem is létező vezetékbe, aminek Nabucco vagy mi a neve. Utána jön a vezetékek csatája, mert főcsővezető ugyebár csak egyvalaki lehet. Nyomatékosan óvnék mindenkit az Irán nevű félvezetőtől. De most már vége a háborúnak, gyakorlatilag vége, és az állunkról lenyalta szépen a lecsorgó nyálat. Á, mindig ugyanazok nyerik meg, és ugyanazok veszítik el!

MÁSODIK HÍRNÖK Akkor most előáll az uraságok kocsija. Minimum hatajtós limuzin. A grófnőnek ugyebár el kell vinnie a szeretőjét meg még egy másik urat is, aki szintén a barátja, nagy borbarát. Plusz rajta a felelősség, amit visel, plusz a másikon is a felelősség, amit visel, és akkor még vinni kell a csomagjaikat is. Illetve dehogy viselik! Éppen meglógnak a felelősség elől. Mert ugye esik ránk felelősség, de mi, ha csak tehetjük, kibújunk alóla. Kissé nyomaszt, ha nem vállaljuk rögtön, de aztán csak lerázzuk magunkról. Örök tartozásban vagyunk a felelősséggel, és ebben is maradunk. Fizetni? Fogunk! Majd legközelebb.

NEGYEDIK HÍRNÖK Ha az oroszok nem viselkednek jól, elvisszük az összes embert, akit munkára foghatnának és fizetség gyanánt gödörbe lőhetnének.

HARMADIK HÍRNÖK Előtte még rendesen alágyújtunk. Jól befütünk az oroszoknak, mire ideérnek. Ezek a szegény hülyék meg szokásukhoz híven meg se mukkannak. Csak azon jár az eszük, hogyan mentsék az életüket.

ELSŐ HÍRNÖK A gazdagoknak nem kell az életük mentésével foglalkozniuk. Ők ab ovo meg vannak mentve minden létező veszélytől. Elég befáradniuk valamelyik mentsvár-

ba, saját bajmegelőző bankjukba egy kis sajátvér-terápiára. A véres pénzt jobb egyedül hagyni ezekben a válságos időszakokban, nehogy még ott találják mellette a gazdáját vérbe fagyva. A pénznek nincs szaga. A pénz nem jajgat. Biztonságban van, és békésen alukál, úgyhogy nem is kell érte mennie mindennap aggóató anyukájának.

2. lecke – Történelemóra

NEGYEDIK HÍRNÖK És a holtak lelke?

ELSŐ HÍRNÖK És az élők holt lelke?

MÁSODIK HÍRNÖK Nem azért vagyunk itt, hogy tréfákat hallgassunk arról, ami szent, azért vagyunk itt, hogy elhagyjuk a helyszínt.

HARMADIK HÍRNÖK Ezért nem stimmel ez a történelem. Hiszen egyelőre meg se történik. Legalábbis még nem ért a végéhez. Már ha egyáltalán elkezdődött. Jöjjön el holnap ismét! Akkor talán meghallja: This is the way the world ends This is the way the world ends This is the way the world ends Not with a bang but a whimper. Önöknek külön, minden percben újból elkezdődik a történelem. Minden percben újból. A történelem csak hangolja a hangszereit folyton, játszani azonban már csak ritkán van alkalmá. Ma viszont ilyen nap van. Mi vagyunk a hangszerei. Most igazat szólunk. Össze vagyunk hangolódva a történelemmel. Minden kijelentésünk jól cseng és egybehangzik.

NEGYEDIK HÍRNÖK Nem igaz. Soha nem szólunk igazat, nem is figyel ránk senki. Okosabban tesszük így utólag, ha csak nézzük a történelmet, ahogy megtörténik. Ha békén hagyjuk. Még okosabb, ha nem is nézzük, mert a végén még kővé mereszt a pillantása.

MÁSODIK HÍRNÖK Legjobb volna bevonzolni a történelmet egy jó meleg szobába, és ott általános örömujjongás közepette felolvasztani. Soha vissza nem téő alkalom ez a történelem számára. Mert lehet, hogy a történelem visszatér még, de ez az alkalom soha.

MIND Miután szétosztották a fegyvereket, 15 személy elhagyta a kastélyt.

3. lecke – Röpdolgozat

NEGYEDIK HÍRNÖK Hogy még ezeket a meztelen senkiket is itt kell majd befogadni a legvégén! Ezt nem gondoltam volna. Mind olyan, mint a lebomlott szem a kötésből. És még csak meg se fűrdhettek. Hagyjuk: a végén pulóver lesz belőle, ha megfordítom. Ki lettek vonva Magyarországról, aztán ki a forgalomból, végül ki a ruhájukból: erre erélyes felszólítást kaptak – kérem, tegyék le! Enyhe kényszernél többre nem volt szükség. Ezeknek már nem kellett több, ezek már védekezni se tudtak, ezekben már csak hálni járt a testük. Már mind ment volna odaátra. Már nem bírták tovább. Egyszerűen összecsucoklottak. Nem kellett volna besegíteni nekik, fölösleges fáradság volt lőfegyvert használni, vagyis lepuffantani ezeket a magatehetetlen legutolsókat. Szó nélkül összeomlik mind, akár a kártyavár. Súlyuk már nem nagyon van, nem nagyon lehetett azelőtt sem. Kinek hiányoznak? Vár rájuk az örökkévalóság, csak előbb szépen át kell még dolgozni őket. Úralkodhatnak? Az van itt, kérem, bőven. Raktáron is. Ebben most tényleg nincs semmi kóros. Legjobb, ha ezt ők maguk intézik, a mostani hatalmasok. Holnap ugyanis már nemigen lesznek azok: hatalmasok. Hozzá kell majd szokniuk, hogy az ember elmagányosodhat ezen a téren – ha már nem lesz kit meghívni, ha már nem folyik a bor, ha már nem sülnék el a forró csövek, bele a vakvilágba. Mi is szen-

vedtünk ám, és nem ám apródonként! Mi voltunk az Őrjöngő Birodalom hűséges apródjai! Mindent elvesztettünk, végül magát a Birodalmat is. Még egyszer nem fordul elő. Erre szavunkat adjuk. És: vissza is vonjuk. Mindent elvesztettünk, kivéve, amit nem. Szerencsére. A szerencse a derekak barátja. Ők tehetnek róla, azok a hülye halottak – miért nincs annyi hangjuk, hogy parancsoljanak, meg annyi erejük se, hogy engedelmeskedjenek? Á, akkor is megöltük volna őket, mindegy, mennyi élet volt még bennük; annak el kell tűnnie, végleg. Azt a végső szégyenpírt is az arcról, csókold le, csókold – köszi! Az uralom tanulmányozásra méltó tárgy. Az embereknek csak meg kell mondanunk, ki az úr a háznál, és máris készséggel megtesznek bármit. A fönt kinevezett főerdészek bármire rásütik a puskájukat, az ujjuk a kakason, de még meg se szólalt – háromszor?, egyszer se! –, már megtagadják az urat, de bármilyen más uraságot is, sőt azt is tagadják, hogy nekik valaha is lett volna gazdájuk, hogy egyáltalán bármilyen urat ismertek vagy akár csak messziről láttak volna, kérem, nagyon szívesen! Vessétek a földre reszkető testetek! Mert jönnek az oroszok, széttrontják, összedöntik a kastélyt, Sztálin fiai, azután fel is gyűjtják, vagy egyszerre mind a kettőt.

4. lecke – Szemvizsgálat (Rövidlátás)

ELSŐ HÍRNÖK Nincsenek itt azok a szemek, másutt járnak, de művészetre rá se néznek! Szemek itt nincsenek, mindent tagadunk! A szemünk nem bírta lépést tartani a sok szépséggel, és egyszerűen lemaradt, elmaradt valahol, utat tévesztett, túl sokat talált inni a látványból, és berúgott, már nem győzte a pillánc. Hát hogy tartott volna lépést velünk a szemünk? Szemek itt nincsenek. Mindent tagadunk. Már a kérdést is. Föl se tegye inkább, mert mindent tagadunk. Valahol el lettek temetve az üresek, hát persze, de erre tulajdonképpen nem is lett volna szükség. Ami üres, az üres. Minek azt eltemetni?

MÁSODIK HÍRNÖK A történelem nem válik éppen dicsőségünkre. Jobb lenne magyaroknak vagy hollandnak lenni – így hát azok is vagyunk. Hogy ilyen késő legyen, ezt sose hittük volna. Sose hittük volna, hogy ezt megérjük: hogy ilyen késő legyen. Most Dél-Afrikában vagyunk. Most Argentínában vagyunk. Teljesen mindegy, hol. Mert ha jönnek a németek, akkor bárhol ellennénk, csak ott nem, ahol a németek. Sehoh, ahol csak egy német is előfordul, aki mi vagyunk, vagy legalábbis voltunk, ha most nem is, ha már nem is. Németországban? Ott még véletlenül se, na, ott aztán végképp nem.

5. lecke – Ébresztő/Hírnökkeligazítás

KIVÉTELES HÍRNÖK Állj, állj! Most, hogy megvan bennünk a kellő távolságtartás e szélsőséges korszakkal szemben, nem volna szabad ezt eljátszani a gondolkodás kaszinójában. Önök végre megtanulták, hogyan kell önállóan gondolkodni és cselekedni. Nem volna hát helyes mindent egy lapra feltenni: az egész távolságtartást meg a múlt-ról szerzett ismereteinket. Inkább örüljenek, hogy végre tudjuk, mi volt. Á, miket beszélek! Bennem tulajdonképpen nyoma sincs a szükséges elfogulatlanságnak, mert folyton azon erőlködöm, hogy mindent fejben tartsak abból, amiről tudósítást kell adnom. Persze folyton kiesik a fejemből valami. Egyébként meg: ha nincs senki, aki uralkodik, csak mindenki önmagán, abból előbb-utóbb káosz keletkezik, és ez nem a hírnök hibája. Most nem arra gondolok, hogy mi az ideológiai főcsapás, az is nagy csapás, hanem általában az emberekre és a viselkedésükre. Amit a legtöbb ember tesz,

az ugye általában ellentmondásos, az ehhez való viszonyuk pedig változik idővel. Változzék csak, tőlem! Csak hát bennem is kialakul valamiféle viszonyulás ehhez, kissé megkéské ugyan, de hát istenem! Be lehet számolni valamiről, ami még meg sem történt? Szóval szépen bekalibráltam az önök számára ezt a viszonyulást, fogadják el olyan-
nak, amilyen, akár a jellememmel együtt, mert a jellemem tartósabb a véleményemnél, de utóbbinak amúgy sem szabad belekeverednie a híradásomba. Önök németgyűlöletet tulajdonítanak nekem? Komolyan? Németgyűlöletet! Most már bevallhatom, mindegy, hogy eddig mit mondtam: Én büszke vagyok rá, hogy német vagyok! Fontos volna, hogy mi németek, ha már együtt vagyunk a közös tusalóban, úgy értem, a mi tényleges zuhanyaink alatt, ismét kialakítsunk magunkban egy erős nemzeti érzést, legyen bátorságunk hozzá, itt és most, mert különben még inunkba talál szállni a bátorság, hiszen az áldozatok, a halottak meg a hátramaradottak mindenféle gonosz trükköt bevetnek azért, hogy elérjék, amit akarnak; igen, az áldozatok, azok bárki másnál jobban. Az áldozatok folyton akarnak valamit, akkor is, amikor már nem is azok, és már nem is hozzák őket. Ugyanakkor jól tudjuk, hogy szélsőséges helyzetekben óriási szerepet játszhat az egyes ember, mindenki számít, fontos az is, hogy milyen szeretet, akarom mondani, milyen szerepet játszik, ilyenkor ugyebár sok a változat, vagyis az áldozat, és mindenki eljátszsa a maga óriási szerepét, mígnem egyszer csak túl nagyra érzi már, és akkor leteszi szépen. Elege lesz a mások fölötti hatalmából. A lebomlott pulóverszemek halmából. És attól fogva ismét ugyanazt csinálja, amit a többi ember. Most is éppen ezt teszi, mielőtt elkezdődne a jövő. A németek nem félnek maguktól, ebben áll a nagyságuk. Közelednek a többi néphez, de már nem kínozzák őket. Tanultak a történelemből, igyekeztek tanulni, mert boldognak akarták érezni magukat – ki nem? Mindaz, ami a kínzásról elhangzott, igaz, csak ma már nem aktuális. Ha akkor tudtuk volna, amit ma tudunk! Nem hittük volna el! Kínos lecke volt megtanulnunk. Nem hittük volna, hogy az új nemzedékek ilyen kérdéseket tesznek fel majd nekünk. De most már tudjuk, hogyan forduljunk szembe az utókor erkölcsi fölünyeskedésével. Most fordulatot veszünk, már meg is tettük a fordulatot, önök felé fordulunk, önökhöz beszélünk, de minden ráfordítás nélkül, ezt azért nem kívánhatják tőlünk. Persze hogy fordulatot veszünk, de nem fordulunk önökhöz. Legyen ráfordítás, ezt kívánják önök, fordítsunk meg legalább egy pillanatot! Nem fog menni. Utólag mit lehet megfordítani még? Szóval legyen ráfordítás, kárpótlás, ezt követelik önök, meg hogy mondjuk ezt: ez és ez történt, de ha mindez ma történelem, akkor persze azt mondanánk, hogy mi aztán biztosan elbújtanánk az üldözött népet meg a többi sópredéket. És meg is tesszük. Meg is tennénk. Most már tisztában vagyunk vele, hogyan kellett volna viselkednie annak idején a szüleinknek és a nagyszüleinknek, ma már képesek vagyunk az önálló ítéletalkotásra, és végre-valahára nem kell papagáj módjára ismételnünk, amit mások darálnak és a szánkba rágnak. Nem kell többé elbújnunk. Én készséggel megkímélem önöket a független gondolkodással járó erőfeszítéstől. Nna. Hol tartottunk? A bíró szerepe nem áll jól nekünk és önöknek sem.

6. lecke – Papírgyűjtés

HARMADIK HÍRNÖK Nekünk ez mindig is... pillanat, csak leteszem itt ezt a nehéz történelmi pakkot valahol, ahol nincs útban, nincs véletlenül egy kamrájuk? Kicsi is jó. Kösz. Pillanat! Ne tolakodjanak, ne ráncigáljanak, előbb hadd tegyem le a csomagot. Látom, mennyire érdeklő önöket ez a rettenetes korszak, teljesen a bűvöletébe estek, mással se foglalkoznak már, mint ezzel az iszonyatos rémséggel, amit ez az ország el-

követett, és miközben önök csak erre figyelnek meredten, Németország lassan ismét a világ köldökévé lép elő. Ez még nem esett le önöknek? Nekem mint hírhózonak mindegy, én ettől csak fontosabb ember leszek, de az nem jó, ha Németország ismét a világ köldökévé lép elő, legyen inkább a világ feneké, akkor legalább ráülhetnek, elnézést. Jó, legyen csak a köldöke, legalább nem az öldöke. Nem, mégse jó. A feneké jobb lenne, praktikusabb is. Mikor fújhatjuk ki már magunkat végre egyszer, mi, hírnökök? Szóval megértem én Németországot, nagyon is. De a köldök nem olyan jó. Jó, tőlem! Köldöke persze van mindenkinek, van, aki egyenesen a világ köldökének vagy közepének gondolja magát, azt hiszi, minden ekörül forog vagy hering, tiszta hülyeség, de tőlem! De hogy elkerülhessék ezt a megkövült múltra tapadást, okosabban teszik, ha a jövőben, ha megéri, pár évtizedre elmennek messze, esetleg Dél-Afrikába, Argentínába, igen, a legjobb Argentínába, oda a legsimább az út, mindegy, mit tartanak éppen Németországról, vagy hol tart éppen Németország, aztán folytathatják a beszámolójukat. Igen, tudom, jobb volna, ha a saját házam előtt söpörnék, de ott annyi a szemét a földön, reklám szórólapok főleg, a postásfutár bedobálja, pedig szigorúan megtiltottam. Ahogy a kukába hajítom ezeket, odafönről szózatot hallok, egy hivatalos engedéllyel valószínűleg nem rendelkező hírnök hangját: Nehogy már a törvényhozó szerepében akarjon itt tetszelegni!, mondja. Igaza van. Önök se akarjanak.

KIVÉTELES HÍRNÖK Németországban csak úgy hemzsegnek az erkölcsi apostolok és az erény éber őrei, valóságos erkölcsi hangyaboly az ország. Mindenütt szórólapokat fedezünk fel és hajtunk el, én is kihajítottam már többtonnányit belőlük, már rájuk se nézek, előre tudom, hogy reklámananyag. Nem lehet elég gyorsan kidobni, mint ahogy az emberanyagot se lehet olyan gyorsan kidobni, amilyen gyorsan gyártható és terjeszthető. Még ha önök vagy önök közül sokan ezt nem nagyon akarják is elismerni: a kifáradás jelei máris tapasztalhatók. A harmincadik kidobott prospektus után – mert a jövő másként alakult, mint ahogy a prospektusban áll – szünetet tartok. Ha pár évtized múlva megkérdezik önöktől, mi volt az, ami a legjobban gyötörte az iskolában az érettségizőt, azt fogja felelni: ez a korszak, amit egyáltalán nem az életemből, csak hírnökök jelentéseiből ismerek. A hírnök pedig kénytelen elismerni: abból az időből, amit jelentései terjesztésével eltöltött, ez a pár év aránytalanul nagy helyet foglal el. Ha erről a helyről – vagy háromszáz tonnányi el nem takarított használt tapíron, nem, papíron állva – mint valami magaslatról körülnézünk, akkor százszázalékos biztonsággal tudjuk, hogyan kellett volna viselkedniük másoknak és nekünk magunknak is – csupa kivételként. Csináld magad! Igen, de ez még nem ellenállás. Ezt vegyük ki az ellenállásból. Az viszont igaz, hogy ha önök tényleg csináltak volna valamit, az kivételes lett volna. Jó, elismerem, rengeteg erkölcsi érték esik a sűrű zónába. Ezek a szórólapokon viszont minden olyan szép színes: egyáltalán nem látszik már, hogy ki volt a hóhér és ki az áldozat, de minek is látszon, mikor a besorolás bármikor változhat: fel is cserélődhetnek akár. A golyóstoll szerepét is átveheti a filc, nem? Az én értékelésem se szentírás, sőt, nem oszt, nem szoroz. Hiszen ma már tudjuk, ki volt a hóhér és ki az áldozat. Ezek a szorzó-, bocsánat, szórólapokon azonban mindenféle árnyalat megjelenik, a teljes skála, de már sajnos nem sokáig. Ezek se sokáig hallatják már a hangjukat. Nekik is tudomásul kell venniük: ott, ahol az egészséges ember lakik, az árnyalatok napjai meg vannak számlálva. Tűnjenek el az árnyalakok, tűnjenek el a domináns színek, ma már nincs szegény és gazdag, és hogy még mi nincs, azt már elfelejtettem, de ami marad, most az is eltűnik végül. Nna.

NEGYEDIK HÍRNÖK A német azonban mindent az eszébe vés, megjegyyez mindent, például minden olyan helyet, ahol remekül nyaral, olyan remekül, hogy legszívesebben örökre ott maradna.

ELSŐ HÍRNÖK Mindent az eszébe vés, de semmit sem örökre, csak azt, hogy legszívesebben örökké ott nyaralna.

MÁSODIK HÍRNÖK Azt viszont siet megjegyyezni, hogy mi nincs rendben azon a helyen, vagy mit osztanak el igazságtalanul. Ő jobban el tudná osztani. Ő mindent újraosztana mindig. Az osztrák viszont mindig mindent elfelejt.

HARMADIK HÍRNÖK Kivéve, hogy elvileg nem ért egyet azzal, hogy bármit is el szabad felejteni. Ez a munkamegosztás.

KIVÉTELES HÍRNÖK Boldog, aki felejt, de csak akkor, ha tudja, hogy valamit átadott a felejtésnek. De ha nem tudja és úgy felejt, abból se lesz semmi zűr.

ELSŐ HÍRNÖK Most Kínán a sor, Kína lép az élre, a Közép Birodalma, leváltja a Középszer Birodalmát, a miénket, és Kína nem beszél, Kína cselekszik. Kína ma már kereskedelmi nagyhatalom. Nyilván érdeklí önöket, miről szól ez az Európa által nyújtott garancia: nos, az EU azt garantálta, hogy az európai fürdők mentesek lesznek mindenféle idegen kórokozótól. Természetesen addig, amíg nem fogadnak idegeneket. Igaz, hogy a meleg vízben mennyei en érzi magát a csírázó coli, a hüvelyben és a húgyutakban pedig úgy tenyészik, mintha maga volna a regina coeli, a béltraktusról már nem is szólva, de hát szarban vagyunk mindannyian, miért ne csírázhatnánk ki akkor, mikor éppen az uralkodó fajtát próbáljuk tenyészteni, és uralkodó fajta elvileg bárki lehet, és kitenyésztheti a maga rabszolgáit is, akik elvileg ugyancsak bárkik lehetnek: rabszolgák – amíg el nem tűntek. De hát ezzel csak saját magunknak ártunk! Marhaság!

NEGYEDIK HÍRNÖK Ebben nem tudunk megegyezni, csak abban, hogy ki az úr és ki a rabszolga. Ezek ellen a csírák ellen azonban nem lehet elég korán felvenni a harcot, és nem lehet elég korán elűzni őket.

HARMADIK HÍRNÖK Akkor minek vettük és minek hoztuk ide őket?

MÁSODIK HÍRNÖK Mi? Ide? Őket? Soha! Most már önök is tudják. A garancialevél elveszett, semmiféle bizonyíték nincs rá, hogy egyáltalán idehozták a rabszolgákat, vagy hogy mi megvettük őket. Ezek eltűntették a nyomokat, ez teljesen logikus. Az áldozatokat beledobták azokba a zezzugos árkokba, vagy beleestek: volt, aki még élve. Az öldöklés nem kis munka, önök el se tudják képzelni, mekkora, fogni és bedobálni az áldozatokat, holtan vagy élve, egymás hegyére-hátára, tömegével, egy csomó embert. Mert a kérdés ez volt: hogyan tudunk összezsúfolni, vagyis elszállásolni minél több embert minél kisebb helyen? Ez nem csak az idegenforgalom számára kulcskérdés!

KIVÉTELES HÍRNÖK Tény, hogy ezeket a zezzugos árkokat nehéz építőgépekkel könnyűszerrel ki lehet üríteni bármikor, de a legjobb éjszaka. Attól fogva nincs sírgödör többé, a sírokat átalakítottuk kavicsbányává. Minden egészséges építőipar ismeri a kavicsbányát, minden valamirevaló építési vállalkozó ismer vagy tulajdonol ilyet, különben honnan teremtené elő a jövőben ezt a fontos építési anyagot – a kavicsot meg a zúzalékkövet. Minden egészséges gazdaságnak elemi érdeke, hogy minél több kavicsot és zúzalékkövet termeljenek és adjanak el. Hogy forogjon az áru. Lehet, hogy még mindig ott vannak. Én nem tudom. Nincs rá semmi garancia. Abban a vonatkozásban biztosra akartunk menni, hogy onnan nem jönnek ki élve többé, de egyébre nem terjed ki a garancia. Nem vállalhatunk rá garanciát, ha a termék nem tőlünk származik, nem német, nem német-ausztriai, hanem máshonnan jön, Magyarországról vagy valamelyik másik csonka országból. Mondják meg nekem: melyik német akarna magától magyar lenni? Jobb, ha idehozzuk a magyarokat, akkor legalább nem kell odautaznunk. Német

– külföldön: ez a legjobb változat. Így legalább elhatárolódik saját magától, és térben is elkülönül: mert ki akarna német lenni? Ki akarna saját maga lenni? A szép lencsét a szilkébe, hibásat a begyecskébe! – De hát én csak egy hírnök vagyok. Néha megfeledekzem erről. Mindjárt háynom kell. Aztán odahull az Árnyék, és már tudom, hol vagyok, látom a földön, abból, amit kiadtam magamból.

7. lecke – A vadászatvezető a vadászatot magyarázza

MÁSODIK HÍRNÖK Akkor elmondanám, hogy a puskákat felvitték a szobába; ahonnan önök máris elvihetik őket. A puskák ki lesznek adva, a lövések le lesznek adva, a csövek fel lesznek izzva, pirosra. Van még egy fontos értesülésem: a fegyvereket készséggel átvették, az arcokról nem sápadt le a pír, merthogy meg se jelent rajta, a grófnőt leszámítva, igen, a grófnőt. Akkor tehát kiadjuk a puskát és a pisztolyt, nem, a pisztoly az oldalkon posztol, csak a hosszú csövű puskát osztjuk szét. A szegénypír a grófnő arcán, az se volt valódi, csak amennyire a száján a rúzs. Az arca mégis lángolt, nyilván a belső tűztől – mi mástól? Igen, azt hiszem, ő volt az, a grófnő, legalábbis így szólították. Ott állt csupa öles termetű fekete fegyveres között. Valahogy mégis kilógott a sorból. Nem vicc.

KIVÉTELES HÍRNÖK És önök? Szintén fel vannak fegyverkezve? Helyes!

MÁSODIK HÍRNÖK Itt mindenki német, mindenki, elegáns fekete egyenruhában, csizmában. Csak amikor a grófnő is elvett egy puskát, akkor jöttem rá, hogy ez ő. Mert őt megillette. És amint kezével illette, megilletődni látszott ő is. Hát hogyan akart volna lőni! Lőni ugye rangsorban szokás, a rangidős ló elsőként a legnagyobb vadra, ez rendszerint nem ember, hanem szarvas, minimum tizenkét ágú, az ember amúgy is kétágú, na és ha az első nagyvad leterítve, a soron következőket már leteríthetik a többiek. Jut bőven mindenkinek. Csak sokkal később, amikor újra vizontláttam, fogant meg bennem a gondolat, hogy a grófnő annak idején szegénylős, tartózkodó teremtés lehetett. Ez lett volna a gonosz banalitása? Amiről annyit hallottam, igen, csak sokkal később, különben rögtön rájöttem volna, hogy ő az, a banalitásáról – vagy mégsem? Ööö, én tulajdonképpen egyáltalán nem tapasztaltam ezt többé, hogy a gonosz banális lenne.

8. lecke – Megfújni a kürtöt!

NEGYEDIK HÍRNÖK Mi szerencsére nem vagyunk alázasak, így szól a hírnökre rábízott üzenet, én kimondom kereken, megmondom úgy, ahogy nekem mondták, szó szerint: Mi gyűlöljük azt, aki soha nem akar védekezni – és most éppen ilyen fickókat terelnek a puskacsövünk elé. Mi, hírnökök pedig elújságoljuk ezt. Mi kifejezetten szeretjük, ha nekünk, bátraknak ilyen kiszolgáltatottakat szolgálnak fel, sőt ilyenkor mi magunk szolgáljuk ki magunkat, ha lehet. Az áru le lett szállítva, és most fel van találva. Aztán le lesz szedve ismét a teríték. Minket meg elönt a hideg veríték: hogy ebből egy falatot is a szánkba vegyünk. Hát még csak nem is védekeztek, amikor kihoztuk őket onnan! Ezek a meztelenek a mérges nyálat is lenyelték, meg a gonosz pillantásokat is! Erre tényleg csak a megsemmisített rabszolga képes, a munka általi. Az én ízlésem másmilyen áldozatokra vágyik, de olyat nem kap, csak ilyen félhullákat, ilyen oszlásnak indulókat. Éppen olyat, amilyen nekünk kell! Enni akkor se ennénk a húsból. Hozzájuk se ér-nénk! Ütlegelni őket, tőlem!, agyonlőni, bánom is én!, leöldösní, mért is ne?, de hozzájuk nyúlni, azt nem! Megteszi ezt a tömeg, ezzel ellensúlyozva az emberi kvalitás hi-

ányát. Mi pedig maroklófegyvereinkkel eget-földet bevilágító tüzet nyitunk, csodamód beléjük tüzelünk mennykősugarunkkal.

HARMADIK HÍRNÖK Gyorsan kellett lebonyolítani ezt az egészet. Gyorsan, gyorsan! Két-három embert megölni nem művészet, de közel 200-at! Pillanat, most szólnak, hogy 180-at a közel 200 fegyvertelenből, pontosabban, tökéletesen fegyvertelenből, hogy a dolog tökélyét kidomborítsuk, mert egy se marad meg közülük, egy se, úgy dőlnek el sorban, akár a kugli, ezek az üresek. Külsőre tulajdonképpen olyanok, mint a többi, csak belül nincs tartalom semmi, mert soha nem kaptak enni, száraz hangjuk, mikor összesugdosnak, halk, és nincs értelme semmi sem, mint a szél száraz gyepen vagy patkányláb tört üvegen, száraz pincében odalenn.

ELSŐ HÍRNÖK Ezekkel már nem tudunk mit kezdeni. Ezért is zártuk be őket a pincébe. Csinos pince volt ám! Ki volt szépen meszelve, tulajdonképpen istállóként szolgált, teljes joggal: lovak tartózkodtak és pihentek benne. Gyönyörűen ki volt meszelve, nem volt mocskos, tiszta hely volt, ahol tartottuk őket. Azelőtt hatalmas pajta volt az épület, ki volt meszelve patyolatfehérre, ott szállásoltuk el az üresek; üresek voltak belül, de valahogy mégis teljes emberek, teljesen olyanok, mint mi, tulajdonképpen tökéletesen olyanok, mint mi – tökéletes, ez csak egy szó, mint ahogy a szeretet is csak az, de ez a szó most tökéletesen találó, találóbb, mint máskor, bármilyen sok mindenhez járul is egyébként. Kösz, ennyi tökéletesség már elég is nekem, ennyi tökéletesség kell is, ennyi idő is kell – ennyi? Ennyi most már nem is kell!

MÁSODIK HÍRNÖK Mindenkit agyonlőni akkor se kifizetődő. Csak éppen muszáj, ha már egyszer itt vannak. Így aztán lövünk, és találunk is, ez nem művészet sajnos, hiszen ezeket az embereket csak és kizárólag e célból hozták ide. Jött a felhívás, aztán fél kettő, két óra tájban: az üvöltözés. Az ember csukhatott be ajtót-ablakot, foghatta be a fülét: üvöltözés, üvöltözés, rettenetes kiáltások, hát miért nincsenek tekintettel az emberre, ilyenkor mi már aludni szoktunk, ilyenkor mindenki aludni szeretne már, kivéve azt, aki nem szeretne vagy akinek nem szabad, jött a felhívás, kiosztották a fegyvereket, a politikai aprópénzt csak évtizedek múlva szedhetik majd össze, és sajna kamat nélkül, mert nem lett befektetve, mi meg, tessék, tehetjük el őket láb alól, mert itt vannak, és el kell tűnniük, ilyen egyszerű, sok minden nincs már meg, de íme, itt állnak ők, megrendelve és kihozva.

KIVÉTELES HÍRNÖK Agyonlövésre lettek átadva nekünk, ezért lettek ránk bízva, és mi lőjük is őket sorban, ez a mi kiváltságunk. Pillanat! Látom őket, látom az üresek, a belül üres embereket! El velük! El, el, el! Pedig cseppet sem szórakoztató. Legfeljebb akkor, ha az ember előtte rendesen felönt a garatra, ennyi idő kell hozzá, és van is mindig, idő van. És akkor persze minden szórakoztató, még a dugás is: mint tág hézagokon nagy sudarak, nem, mint tört oszlopokon napsugarak, vagy mint a fák, ha hajladoznak, s a hangok ha a szélben tarolnak, nem, a szélben dalolnak, ünnepibbek és távolibbak, mint egy halványuló csillag. Csak tudnám, mit jelent ez.

9. lecke – Kívánsághangverseny

HARMADIK HÍRNÖK Önök az imént a gonosz banalitásáról szóló állandó műsorunkat hallották. De hát ezt már jól ismerik önök, ez ment tegnap is és tegnapelőtt is. És most megint zene. Nincs újabb? Ez minimum tegnapelőtti. Megvan a legújabb? Akkor tegye fel! Van még egy tavalyi zenénk is, az ennél újabb, de van már holnapi és holnaputáni

is, azt már a mai nap folyamán le fogjuk tölteni. Pontosan olyan az is, mint ami már lement. Minden zene megvan, és abban a pillanatban, hogy fölteszik, már le is megy. A zene olyan, mint az idő, csak ezt – halljuk. A tettet, az elkövetettet az embernek előbb el kell követnie, de van olyan tett, elkövetett, amit még egyszer nem kellene elkövetnünk, és már nem is tudnánk elkövetni. Amit ezek itt elkövettek, az jobb lenne, ha eltűnne, azt jobb lenne átugrani, de elkövetni semmiképp sem volna szabad még egyszer, el kéne takarítani az útból, amit elkövettek, nehogy még egyszer bárki is elkövesse. Kérem, ilyet ne, soha többé! De önök holnap is hallani és látni fognak bennünket, amikor is újból jelentkezünk rém banális műsorunkkal, ami egyáltalán nem a gonoszt fogja nagyító alá venni, mégis hihetetlenül banális lesz. Ki érti ezt? Akkor se mulasszák el! A dolog most kezd csak érdekessé válni. Nem, tévedtem. Semmi új. Mars, tűnés!

10. lecke – Áldozati ünnep

ELSŐ HÍRNÖK Ez az az ünnep, amelyen megölték az igazi bárányt, akinek a vére sebezhetetlenné tette a hívók ajtaját. Hát, ebben a mondatban már semmi se stimmel. Ha nem mondom végig, akkor se. Mert ugyan ki mázolta össze itt vörössel az ablakokat meg még az ajtót is? A követnek előbb meg kell bizonyosodnia róla, hol fog utóbb belenyúlni. Mindig összemocskolom magam, valahányszor bekopogtatok valahová: kikap! Mít gondolnak, hány ajtón és ablakon kell naponta kopogtatnom? Hogy fogok kinézni a végén, ha mindenki odakeni a maga mocskát? Egyáltalán milyen öldöklés háritandó el itt? Semmilyen. Épp ellenkezőleg: az öldöklés inkább előidézendő és végrehajtandó; mert nem az ember hoz áldozatot istennek, nem, isten se hoz áldozatot istennek, nem, nem, és isten se áldozza fel magát az ő atyjának. Sok áldozatot láttam már. Ezt még nem, de annyi hírnök jelentette már, hogy el kell hinnem. De akkor se stimmel. Isten nem áldozza fel magát. Isten elajándékozza magát.

NEGYEDIK HÍRNÖK De hiszen a grófnő is feláldozza magát, csak nem tudom, kiért. Talán a lovaiért, ezt csak úgy mondták nekem.

MÁSODIK HÍRNÖK Elintézték majdnem 200-at – akkor az 180? Megvolt. Csak egyszer, de meg. Most még el is kell temetnünk mindenkit, el, Ebben az üres völgyben, ebben az emésztőgdörben, meztelenül. Ez a végső találkozóhely, itt keresgélünk úgy 60? 70? 80? vagy 180 évvel később, én nagyjából 60-ra saccolom az eltelt évek számát, de lehet több is. Keressük, hol lehet ez a végső találkozóhely, egymás felé tapogatózunk, és kerüljük a szót – közben beszéd beszédet követ.

ELSŐ HÍRNÖK Áldozat ne legyen – vér folyhat, de ne kenjük ajtóra-ablakra, az ember belenyúl, anélkül, hogy odanézne, aztán megnézheti magát! A kereszténység élőt elvből nem áldoz, ezt jegyezzék meg egyszer s mindenkorra! A kereszténység ilyet, hogy élőt áldoz, soha nem tett – hát hová jutnánk így?

KIVÉTELES HÍRNÖK Pontosan oda, ahol most vagyunk.

ELSŐ HÍRNÖK Láttuk a vért az ajtón. Mint a piros lámpa, úgy utasított: tessék továbbmenni, angyal! Itt nincs mit nézni, tessék továbbmenni! Tessék öldökölni, aztán továbbmenni. És ezt most megismételjük szépen vagy kétszázszor.

KIVÉTELES HÍRNÖK És mi lesz a vérről? Nem csinálhatunk transzfúziót minden csepp vérből! Az összes törülköző mocskos, úgyhogy kenjük rá az ajtókra, ablakokra.

NEGYEDIK HÍRNÖK Hú, de undorító, ha az ember nem néz oda, aztán belenyúl!

KIVÉTELES HÍRNÖK Ez elsőként minket, hírmondókat fog érinteni, ebben biztos vagyok, elsőként sajnos mi leszünk kénytelenek bemocskolni a kezünket. Mindazonáltal reméljük, hogy senki más nem fog odanézni, és senki nem fog belenyúlni a még nedves trutyiba. Ezt mi vállaljuk, saját felelősségre.

MÁSODIK HÍRNÖK Két kézzel most a grófnő, Margit asszony, Margit grófnő asszony, így biztos nem mondják, szóval két kézzel most a bal karját, annak a férfinak a balját, igaz? nem!, a jobbját is megragadhatná, ha volna neki, de már rég nincsen, szóval a bal karját ragadja meg, és bordáinak vetve lábát – neki szabad, elvégre ő lőtte – a bal karját kitépte vállból, a vállzületből – de kérem, kell ez?! Nem tíz másik erejével, nem is a Szűz erejével, hanem a tűz erejével, semmiféle istenével, pusztán a lőfegyverével terítette le. Isten nem volt jelen, boldogan jelenteném, ha kijelentette volna magát bármelyik, de nem mutatkozott, nem látszott egyetlen isten sem abban az emberi zűrzavarban, persze be voltunk rúgva mind, de hát csak nem őrizgetjük ezt a sok emberlomot az oroszoknak, mikor a kastélyt se fogjuk kinyitni és megőrizni nekik? Mit is akartam mondani? Szóval nekik rontunk, cafatokra tépjük a húsukat, és passz! A golyók rendesen végzik a dolgukat, de azért be kell segítenünk, nélkülünk a golyó tehetetlen. A szétszaggatott testekből kiáltás, jajgatás, nyöszörgés száll fel. Aú!, ez fájhat, ez nagyon fájhat, de lőfegyverrel aránylag gyorsan megy, ezek az üresek még szerencsések is relatíve. Ha megsemmisítésük nem következett volna be munka által, akkor most megkapták volna a kegyelemlovást. De azért így is megkapták, nemhiába kerültek ide üresen, valamire ki voltak éhezve még; na, ezt itt szépen meg is kapták tőlünk, kegyelmeséktől, így aztán maradéktalanul elégük lett belőlünk. Ők voltak éhesek, de mi faltuk fel őket, ezt már ismerjük. Mindig mi faljuk fel őket. Mintha ettől tartoznánk kényszerűen egy családba mi, németek mindannyian – hogy ezt csináltuk. De nem lesz tőle semmi bajunk. Meg se kottyán nekünk. Ordítás, hörgés: saját fülemmel hallottam, máskülönben honnan tudnám? Ez még lélegzik!, nem, ha engem kérdeznek, szerintem már rég kiment belőle a szusz, annyi baj legyen. Egy a karját vitte el, másik a lábát, az öltözéküket már előzőleg levették, abból még talán lehet valamit csinálni.

ELSŐ HÍRNÖK Tök meztelenek, mi meg tök részegek: ettől tök transzba jövünk. Az ablakok összekelve vérral, az ajtók is, mi is, kezünkben kitépott végtagok, most mint labdát dobálhatnánk is őket, ügethetnénk is velük, sőt ugathatnánk is közben, nem, hülyeség. De csinálhatnánk más is; mert az isten izmos-könnýűvé tette karunkat, ezért is alkottuk őt magunknak, hogy bennünk szent erőnek heyl!, hely legyen!

KIVÉTELES HÍRNÖK És tudják, mit mondhatnék még önöknek? Elmondhatnám, hogy az erdő sűrűjén vagy a pajták közelén, mert abból is kettő van, pajtából, kevesebbel nem érhetjük be, hol fekszenek, hol vannak eltemetve, hol lehetnek, hol kellene lenniük, legalább az egyik közelében, de melyikében?, most már úgysem tehetnek semmit, előtte még csak-csak, de utána már nemigen, szóval hol lehetnek, most végül is melyik istálló közelében? Mondja meg már végre, vagy hallgasson örökre! Mit szólnak a kavicsbánya-elméletemhez? Semmivel sem tudom alátámasztani, de minek nekem támasz? Egyelőre jól állok a lábamon, még járni is tudok, mankó nélkül, bár lehet, hogy már nem sokáig. Hát csak nem ették meg őket, ezt a 180 főt, a kastély tüzén megpirongatva? Próbaásás, visszatemetés, próbaásás, visszatemetés; ezt még a hullák is halálra unják! Elmondhatnám még önöknek, hol nem lesz könnyű ráakadni ezekre a holttestekre, mert nem lesz könnyű rájuk akadni, ennyit mondok és nem többet, mert akkor persze könnyű lenne rájuk akadni.

11. lecke – A teríték elfújása

HARMADIK HÍRNÖK Akkor tehát ez a 180 ember most le van terítve végre. És ezzel elvben a történetnek is vége. Fogalmam sem volt, hogyan számoljak be róla. Most sem tudom, de azért folytatom, habár nincs tovább. Levehetnék a kendőt a szemükről, igaz, be se lett kötve, kendőt csak a dezertőr kap a szemére.

NEGYEDIK HÍRNÖK Meg Justitia, az is. Le van szarva. Ezek már nem kapnak tőlünk semmit, hiszen egy szóval se jelezték, hogy igényt tartanának az életükre, semmi sem hangzott el részükről e vonatkozásban, ezért nem is részesülhetnek további vonatkozásban, netán szabad elvonulásban, csak botok, ágak, kövek és taglók záporában. De a meztelen férfi még beszél: Anyám, hisz én vagyok, fiad, akit te szültél! És én az összes többi gyermeked, kiket szintén te, nem, bocsánat, tévedtem, összekevertelek, őket nem te szülted, annyi már több lenne a soknál. – Fia ez is, csak nem a grófnőnek. Most mitől lettek ilyen idegesek?

ELSŐ HÍRNÖK Élőhalottak, itt vannak, láttam őket, saját szememmel, tulajdonképpen jelentést kellett volna tennem róluk; szóval ezeket ha csak egy ujjal megbökte az ember, már estek is el, igen, főleg ezek, 180 darab, itt fekszenek, nincs már bennük élet, felőrölte őket a munka, ki lettek facsarva, mint a felmosórongy, tisztábbak mégse lettek. Aki fél bemocskolni a kezét, nem alkalmas az uralkodásra, nem tud parancsolni. Ha egy házat vérrel összekenni nem lehet, nincs is esélye a fennmaradásra, mert ami összecementezi hosszú távra, az az erő a vérfürdőből ered. De itt most tegyünk kivételt. Ez a ház itt romba dől, ez a kéz itt lehanyatlik, már nem emelkednek magasba e kezek, hogy könnyörögjenek, majd ernyedten aláhulljanak, mint őszi levelek az erdőn, így esőzzenek helyükre, annyi neszt se ütve, akár a vadak. Ezek az emberek többé fel nem fülelnek, nekik már minden mindegy, szemük sem jár körbe vadul örökké, kezüket sem emelik többé, nekik már mindegy minden, ők már elesetek itten; nincs ebben semmi különös, ez a banán, ez mindünkben közös, mindannyiunkat megsemmisít előbb-utóbb a munkánk, hát hogyne unnánk! De őket most másképp semmisítik meg ez egyszer, a változatosság kedvéért.

KIVÉTELES HÍRNÖK Nézzék, a puskának számos előnye van, a hosszú huzagolt cső, a hírvivőt is gyakran csőbe húzzák, de most nem erről van szó, szóval a hosszú csőben a lövedék, hogy is mondjam, nagyobb robbanási energiára tesz szert, merthogy jobban felgyorsul. De míg a lövedék tűzforrón vágódik ki a csőből, a hírnök végig higgadt marad, várja, hogy a lövés széttronsolja a húst, a fegyvertelenekét, a védtelenekét, a halálosan fáradt üresekét. Mindenki lőtt, láttam, csak mi, hírvivők nem, a mi dolgunk ülni és várni, mit mondanak, mit rágnak a szánkba, aztán rohanni, az elesetteket számolni és beszámolni róluk, de hát ha a magatehetetlenekre azt mondjuk, hogy elesettek, azzal a nem magatehetetlenek, a csatában elesettek becsületén ejtünk csorbát, márpedig a német becsület nélkül, na, szóval tényleg, tessék a németeket azonnal békén hagyni! Most rögtön. És hát akit eltalál, az tudja: ütött az utolsó órája. Hogy kész, vége, kifúj. És hogy aztán jöhet még számos nap és éj – boldogságban, felőlem, akár egy nőben is, tőlem, akár kettecskén is jöhet –, én személy szerint egyikük se legyen. De most megint el kell menni, mi egyebet lehet tenni? Mások jönnek, nekik is el kell tűnniük egyszer.

NEGYEDIK HÍRNÖK További részletekre nem vagyok kíváncsi. Nekem ennyi elég. Most eltakarítjuk őket. Nem kell, hogy bősziulten s iszonyú tébollyal rohanjanak nekünk és Hegyi Anyánk szertartásainak, hiszen a grófnő már osztja a fegyvereket, vegyenek önök is, ne zavartassák magukat. Még egyet? Önnek? Tessék! Nercbunda a vállán? Vagy a

szeretője? Az lóg a vállára vetve? Vagy ő a férfi vállán? Nem, mert akkor hogyan működtesse a fegyvert? Talán a másik vállán. Nem, arra is szükség van. Tök részeg a férfi, ha engem kérdez, de lőni még tud! Az nem biztos, hogy talál. Én se szeretnék találkozni vele, még holdvilágnál sem, akkor már inkább sötétben, vagy mégis holdas éjén ütné be – nem ütné be.

MÁSODIK HÍRNÖK Azért abból a 180-ból egyet legalább el fog találni, sőt többet is, ha nem is pontosan, nem éppen telitalálat, nem pontosan tízes, néhányan még élnek, mikor a sírba szállnak.

HARMADIK HÍRNÖK Odakint hideg van, de mi csak lövöldözzünk inkább odakint, nem kell ez a disznóól meg ez a bűz idebent. Dimbet-dombot letaposunk, füves völgyet felhalmozunk, ásunk egy sírhelyet, senki se lelje meg, rajta jár, és mégse érzi. Látó szemem a jövőt nézi: nem lehet a fellegekben, nyugóhelyük a szelekben, így aztán a sír itt nálunk meg is marad érintetlen.

KIVÉTELES HÍRNÖK Egy magasles! Nem is lenne rossz. E fenyő csúcsáról jobban láthatnék mindent, jobban szemügyre vehetném a csúf, de vidám tettet. Na, akkor most csodát mívelek. E nagy fenyőnek égig érő ághegyét lehúzó, húzom, húzom. És most? Mit csinálok vele? Egészen földig hajlítom a berki ágat, hátára fölkapok, hiába kap utána más, a háta hátha sem övé, már fel is engedem, nem kapkodok, nehogy kilőjek és elszálljak még, akár a vaktöltény, vaktában, mert az meg kontraproduktív lenne, hiszen az én dolgom a nézés – így aztán lassan, szédülve emelkedem a szédítő magasba föl. És később is, ahányszor erről ejtenék szót, örökké szédülés fog el, rosszul leszek, nem csoda, okosabb volna egyáltalán nem beszélni róla, amúgy se fogják engedni, akkor meg minek erőlködjem? Több muníciót, mint amink van, nem lehet ellőni, de nem is kell.

MÁSODIK HÍRNÖK Alighanem összetévesztés esete forgott fenn, ezért lődözték le őket, akár az állatokat, ezeket az embereket. Nem nyugszanak, itt nem. Itt a grófnő méltóztatott nyugodtan vadászni rájuk, és azután nyugovóra is tért. Lesznek szívesek másutt nyugodni! Ők még a saját nyughelyüket is megáshatták előbb, a ruhátlanok. Nem, nem szarvasok! Nézzék meg őket még egyszer alaposan, mielőtt elszivárog belőlük a vér, és lassan, de biztosan, amorfizálódnak, habár praktikusabb lett volna, illetve, praktikusabb volna, ha – na, hogy is mondjam – összetöpörödnének, de akár így, akár úgy, már úgsincs bennük lélek.

12. lecke – Földrajz

KIVÉTELES HÍRNÖK Akár kicsik voltak, akár nagyok, elég kemény volt a föld. Bele kellett menni mindnek. Vagy ha jön a kiárusítás, akkor megint kilapátolás?

NEGYEDIK HÍRNÖK Valamikor muszáj lesz megint a lapát, mert még rájuk akadnak, a 180-akra, és hát ennyi halottat elköltöztetni nem semmi.

KIVÉTELES HÍRNÖK Ezt majd megbeszéljük később szép nyugodtan, most először szórjuk bele őket.

NEGYEDIK HÍRNÖK A vér mintha megpuhította volna ezt a kemény földet. Itt még kilóg egy kéz, amott egy láb vagy mi.

ELSŐ HÍRNÖK A földet igen, de minket nem puhíthat meg semmi, a vér sem.

MÁSODIK HÍRNÖK Jó, de valamikor csak elkészül a sír. Nem kell, hogy szabályos legyen, jobb a zegzugos árokforma, az kevésbé feltűnő, és a tömegeloszlás is optimális benne, mert nem szabad, hogy bárki is tudja később, hol a sír.

ELSŐ HÍRNÖK Csak egy-két ember tudja, de azok nem fognak beszélni. És ha mégis kikotyogják, akkor őket is megöljük, nem gond.

MÁSODIK HÍRNÖK Egy főt egyszerűbb megölni, mint 180-at. De ha már 180-nal elbántunk, akkor mi az nekünk: még egy vagy kettő.

KIVÉTELES HÍRNÖK Mivel az a fontos, hogy ne találják meg őket, nem kell túlzottan nagy gondot fordítani erre a sírra, erre a zegzugos árokra, amibe persze rögtön beleestek, kivétel nélkül mind, néha egymásba gabalyodva, de mégis, bele!

ELSŐ HÍRNÖK A balfácánok! És az ilyet küldik védővonal-építésre! Szerintem ennek az Ostwallnak semmi értelme, de hát akkor is ki kell ásní.

NEGYEDIK HÍRNÖK Nem az árok mint olyan értelmetlen, ellenkezőleg, árkok-gödrök nagyon is kellene, csak egy csomónak tényleg semmi haszna, nem tartóztatja fel az ellenséget, olyik az enyészetet sem, persze ezt talaja válogatja. Ezek itt el se jutottak volna a nagy városig; ezek a tajtékzó bolondok, Zarathustra majmai, ezek csak magukra vethetnek – miért nem választottak maguknak jobb származást?

HARMADIK HÍRNÖK Ezt akár előre meg is mondhattam volna nekik, hogy innen már nincs tovább. Kérdés, hogy a grófnő, illetve P. és O. urak, akiről a történelem, ha még meg nem haltak, még ma is hallgat – lehet, hogy még életben vannak?

MÁSODIK HÍRNÖK Nem, azt hiszem, már mind a kettő réges-rég halott.

KIVÉTELES HÍRNÖK Munka volt az életük. Haszna semmi, végső soron. Hiszen meg is hagyhatták volna mások életét, azét a 180-ét. A történelem még nem kapott tájékoztatást a halálhírükről, nekünk, hírmondóknak pedig nem szabad túlhajtunk magunkat, de ezzel akkor se lőttünk túl a célon, mert a történelem így is, úgy is hallgat, akárhányszor ásnak, mindegy, hogy mélyre vagy nem, hallgat, vagy éppen szünet nélkül beszél, akkor viszont tele van felfújtt bűndölyffel, mondván: ez meg ez meg ez akkora bűnt követett el, mint senki más, és folyton ezekről van szó, és ilyenkor előszeretettel vesszük magunkra a bűnük egy részét.

ELSŐ HÍRNÖK Nem, nem vesszük magunkra, hiszen akkor mi még meg sem születünk, miért is vennénk?, és mégis fene büszkék vagyunk a bűneinkre, és beszélünk is róluk, mert mi értelme volna bűnt elkövetni, ha utána nem lehetne beszélni róla, és akármilyen hosszán ásatunk is, a történelem hallgat vagy éppen szól hozzánk, azt mondja, hogy szégyellhetjük magunkat, akárhány is vagyunk, én mondom: ők voltak azok, és én olyan büszke vagyok erre, mintha személy szerint engem lőttek volna agyon, ez nagyon fontos, hogy ilyen büszke hangsúly essen a megbánásra és töredelemre – hát hogyan parancsolhatták volna meg a kastélyban lakók ezeknek az embereknek, hogy ássanak, ha utána nem bánhatták volna büszkén bűnüket, és nem vezekelhettek volna érte emelt fővel? Önök tudják, mi az: bánni a bűnt emelt fővel, vezekelni nagy mellénnyel? Tessék? Nem hallom! Tessék a varázbottal megütni a földet, és ha nem fakad belőle azonnal valódi burgundi bor, akkor ez az a hely, ahol megbánhatjuk, hogy ideutaztunk. De ha borpatakra akadunk, akkor nincs mit megbánnunk: ezt jobban is szeretnénk, de erre semmi esélyünk. Ássunk tehát itt – persze ezzel az erővel akár ott szemben is áshatnánk, a sírt úgysem találja meg senki.

KIVÉTELES HÍRNÖK Ez nem lehet az, ez sem lehetett az, de még mindig ásnak, ilyen nincs! Hogy egyszerűen semmit sem ásnak ki, pedig már mióta! De amíg rossz helyen ásnak, addig nekem végül is mindegy. Tudom, hogy csak rossz helyen áshatnak, amíg rá nem akadtak a jó helyre, talán a másik pajtánál – amelyik nem a kereszt alakú, annál. A kereszt jegyében gyakorta esnek tévedések, hajdanában a keresztetek is Palesztinába igyekeztek, aztán helyette a Gázai övezetbe érkeztek, ahonnan persze azonnal kihajították őket, mert a csónak már megtelt vagy valami ilyesmi, de az igaz, hogy onnan mindenkit kihajítanak, kivéve azokat, akik kénytelenek ott maradni vagy letaposni a

kerítést, és ha egyszer téved az ember, a tévedéseit nem mindig tudja olyan szép simára vasalni, mint ezeket a sírokat itt. Hát igen. De a fő baj, hogy rossz helyen ásnak, mondtam már.

MÁSODIK HÍRNÖK Én mint hírnök mást nem mondok el, csak amit rám bíztak, és hát azt kétségkívül láttam, hogy itt feküdt egy ember, és ott is, és amott is. De utána soha nem mondom meg nekik, hogy hol a jó hely, nehogy kiássák megint ezeket az embereket.

NEGYEDIK HÍRNÖK Úgy látszik, nincs jobb dolguk az utánunk születetteknek, nincs e kimagasló személyiségeknek, akik kietlen magányukból e bündölyffel vagy büngöggel próbálnak kiemelkedni. Én a helyükben nem tennék többet erre az ügyre, lennék inkább bűnbánó, nyugodt-büszke, de ők rögtön ásni kezdenek megint, jó helyen is, rossz helyen is – azt csak utólag látni, melyik jó, melyik rossz. Áskálnak a sírok után. Közben a gőgjük is megroggyan. Ez nagy pofon, de óhatatlan ily helyen. Végső fokon puff lesz tőle az ember. Hiszen ezek azóta is mind bosszultatlanok, tökéletesen. Csak álltak ott, mint az állatok, ezek a mezítelen emberek, hogy nekünk szolgáljanak étékül, már csak megnyúzni kellett volna őket, lefejtetni róluk a maradék birtokot, a bőrtokot, mint marháról az irhát, nem, embert nem eszünk, legalábbis még nem, inkább elássuk őket, lássuk, idővel porhanyósak lesznek-e, és élvezetet szereznek-e, ha egyszer majd fagyveres, nem, fagyveres kezünkbe esnek, de lehet, hogy pusztá kézzel, nem vassal-rézzel rontunk nekik, e kérdőzőknek, mert attól, hogy szétszaggassuk, átluggassuk, kivájjuk vagy kiássuk, senki sem menekszik meg. Hírnök lévén elvileg tudnom kellene osztályozni a különféle halálnemeket: megtanultam az erre szolgáló hír-, illetve sírtanfolyamon, honnan nőnek ki a földből és miként terjednek a gyökerek, mikor mik utánunk a vegetációs tünetek.

HARMADIK HÍRNÖK Láthatunk húst, hasított sok patát – az se védte meg őket, sajnós –, bordát, lábakat. Dobálják őket bele a gödörbe, melyet ők maguk ástak az imént maguknak. Lám, aki magának, az is bele. Nna. Itt tartanánk tehát. Így tartják ők is, valamennyien. Kérdezzék meg tőlük, járjanak utána. Előbb halj meg, utána beszélj!

Közbeszólás

MÁSODIK HÍRNÖK Megkérném az urakat, egy pillanatra hagyják abba a lövöldözést, tudom, remek multság, de néha az állatok legbátrabbja, az ember is kénytelen előkészületeket fogantatosítani a többi, kevésbé bátor és nem okvetlenül a szakadék szélére igyekvő állat érdekében. Hallottam, hogy egy kollégám így szólt egy éppen a saját verembe esni készülőhöz: Idegen, nem szívesen foglak el, de nem tehetek más, utasítást hajtok végre. Kollégám a legteljesebb megértésre talált az áldozat részéről. Hiszen amit tett, parancsra tette. Kérem önöket, egy pillanatra hagyjanak fel azzal, hogy nem mondanak semmit. Még amúgy sem jött el a lövöldözés ideje. Lesz rá módjuk bőven. Én mondom!

13. lecke – Cselédek

ELSŐ HÍRNÖK Ma nem alszik a grófnő, hosszan elnyúlt testtel, fenyőágaknak vetve hátát, hanem a ravaszt húzza, felkiált örömeiben, még nagyobb kiált, céloz és lő. Azt ajánlom neki, ne sebesítse meg magát. Később már úgysem úgy lesz, hogy ő lőtt, csak semmi aggodalom! Mi hírnökök gondoskodunk róla, hogy utólag ne történhessen

ilyesmi. Előfordul, hogy híreink ellentmondóak vagy éppen semmitmondóak lesznek, de a mi tudósításaink nélkül önök semmit sem tudnának, a másokéi nélkül többet tudnának, örüljenek hát, hogy nem tudják, tőlünk semmiképp sem, legfeljebb másoktól, hogy a grófnő egyáltalán itt volt, mert nemsokára már nem lesz itt. És attól fogva snitt, mint-ha elválták volna az élettörténet fonalait. Kivette hát szeméből gazdag álmát, túllépve kényszeren, szükségen, célon, akaraton, jón és rosszon, kiivott mindent, eltáncolt minden felett, és csak lótt a grófnő, lótt és lótt – vagy nem is ő, vagy csak az estélyi kastélyból ki? Akár a kastélyból, akár e kistájból lótt, sok pompás fürtje a vállára bomlott, és a sok hulla is halomra omlott. Ez a nő előbb még rendbe teszi őzbőrét, biztonságba helyezi versenylovait, biztonságba a szeretőjét, de csak majd utóbb, persze a másikat is, de csak később, egyelőre ott tartunk, hogy a férfi nem veheti biztosra, hogy a grófnő tényleg őt szereti-e még, és a grófnő csak akkor kezd el lőni, amikor erre már megesküdtött neki, hajrá, már a kürt szava harsan, nem, ez most nem a kürt szavára megy, sem a szerető szarvára, a szarvat amúgy is a gróf úr viseli, semmi kürt, semmi lárma, Fel hát! A völgyet, a bérceket a víg hajsza verje fel, de mi most örülünk, hogy lyuk van a puskánkon, és ne hagyjuk bizonytalanságban tovább ezeket a vézna vázakat. A grófnő homlokát ráncolva indul kifelé. Mindig jól talált a puska, mikor vad került elé. Este gazdag volt a zsákmány, minden gondja elsimult, fájlalta, hogy ölni kellett, végül mégis felvidult. Valahogy így. Ha szürkébe hajlik az est, ha az éj színe szürkére vált át, már másodsor!, a bérceken szóljon a visszhang. De a grófnő hirtelen úgy dönt, több szürkére ő nem vágyik, másutt jobb lesz az ő kényes-büszke lelkének – a mienk is az volna elvben, ha engednék. De nekünk csak hírünk lehet, lelkünk, értelmünk nem.

NEGYEDIK HÍRNÖK Nem is kell, hogy legyen. Elég, ha a grófnőnek van. Ha már itt volt, ha már volt annyi idő. És volt. Ez volt az értelme annak, hogy itt volt. Ha már nincs életben senki, ittléte okafogyottá válik, nemde? Estélyi ruhás derekát körültekeri nyaldosó kígyókkal vagy mikkel, mindjárt rálő az emberekre, igen, mindjárt!, Most!, örömeiben felszökken, integet, szerelmesen, de csak a lomb, más nem felel. Nem üldözik sátáni rémek, nem gúnyolja minden, nem várja szégyen, nincs is más fénye a sűrű éjnek, csak ami villan a puska csövében, más nincs, csak vaksors? Az irányzékba mi nézünk, mi célunk és mi végzünk, az áldozat, akire lőttünk, közvetlenül ott van előttünk, töltve a pisztoly, a flinta, nincs isten már? Egyértelmű a válaszom: nincs. Ez a grófnő nem tör nagyra, nem tör kicsire, nem törekszik semmi, de semmire, mégis tesz valamit, a dolog szinte megy magától, tevődik a hattyú lábtól, a hajtó sípszavától, a ravaszelhúzástól, neki ez semmi, megszokta rég a hosszú cserkelést a szürkületben, nem, egyikünknek se szottyant még kedve arra, hogy órála jelentsen. Itt a pattanása a húrnak. Mondja el más hírnök, úgyse adnak hitelt a vallomásának. Ilyesmit mi nem jelentünk. Egyszerűen nem vagyunk kéznél, amikor kellünk. Na. Ez mától érvényes, vissza nem vonásig.

KIVÉTELES HÍRNÖK De akkor honnan támad a bündölyf, ha senki se tudja? Ez valahonnan nagyon mélyről jön. A legalsó rétegekből. Ezek a sírok sekélységek hozzá képest.

14. lecke – Társasági jogok

HARMADIK HÍRNÖK Minden hírnök tudja, mikor kell hallgatnia. Megtanulta. Ezt tanulta meg ebben az országban. Ebben az országban szorosan összezár mindenki, itt jól zárnak az emésztők, mehet beléjük bármi emészthetetlen, le vannak szigetelve rendesen, itt hallgatnak a gödrök hézagmentesen.

Szóval, én el nem hinném, hogy a történelem ilyen, ha ezt valaki más jelentené nekem. Már csak azért sem, mert soha nem mond igazat senki. Akkor ki mondja meg, mi az, ami nem lehet igaz? A hírnök! Az igazság roppant hatalmának végső instanciája. E vonatkozásban önök rá vannak utalva a közvetítőre. Az a hírhozó, akire én gondolok – bár azt még nem tudom, hogy ő mire gondol –, ez a hírhozó saját szemével látta, hogy a grófnő virágvasárnap estéjén ünnepséget rendezett, erre meghívott vagy 30-40 vendéget, rettenthetetleneket – nem, minket nem, mi csak közönséges futárok vagyunk, minket iderendeltek, de aztán nem vettek át, iderendeltek, aztán visszaküldtek –, az illusztris társaságban már ott a helyi titkosszolgálat, a párt és annak ifjúsági szervezete, messziről virítanak az átvértett karszalagok. A társaságban megtalálható a kastélyban állomásozó fekete testület színe-virága, jelenti ez a hírhozó, a dupla istennyilások, a mennyei mennykövesek, kiknek hűségüknel becsületük sem lenne kevesebb, ha egyáltalán tudnák, mi az – mikor mindenki hűtlenül szétszéledt, ők akkor is e szeszkeszdelő társaság becsületéhez híven szétverték a metró, és öklüket rázva hűségeskedtek a külvárosig. Fontos, hogy a hírvívő mindig objektív legyen, de csapjon csak oda a párkák fonalára, mielőtt hurkot tennének a nyakára; a sorsgubancot, a sorscsomót vágja el, ha kell, vagy rugdalózzon a ma már bugyogószerűen bő, valaha szűkebbre fazonírozott sorsgatyában. Az ünnepség e hírnök tanúsága szerint este kilenctől hajnalig tartott, szóval ezek szerint korábban (nem először és nem utoljára) tévesen tájékoztattam önöket, én ugyanis azt hittem, hogy az ünnep már délelőtt elkezdődött, és csak másnap, pitymallatkor ért véget – nem csoda, ha engem sose hívnak meg. Sebaj.

15. lecke – Zsákmányolt javak

ELSŐ HÍRNÖK Az pedig üres szóbeszéd, hogy a grófnő az egyik általa lőtt előembernek a fejét a vadászbortja hegyére tűzte, és úgy vitte magával, mint egy trófeát. Tudnék róla! Hát csak nem lesz olyan hülye, hogy visongva magával viszi vészterhes zsákmányát, pláne Svájcba, ahol a pénze fekszik – pedig a pénze inkább mozogna, sportolna, kama-tyolna; csak dolgoznia ne kéne közben.

MÁSODIK HÍRNÖK A fennakadt fejből amúgy is fennakadás lenne, legkésőbb a határon. Ők viszont fennakadás nélkül átjutnak, a grófnő és két lovagja. A fejet legkésőbb a svájci határon elkobozták volna tőlük, érvényes kiviteli engedély hiányában.

ELSŐ HÍRNÖK A vadásztársai pedig, a dupla villámosok, meg az őt kísérő két lovak, akiknek megsponzorálta a svájci utat, hogy Németországban ne nyissák ki többé a szájukat, ezek a dörgő villámfiak, ezek a sistersgő istennyilák, akik úgy csaptak le, úgy sújtottak le az üresekre, mintha volna még bennük valami, mit is akartam mondani? Szóval a vadásztársai, akik hozzájárultak a sikeres zsákmányejtéshez, a győztesek, illetve, nem, a vesztesek, de nem, később persze hogy a győztesek, csak most a vesztesek, hosszú távon a győztesek, bár az még eltart egy ideig.

MÁSODIK HÍRNÖK Az egyik lovak Luganóban lakik, egy bár fölött. A másik nem tudom, hol, de bizonyára akadnak olyanok, akik még emlékeznek rá, hol élt, amikor még vesztes volt. Amikor győztes, akkor máshol volt, de máshogy is festett. Szóval nem fogunk ráakadni. Ugyanis mi egész idő alatt egy győztest kerestünk. De ne szólj szám. Nagy szívás ez egy hírnöknek. Hiszen arra képezték ki, hogy dicső mondakincünket ápoljam, bűneinkről regéljek.

NEGYEDIK HÍRNÖK Jó. Akkor tehát a grófnő hallgat. Alszik, hallgat minden lény. Hallgat Svájcban, hallgat Németországban, hallgat Angliában, hallgat Magyarországon, és dúskál minden földi jóban.

16. lecke – Sötétkamra

KIVÉTELES HÍRNÖK A leégett kastélyszobába mindjárt odahull az Árnyék, a zöldellő fenyőfáké.

MÁSODIK HÍRNÖK Már nem sokáig hull oda, mert a fal is omlik. Falból vagy nem, végül is mindegy. Ott azt a 200 vagy hány mezítelent, azt még leterítjük. Ezeknek fénymentes kamra se kell, arról amúgy se beszélünk, meg fotó se készült róla. Ezeknek szerencséjük van, nem kell a sötét kamra előtt végtelen sokáig ácsorogniuk azért, hogy letegyék a ruhájukat és az életüket, egyiket a másik után. Hisz tudják. Ezután ismét kimennek a fényre, csak nem látszanak. Ők sem látják a fényt, viszont cserébe nem kell látniuk a többieket sem, azt a sok-sok mindenkit, akinek a szájából feketén lógott ki a nyelve. Mindegyikük szájából, mindegyik meztelenéből, feketén kilóg a nyelve, hosszan, mint egy kígyó, és egymás nyelvét, a kígyót rángatják egymás torkából, alhatnak a kígyók, mert nem veszik észre, szóval a kezük egymás nyelvét rángatja, mindenki öklendezik és hörög, rángatja-tépi, hiába, nem bírja a nyelvet a torokból kitépni. Harapd le! Harapd le! Harapd le a kígyó fejét! – ez a kiáltás szakad fel a hírnökből, a szíve legmélyéről, nekem elhíhetik. Aki látott már ilyet, az senkit se fog többé kidobni a teli csónakból, de ezt senki se látta. Senki. Senki. Senki.

HARMADIK HÍRNÖK Amit önök ténylegesen láttak, az nem igaz. Nekik azt mondták, most a zuhanyozóba mennek, de aztán mégsem az következett. A zuhanyozó helyett – annak ez a kamra kicsi, annyian ebbe soha nem mennek be – az öltöző előtt várakoznak, az egy ilyen kabin, ugye, oda bemege a ruha, és nem jön ki, és az ember is, ha bement, utána már nem jön ki – mit is akartam mondani? De nem volt semmi személyes ebben, nem, semmi kínos, habár a nők akkor már mind meztelenek voltak, vagyis a kamrára most így várakoznak, a nők már levetkezve, a férfiak csak később lemeztelenedve, de akkor ők is ott várnak a kamra előtt, ami ténylegesen zuhanyozó.

NEGYEDIK HÍRNÖK Láttam, saját szememmel – legalábbis felteszem, hogy azzal, ugyanis nagyon sokan voltak ott!, azután később már senki –, szóval láttam és hallottam, hogyan ragadják meg őket – és hogyan nem ragad torkon mindez senkit a jelen lévő vendégek, a falubeli cselédek, az erdei vadőrök és a mezők liliomai közül! Csak azokat ragadták meg, akiket erre szemelt ki a sors, csak azokat fogták meg alázatuk bőrénél fogva – mit kellett volna tenniük? Mit is tehettek volna? Aki bajt szerez nap mint nap, azt meg tudjuk váltani azzal, hogy valamit hadoválunk róla. Nem nehéz. Valószínűleg mindannyiunk ismeretségi körében akadnak ilyen üresek, férfiak és nők: nem hiszik? Mi, hírnökök, éppígy vagy még jobban is meg tudjuk váltani a múltat, olyanra szerez-zük, amilyenre csak akarjuk. Így volt, mert én ilyennek akartam! Így volt, mert mi, hírnökök ilyennek akartuk. A hírnökben is kell, hogy legyen valami szép, de ez ne legyen túl nehéz. Az nevet, aki a végén nevet! Mi, hírvivők leszünk ezek, hiszen egyébre se vágyunk, mint hogy ne vessünk: mi nem vagyunk bűnösök. Mi se bírnánk meghalni most, de minden áldott nap látjuk, milyen a halál. Nincs több közlendőnk. Nagyon sötét van. Semmit sem lehetett látni. Senki sem látott semmit. Ezúttal nincs miről tudósítanunk.

17. lecke

KIVÉTELES HÍRNÖK Mindenki nem lehet áldozat, valakinek tettesnek is kell lennie. Kérem, jelentkezzenek, tettesekre van szükségünk sürgősen, akiket kézre lehet keríteni, mert akkor mi is odaszámíthatjuk magunkat közéjük, feltűnés nélkül. Tettesekre van szükségünk sürgősen, hogy közéjük tartozhassunk, csak egy kicsit jobban kell majd igyekeznünk, főleg akkor, ha már vége van az áldozatnak.

MÁSODIK HÍRNÖK Amikor utoljára láttam őket, egy másik alkalommal, akkor szorgosan ástak, persze feketén, a munkaadójuk nem jelentette ám be őket, és ezzel el is játszották azt a lehetőséget, hogy segítsenek rajtuk.

HARMADIK HÍRNÖK Pedig mi még egy szívességet tettünk nekik! Micsoda borzalmas útnak néztek volna elébe, ha nem esnek bele idejében a gödörbe! De most hallgatok egy sort, én leszek az emberek közt, aki legmélyebben hallgat. Azért még volna valami, amit elmondanék. Ezt az időszakot a legizgalmasabb időszakként őrzöm emlékezetemben. És hát mi más marad meg az embernek, ha nem az emlékei? Az emlékek és a szeretet. És a szeretetben ne legyünk igénytelenek! Itt állítólag egy csoport fegyveres meztelen embereket hurcolt az erdőbe, én legalábbis így hallottam, de hát ez úgy nem igaz, ahogy van. Hol itt a rengeteg erdő? Én nem látom. Talán a rengeteg fától nem. Árkot-gödört látok, erdőt sehol. Ja persze, nyilván kivágták, hogy megáshassák a gödört. Mi mindent beismerünk, még azt is, hogy gyilkosok, rablók és útonállóak vagyunk, ezzel remélhetőleg és végleg és remélhetőleg végleg.

NEGYEDIK HÍRNÖK A hírnök tiszte, hogy ismertessen, a közönség dolga, hogy ismeretekkel rendelkezzen. Holmi szóbeszéddel hírnökök nem foglalkoznak, elvből nem, mert légből kapott hírekkel tengert lehet rekeszteni, ha pedig pletykákat is terjesztenénk, akkor soha egy percre be nem állna a szánk. Akkor máig beszélnének. Még most, ebben a percben is. Ilyen nincs. Ez egyszerűen képtelenség. Például nem kürtöljük világgá azt sem, hogy a grófnő párnát tömetett meg a kivégzettek hajával. Mi más ez, mint rosszindulatú pletyka? Na és az, hogy létrát hozatott, hogy arra szögezze az egyik áldozat fejét, mert az a férfi tetszett neki állítólag – mi értelme lett volna, percekkel az előtt, hogy a kastély lángba borul?

KIVÉTELES HÍRNÖK Ki nem szeret kastélyokat felgyújtani? És mindenféle betegséget megkapni? Ki ne húzná ki szívesen a dugaszt az idő lefolyójából? Na, most akkor az idő lefolyt. A vízzel meg úgy van: vagy eláraszt mindent, és akkor semmit sem látni többé, vagy elszivárog nyomtalanul, éppen úgy, mint az idő.

MÁSODIK HÍRNÖK El kell mondanom, hogy – habár ezt senki se hinné el – erre az orgiára két nappal az oroszok bejövetele előtt került sor. A résztvevők között önök nem szerepelnek. Nincsenek rajta még az én listámon sem. Igazán sajnálom, a meghívottakén biztosan nem, azt megkaptam – akkor talán az áldozatok listáján? Na de erre önök nyilván nem is kíváncsiak.

HARMADIK HÍRNÖK Gyász, mérhetetlen gyász, te meg se nézhető! Szerencsétlen kezeknek gyilkos műve, te! Szép áldozatot kínálsz az ég lakóinak, szép torra hívod Rohonc népét! Tűlzok: csak a felét vagy jó részét, ha nem is a javát. Annak is fele így szolgál, fele amúgy.

KIVÉTELES HÍRNÖK Az urakat és parancsolókat pedig kérjük, fáradjanak át ide a hírnökök karához, itt biztonságban lesznek. És tessenek bogni, hogy értsük önöket! Itt csak a sír hallgat az idők végezetéig, a sír, amire soha nem fognak ráakadni. Hallgat az egész falu, a csillaghomlokú férfiak a kocsmában, a sötétlő föld a rejtelmes csillagsugarban,

ó, ez a terhekkel súlyos éjjeli mélabú – ez ellen tennünk kell valamit! Szálljunk alább! Még mélyebbre a fájdalomba!

ELSŐ HÍRNÖK A múltból pedig hiába áll a tanúság, ha nincs, aki okulni akarna belőle, vagy ha van is, méltatlanul bánik vele. Ausztria szíveibe, helyesebben köveibe szemrehányás formájában ez a tanúság vésetett: ne húzd be füled-farkad, ha egy erősebb országnak étvágya támad rád – ne hagyd, hogy felfaljon! Felelj, hazám, édes Ausztriám: mit műveltél a papámmal, te seggfej? De most már el tudom fogadni, teljes mértékben. Talán van más választásom? Sokáig tartott, mire eljutottam idáig, hogy el tudjam fogadni valamenynyire. Igaz, ahányszor végigmegyek az országon, mindig elfáradok, és vágyakozóbb leszek, mint annak előtte, de mivel az ország oly hosszú időn keresztül létezett, aztán egyszer csak nem volt többé, és hát én sem leszek már nemsokára, mivel ez az ország nem nyújt nekem semmit, nem tudok túllépni rajta csak úgy egyszerűen. De, most már igen. Felőlem maradjon ott az ország, ahol van. Maradjon. Most már el tudom fogadni. Van más választásom? Ezért nem akarok itt maradni. Ez így paradox. Semmit sem nyújt nekem, számomra nem létezik már, mégse tudok túllépni rajta csak úgy egyszerűen. Túl kell lépnem rajta, de nem tudok, át kell ugranom rajta, de ha egyszer nincs, akkor hogyan? Az én számomra legalábbis nincs. És ha közben mégis? Hát igen, talán most már kibír, annyi mindenkit kibírt már, akkor talán engem is, most nem a halott rokonaimmal jövök, egyedül vagyok, nem nyomok sokat, ugye kibírsz, szép hazám, ugye elviselsz? Ó, de jó! Végre! Nem kérek mást cserébe, nem én! Még ezt az országot sem, bár olyan rendes hozzám, érzem meleg lehetét. Meleg, csak nem tudom, mi lélegzik itt. Igen eleven ország, mondják. És most? Nem lélegzik már. Ajaj! Szóval hosszú távon unalmas hallgatni azt, hogy valaki nem lélegzik. Akkor már jobb segíteni az embereknek a semmittevésben. De attól tartok, nincs a kezemben elég erő, hogy ne tegyek semmit. Mindenesetre ez volt a fő mondanivalóm – hogy nincs keresnivalóm. Ezzel az érzékeket kevésbé csigázom, belátom. Sajnálom. Talán alkalmat ad rá a következő alkalom.

NEGYEDIK HÍRNÖK Mit szeretnének hallani? Réges-régi história ez. A kastélyt felgyújtották. Pernye szállt az égre, na végre! Végzetes hely. Legjobb, ha mindannyian távol maradunk tőle. A kastély urai és úrnője azonban megúszták. Nincs megszívlelendő tanulság. Jól élnek ma is, és ebbe nem rokkannak bele. Tettük a tortán soha vissza se krémlett, bármikor elmehetnek messze, ahol nem látja őket e rémtett, nem, az iszonyhegy és ők sem e szörnyű hegyet, nem néz rájuk senki se, és ők sem néznek senkire.

Hírnökök mind el, mindent leszerelni

Utójáték

Vadászlat a hegyekben.

A legkülönfélébb dolgokat lehet csinálni. Az én (természetesen nem kötelező érvényű) javaslatom: Emberek eléggé rendetlen ünnepi ruhában betlehemet díszítenek, de itt nem ökök, számár és báránykák veszik körül a jászolt, hanem erdei vadak. Szarvasok, őzbakok agancsát tördelik le, ill. zergekampókat, meg kütömött madarakat ágakról stb. stb., és felszegezik őket a falra. Amikor kinyitják az ajtót, hogy kimenjenek, a plüssruhás állatok elállják az utat, nem engedik ki őket. De persze egészen mást is lehet csinálni. Jó lenne, ha az a falusi zene szólna közben, amit meteorológiai előrejelzés alatt szoktak játszani a TWI-en, aláfestésként a szép tájakhoz és az idegenforgalmi ajánlatokhoz.

Akkor az igazi színészek egymáshoz fordulva, társalgási hangnemben:

Légy pontban éjfélkor az ördögárokban.

Az ördögárokban? Nem! Nem! Az a hely a Sátán tanyája. És éjfélkor megnyílnak a pokol kapui.

Ne haragudj, hogy így megvárattalak.

Rosszkedvűnek látszol. Megint nem volt szerencséd?

De! Ma először életemben. Hihetetlen szerencse ért. Ide nézz! A legnagyobb ragadozó madarat lőttem le a felhők közül. Többé nem fog belekapni a szemembe!

Bocsáss meg, de mi ez? Véres a hajad. Jézus Mária! Mi történt veled?

Semmi. Hamar begyógyul. Mindjárt rendbe jön.

Hallottad? Még jóformán el sem kezdett ütni a kastély toronyórája, már be is fejezte. Most az egyszer szinte észre sem lehetett venni, hogy üt. Pedig hogy szokott! Engem mindig szíven. Vagy az óra, vagy valami, vagy én valaki mást. Mintha most visszariadt volna! Mintha megállt volna benne az ütő!

Különös. Ez épp akkor lehetett, amikor én lelőttem a kőszáli sast. Nagy magasságból. *(Egy véres emberfejet mutat, a hátizsákjából vette elő)* A sast leszedte fegyverem. Én meg nem állok, hív végzetem.

Akkor csak gyere!

Már itt vagyok. *(Próbálja felszögezni az emberfejet a falra)*

Láttad, hogy milyen vészes felhők tornyosulnak? Hogy az időjárás-jelentés vihart jelez? Láttad, hogy tátong, mily ijesztő a mélység? S hogy az égen úszó felleg, már nem tudom, hová, csak valahova jó magasra – beles? Mindenki magasra vág. Azután lees. De mit is láttál a saját szemeddel? Kérlek, mondd el!

Hát ha feltétlenül ragaszkodsz hozzá! Láttam, vészes felhők tornyosulnak, reszketve bolyong a szél, kísértetkődök vonulnak, a hold sápadtfehér, a szikla él! Nem hiszed el!! Ha nem a saját szememmel látom, én se hiszem. Azt már inkább, hogy vészmadár bokrok közül kuvikolva felrepül, mivelhogy ezt is láttam, a saját szememmel.

Ugye, hogy volt ott valami a bokrok között?

De mennyire! És még azt is láttam, hogy bütykös ágak nyúlnak felém, óriás barna öklök. Iszonyú hely, és mennyi rém! A borzadály előntött! De bármi várt, nem riadhattam vissza.

Csak az nem volt szép, hogy engem magamra hagyta!

Bocsáss meg. Azt hittem, simán fog menni. De egyáltalán nem ment simán.

Jobb lett volna, ha ez egyszer, kivételesen fenn marad a nap az égen, és felhős éj a földre nem borul? Ha nem élünk a vaksors börtönében? És átható, tiszta szemével jó-ságosan néz le ránk az Úr? Jobb lett volna?

Hülyeség! Nekem épp így jó.

Leugrani a mélybe? Nem, soha. Hiszen akkor végünk volna.

Hallgass, ne tudja senki meg!

Volt-e már ön annyira fölizgulva, hogy fogott egy injekciós tűt, és megcsapolta a saját vérére, hogy aztán megihassa?

Ízlett neked, nem? Különben nem csináltad volna.

Nagyon fincsi volt. Egyszer ki kell próbálni: fúrás közben félrecsúszik a Black & Decker, és beleszalad egyenest a karodba. Király!

A vér életadó kedv.

Nedv.

Minden olyan anyagot tartalmaz, ami csak a táplálkozáshoz kell.

Embert is lehet enni. Erre gondoltál már?

Gondoltam. De az élő hús rágósabb, mint a sült vagy a főtt.

Megoldjuk, nem gond. És utána még egy jó kis faldíszed is lesz. Ez az én extrám.

Rágósabb és hát rázósabb is: jobb lenne, ha legális lenne.

Ugyan! Semmi probléma. Még be kell szereznem ezt-azt. Meg kell vennem a köredet. Úgy értem, a hozzávalókat.

Egy cseppet sem vagyok ideges. Állati izgi. Már tükön ülök.

Elképzelem, ahogy a nyakadba, a válladba, a hasadba, a combodba harapok. Micsoda ízletes falatok! Ezeket majd közösen fogyasztjuk el.

De ha harapsz, akkor ne csak egyszerűen belém marj. Látni és érezni akarom, ahogy egy-egy darabot kiharapsz a nyakamból, a vállamból, a hasamból, a mellemből.

Jó, de nem egyszerre mindent.

Haraphatsz az arcomból is, hogy közvetlenül hozzáférhess a számhoz, akkor jó szélesre ki tudod nyitni. Aztán, kérlek, edd meg a nyelvemet mindenestül! Vedd és edd, ez az én húsom, ez az én testem, vedd és edd. Ez az én vérem, vedd és idd! Ne hidd, hogy én nem annak veszem, ami. Szeretnék biztosítani: nekem óriási élvezet, ha te is élvezed.

Szívesen megkóstolnék belőled ezt-azt. Mi lenne, ha megfőznénk vagy kisütnék valamit, aztán együtt megennénk?

Biztos elég lesz egy ideig, lefogadom.

Saját magamból is ennék valamit, egy kis combot vagy egy kis sonkát esetleg. De jó lenne, ha én mondhatnám meg, hogy mit. Ha elmondhatnám, mire vágyom.

A vágóállatokat általában nem kérdezik meg.

Igazad van. Akkor ezt rád bízom.

Mellbimbót ne, az kiáll ugyan, de túlságosan teli van vérrel. Akkor túl gyorsan megy. Inkább lejjebbről vagy följjebbről vegyél egy darabot.

Mellbimbó. Oké. Értem. Pedig nem lenne nehéz elcsavarni és leharapni.

Ha valamit nem szeretsz nyersen, már tátom is mohón a számat, hogy átvegyem. Amennyiben hajlandó vagy rá, hogy a saját hússal etess. Végül is nincs kizárva, hogy erre vágsz. Nekem az a legfontosabb, hogy a kívánságodat teljesítem.

Ahhoz, hogy kivehesd, kell még egy lyukat is csinálnunk persze. Ha valamit leharapnál, hagyd, hogy egy kicsit lógjon még a testemen a szélénél fogva. Lógjon csak nyugodtan, miközben lassan eszegeted. Ne fald fel rögtön. Rágd meg jól, aztán harapd le. Csak a végén tépd le a testemről.

Amikor rág valaki, nekem tetszik, ha a ráharapásnál jó sokáig nyitva hagyja a száját, hogy aztán rágás közben is jól lehessen látni a fogait. Jó, ha az ember látja, ahogy a fogak dolgoznak. A nyers hús sokkal keményebb az elkészített húsnál. Ezt csak úgy általánosságban mondom.

De az ember a szemével is eszik, ezt ne felejtse el! Fontos, hogy jól nézzen ki a dolog. Hogy tetszetős legyen a látvány. Aztán már jöhet az elkészítés, aközben a hús elveszti ugyan impozáns külsejét, viszont élvezhetővé válik.

A bordákat külön kell majd lesütni. Jó lenne, ha egészben maradhatnának a csontok. Persze attól függ, hogy mekkora a rendelkezésre álló sütő. Szállodai konyhában ez nem lenne gond. Felengedés után az oldalast egészben lesütjük.

Marad még valami egyáltalán, amit el lehet majd temetni?

Igen, erre ünnepi körülmények között kerülhet sor, semmi kifogásom ellene. Mit gondolsz? Hogy szeretnéd? Én így képzelem el: az ember ás egy gödröt, és amit nem evett meg, azt mind beleteszi. Aztán ezt eltemeti szépen.

Sötétben ás az ember egy gödröt, abba szépen beleteszi. Akkor elmondja a 23. zsoltárt. Az szép. Ugye te is szereted? Aztán elmond egy miatyánkot. Aztán visszahányja a földet a gödörbe.

Legyen a síron valamilyen jel?

Nem, az túl feltűnő lenne. Le lehet tenni esetleg valami virágot, de mászt nem. A többi csontot, ami még megmaradt, el lehet temetni egy másik helyen. De később már senki sem fogja tudni, hol ez a hely, és mi sem fogunk emlékezni rá.

És azon a helyen legyen valamilyen jel?

Nem, túl feltűnő lenne, meg fölösleges is. Én tudom a helyet. Aztán egyszer már én sem fogom tudni. Ugye, az idő. Az már csak ilyen: fut, rohan. Pillanat, órákra nézek, igen, idő indul. Ha részt akarsz venni ebben a versenyfutásban, akkor sietned kell. A csontokat aztán minden szertartás nélkül temesd el. A futók át fognak robogni rajtuk. Át. Mindenki. Az egész mezőny. Senki sem fog beléjük botlani. Abban egészen biztos vagyok, hogy amikor eltemeted a csontokat, akkor nem kell imádkozni.

Elhangzott a tulajdonosok részéről valamilyen tiltás, hogy bizonyos helyekre nem szabad bemenni?

Szóval e nélkül soha nem találtuk volna meg azokat a helyeket a földben. De bent a házban mindig szabadon mozoghattunk. Azt megengedték. Csak az volt a fontos, hogy óvatosak legyünk, mert az atya házában sok szoba van, és ő azt mondta nekünk, legyünk óvatosak, mert a padló már itt-ott eléggé korhadt, és könnyen beszakadhat a súlyunk alatt. Nyilván a mennyezetre gondolhattott. A földemre. Ezért aztán főleg a földszinten és az első emeleten tartózkodtunk.

Azt hiszem, így szól helyesen: Az én atyám házában sok hajlék van. Ha nem így volna, vajon mondtam volna-e nektek, hogy elmegyek helyet készíteni a számotokra? És ha majd elmentem, és helyet készítettem nektek, ismét eljövök, és magam mellé veszek benneteket, hogy ahol én vagyok, ott legyetek ti is. Ahova pedig én megyek, oda tudjátok az utat. Ha pedig így szól valaki: Nem tudjuk, hová mégy: honnan tudnánk akkor az utat – akkor mit válaszol erre az úr? Én vagyok az út, az igazság és az élet. Senki sem mehet az atyához, csakis én általam. Ti mind meghívást kaptatok. Vagyis az ünnepet megtartjuk. Már estefelé járt az idő, ekkor megnéztük az *Armageddon* című filmet. A ház-tulajdonosok azt mondták, bármikor elmehetünk hozzájuk, és este pl. filmet nézhetünk velük.

És minden ilyen hajlékban, azt hiszem, külön asztalt terítenek nekünk, ellenségeink szeme láttára. Olajjal kenegetik a sülteteket, túlcordulnak a poharak. Túlcordul a szív is, ajándék lesz minden. Ajándék. Az égadta világon minden. Most már életem minden napján ez kísér. Ez követ önként. Nem, ez nem kísérhet mégsem, ez nem kísérthet engem egy életen át. Nem, ez sajnos nem követhet engem mégsem, önként legalábbis nem. És bármit kértek a nevemben, nem teszem meg.

FIGYELŐ

ÍRNI A SÍRGÖDÖRNEK VAGY A HAMUVEDERNEK

*Márai Sándor: A teljes napló 1961–63
Helikon, 2012. 440 oldal, 4990 Ft*

Tudja-e valaki az Egyesült Államokban – a szövegek mindennemű ismerete nélkül – azt a tény, hogy Márai Sándor ebben az országban írta még naplófolyamának döntő részét? A frissen megjelent kötet kapcsán talán nem ez a legfontosabb kérdés, de nem érdektelen. Különösen azért, mert a XX. század naplóirodalmának egyik csúcsteljesítménye ez, vagyis nem kizárólag világirodalmi kontextusba kerül a magyar szerző munkája, hanem rögvest világirodalmi minőségről beszélhetünk. A hazai irodalomértékelésben – egyelőre az erről szóló szakmunkákkal kevésbé megtámogatva – kezd az a vélemény meggyökeresedni, hogy Márai naplói irodalmi értelemben és az életmű egészét tekintve nagyobb jelentőséggel rendelkeznek, mint egyéb nagyprózai munkái, különösen a regényei. Ezzel a véleménnyel jelentősebb fenn tartások nélkül egyetértek, annak nyomatékosságával, hogy az EGY POLGÁR VALLOMÁSAI I–II., valamint a FÖLD, FÖLD!... című önéletrajzi munkái bármilyen szempontú mérlegelésben Márai írói teljesítményének első vonalába tartoznak.

A szerző diáriumainak sorában a legutóbb megjelent a tizenkettedik kötet. Egyetlen kötetből eltekintve, A TELJES NAPLÓ-SOROZAT elindításáig kizárólag a naplószöveg szigorú válogatásait publikálta az író. A NAPLÓ 1943–1944 közvetlenül a világháború lezárásának évében jelent meg idehaza. Ezt követően – noha évi több száz oldal naplószöveget írt – hosszú ideig nem hozta nyilvánosságra e műfajhoz tartozó textusait. Elsőként 1958-ban adta közre az alkotói öncsonkítással felérő válogatást NAPLÓ 1945–1957 címmel, amit hiába követett négy újabb válogatás 1997-ig (Márai 1989-ben halt meg) és hat újabb kötet AMI A NAPLÓBÓL KIMARADT címmel, e két sorozat még ahhoz is elégtelennek bizonyult, hogy a grandiózus vállalkozás körvonalai és tar-

talmi lényege meg- és felismerhetővé válhattak volna. Merőben új helyzetet teremtett, amikor 2005-ben megérkezett a Petőfi Irodalmi Múzeumba Márai naplóinak kéziratgyűjtése, és elindult a már címében is a tisztázás szándékával kiadott A TELJES NAPLÓ-SOROZAT.

A Márai-naplók kapcsán fontos bevezetni egy eddig nem használt fogalmat, a lappangó szövegek irodalmáét. A szerzőről született kis- és nagymonográfiák, de az írói hagyaték hazaérkezése előtt napvilágot látott, a naplókval foglalkozó szakmunkák is legfeljebb valószínűsítették, mintsem tényként állították, hogy a nyugati magyar könyvkiadásban megjelent idetartozó Márai-művek csupán töredékét jelenthetik annak a szövegekpusznak, amit a szerző a koalíciós idők Magyarországon (1945–1948), majd az olaszországi és egyesült államokbeli emigrációban (1948–1989) létrehozott. Filológiai bizonyosság híján a kutatók nem is állíthattak mást, noha nagyon is életszerű volt a feltételezés, hogy szigorú, elsősorban a kiadás költségeit mérséklő szempontok miatt rostálhatta meg Márai a nyilvánosság elé engedett kötetek textusait. (Ezzel összefüggésben nem véletlen, hogy az életmű 1990-ben indult magyarországi kiadásának kötetei között ott találjuk azokat a csonka naplókat, amelyeket a szerző külföldön korábban már megjelentetett.) Az immár 1945-től 1963-ig terjedő naplók 4270 oldalas terjedelme nem csupán mennyiségileg jelentős. A naplófolyamból nyert irodalmi tudásunk, ráépülve a teljes egészében publikált és ilyenformán hozzáférhető és széles körben nagyra értékelt 1943–1944-es naplóra, szakmai és laikus körökben egyaránt befogadói fordulatot idézett elő. A más műfajokban – regény, novella, színdarab, publicisztika – magát a harmincas és negyvenes években sokszorosán megmértető Márai mintha legigazabb alkotói önmagát találta volna meg a naplóírással. Igaz, műfajváltása korántsem volt független attól, hogy a közeledő kommunista hatalomátvétel miatt előbb belső emigrációba kényszerült, majd emberi és írói értelemben egyaránt lehetetlenné váló helyzete miatt a külföldre távozás mellett döntött. A naplóírás ebben

a helyzetben a prózaíró adekvát válasza volt a nyilvánosságtól elzárt ember folytonos közlés-és fogalmazásvágyára.

Márainak nem művészi programja volt a naplóírás. Erre utaló bejegyzéseket hiába keresnénk a hagyatékából előkerült, immár a tizenegyedik kötetnél járó könyvsorozatban. A szerző ehhez mérten szerényebb kérdéseket mérlegelt. Nyilvánosság elé bocsáthatók-e feljegyzései vagy sem? Ez ugyanúgy az önmagának feltett eldöntendő kérdések számát gyarapította, mint az, hogy egy ilyenfajta napló rendelkezik-e (rendelkezhet-e egyáltalán) irodalmi értékkel. E tekintetben a szerző szkeptikus. Márai alkotói pályája „melléktermékének” érezte naplóit, noha ezt így 1963-ig nem fogalmazta meg. Így már nem csupán a korábbi írói célkitűzésekhez képest, hanem ezeken túlmenően is igazzá válik a Plinius-féle megállapítás: ezek a szövegek az alkotói szándék szerint a kiterést szolgálták. Mégis, olyan megkerülhetetlen művé (művekké) váltak, amelyek jelentőségükben magasán Márai (siker)regényei fölé nőttek. Egy-egy életművön belül meglehetősen ritka az ilyenfajta átértékelődés, az esztétikai átrendeződésnek ez az intenzitása, az alkotások egymáshoz mért jelentőségének a megváltozása. Márai esetében részben magyarázza ezt a folyamatot, hogy – mint korábban utaltam rá – a tekintélyes terjedelmű lappangó szöveg életműbe való (máig tartó) beemelése erőteljesen hat az értékelés egészére. Sajátos és érthető önmozgás jellemzi Márai jelenkori befogadástörténetét.

A frissen megjelent napló írásának kezdete kor a szerző tizenhárom éve emigrált. Az ott-honnal, a hazával kapcsolatos bejegyzései ritkulnak, és több vonatkozásban újdonságokkal is szolgál annak a három évnek a története, amit Márai megörökített. Részben megírta és kiírta magából azokat a dilemmákat, amelyekben viszontagságok jelleggel mérlegelte az emigráns lét legalapvetőbb kérdéseit: valóban el kellett-e jönni otthonról? Jó döntés volt-e a távozás? „*Holnap lesz 15 esztendeje, hogy eljöttünk Budapestről. Nem »bántam meg«: minden jobb, mint ezt a 15 esztendőt férgék között élni végig otthon*” – írja valamikor 1963 augusztusában. Az érzelgősséggel aligha vádolható Márai ugyanebben a bejegyzésben megtoldotta a fentieket azzal: „*nincs többé eleven közöm Magyarországhoz*”. Közismert, hogy a függetlenséget a szellemi és művészi munka alapjának tartotta, és kizártnak nevezte, hogy odahaza rendelkezhetett volna a szabad-

sággal, ami nélkül az írói létnek nincs semmiféle értelme. Konok következetességgel támadta naplóiban Illyés Gyulát, akit társutasnak tartott, egyben „*jellemtelennek*” és „*sunyinak*”. Márai visszatérő minősítései arról árulkodnak, hogy ez az ellenszenv csak a legnagyobb ellenfélnek járt ki. Erőteljes kiegészítésre szorulna Lőrinczy Huba 2002-ben a *Forrásban* publikált tanulmánya („ILLYÉS AZ EGYETLEN, AKIVEL BESZÉLHETNÉK”, MÁRAI SÁNDOR ILLYÉS-KÉPE – AVAGY: EGY ELFOGULTSÁG TÖRTÉNETE), mert ebben a témában a naplók teljes szövegének ismeretében filológiai kedvezőbb helyzetben vagyunk mára, mint volt tíz évvel ezelőtt a kiváló – azóta elhunyt – Márai-kutató. Németh Lászlóról Márai először 1961-ben ír egy frissen megkapott regénye kapcsán: „*Belelapozok, és megint egyszer elcsodálkozom, milyen különös betegség az írásdüh. Ez az ember fogorvos volt [...] aztán eltűnt az irodalomban.*” Másutt „*dülettánsnak*” nevezi Németh Lászlót, akiről sommásan megjegyezte, hogy életmű helyett „*vászonba kötött papírtömeget*” hozott létre. Márai nem említette, hogy tudna Németh László 1959-es szovjetunióbeli útjáról, ami három évvel a magyar forradalom leverése után számos morális nehezen megválaszolható kérdést vetetne fel. Nem szerepel az sem a naplóban, hogy Németh 1957-ben Kossuth-díjat kapott – olyanok társaságában, mint Szabó Lőrinc –, ami a megszilárduló Kádár-rendszer legitimálásaként is értelmezhető.

A feljegyzései szerint ebben az időben minden éjszaka Krúdyt (AZ ASSZONYSÁGOK DÍJA, NAPRAFORGÓ) olvasó író a jelenség előtti csodálkozás közben így fogalmazott: „*Írói ereje és nagysága ma, ebből a távlatból csaknem érthetetlen. [...] A század legnagyobb írója volt.*” Hogy az utóbbi mondat világirodalmi kiterjesztésű, azzal is egyértelműsítette, hogy hozzátette: „*Közelebb megy a valósághoz, mint Flaubert és mint a francia realisták, látomásai titokzatosabbak és gazdagabbak, mint Proust emlékezései...*” Közismert, hogy Márai SZINDBÁD HAZAMEGY című regényével – 1940-ben jelent meg – egyszerre különös és zseniális írói-irodalmi emléket állított Krúdynak.

Márai naplófolyama folyamatos bepillantást engedett műhelytitkaiba. Nincs ez másként a legújabb kötetben sem. Megtudjuk, hogy 1961. június elején kezdett neki a RÓMÁBAN TÖRTÉNT VALAMI című regényének. Az írás soha nem idilli feladat. Ezt támasztja alá a szerző bejegyzéseinek sokasága, amelyek a szövegezés bukta-tóiról és a felmerülő kételyekről tudósítanak.

Nemcsak a születő regény, hanem ennél sokkal szélesebb alkotói kontextusa miatt is figyelemre méltó egy 1962-ből származó napló-részlet. „Ebben a tíz évben, itt az amerikai magányban és helybeli visszhangtalanságban megtanultam a mesterségbeli nagy titkot: most már tudok »lényegesen« írni. Tehát nem »szépen«, nem is »tetszetősen«, hanem: tudom, mi a »lényeges.«” Hatvankét évesen, negyvenéves írói múlttal a háta mögött volt ereje bevallani magának, hogy a „mesterségbeli nagy titok” birtokosának csak ekkor mondhatta magát. A kijelentés annak a művészi önvizsgálatnak a kiemelkedően fontos állomása, amelynek kezdete az 1940-es évek végére nyúlik vissza. Az ekkor született naplóbejegyzéseiben tett először kísérletet arra, hogy szembenézzen az 1935 és 1946 között született regényeinek (VÁLÁS BUDÁN, ESZTER HAGYATÉKA, VENDÉGJÁTÉK BOLZANÓBAN, AZ IGAZI, A GYERTYÁK CSONKIG ÉGNEK, SIRÁLY) megannyi poétikai, szerkezeti, narratológiai és stílári problémájával. A korabeli kritika – elég, ha e helyütt csak Örley Istvánra utalunk – alaposan leszedte a keresztvizet ezekről a példátlanul sikeres (nagy példányszámban eladott és olvasói rajongás övezte) regényekről, ám ennek az alkotói korszaknak a viszonylagos hosszúsága is jelzi, hogy Márait hidegen hagyták a (jogosnak tűnő) bírálatok.

Márai eddig megjelent naplóiban feltűnő módon került, hogy élete intimitásairól beszámoljon. Jellemző, noha csupán adalék, hogy feleségét, Matzner Lolát, egyszerűen L.-ként jeleníti meg feljegyzéseiben. Noha családjának mindennapjai nem képezik részét a megörökítendő eseményeknek, mégis az új napló valamelyes fordulatot jelez ezen a téren. Az 1939-ben néhány hetesen meghalt fia, Kristóf születésnapjáról minden évben megemlékezik. „Április 6. Ma 22 éve, hogy a kisfiú meghalt. Milyen lenne? Ma nagyon erősen látom, valóságosan” – olvasható az új kötetben, amelyben a magát sok tekintetben megmutatni nem akaró, szemérmes férfi eddig nem tapasztalt apai érzelmeket árul el nevelt fia, az akkor éppen katonáskodó János iránt. Féltő szeretettel írt a szolgálatát Alaszkában teljesítő fiúról. Szinte tabuként kezelte felesége zsidó származását, ezért is fontos az 1962-ből származó néhány sora: „L. a hajóállomásról jön – rokon érkezett Izraelből. [...] Kassai nő, Auschwitzban volt, aztán Izraelbe ment, most idejött [...]”

Elejtett megjegyzéseiből összeállítható Márai napirendje is, aki az ébredés után tornázott, majd két órát sétált, másfél órát írt, a délutánt

a könyvtárban töltötte, és következetesen éjfélőtől két óráig olvasott. Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy rendszeresen olvasta a *New York Times*-t, és tévét is nézett. A világra, a hírekre kíváncsi ember maradt egész életében az idehaza a két világháború között publicistaként is magasan jegyzett Márai. A világpolitika történéseit naplóiban sűrűn kommentálta.

Az emigrációban élő szerző nyelvhasználata valamelyest óhatatlanul átalakult, és ez naplóiban is tetten érhető. Sorjáznak a szövegben az angol kifejezések: *jet-posta, Pacific, Gulf of Alaska, college-diploma, transmitter-mesterség, UNO, jetrepülés, civil-right-mozgalom, welcome home-módoz*.

A napló egyik újdonsága a szerzőnek az a közel nyolc hónapos – 1962. október közepétől 1963. június végéig tartó – európai útja, amelyen érintette Olasz-, Francia-, Spanyol- és Németországot, Svájcot, Belgiumot és Portugáliát. Az írást erre a hosszú időre felfüggesztette, és az 1963-as év második felében emlékezetből írta meg úti élményeit. Az 1943 óta vezetett naplójában ekkor elsőként bomlott meg a rögzített események tényleges (cselekmény)idejének és a megírás idejének addig elválaszthatatlan egysége. „Szükséges, nagy ajándéknak” nevezi Európa vizionálását (1952 óta nem volt itt), mégis Amerikában a hazaérkezés érzése leptéte meg a repülőgépről leszállva. Annak az állandóan hangoztatott idegenségérzésének a figyelembevételével, amivel az egyesült államokbeli életét jellemezte, kell értékelnünk a hazaérkezés fogalmának használatát. Térben és időben egyaránt hosszú útja módot nyújtott rá, hogy újraértékelje a kontinenshez fűződő viszonyát. Úgy látta, a nacionalizmus szétrágtá az európai országot, és megjegyzi az utazás előtt: „Európa gyönyörű, de Európában megölték a legtöbb embert, akihez személyesen közöm volt; barátokat, rokonokat, gyalázatosan megölték őket.” Ha valamitől, a szentimentalizmustól éppenséggel mentes volt ez az út, amihez hozzátette, hogy az Amerikában eltöltött évek az Európa iránti honvágyat kilúgozták az emberből. Keserűen fedezte fel magában, hogy Itália iránti korábbi rajongása elmúlt.

Nem lenne teljes a körképszerű elemzés, ha nem szólnánk Márainak saját alkotói énjére vonatkozó megállapításairól. Szerzetesi magányban, az emigránslét szinte hasonlíthatatlan ingerszegénységében tételszerűen fogalmazza meg írói terveit, még tágabb kitekintésben: az íráshoz fűződő személyes alapállását. Az élet egyetlen értelmének nevezte az írást, olyan feladat-

nak, ami elől nem futhat el, akit tehetsége erre kötelez. Gyöngye legényként írt az olyanokról, akik kifogásokat – visszhangtalanságot, meg nem értettséget – keresve térnek ki a munka elől. Az életmű egésze felől nézve vészjóslóan pontosnak bizonyult a szerzőnek az a célkitűzése, ami szerint: „...az utolsó pillanatig, a fióknak, a semminek, a sírgödörnek vagy a hamuvedernek: írni.” Ezt tette 1989 februárjáig, szinte halála napjáig. Ha nem így lett volna, meg sem születnek a naplók.

Bod Péter

A STÍLUS NEM FONTOS

Dobszay László: *A klasszikus periódus*
A szöveget gondozta Wilhelm András
Editio Musica Budapest, 2013. 264 oldal, 4190 Ft

Eredeti formájában a könyv Dobszay László munkásságát végigkísérő work in progress volt, változó és képlékeny (igaz, muzsikuskörökben némileg mitizált) kézirat, csupán árnyékszerű kísérője Dobszay zeneiskolai és zeneakadémiai előadásainak, amelynek valódi léte és igazolása szerzője élvorszában rejlett. Most, amikor az élvorszó hitele eltűnt a szöveg mögül, az árnyék pedig előlépett a háttérből, és kényszerűen önmagáért szavatoló opus postumum vált belőle, a bíráló, aki szerencsésen okán ismeri a szerzőnek a szövegben való „bennléti fokát” (254.), nehezen fojt el egy melankolikus sóhajt, és ismét egyszer lepergeti magában a szóbeliség öröklétéről és az írás sérülékenységéről és gyámoltalanságáról szóló platóni gondolatmenetet. Magát Dobszayt ez a gondolatmenet nem érdekelte. Könyveibe akadálytalanul, az elkerülhetetlen veszteséggel mit sem törődve csatornáztatta be a természetes élvorszó keresetlen, póztalan folyamatát „*A stílus nem olyan fontos*” – hallottam tőle egy ízben, zenéről szólván. Ez azonban csak része annak az általános terminológiai nonchalance-nak, amelynek révén olyan zenei megjelöléseket, mint „szónátaforma”, „főtéma”, „mel-léktéma”, „mondat”, amelyeknek megegyezései jelentését ha nem is változtatja meg, eredeti környezetüket mindenesetre nagyrészt semlegesíti, mégis fenntartás nélkül használja. Ez nagyon jellemző volt Dobszaynak a külsőségekhez

való viszonyára. Szemben a szokásos tudományos etikettel, amely erejének jelentős részét a terminológia történeti relativizálására, magyarul jelentésváltozásainak metodikává duzzasztására pazarolja, Dobszay bízott abban, hogy látásmódja amúgy is átértelmezi a terminológiát. (Mégis: mi lehetett az oka, hogy elemzéseiben Dobszay soha nem érzett kísértést a retorika szókészletének alkalmazására és gondolkodásából legalább egyes elemek átvételére? Nemcsak latinos műveltsége tette volna ezt kézenfekvővé, hanem az, hogy a periódussal kapcsolatos műveleteket, mint bővítés, elízió és a többi, eredetileg a retorikus gondolkodás ruházta fel értelemmel. A modern formában tárgya legalábbis részben az egykori retorikus gondolkodásmód kiüresítésével jött létre; ezért, hogy a XIX. század előtt olyasmi, mint formában nem létezett. Pedig van utalás a könyvben arra, hogy a zenei periódusban a latin középkor poétikai univerzáléinak igazolását is kereste Dobszay.)

A bécsi klasszika ennek ellenére nem tartozott Dobszay számon tartott kutatási területei közé. Ő az egyszerűen zenekultúrák: a gregorián, a népzene felől érkezett, ami azonnal meg is látszik elemző gondolkodásának átható linearitásán, a melodikus elem előtérbe helyezésén a harmóniával szemben. Analitikus érdeklődése azonban legalább annyira tanúskodik annak a szellemi körnek befolyásáról, amelyet Simon Albert neve fémjelzett. Simon volt az, akinek kortárs zenei elemzéseiből kinőtt az Új Zenei Stúdió; és vajon véletlen-e, hogy ugyanekkor, 1969–70-ben indul útjára a Schola Hungarica is? Nem csak a hivatalos koncertélet avított formáinak és ásatag esztétikájának megkérdőjelezése kötötte össze a két együttest, s nem is csak az a világosan nyomon követhető hatás, amelyet kórusán keresztül Dobszay a kortárs zeneszerzésre gyakorolt; közös volt a premissza is: a zene minden korban azonos feltételek között elemezhető. A zene struktúrája az alapja az előadó-művészetnek is: „*semmit sem tesz egy jó zongorista, amit meg ne indokolhatnánk magukból a hangokból*” (255.), ahogy a szöveggondozó Wilhelm András által a könyv szövegéhez csatolt két korai Dobszay-írás egyikében (ZENÉSKÉPZÉS ÉS MŰELEMZÉS) áll. Az idézett mondat háta mögött ott rejlik a másik, le nem írott: „a stílus nem fontos”.

Lényeges különbség azonban: az avantgárdot a hang érdekelte. Mi a hang, ha semmi más,

csakis hang? Dobszay számára viszont a zenének a hang előtti állapota volt a legfontosabb, amiből utóbb a hang vagy a periódus lesz. „*Nem is a kész, megvalósult típusokat kellene azonosítani és megnevezni, hanem azokat az erőket, melyek az élő zenében működnek, és amelyek összehatása kialakítja a megvalósult nagyobb formákat.*” (189.) Egyik „kottapéldája” hangok nélküli teret, egy képzeletbeli periódus terét ábrázolja: az üres kottasorok a forma érzékeny, feszített felületét vetítik elénk, mely így, teremtés előtti állapotában, még mentes attól a szellemi erőttől, melyet a hangok képviselnek, s amely az elvont szkémát életre kelti és megváltoztatja. A megvalósult periódus ugyanis elkerülhetetlenül felszámolja az eszményi periódus tökéletes szimmetriáját; utóbbi „*csak elvi szkéma, amolyan formai alapösztön, melytől való bármiféle eltérés hoz életet, dinamikát a zenei előrehaladásba.*” (133.) A periódus szimmetriája apró aszimmetriákból adódik össze egy magasabb erő révén, és végső soron a metrikus és a dallami súlyrend ütközéseiből nyeri dinamikáját. „*A periódus nem van, hanem történik.*” (67.) – Dobszay analíziseinek kulcsmondata ez, amelyből megértjük, hogy a klasszikus stílus közheles drámaisága mindenekelőtt a klasszikus periódus drámaiságán keresztül mutatkozik meg. A klasszikus periódus innen nézve nem egyszerűen időbeli esemény, hanem magának az időnek eseménye, „*az időnek egy hangokkal zeneivé szervezett szakasza.*” (21.), maga a meghangszerelt, értsd: hangokkal feldíszített idő. Márpedig ha a periódus csakis az időben van, vagyis nem pusztá képlet és idea, hanem az, ami éppen megszólal, akkor máris érthetővé válik az is, hogy Dobszay formatankönyve egyszersmind elkerülhetetlenül interpretációs tankönyv is.

Az időt a súlyok teszik zenei idővé. Ahhoz viszont, hogy súlyokat érzékeljünk, szükség van konkrét hangokra is. Voltaképp az időtlen szkéma és az idő találokási pontjánál képzik meg a zenei súly jelensége. Mi a súly? – ezt a kérdést a legsúlyosabban talán Ernst Kurth vetette fel éppen száz éve. Kurth antipozitivizmusa, a Dobszayéhoz hasonlóan, a hangot vezeti le a mozgási energiából, nem pedig fordítva; csakhogy Kurth megmaradt Bach zenéjénél, nem kellett szembesülnie a periódusban megtestesülő szimmetriával. Nem mintha a barokk zenéből hiányozna a binomialitás (ez Dobszay egyetlen újonnan alkalmazott – a matematikából kölcsönzött – terminus technicus), csakhogy az ütempárokat ott többnyire nem fogja össze a

periódus abroncsa. A klasszikus súlyok: előzetesen adott időpontok a zenei folyamat érzékeny, feszített felületén, melyek hierarchiát alkotnak. Dobszay komoly erőfeszítést tesz annak elkerülésére, hogy a periódust periódussá tevő feltételeket a konkrét zenei anyagban keressük: nem a tematika teszi periódussá a periódust, hanem a súlyrendnek a klasszikus zene egészét átható hierarchiája. A periódus ugyanis Dobszay számára egyetemes formaelv, amely a zene folyamatának valamennyi szintjén kimutatható a legnagyobb léptékű formálástól lefelé egészen két hang kapcsolatáig, a zene sejt szintjéig hatolva – hiszen valamennyi szint egyazon forma-érzékből források. Ezáltal a zenei folyamat eredete mintegy önmagán kívülre kerül, és a súlyalkotás „*jellegetesen pszichikai, szellemi művelet[ként]*” lepleződik le, „*talán a legszellemibb, legelvontabb eleme[ként] a zenének.*” (37.). Az előadó-művészet nem utolsó sorban éppen a súlyok hierarchiájának megteremtése és kiegyensúlyozása. „*Jó, ha az előadóművész tudatában van annak, hogy a költő táncos egyensúlyát keresi.*” (189.) E felismerése révén Dobszay hasonló úton jár, mint Lendvai Ernő nagyszerű interpretáció-elemzése Beethoven–Toscanini 7. SZIMFÓNIA-járól. Lendvai nagyon is igazolja Dobszaynak a tudomány szokásos eszközfetiszizmusával szembe szálló kijelentését: „*Hogy fizikailag nézve mi e súly, az másodlagos, az is lehet, hogy esetenként változó.*” (37.) A mindenkori eszközt a mindenkori pillanat fogja a játékos kezébe adni – ezért nem szükséges többet mondani annál, mint hogy „*a súly: a csoportindításra való készség jelenléte egy meghatározott időpontban.*” (129.)

A súly révén szabadítja fel az előadó azt az energiát, amit azután „magának a zenének” tulajdonítunk. Voltaképp a súly ad létet a hangoknak, ezért jelentheti ki Dobszay, hogy az élő zenei folyamatban még egyetlen hangot is a hangcsoportnak kijáró gesztus méltóságával kell indítani. Vagyis az egyes hang jelentősége a fentebb mondottak ellenére semvész el, mivel „*Sem a dallam, sem az akkord nem szétvája föl az egyes hangot, hanem horizontális, illetve vertikális kohéziót biztosít számára más hangok kapcsolatában.*” (254.) Dobszay zeneisége számára a felütésnek is szüksége van súlyra, hiszen mégiscsak egy nagyobb egységet indít útjára. Ugyanezért tiltakozik Dobszay az ütempárok Hugo Riemann-i felütés-leütés viszonyba állítása, nemkülönben a hangsúly híján indított, léttelen hangok-hangcsoportok ellen; mindkettő az úgynevezett histo-

rikus előadói gyakorlat obligát manírjai között tenyészik. Márpedig elkerülhetetlen az ütközés Dobszay ahistorizmusa és egy olyan irányzat között, amely a struktúra helyett pontosan a zene legkülső, történetileg legsérülékenyebb rétegéből, a hangzás történeti viszonylagosításából indul ki, vagyis amelynek előadói elvei leszakadtak a zene szerkezetéről, és a relativizmus hullámain hanyódnak. Dobszay pontosan tudta, hogy a hitelesség történeti síkon való kezelése nem egyéb, mint az előadó-művészet kérdésének lefokozása, s mint ilyen, a lényegtelenység mai kultúrájának része: csupán a felszín kapirgálva a historikus előadói gyakorlat hitelességének forrása ingatag marad. Az ilyen zenei gyakorlat adós marad az adott zene „perszonalitásának” megmutatásával, annak magyarázatával, amitől a zenemű „mikrokozmoszá, belső erőből organizálttá, önálló világgá válhatott”. (241.) Az interpretációt a zene szerkezetéhez visszavezetve Dobszay felszámolja a két megközelítés mesterséges antagonizmusát: egyfelől a megszólaltatás voltaképp nem más, mint éppen az elemzés legkézenfekvőbb, ráadásul stílusfüggetlen módja (kellene, hogy legyen), másfelől az elemzés Dobszay által kínált módszere „a legalapvetőbb és egyben legmagasabb rendű *Aufführungspraxis-problémában segít, abban, ami nem apró »stíluszabályok« betartásán múlik, hanem a mű arányainak, belső viszonylatainak, súlyainak felfedezésén, ezen a mindig új, mindig teljes bentlétet kívánó kalandon*”. (241.) De ezt már tudtuk: „a stílus nem fontos”.

Érveket keresek annak védelmében, hogy a kötet bőséges zenei példatára zavarba ejtően egyoldalú. Nem szabad elfelejteni, hogy egy minden ízében pedagógiai munkát tartunk a kezünkben, amely nem vagy csak nagyon kevésé tartozik a zenetörténeti kiegyenlítetttség imperatívuszának. Dobszay a bécsi klasszikus periódus energetikai rendszerét és statikáját vizsgálja, és ehhez számára majdnem kizárólag Mozart-művek, azoknak is egy szűk köre van leginkább kéznél. A kérdés csak az, vajon milyen mintára szabják előzetesen a „bécsi klasszikus periódus” igazolásra váró fogalmát; hogy meggyőző-e az igazolás Haydn majdnem teljes mellőzésével. (A függelékes Haydn-elemzést a szöveggondozó nyilván ezért is illesztette a kötethez. A néhány Beethoven-példa esetében pedig kérdés, vajon a klasszikus részletek mellé tehetők-e, vagy – mint sejtem – a beethoveni szim-

metria inkább már zenetörténeti hivatkozásnak számít, és klasszicista tünet.) Azt hiszem, megkérdőjelezhető Dobszay kijelentése egy, a könyv bemutatóján felvételtől elhangzott előadásrészletben arról, hogy az aszimmetria Haydn művészetében a barokk zene maradványa. Az idősebb mester kivételként kezelése nemcsak zenetörténeti értelemben lenne tarthatatlan (innen nézve inkább Mozart a nagy kivétel), hanem Dobszay önmagára rótt szabálya felől nézve is, mely szerint „minden eltérés egy magasabb szabály, magasabb rend érdekében történik”. (129.) Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a klasszikus zenei nyelvtan szigorú rögzítettsége a legcsekélyebb mértékben sem akadályozza, hogy a zene magára vegye a legkülönbözőbb zenei észjárásokat.

De éppen, mert ízig-vérig pedagógiai munkáról van szó, nehéz őszintén válaszolni az obligát kérdésre: itt és most ki és mire fogja használni A KLASSZIKUS PERIÓDUS-t? El lehet mondani persze, mert igaz: keresetlen világosságával, zenei példatárának gazdagságával és mindenekelőtt a lényeg iránti érzékenységből fakadó zeneiségével a magyar zenepedagógia példa nélküli darabját kaptuk kézhez; de milyen talajra hull ez a mag? Hol van hozzá az oktatási rendszer, amely kitermelné a pedagógust, aki felszabadulásként, nem félelemként éli meg, hogy „a zenei gyakorlattól idegen, merev osztályozások csupán a tanítást könnyítő, átmenetileg használható kategóriák”; akinek van bátorsága módszerbe építeni, hogy „A kértelműség reális élettevékenysége, funkciója a műnek”; aki bízik növekedésében annyira, hogy meri „esetleg éppen ellenkezőjét [mondani] ma annak, mint amit előzőleg mondtott”? (189. k.) Vagy másképp: ki fogja megmenteni attól a könyvet, hogy tananyag váljék belőle? – megmenteni friss szellemének megzárulásától, a betokozódott magyar zeneoktatásba való beolvadástól? Dobszay pedagógiai életműve azért van „*ebek harmincadján*”, amint nekrológiájában (*Holmi*, 2011/11.) Wilhelm András fogalmazott, mert valójában az oktatás egész hátrószága van ebek harmincadján, az, amelynek Dobszay könyvét be kellene fogadnia, és amelynek mára egyetlen esélye, hogy az általános műveltség romjai alatt egy-két túlélőt talál. Az önálló gondolkodás igényét, amely tanár és diák részéről egyaránt a könyv használhatóságának sine qua nonja, idegen testként kópi ki a mai oktatási rendszer, amely autonóm felnőttek helyett munkaeót és alattvalót képez. Dobszay termékeny elfoglalt-

ságainak nincs keresnivalója a mai oktatás terméketlen, hivatalnoki objektivitásának korlátolt világában. A legjobb sors, amely könyvének juthat, a mű tető alá hozásának fő katalizátora, Kurtág György zseniális JÁTÉKOK-sorozatának sorsa, és micsoda véletlen!, éppen ez a zene viseli magán vállaltan a gregoriánról Dobszaytól tanultakat. Egyiküket sem lehet az oktatás mindennapi kenyerévé tenni, de mindkettő ébren tartja egy olyan pedagógia egyre távolabbi látomását, amelyben a pedagógia nem önmaga létének igazolására, következképp nem is a középster hatalmának megszilárdítására tör.

Dolinszky Miklós

NAGYMONOGRÁFIA, EMLÉKEZETHELY ÉS KERESZTKOCKÁS PULÓVER

*Ferkai András: Molnár Farkas
Terc, 2011. 462 oldal, 12 255 Ft*

Molnár Farkasnak eddig nem volt helye – bővebben szólva nem volt rendes helye. Abban az értelemben semmiképpen, ahogy a magyar építészet nagy mesterei közül Pollack Mihály nevére legalábbis a tájékozottabb laikusok azonnal a Nemzeti Múzeumra, Ybl Miklósról az Operaházra, Steindl Imréről a Parlamentre, Lechner Ödönre az Iparművészeti Múzeumra asszociálnak, a még jobban tájékozottaknak Hild József-ről eszébe juthat az egri székesegyház, Hauszmann Alajosról az egykori Kúria, Alpár Ignác-ról a Vajdahunyadvár. A XX. századi mestereknél már nehezebb a dolog, Dávid Károly és a Népstadion vagy a Ferihegyi repülőtér még esetleg bejöhethet, Lajta Bélánál sajnos már inkább csak a szakemberektől „várható el” a Vas utcai iskola vagy a Martinelli téri házának ismerete. Az ugyancsak a legnagyobbak közé tartozó Molnár Farkas esetében azonban ilyen hely biztosan nincs, ahogy sok kortársa esetében sincs – még a nála az ismertség és a megbízások szempontjából sokkal szerencsésebb Kozma Lajos is „helytelen” építésznek mondható.

A GPS-szel könnyen azonosítható földrajzi koordinátákkal meghatározott helyek (mint pl.

a világörökségi helyszínek) hiánya ma már szerencsére nem jelenti a „hely” abszolút hiányát. A Pierre Nora szerkesztésében 1984 és 1992 között megjelent hatalmas mű a franciák emlékezhelyeiről helyekké tett ünnepeket, fogalmakat, nemzeti reprezentációt és mitológiát. A kiadványtípus követőkre talált Németországban, Ausztriában, Olaszországban, és bár Magyarországon nem, de a néprajzosok már korán reagáltak nálunk is, és a történeti közbeszédre is komoly hatással volt, hogy csak a legutóbbi vitákra utaljunk, emlékezhelyként jelenik meg például Trianon és emlékezhely hiányaként a holokauszt. A földrajzi helyen túlmutató emlékezhely fogalma már a Nora-féle műben is sokféle diszciplína számára tűnt alkalmazhatónak – semmi okunk, hogy ezek közül kihagyjuk az építészetet és az építésztörténetet.

Ebből a nézőpontból Molnár Farkasnak ma már van helye. Van olyan pontja a világnak, amely azonosítható vele – egy könyv mint emlékezhely. Szerzője Ferkai András építész, építésztörténész. Végzettségét tekintve nem művésztörténész, tevékenységét és jelen művét tekintve mégis igencsak érdemes az Akadémia Művésztörténeti Tudományos Bizottságának elismerésére¹ – 2012. november 9–11-én A MŰVÉSZETTÖRTÉNET ÚTJAI című konferencián is a művésztörténet és az építésztörténet kapcsolatrendszerét vizsgáló szekció felkért vezetője, programjának összeállítója volt.

Annak azonban még csak a felvetése is, hogy egy könyv egy építés emlékezhelyévé válhat, sok minden előfeltétel teljesülését kívánja. Az utóbbi időben nem példa nélküli „álmonográfia” korában – némelyikük egyébként hiányt pótló szakmai olvasókönyv – ilyen előfeltétel az a hatalmas tudományos munka, amelyet Ferkai András művébe befektetett. Imponálók a számok maguk: a Terc Kiadó nevével jegyzett, nagyalakú, négyzetes kötet 462 oldalt számlál, és az 510 szöveggöztí képhez 292 járul a katalógusban – csak azért nem mondhatjuk, hogy nyolcszáznál több, mivel a kiadói luxus az olvasó kényelme érdekében, ha ez indokoltnak tűnt, az ismétlést is lehetővé tette. A könyv tematikai szempontból igen sokoldalú – sokoldalú volt azonban a hőse maga, aki helyenként az iparművészet területeire is erőteljesen kilépő képzőművészként is jelentős alkotó volt, még ha építészként meghatározóbb is a működése. Nem csoda, hogy a kötet műfaját maga a szerző ha-

tározza meg nagymonográfiaként – meghatározásában nincs is semmiféle túlzás.

Egy monográfia sosem pattan elő a semmiből. Az előszóban a szerző gondosan elő is számolja munkája előzményeit, kismonográfiákat, forrásgyűjteményeket, interjúkat, kiállításokat.² A korábbi eredmények újragondolása, a több-éves kutatómunka során feltárt új adatokkal való szembesítése, a résztanulmányok egységbe fűsülése, valamint a lehetőségek szerinti teljes oeuvre-katalógus kritikai gyűjtőmunkája, az egységben látás és az egységben láttatás, a nemzetközi viszonyítási rendszer gondos felmérése az a többlet, amelyet Ferkaai hozzátesz az eddigiekhez. Egyként érdekli rajz és festmény, tipográfia és reklámgrafika, kiadványterv és tervpályázat, építészeti terv és megvalósult épület. Ez a változatosság a kötet alapvetően kronologikus szerkesztésmódjában is jelentkezik, az életpálya egy-egy rövidebb-hosszabb korszaka (AZ ÉPÍTÉSZET FELÉ: MŰEGYETEMI TANULMÁNYOK, TERVEK A HÚSZAS ÉVEKBŐL; ÖNÁLLÓAN A PÁLYÁN, MAJD FISCHER JÓZSEF ÉS BREUER MARCELL TÁRSAKÉNT), műhelye (A PÉCSI MŰVÉSZKÖRBE ÉS TOVÁBB...; A WEIMARI BAUHAUSBAN: MŰFAJHATÁROKON ÁT), munkahelye (A GROPIUS–MEYER–IRODA MUNKATÁRSA), helyszíne (ORVIETO, 1921; MAGÁNALKALMAZOTTKÉNT WEIMARBAN), mozgalma (AZ ÉPÍTÉSZ MINT A TÁRSADALOM MÉRNÖKE: A CIAM MAGYAR CSOPORTJA ÉLÉN) ugyanúgy fejezettémává válhatott, ahogy a szerző által legfontosabbaknak vagy legjellegzetesebbeknek tartott művek önmagukban is, részletesen ott sorakoznak az építészeti főművek – épületek (GRÓF JÓZSEF HÁZA, KAVICS UTCA, 1931; DÁLNOKI KOVÁTS-VILLA A LEJTŐ UTCÁBAN, 1932; A PESTÚJHELYI KÓRHÁZ SZEMÉLYZETI ÉPÜLETE, 1933–36; A TYROLER-HÁZ, 1934) és emblematikus tervek (A VÖRÖS KOCKAHÁZ, 1922) egyaránt –, de a szerző szubjektív választása kevésbé ismert vagy akár teljesen ismeretlen alkotásokat – különösen a pálya első feléből festményeket (SIRATÁS, 1921), grafikákat (ITÁLIA-MAPPA, 1921–22; FIÚ LÉGI JÁTÉKSZERREL, 1923), könyvborítót (SIRATÓ KÁROLY: PAPIREMBER – KÖNYVBORÍTÓ) – is kiemeli, ha a műfaj, a minőség, a tárgyalás logikája ezt indokolja. A 266 tételt tartalmazó katalógust a művész-építész publikációinak válogatott szemléje követi, majd írásainak teljes bibliográfiája. Szerencsére van egy rövid életrajz is, mivel például a főszövegben Molnár Farkas ugyan annak rendje és módja szerint megszületik, a II. világháború végi halálára viszont a szerző csak utal:

az építész utolsó fényképén a rajzasztalán munkában lévő, modern szellemű, funkcionalista épület alaprajzát mutató tervről jegyzi meg a tanulmány utolsó mondataként, hogy „*későn jött jutalomjáték, sajnos túl későn*”. Előtte ugyanis az utolsó évek alkotásaira vonatkozó nem is egy fejezet a kritika terepe, mert bár építészeti nagymonográfiát írni a főhős és életműve tisztelete és szeretete nélkül csak nagyon nehezen lehet (ebből a szempontból az építészettörténet-írás különbözni látszik a történetírástól), ez azonban nem homályosíthatja el a szerző tisztánlátását – a minőség megítélése minden művészettörténeti témájú mű alapfeladata.

A monográfiák, kézikönyvek, nagy katalógusok mindig lezárni látszanak egy folyamatot. Tapasztalataim alapján azonban legalább annyira kezdetet is jelentenek, kiindulópontot az olvasó, a használó, a kutatást folytató kollégák számára. Elgondolkoztat és ötleteket adhat. Rá lehet például csodálkozni a könyvben arra, hogy egy a budapesti Szentföldet, Molnár Farkas elmentmondásos értékelésű, torzóban maradt épületegyüttesét népszerűsítő plakátterven – Ferkaai nem sorolja be az építész művei közé – az urbanizált Pest előtt hullámozó Budai-hegység kupolás Szentsírháza a város fölött ufóként lebegő földgömb Szentföld-pontjáról alávetülő fény-sugár kettős motívuma, a nagy gömb és a karsú, magas háromszög milyen erősen az 1939. évi New York-i világkiállítás témaközpontjára, a Trylon és Perisphere obeliszkűjére és hatalmas gömbjére hajaz.

A PÁLFORDULÁS? A NEGYVENES ÉVEK MUNKÁI című utolsó fejezet indító illusztrációja az építész 1943 körül készült portrétője. A vékony fekete keretű szemüveg fénytörése mögött elötűnő szempár mintha bizonytalan jövőbe tekintene, a kissé széteső, középkorú férfiacr szájában a csak a fényképésznek mutatott derű kényszeredett mosolyával. Begombolt gallérú, világos színű, minta nélküli flanelingének az eleganciához semmi köze. Mögötte a falon térkép részlete tűnik elő. Az utolsó mondat fényképén ugyanaz a térkép jelenik meg a tervezőasztal fölött, az ugyanazt az inget – alighanem ugyanazon a napon – viselő építész tervére figyelő arca azonban átszellemült gondolkodásról árulkodik, és visszautal a múltba. Ugyanis nem ez az egyetlen portrészorozatra utaló momentum a kötetben. A belső címlapot követő fekete oldalpárt díszítő fényképén az oldalra fésült hajú, magas homlokú, fiatal Molnár fejét profilba fordító,

világos bútorsíkok között metsző tekintettel oldalt kifelé néző képmása látható. Fehér ingének gallérja, rafináltan kockázott nyakkendőjének csomója csak kivillan a környezet síkjaival erős kontrasztot alkotó, kereszt-kockás pulóver szűk nyaka mögül. A fiatalember jobbával egy fordítva tartott prágai folyóirat talán 1926. évi 5. számát szorítja magához – ez alapján lehet a Pécsi József által készített fényképsorozat is az ekörül időre keltezni. A pulóver hangsúlyos szereplő a fénykép derűsebb arckifejezést mutató párján is, amelyen Ferkai leírása szerint a kézben tartott, áttetsző celluloidvonalzó fölé tornászó nő fényképét ragasztotta Molnár egy valamivel később, 1929-ben készült, konstruktivista kollázson. 1925-ben az utcán a szerző meghatározása szerint Heinz Wichmann építéssel felszabadultán örülő Molnár ugyanezt a pulóvert viseli egy már harmadik emlékfotósorozaton. Az ez utóbbi fotók köré a kötetben rajzolt weimari történet korántsem ilyen vidám, viszont a Ferkai által ezzel kapcsolatban felvetett problémák sora világosan mutatja, hogy koránt sincs minden kérdés lezárva. Ezek részben olyan, újra és újra felmerülő alapproblémákra vonatkoznak, hogyan lehet az építész kezeket – irodatulajdonos és közreműködő, egymással társult építésszek – elkülöníteni terveken vagy esetleg megvalósult épületeken is.

A pulóver és a nyakkendő, a derékszögű vonalzó és a prágai folyóirat egyaránt ott látható a korábbi széria egy harmadik képén is, amelyet a Múcsarnokban kilenc évvel ezelőtt a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Építészeti Múzeum által rendezett FÉNY ÉS FORMA-kiállítás emlékezetes építészportré-sorozatának egyik molinójára nagyították a rendezők,³ az életművet bemutató kötetben pedig a műegytemi tanulmányok tárgyalására szánt fejezet elején kapott helyet. A dacosan fölvetett fej a vonalzó határozott háromszögére támaszkodva tekint a jövőbe. Talán még a saját emlékezethelyeként majdan Ferkai András által megalkotott monográfia is felsejlik előtte.

Jegyzetek

1. A szöveg annak a laudációnak szerkesztett változata, amely 2012. november 30-án a Magyar Tudományos Akadémián, az MTA Művészettörténeti Tu-

dományos Bizottsága 2011. évi Opus Mirabile-elismeréseinek átadásán hangzott el.

2. Ferkai a Molnár-életmű kutatása, elemzése és közvétele kapcsán ifjabb Janáky István építész, valamint Gábor Eszter, Mezei Ottó és Bajkay Éva művészettörténész szerepét emeli ki. Vö. Gábor Eszter: A CIAM MAGYAR CSOPORTJA (1928–1938). Akadémiai Kiadó, 1972 (Architektúra); Mezei Ottó: A BAUHAUS MAGYAR VONATKOZÁSAI. Népművelési Intézet, 1981; Mezei Ottó: MOLNÁR FARKAS. Akadémiai Kiadó, 1987 (Architektúra); Bajkay Éva (szerk.): MOLNÁR FARKAS (1897–1945). ÉPÍTÉSZ, FESTŐ ÉS TERVEZŐGRAFIKUS. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2010; Bajkay Éva (szerk.): A MŰVÉSZETTŐL AZ ÉLETTIG. MAGYAROK A BAUHAUSBAN. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2010.

3. Csengel-Plank Ibolya–Hajdú Virág–Ritoók Pál: FÉNY ÉS FORMA. MODERN ÉPÍTÉSZET ÉS FOTÓ 1927–1950. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 2003. 277., 67. kép.

Lóvei Pál

GYÓGYÍTÓ ERŐSZAK

Egy náci orvos élete a haláltól a születésig

Martin Amis: *Időnyíl, avagy a sérelem természete*
Fordította Elekes Dóra
Európa, 2012. 220 oldal, 2900 Ft

„Tudni akarják, mivel foglalkozom? Hát jól van. Bejön egy hapsi bekötözött fejével. Nem lacafacázunk. Lekapjuk a kötést. A hapsinak lyukas a koponyája. Na, erre mit lépünk? Egy szöveget szúrunk a lyukba. A szöveget – jó rozsdás – a szemetesből vagy valami hasonlóból halásszuk ki. Aztán kicsérjük a hapsit a váróba, ahol egy kicsit még ügyeleghet és óbégathat, mielőtt visszavinnénk az éjszakába. És már jöhet is a következő, egy koldussasszony, akinek harisnyát és műanyag cipőt forrasztunk arra az örögi patájára... Miután elbántunk a rohadékokkal, alig várjuk, hogy megszábaduljunk tőlük. Utat! De ezeknek semmi sem elég. Csak jönnek és jönnek.” (102.)

Az elmúlt évtizedekben megjelent két regénye (SIKER; PÉNZ) alapján a magyar olvasók Martin Amis angol íróban a kortárs szatíra egyik legmarkánsabb, a társadalmi visszasságokat fekete humorral kinagyító képviselőjét ismerhették meg. Amis azonban nem csupán a századfor-

duló nyugati társadalmának ellentmondásos viszonyait vizsgálja, hanem az európai történelmi közelmúlt meghatározó traumái, a totalitárius rendszerek, az azokban megnyilvánuló emberi gonoszság és hatalomvágy mibenlétét is. A 2002-ben *KOBA THE DEAD* címmel megjelent, a leninizmus–sztálinizmus büntetteit feldolgozó könyve ennek legújabb bizonyítéka. Azonban jól döntött az Európa Kiadó, amikor 2012 közepén egy jóval korábbi, 1991-es kisregényét adta végre a magyar olvasók kezébe, mégpedig mesteri, szinte tökéletesnek mondható műfordításban (mely Elekes Dórárt dicséri).

Az *IDŐNYÍL, AVAGY A SÉRELEM TERMÉSZETE* című kisregény a holokauszt egyedülálló vétségét úgy képes egyedülállóan és mélyen sokkolóan megidézni, hogy közben egyértelműen beleírja magát a klasszikus brit szatíra több száz éves hagyományába. E tradíciót Amis esetében egyenes ágon visszavezethetjük Jonathan Swift haragos és kíméletlen művészetére, melynek fő ismeretőjegye az a tabudöntőgető bátorság, amely társadalomkritikai céljai érdekében sohasem riad vissza a polgári érzékenység sokkolásától. Amis eszköztára – a megszokott értékrendet feje tetejére állító, radikálisan ironikus kontextusok megteremtése, valamint a testiség közmegegyezés által elfedett, undort keltő aspektusainak kínos módon provokatív megmutatása – szintén a bosszús dublinit idézi. Amis egyszerre tartja be és szegi meg a híres adorniói képtilalmat: egyfelől beleveri az olvasó orrát a „szarba”, olyan értelemben, hogy a hullabűz, az ürülék és a halál érzékszerveket is mozgásba hozó megjelenítése révén szembesít az elegáns náci szervezés által elfedett materiális valósággal, a kín és a halál testiségével, csúf és megrázó – lacani értelemben vett – „való”-jával, másfelől e csúfságot, a mindent beborító ürülék képét az emberi társadalom metaforájává tágítja, mindazzá, amit – immár nem testi értelemben – takargatni és elfojtani vagyunk kénytelenek.

Az *IDŐNYÍL* több szempontból különleges darabja a holokauszt-irodalomnak. A holokauszt kapcsán az elemzők ma általában másod- és harmadgenerációról, a közvetett emlékezés dilemmáiról beszélnek. Amis nem zsidó származású, közvetlenül nem érték a családot ilyen traumák: walesi polgári családba született, édesapja, Kingsley Amis a század derekának egyik legnépszerűbb angol prózaírója volt. Esetében tehát az emlékezés többszörös áttételességéről

kell beszélnünk, sőt, a regény arról a folyamatról tanúskodik, amelyet Marianne Hirsch az utóemlékezés fogalmának kitágításaként ír le: a holokauszt tapasztalatából kiindulva a szenvedőkkel való azonosulás kitágulhat távoli generációk, különböző körülmények, eltérő csoportok közti azonosulássá.¹ Amis a könyvét tönkrement életű hűgának, Sallynek ajánlja, akiről egy későbbi regényének főszereplőjét mintázta, és akinek élete a férfi hatalomnak való női kiszolgáltatottság, fenyegetettség tapasztalatával való empátiához segítette az író. A társadalmi hatalmat birtokló férfi és a náciizmus közötti szoros összefüggés pedig az *IDŐNYÍL* egyik alapmotívuma. Ugyancsak sajátos vonás, hogy a narráció nézőpontja nem az áldozaté, hanem az elkövetőé, legalábbis bizonyos értelemben. Mindenesetre a regény megírásának hátterében egy olyan könyv áll, amely az elkövetők szempontját dolgozza fel. Robert Jay Lifton pszichiáter, Amis barátja maga adta az író kezébe *NÁCI ORVOSOK* című munkáját, amely sokéves kutatásának, túlélő áldozatokkal és náci orvosokkal folytatott interjúinak eredményét adta közre.

Lifton könyvének hatására Amis elhatározta, hogy egy *Auschwitzban Mengele segédjeként működő náci orvos, Odilo Unverdorben* élet-történetét fogja megírni, időben visszafelé haladva: halálától születéséig. Az idő fordított folyásából következő abszurdítások egész során kell az olvasónak átverekednie magát. Megtudjuk, hogyan halássza ki a főszereplő a szemetesből az ételmaradékokat, hogyan kerül az étel többi része a tányérra, majd végül az üzletbe, ahol pénzt kap érte. A későbbi, auschwitzi részek perspektívájában többletiróniára tesz szert az a „visszafogottság”, amellyel a narrátor nemegyszer utal a fordított irányba történő ürités félórára, nyöszörgő kínjára (mely azután a főszereplő fiatalodásával arányban fokozatosan rövidül és enyhül). Természetesen a történelem is visszafelé halad: a Central Park levegője egyre tisztább, „*újabbán látni a város felett a csillagokat*”, és a holdra szállás „*után*” a világ sokkal otthonosabb, számol be a narrátor (119., 121.). Olyan világ ez, amelyben a baleseti sebészek eltörlik a betegek csontját, ahol rombolni nehéz és hosszadalmas, viszont „*teremteni*” pofonegyszerű. E különös elbeszélői technika nem teljesen új, alkalmazza például Kurt Vonnegut *ŐTÖS SZÁMÚ VÁGÓHÍD* című regényében, ám közel sem ennyire következetesen. Mivel a visszajára for-

dított idővonal követése elég intenzív munkára szorítja az olvasót – aki az események egyfajta folyamatos mentális átrendezésére kényszerül –, felvetődhet a kérdés, hogy vajon nem silányul-e ennek folytán az olvasói tapasztalat öncélú technikai játékká, rejtvényfejtéssé. Az szinte folytonos olvasói meghökkenés és az azt követő rekonstrukció azonban igen pontos dramaturgiai célt szolgál, ami a szatíra rettenetes csattanója is egyben: az érthetetlen világ Auschwitzban hirtelen, megvilágosodásszerűen nyeri el értelmét. Mindaddig úgy tűnt, az emberek tevékenységének nagy része értelmetlen rombolás, az auschwitzi táborban ezzel szemben életadás folyik: zsidók születnek, úgymond, a hamuból.

A főszereplőről lehasadt narrátor alkalmazása sem pusztán bravúr. A regény narrátora nem maga az orvos, hanem egy tetetlen hang, aki az orvos testébe zárt „*parazitának*” vagy „*potyautasnak*” titulálja magát, de nem azonos vele, és „*gazdája*” nem is tud róla. „*Nincs hozzáférésem a gondolataihoz – mondja –, de érzem, amit érez.*” (14.) E különös hasadtság értelmezéséhez szintén Lifton munkájában lehet meg a kulcs. A NÁCI ORVOSOK szerzője az én megkettőződésének pszichológiai elméletével próbálja ugyanis megmagyarázni, hogyan adhatták a fejüket tömeggyilkosságra a hippokratészi eskü által kötelezett orvosok. A náci orvos Lifton szerint fausti alkut kötött az auschwitzi regime-mel, s úgy szabadította fel magát a gyilkolásra, hogy kifejlesztett egy második ént, egy auschwitzi ént, az eredeti morális énjét pedig elfojtotta, elidegenítette önmagától. Ez az elidegenített, parazita zárványként benne lappangó Doppelgänger egyben a gyermeki ártatlanság hangja, aki nem szűnik meg csodálkozni az időben visszafelé haladó világ furcsaságain. Eredeti német neve, Unverdorben (a történetben számos álnevet használ a főszereplő) is utalhat erre: a 'unverdorben' jelentése többek között korrup, szennyezett, rohadt, míg az 'unverdorben' mindennek fordítottja, romlatlan és ártatlan. A narrátor tehát Unverdorben lényének ez utóbbi része, amelytől elzárkózott, attól a pillanattól fogva, hogy Schloss Hartheimben fogyatékosokon eutanáziát kezdett végrehajtani egészen Auschwitzból való meneküléséig. Az auschwitzi időszakban teljes az egység a hang és az orvos között: „*egy voltam, összeolvadtam magammal egy természetfeletti cél érdekében.*” (151.) Ez az egység

természetesen az elbeszélés pszichológiai mélypontja – ekkor a legboldogabb a világot visszafelé szemlélő narrátor –, gyilkossággal vagy öngyilkossággal is felérő elfojtás eredménye. A regényben azonosítható is az elfojtás pillanata (a Schloss Hartheim-időszak kezdete), amelyet fordítva szabadulásként ír le a narrátor: „*Mert én, a névtelen, a test nélküli, immár kicsusszantam alóla, és hamuszóke emberi haj foszlányaként szállok a magasban.*” (191.) Ez a kép kivetíti a belső hasadtságot, amikor az elhallgattatott lelkiismeretet drámai módon a levegőbe elfüstöltögtetett áldozatokkal is asszociálja, azt sugallva, hogy a sérelem természete mindig önpusztítás is.

Az auschwitzi rémtetteket az életadás csodálatos munkájaként megélt, ujjongó és tudatlan gyermeki hang bizonyos szempontból emlékeztet a SORSTALANSÁG gyermek narrátorára, Kertész regényének groteszk iróniájára. Itt azonban a paródiaszámba menő örvendezés és a naturalista részletek együtt olyan elborzasztó hatást váltanak ki, hogy még az a kérdés is felvetődhet, elvárható-e, hogy ezt a könyvet bármilyen személyesen érintett személy egyáltalán elolvassa, sőt, számos kritikus szerint a komoly téma és a játékos stilisztikai kísérletezés nem fér össze.² A szatíra célja mindazonáltal pontosan a sokkoló szembesítés. „*Auschwitz világa, már bocsánat a szóért, végérvényesen ürüleképpontú világ volt. Gyakorlatilag szarból épült az egész. Az első hónapokban nem is sikerült leküzdennem természetes idegenkedésemet, egészen addig, amíg meg nem értettem a létrejövés folyamatának eredendő életidegenségét. A megvilágosodás akkor jött, amikor az az öreg zsidó felszínre bukkant a latrina mélyéről, nagy locspoc közepette életre küszkölte magát, ujjongó örök cibálták ki a szarlétől tisztára mosott ruhában.*” (162.) „*Na és hogy mi volna az a magasabb cél, amelyért dolgozunk? Álmodni egy fajt. Embereket teremteni a levegőből. A mennydörgésből és a villámlásból. Gázal, árammal, szarral és tüzzel.*” (157.)

A regény védelmében azonban elsősorban azt lehet felhozni, hogy értékvilága jóval bonyolultabb annál, mintsem hogy kimerülne az önmagából kifordult és a normális világ szembeállításában. Az elbeszélés Auschwitz előtti és utáni szakaszai számos tekintetben nyugtalanító folytonosságot mutatnak a táborvilággal, azt sejtetve, hogy a mindenható gyógyító orvos, a hatalom képviselője – nem mellékesen férfi orvos – alakja a kulcs nemcsak Auschwitz, hanem általában a férfihatalom elvén működő nyugati

társadalom megértéséhez. Narrátorunk a „gyógyító erőszak” aránytalanul sok esetéről számol be – hogyan vigasztalja meg az atyai pofon a síró gyereket, hogyan forrasztja össze a vérző ujját a kés pengéje, és hogyan pofozza helyre a „végtelen türelmű” strici gyémántgyűrűs öklével a lányt. Az erőszak szorosan összekapcsolódik a mindvégig ünnepelt és csodált férfierővel, sőt, a szexuális potenciával is. Így az erőszak és agresszió férfiakusa, sőt, atyai aktusa az amisi világegyetem alapító tényezőjévé, eredetmítoszává válik, amelyben az elegáns autón megérkező „Pepi bácsi” (Mengele) az „istenféleség”, és az élet, úgymond, az atyai ölés aktusával végződik. Nyugtalanító, hogy amit a szöveg logikája szerint fonákjáról kellene értelmeznünk – vagyis a pofont –, azt társadalmunk, legalábbis a közelmúltig, valóban helyeselte, amint ezt a „helyreporoz” kifejezés a magyarban igen jól mutatja. A „gyógyító erőszak” gyilkos iróniája a regény egyik nehezen felejthető jelenetében fokozódik képtelen méretekre. Az Amerikában Tod (és John) névre hallgató orvos egy időben olyan krízisközpontban dolgozik, ahol bántalmazott nők keresnek menedéket. A meggyötört nőket természetesen mindig egy-egy férfi „gyógyítja meg” – egy csapásra. Amikor azonban a központ „utálatos ápolója” kijelenti, hogy „*hiúlye piccsák... semmi bajuk nincs, amit egy szép nagy bráner meg ne tudna gyógyítani*” (44.), az olvasó irtózva döbben rá, hogy a fordított világba illő mondatot az ápoló komolyan gondolta.

Itt a legnyilvánvalóbb, hogy a már-már mitikus erőaktus *par excellence* férfiaktus – ezért kap a nők (és a gyermekek) szenvedése és fenyegedtsége kitüntetett figyelmet, mint olyan máig is előforduló „sérelem”, amely az Auschwitz utáni mindennapokban észrevétlen újratermeli az elbeszélés központjában álló genocídium lelkületét. S ha figyelembe vesszük, hogy a hagyomány a nőt a testtel, a testiséggel, sőt, a tárgyiasítható testiséggel szokta asszociálni, akkor a férfi orvos regénybeli képe újabb jelentésrétegekkel bővül. Ő az az aktív hatalom, mely győzedelmeskedik a passzív, tárgyiasított hús, az áldozat – a nő, a gyermek, a zsidó – felett, akár szexuálisan, akár orvosi minőségében nyilvánul meg. A fiatal Odilo arra kényszeríti a feleségét, hogy mozdulatlanul fekdűjön szeretkezés közben, és úgy viselkedik, mint aki „*gylkolni akar, nem teremni*”. (193.) Később pedig

ugyanúgy merevedést okoz neki a műtőasztalon dermedten, hidegen elnyúló test, mint a párna uszályán heverő forró szerető. „*Mintha azt gondolná, hohó, itt az új husika*.” (107.)

Csak első pillantásra tűnik szélsőségesnek a férfi mint szexuális agresszor, az orvos és a náci alakjainak ilyen összeolvasztása. „*Vér, testek, halál és hatalom. Talán már önök is kapiskálják az összefüggést*.” (105.) A huszadik század első felére erősen sztereotipizálódott konzervatív és macsó férfiideál és a fasizmus összefüggéseit többen felvetették. George Mosse magyar nyelven is hozzáférhető könyvének *AZ ÚJ FASISZTA FÉRFI* című fejezetében azt fejtegeti, hogy a férfiasság eszménye közvetlenül az első világháborúra épült, és mint nemzeti jelkép és élő példa minden fasiszta rezsimben létfontosságú szerepet kapott. Középpontjában a magasabb cél odaadó szolgálata és a nacionalizmus világi vallása állt. Ez az eszmény a férfiasságot pozitív értelemben a szép testtel, a testgyakorlással, a fegyelmezettséggel asszociálta, negatív értelemben pedig szembeállította a nővel, a gyermekkel és nem utolsósorban a „más”, a nem fehér bőrű, nem „igazi” (zsidó, cigány) férfival. Identitása az ilyen elhatárolódásokból nyerte erejét, és szinte predestinálta a rasszizmusra és az antiszemitizmusra.³ Nemcsak Martin Amisnél, hanem Kertész Imrénél, különösképp a *KADDIS A MEG NEM SZÜLETETT GYERMEKÉRT* című művében is erőteljesen jelen van a konzervatív férfiideál, az apaelvű autoriter társadalmi gondolkodás és a fasizmus összekapcsolása. Kertész férfi narrátora a saját birtokló férfitekintetét a kirekesztő, pogromista indulattal kapcsolja össze, az „istenféleség” itt is antikrisztussá fokozott apaként mutatkozik.⁴

Természetesen nem arról van szó, hogy Martin Amis regénye a férfiakat tenné felelőssé a fasizmusért, még kevésbé arról, hogy a „szőke nő” mintájára az „agresszor férfi” sztereotípiáját erősítene. Inkább társadalmunk domináns férfireprezentációinak lappangó tartalmainra és ezek kockázatosságára figyelmeztet. Az *IDŐNYÍL* attól nyeri el súlyát, azért végtelenül több gyilkos regénytechnikai játéknál, mert a „sérlem” a mai társadalomban is jelen lévő ösztönkésztetések, szerepelvárások, identitásképző folyamatok, nem egészen tudatos szorongások és hatalmi játszmák komplex együttthatására vezet vissza, vagyis önmagunkkal zsemesbit.

Jegyzetek

1. M. Hirsch: SURVIVING IMAGES: HOLOCAUST PHOTOGRAPHS AND THE WORK OF POSTMEMORY. *The Yale Journal of Criticism*, 2001/1. 10–11. Idézi Szűcs Teri: A FELEJTÉS TÖRTÉNETE. A HOLOKAUSZT TANÚSÁGA IRODALMI MŰVEKBE. Kalligram, 2001. 148.
2. Lásd pl. John G. Rodwan Jr.: PEER REVIEW: IS MARTIN AMIS SERIOUS? 2008. július 1. <http://www.openletters-monthly.com/july08-martin-amis-serious/>
3. Lásd George L. Mosse: FÉRFIASSÁGNAK TŰKÖRE. A MODERN FÉRFIESZMÉNY KIALAKULÁSA. Balassi, 2001.
4. Kertész Imre: KADDIS A MEG NEM SZÜLETETT GYERMEKÉRT. *Magvető*, 1990. 34. Részletesebben írtam er-

ről DE SZÉP ZSIDÓLÁNY! NŐ ÉS FÉRFI KERTÉSZ IMRE *KADDIS A MEG NEM SZÜLETETT GYERMEKÉRT* CÍMŰ KISREGÉNYÉBEN *Holmi*, 2011/10. 1308–1315. Érdeemes végül megemlíteni, hogy elsőként Juhász Tamás regisztrálta az Amis–Kertész-párhuzamot, aki angol nyelvű tanulmányában a gyermeki bizalmat eláruló gyilkos apák közös motívumára mutat rá az *IDŐNYÍL* és a *SORSTALANSÁG* című regényekben. Lásd Tamás Juhász: MURDEROUS PARENTS, TRUSTFUL CHILDREN: THE PARENTAL TRAP IN IMRE KERTÉSZ'S *FATELESSNESS* AND MARTIN AMIS'S *TIME'S ARROW*. *Comparative Literature Studies* 46.4 (2009). 645–666.

Tóth Sára

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap,
a Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány (OSI) és a MOL
támogatásával jelenik meg

Nemzeti
Kulturális
Alap

A *Holmi* honlapjának fejlesztését
a Summa Artium és a Libri Kft. támogatja

SUMMA *artium*

